GHEORGHE IANCU

•

Problema minorităților etnice din România
în documente ale Societății Națiunilor
1923-1932

– • –

Le problème des minorités ethniques de la Roumanie
dans des documents de la Société des Nations
1923-1932

– • –

Ethnic Minorities from Romania
in Documents from the Nations' Society
1923-1932

GHEORGHE IANCU

Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor

(1923-1932)

•

Le problème des minorités ethniques de la Roumanie dans des documents de la Société des Nations

(1923-1932)

•

Ethnic Minorities from Romania in Documents from the Nations' Society

(1923-1932)

EDITURA ARGONAUT
Cluj-Napoca, 2002

CUPRINS

Documente

TABLE DE MATIÈRES / CONTENTS

Documents

CUVÂNT ÎNAINTE

Problematica minorităţilor de limbă, rasă şi religie, în fapt protecţia lor, îşi are începuturile departe în timp, în plin ev mediu. S-au întreprins atunci doar demersuri pentru protecţia religioasă a creştinilor din Imperiul Otoman, apoi, pacea de la Westfalia (1648) s-a impus ca moment de referinţă cu reglementări de aceeaşi natură în spaţiul vest european.

Congresul de la Viena (1815), într-o formă embrionară, şi de la Berlin (1878) au adus în prim plan şi protecţia etno-naţională.

Tratatele de pace şi tratatele minorităţilor, elaborate de Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920), au abordat amplu şi profund fenomenul. Acestea, împreună cu dispoziţiile Societăţii Naţiunilor în materie, formează aşa-numitul sistem de protecţie a minorităţilor de limbă, rasă şi religie, aflat sub egida Ligii Naţiunilor (1920-1938).

După dezastrul unor minorităţi, în preajma şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Organizaţia Naţiunilor Unite a inclus mai ferm drepturile minorităţilor în evantaiul larg al drepturilor fundamentale ale omului.

În acest volum, noi plasăm logic România şi statutul minorităţilor din ţară în ansamblul reglementărilor interne şi internaţionale ale perioadei tratate.

Sursele de cercetare a problematicii sunt foarte vaste. Dintre acestea ne-am oprit asupra şi publicăm rapoarte întocmite de şefii Secţiei administrative şi minorităţi de la Societatea Naţiunilor, Erik Colban, diplomat norvegian şi Pablo de Azcarate, diplomat spaniol, în urma călătoriilor de informare efectuate în România în anii 1923, 1924, 1926, respectiv, 1930 şi 1932.

Probabil mai sunt şi alte documente de acest gen de care noi, în această fază a cercetării nu dispunem.

Primele două rapoarte ale lui Colban au fost publicate într-o mare măsură (p. 193-229 şi p. 230-243) în limba franceză, de Marie-Renée Mouton, în 1969, într-o teză de doctorat susţinută la Universitatea din Grenoble. Recunoaştem, deci, pe deplin primatul ştiinţific al cercetătoarei franceze pentru introducerea în circuitul ştiinţific a acestor documente aflate în Arhivele de la Geneva. Noi, având în vedere circulaţia restrânsă a tezei, le reluăm, le publicăm în limba engleză şi în traducere în limba română şi le mai adăugăm alte trei documente, toate cu explicaţiile ştiinţifice necesare.

Într-un domeniu în care părerile, opiniile şi concluziile n-au fost şi nu sunt nici astăzi identice punctul de vedere al statului român, al majoritarilor români, a fost şi este acompaniat de opiniile mai mult sau mai puţin stridente, mai mult sau mai puţin justificate, ale minoritarilor.

În aceeaşi sferă a raporturilor dintre statul român şi minorităţile naţionale, documentele din volum reliefează pregnant că în societatea românească a vremii n-au fost doar aspecte roze, dar în nici un caz nici doar negre, sumbre.

Multe din acţiunile statutului român au fost apreciate de trimişii Ligii, astfel încât înclinăm să credem că în jocul de culori de care vorbeam albul este preponderent.

Informaţii istorice de acest gen au fost rar utilizate de istorici. Tocmai de aceea, speranţa noastră este că ele, completate cu alte documente, interne şi externe, care se vor descoperi, vor ajuta la publicarea de scrieri mai veridice pe o tematică atât de controversată. Specificăm că prin Transilvania înţelegem teritoriile unite cu România la 1 Decembrie 1918 (Transilvania propriu-zisă, Banatul, Crişana, Maramureşul)

*

Îmi exprim gratitudinea faţă de Fundaţia Soros pentru o Societate Deschisă (Open Society Foundation), care mi-a oferit cu generozitate sprijinul financiar pentru adunarea materialului documentar la Arhivele de la Geneva şi de la Bucureşti.

Profesorului univ. Ádám Müller din Cluj-Napoca îi mulţumesc pentru că dosarul meu a ajuns în timp util la Fundaţie.

Îi transmit cele mai calde mulţumiri doamnei director al Arhivelor din Geneva din anul în care am lucrat acolo, Ursula-Maria Ruser, pentru amabilitatea dânsei şi pentru ajutorul pe care mi l-a dat într-un moment de cumpănă trăit de mine la Geneva.

Domnului Constantin Turcu îi rămân îndatorat pentru indicaţiile utile şi materialele pe care mi le-a pus la dispoziţie.

Le sunt recunoscător istoricilor clujeni: Andrei Magyari, George Cipăianu, Mihaela Cosma, Minerva Lovin, Ioan Bolovan, Ottmar Traşcă, Virgiliu Ţârău şi Mádly Loránd, profesorilor de limbă franceză

Gabriela Raţiu şi Enea Cipăianu şi studentului în istorie Mihai Alexandrescu, pentru ajutorul acordat de fiecare în elaborarea volumului.

Mulţumesc familiei mele care m-a înconjurat cu căldură umană şi înţelegere.

Am cuvinte de mulţumire şi pentru Editura ARGONAUT, condusă de cercetătorul dr. Emil Pop, care a avut amabilitatea să-mi tipărească volumul.

Gheorghe IANCU

AVANT-PROPOS

L'ensemble des problèmes concernant les minorités, plus exactement leur protection, date depuis Le Moyen Age. A cette époque il s'agissait des démarches pour la protection religieuse des chrétiens de L'Empire Ottoman; plus tard, la paix de Westphalie (1648) impose des réglements similaires dans l'espace de l'Europe Occidentale.

Le Congrès de Vienne (1815), d'une manière embrionaire, et plus tard Le Congrès de Berlin (1878) mettent au premier plan la protection des minorités nationales. Les traités de paix et ceux concernant les minorités, élaborés par la Conférence de paix de Paris (1919-1920) ont abordé le phenomène plus profondément. Ces traités tout comme les dispositions de la Société des Nations, visant ce problème, forment le soit-disant système de protection des minorités qui ont la même langue, race et religion, développé sous les auspices de la Société.

Après le désastre qui a affecté certains minorités avant et pendant la Deuxième Guerre Mondiale, l'Organisation des Nations Unies a inclu d'une manière plus ferme les droits des minorités dans le cadre des droits fondamentaux de l'homme.

Dans ce volume nous plaçons la Roumanie et le statut des minorités de notre pays dans l'ensemble des réglements internes et internationales de la période que nous avons abordée. Les sources pour cette recherche sont très vastes mais pour ce volume nous avons choisi des rapports rédigés par les chefs de la Section Administration et Minorités de la Société des Nations, Erik Colban, diplomat norvégien et Pablo Azcarate, diplomat espagnol, à la suite de leurs voyages de documentation en Roumanie de 1923, 1924 respectivement de 1930 et 1932. Il y a, probablement, d'autres documents sur le même sujet dont nous ne diposons pas dans cette phase de la recherche.

Une grande partie de premiers deux rapports de Colban (pp.193-229 et 230-243) a été publiée en français par Marie-Renée Mouton, en 1969, dans une thèse de doctorat à l'Université de Grenoble. Nous reconnaisons donc la primauté scientifique de cette contribution française et le mérit de mettre en circulation ces documents qui se trouvent dans les archives de Genève. Prenant en considération la circulation limitée de la thèse, nous avons decidé d'ajouter une version anglaise et une autre roumaine de ces matériaux, tout comme d'autre trois documents accompagnés des notes explicatives.

Dans un domaine oú les opinions et les conclusions n'ont pas été et ne sont pas identiques, le point de vue de l'état roumain a été et est accompagné par les opinions plus ou moins stridentes, plus ou moins justifiées des minorités. Dans le même domaine des rapports de l'état roumain avec les minorités nationales, les documents inclus dans ce livre rendent clair le fait que dans la société roumaine de ce temps-là les choses ne sont pas ni seulement roses ni sombres. Beaucoup d'actions de l'état roumain ont été bien appréciées par les émissaires de la Société ce qui nous fait croire que, dans le jeu des couleurs mentionné auparavant, le blanc est prépondérant.

Informations de ce genre ont été rarement utilisées par des historiens. Nous espérons que la publication de ces documents sera suivie par d'autres qui seront découverts et qui vont contribuer à l'élaboration d'études plus véridiques et complètes concernant ce problème. Nous voulons préciser qu'en parlant de la Transylvanie nous prenons en considération les territoires devenus part de la Roumanie par l'union réaliséeè au premier décembre 1918 (La Transylvanie proprement dite, le Banat, la Crisana et le Maramures).

*

Je voudrais exprimer ma gratitude envers la Fondation Soros pour une société ouverte (Open Society Foundation) qui m'a offert avec beaucoup de générosité le support financier pour avoir accès aux archives de Genève et de Bucarest.

Je remercie aussi au Professeur Adám Müller par l'amabilité duquel mon dossier est arrivé à temps à la Fondation.

Je voudrais exprimer mes plus chaleureux remerciements à la directrice des Archives de Genève, madame Ursula-Maria Ruser, pour son amabilité et pour l'appui offert dans un moment difficile que j'ai traversé à Genève.

Je suis profondément reconnaissant à monsieur Constantin Turcu pour ses très utiles suggestions et pour les matériaux mis à ma disposition.

Je suis également reconnaissant aux historiens de Cluj Andrei Magyari, George Cipăianu, Mihaela Cosma, Minerva Lovin, Ioan Bolovan, Ottmar Trască, Virgiliu Târău et Mádly Loránd, aux professeurs de français Gabriela Ratiu et Enea Cipăianu tout comme à l'étudiant en histoire Mihai Alexandrescu pour leur contribution à l' élaboration de ce livre.

J'apprécie beaucoup et je remercie à ma famille.pour leur chaleureux appui.

Je remercie aussi à monsieur dr. Emil Pop, directeur de la maison d'édition ARGONAUT, pour avoir l'amabilité de publier ce livre.

Gheorghe IANCU

FOREWORD

The problem of language, race and faith minorities has deep roots in history, dating back to the 16th century, when steps have been taken in order to assure the religious protection of Christians in the Ottoman Empire. Then, in 1648 the Westphalia Peace marked with its new regulations of this kind, a landmark turning point in West European area.

The peace Congress in Vienna (1815), in an embryonic stage, and the Congress of Berlin (1878) placed the protection of minorities in the foreground of the international relations.

The peace Treaties and the minorities, signed at the Paris Peace Conference (1919-1920) takled amply and profoundly the minorities problem. These Treaties alongside the rulings of the League of Nations in this matter have constituted what one could call a "protection system" of minorities of language, race and religion under the aegis of the League of Nations (1920-1938)".

After the disaster struck certain minorities on the eve and during the World War II, the Organization of the United Nations included the minorities rights into the domain of the fundamental rights of man.

In this volume, naturally, we have placed Romania within the wider ambit of the internal and international debate and regulations of the period we treated.

Sources consist of vast amounts of documents. From all these, we chose for publication reports forwarded by high officers of the League of nations, chiefs of the Department of Administration and Minorities of the League, the Norwegian diplomat Erik Colban and Pablo Azcarate, a Spanish diplomat, after they traveled to Romania in 1923, 1924, 1926, and respectively 1930 and 1932.

There may be other documents of this kind, which in this phase of research we do not have.

The first two reports of Colban have been to a large extent published in French by Marie Renée Mouton, in 1969 (p. 193-229 and p. 230-243) in her doctoral thesis La Société des Nations et la protection des minoriés. Exemple de la Transylvanie (1920-1928) she has defended at the University of Grenoble. Consequently we acknowledge here her being the first having put in circulation these documents kept in the Geneva Archives. Given the limited circulation of the thesis, we decided to publish them again in English and in a Romanian version together with other three documents and explanatory notes.

In a problem where opinions and conclusions have never been and are not identical, the official point of view of the Romanian state, and of the majority population (the Romanians) has been and still is paralleled by the vociferous, more or less justified protest of the minorities.

Within the same ambit of the relations of the Romanian state with the minorities living on its territory, the documents published in the volume pregnantly show that in the Romanian society things were not always all roses, but that, at the same time, somber nuances were not dominant either.

Many of the actions of the Romanian state have been positively appreciated by the envoys of the League so that we tend to believe that in that combination of colors bright shades predominate.

Historical sources of this kind have seldom been used by historians. This is why our hope is that completed with other documents, internal and external, which will be brought to light by future researches, they will help to write a more true history of a controversial subject.

*

I would like to extend here my most sincere thanks to Soros Foundation for an Open Society, which generously put at my disposal the necessary funds for research and documents gathering in the Archives of Geneva and Bucharest.

I am indebted to Mr. Müller, university professor in Cluj Napoca, whom I thank for having forwarded my file in time to the Foundation.

I owe to Mrs. Ursula-Maria Ruser, director of the Geneva Archives, a debt of gratitude for her kindness and helping hand she extended to me when I was in Geneva and for her friendly solidarity in a difficult moment I had there.

I am grateful to Cluj historians: Andrei Magyari, George Cipăianu, Mihaela Cosma, Virgiliu Țârău, Ottmar Trașcă, Minerva Lovin, Ioan Bolovan, Lorant Mádly, as well as to the French teachers Gabriela Rațiu and Enea Cipăianu, and to the student Mihai Alexandrescu for their help and constant solicitude.

I express my gratitude to my family, who surrounded me with human warmth and understanding.

My final word of thanks goes to the Publishing House ARGONAUT, and its director, researcher dr. Emil Pop, who published this volume.

Gheorghe IANCU

HISTORICAL STUDY

The Union of Transylvania with Romania on December 1, 1918 meant the achievement of the national state unity of the Romanian people. Small Romania, created in 1859, became Greater Romania through the successive incorporation of Bessarabia, Bucovina and Transylvania. A state covering an area of 195,049 square kilometers, with a population of 18,052,896 inhabitants in 1930, Greater Romania was determined to make its own contribution to the progress of material and spiritual civilization in this part of Europe.

On the whole, between the years 1859-1918, the Romanian people went through a period of important achievements, as well as through some rather difficult moments. But, anchored in the international realities of the time and proving to be politically mature, the Romanian people managed to impose their desire of political unity in a very dignified way.

In 1910, the Romanians, the oldest inhabitants of Transylvania, represented 53,8% of the population of the province and were the majority in 19 of the 23 districts. The Hungarians accounted for 28% of the population; they were in the majority only in the districts of Ciuc, Mureș, Odorhei and Trei Scaune. The Saxons failed to form an absolute majority in any district, but lived in compact groups in the districts of Târnava Mare, Sibiu, Brașov, Târnava Mică and Bistrița-Năsăud. In towns, the Hungarians represented 53,4%, as against 17,6% Romanians.

Although the Romanians were the majority of the population in Transylvania, in the course of time they had often been subject of the double domination of the Habsburg Empire and of the privileged social strata in Transylvania. In 1848 and then in 1868, Transylvania had become a constituent part of Hungary, in spite of the protest of the Romanian population. In the political context of Austrian-Hungarian Dualism, the Hungarian governments promoted a policy of forced assimilation and forced Magyarization of the other nationalities in the country, including the Romanians. Therefore, their normal evolution was hindered in every field of activity.

The Memorandum Trial and many other trials, the banning of the Romanian National Party, the education laws directed against Romanian confessional teaching, the electoral abuses, the removal of Romanian officials from the administration, the wartime arrests were all deeply resented by the Romanians. The Romanian world in Hungary "était poussé á l'exaspération par la politique mesquine des classes dominantes hongroises", a Hungarian politician in Arad observed later.

Many Romanian and foreign historical works have emphasised the reactionary essence of the policy of the Hungarian governments concerning the minorities, offering, by way of illustration, examples that we are not going to discuss here and now.

In spite of countless hindrances, the Romanian national movement was a constant element in the political life of Hungary. When the First World War broke out, the Romanian people had to make new choices.

The politicians in the Romanian Kingdom decided that the country should adopt a policy of neutrality toward the parties involved in conflict. Romania's geographical position, its human potential, its riches determined both sides to urge Romania to enter the war. The most precious offer Romania was made was to be promised some territories inhabited in the majority by Romanians, that were part of the neighbouring Empires, in case of victory. The countries of the Entente offered it Transylvania, the whole of the Banat and Bukovina. In their turn, the Central Powers offered it Bessarabia and even more. For instance, on September 7, 1914, Ottokar Czernin had in view "the transfer of Bukovina to Romania and Transylvania's autonomy in return for Romania's neutrality and possible future alliance". The vehement opposition of the Hungarian Government led to the abandonment of such a solution. After long negotiations, the treaty of alliance between Romania and the Entente was concluded in Bucharest, on August 17, 1916. The way the Romanians felt was decisive in the establishment of the Romanian policy. "C'est avant tout pour délivrer frères Transylvains que les Roumains sont entrés dans la guerre", Emmanuel de Martonne noticed later. What Romania did not know at the time was that soon after this a secret agreement was concluded between France and Russia, stating that the clause of the territorial provisions in the Treaty with Romania was not compulsory and that this matter could be agreed on at the end of the war, depending on the conditions existing then. Risking to anticipate a little, we may say that such facts are of much help in understanding the position of the Allied Powers toward Romania after the conclusion of the separate peace with the Central Powers.

Beginning with the summer of 1918, especially after the defeat of the German troops in the second battle of the Marne (25 June – 7 August), on the western front the general situation was favourable to the Entente. The front in the Balkans registered a certain stagnation until the second half of September.

For Romania, the military campaign of 1916 ended in disaster. In spite of the victories of Mărăşeşti, Mărăşti and Oituz, in the summer of 1917, consequent to the Russian defection that occurred after the Bolshevik coup, Romania could not continue to fight any longer. Thus, it was forced to sign the armistice of Focşani, in December 1917, an later, a separate peace with the Central Powers, in Bucharest, on May 7, 1918. Therefore, Romania's Treaty with the Entente became null and void, with all the inherent consequences. In those hard moments for Romania, the Allied Powers insisted in assuring it that their policy had not chanced, in essence. The object of later arguments between them and Romania, rather than its status as an allied country, would be the content of the treaty of 1916.

By its human and material sacrifices, as well as by its aspirations, Romania never considered itself outside the Entente, but waited for the favourable time to rejoin it, in order to fight for a common cause.

On October 17, 1918, for instance, King Ferdinand sent a telegram to the President of France and one to the Prime-Minister, mentioning that: "Mon pays entier, tout comme moi, attend avec impatience le moment où les circonstances lui permettront de joindre ses efforts à ceux de nos amis et où il pourra réaliser son idéal national avec l'appui de ceux qui combattent pour la Grande Cause de la Justice".

Meanwhile, the offensive of the Allied Armies in the East yielded remarkable results. Bulgaria and Turkey were forced to conclude armistices, the allied armies were getting closer and closer to the Danube. Exercising control over the Black Sea, they could make their way to the Ukraine. Their objectives were still the same, namely to force Austria-Hungary out of the war and afterwards make it participate in an attack against Germany.

On the night of November 9/10, 1918, the first French troops crossed the Danube, determined to make their own contribution to the driving away of the German troops from Romanian territory. On November 11, the rivervalley was cleared of the enemy along a distance of 120 km. and a depth of 6-8 km, when there was news about the conclusion of the armistice with Germany. The Treaty concluded with Romania in May, 1918, was now pronounced null and void, Romania once again hoping to achieve its national ideal.

At the end of October and the beginning of November, 1918, under the pressure of the Western and Southern fronts, the Austrio-Hungarian Monarchy was about to collapse. The peoples' movement for national emancipation was shaking its very foundations. In the middle of October, the Monarchy made a desperate attempt to adjust, at least in part, to the new domestic and international conditions. On October 16, 1918, Kaiser Charles issued the manifesto titled *To My Faithful Peoples,* which proposed the re-organization of the Empire within a confederation of six independent states, never affecting the integrity of the Hungarian state. The move was belated and useless. The oppressed peoples had already stepped on the path leading to their total independence. The Allied and Associated Powers announced the Central Powers, in the notes sent on October 12 and 17, 1918, that the armistice to be concluded would be based on the peoples' right to self-determination. "Le droit de libre détermination", George Sofronie estimated, "était ainsi officiellement reconnu et ses applications dans la réalité internationale allaient faire de lui une règle normative et constitutionnelle dans le nouveau statut de la communauté internationale".

Consequent to the revolution in Hungary, on October 31, 1918, Károlyi Mihály, a politician well-known for his pro-Entente sympathies, became Prime-Minister. The new government tried to persuade public opinion that it represented a neutral country, which had completely broken with its Dualist past and adopted the Wilsonian principles. It tried to obtain a new diplomatic statute for Hungary to allow it to preserve its territorial integrity, at least until the Peace Conference, which could bring about the final territorial decisions. With these aims in mind, the Government addressed itself to the Commander of the Allied troops in the East for the conclusion of the separate armistice for Hungary. The negotiations started in Belgrade on November 7, between Károlyi and Franchet d'Esperey and ended on November 13, with the signing up of the military Convention of Armistice by General Paul P. Henrys, the Voyvode Živojin Mišić – Franchet d'Esperey's delegates – and Linder Béla, the delegate of Hungarian Government.

The Convention stipulated that the Hungarian troops should withdraw in 8 days North of a demarcation line that started from the upper course of the Someşul Mare, crossed Bistriţa, Mureş-Sat (nowadays the village Suseni, district of Mureş) and then followed the Mureş up to its junction with the Theis, continuing through Maria Theresiopol (Szabadka, Subotica), Baja, Fünkfirchen – localities not occupied by the Hungarian troops on the course of the Drava – up to where the river meets the frontier of Slavonia-Croatia. The Allies were going to occupy the evacuated regions under the conditions decided by the convention which also mentioned that the administration remained under the control of the Hungarian Government, that the allies should not interfere with the administration of the Hungarian Government, that the Hungarian army was to be reduced to 6 divisions of infantry and 2 of cavalry, meant to enforce order; if needed, the allies were free to occupy any locality or strategic point in Hungary and to use the existing communications means; mention was also made that any relations between Hungary and Germany were to be severed; Mackensen's German troops were given 15 days to transit Hungary etc.

The origin, as well as the name of the Military Armistice Convention is quite ambiguous, suggesting that it was a mere military act subsequent to the general Armistice with the Austrio-Hungarian Monarchy; the negotiations, the content of the adopted document and its consequences are issues that have been much debated in historical literature, therefore we shall confine ourselves to some brief general considerations.

The Hungarian delegation was not considered to be the representative of a neutral, pro-Entente state, but of a local power, which could not detach itself from the responsibilities of the Hungarian government at the outbreak of the war and during the war, a power with which they negotiated without military and strategic reasons; when the negotiations started, Germany was still at war. Ormos Mária has demonstrated that the French General kept in touch with Paris all the time, wherefrom he was sent the text of the armistice signed at Padua and probably that of the Armistice Convention too. Still, some of its provisions seem surprising, if we think of those with an internal political character; the lack of any references to Czechoslovakia, the lack of realism in what concerns the orders referring to Mackensen's army and especially the establishment of the demarcation line. Most authors are of the opinion that the latter was not established according to firm ethnographic, geographic and strategic principles. One thing is certain. Franchet d'Esperey did not know the territorial provisions of the treaty of Bucharest, signed in 1916, as he himself acknowledged in Bucharest on December 10, 1918 and Paris, on September 16, 1919, in a discussion with Alexandru Vaida-Voevod, whom he told that he thought the Mureş was the natural border of the Romanian element. We may therefore suppose that the French General had full powers when he established the demarcation line. In the same context, we may mention that, the day when the Convention was concluded, the representatives of the Romanians in Transylvania had acted to break Transylvania away from Hungary, and that Romania had re-joined the Entente on November 10. Still, the Romanians had no representatives at the negotiations, unlike the Serbs, who played an important role there and whose interests were better represented in the document drawn. Thus, it is no wonder that the Romanians never acceded to some of the provisions in the Convention, especially to those referring to the course of the demarcation line and to the stipulation that the administration of Transylvania should remain under the control of the Hungarian Government. Although the Károlyi Government tried to present the Belgrade document as a recognition of Hungary's territorial integrity, its content did contribute to the loss of its prestige in the eyes of the Hungarian public opinion, which had expected much more from a pro-Entente Government.

The French Government realized the shortcomings of the Convention soon and that brought about the Convention's provisional status, though one may speak about its actual replacement only on February 26, 1919, when the Peace Conference decided the creation of a really neutral zone between Romanian and Hungarian forces. This increased the tension between Hungary and Romania, as well as between Hungary and Czechoslovakia. That was why both the representatives of the Romanians in Transylvania and those from Romanian Kingdom protested on several occasions, both before December 1 and after the declaration of the union of Transylvania asunder. In its turn, the Hungarian Government protested against Romania's and Czechoslovachia's not having observed the Convention, as long as it was valid.

A French military Mission led by Lieutenant-Colonel Fernand Vix, was established in Budapest, as of November 26, 1918. Its mission was to supervise the application of the provisions of the Armistice Convention.

Although the allies knew every detail of Romania's difficult situation after November 1917, they did not seem to like the idea of Romanians' concluding a separate peace. But the unavoidable occurred, in May 1918. In the autumn of that year, the Allied Powers went through a period of consultations and hesitations in order to reach a conclusion about Romania's diplomatic status, especially because the United States refused to take into account the secret treaties concluded during the war. Robert Lansing's note of November 5, 1918, swept off the Romanians' doubts concerning the policy of American Government as far as Romanian national aspirations were concerned: "The President accordingly desires me to inform you that the Government of the United States is not unmindful of the aspirations of the Romanian people without as well as within the boundaries of the Kingdom".

Meanwhile, on November 10, Romania rejoined the fight and on November 13, the military Convention of Belgrade was concluded. The Romanian troops were given permission to enter Transylvania again, in order to occupy positions along the dividing line; this may be explained both by the fact that Franchet d'Esperey had not enough forces to act that way and by the fact that the Allies had actually recognized the Romanian armies as allied forces. On January 15, 1919, France, in agreement with the other allies, recognized Romania's status as an ally, though insisting that the Treaty of 1916 be just a starting point for the discussions at the Peace Conference.

In this international context briefly presented here, in October-November 1918, several actions of the Romanians in Transylvania, in the Old Kingdom and abroad took place; they led to the union of Transylvania with Romania on December 1, 1918. In these months, a strong feeling of national solidarity was achieved. Such a strong National Block imposed itself by cohesion, political maturity and a democratic spirit. It could not be diverted by any means, overt or covert, from its decision to create Greater Romania.

The main political force that led the process of Transylvania's Union with Romania was the Romanian National Party, in close connection with the authorities in Iaşi. It was also joined by some of the Romanian socialists, who understood the importance of achieving Romanian state unity.

On October 31, 1918, the Central Romanian National Council was founded in Budapest; it consisted of 6 representatives of the Romanian National Party (Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Lazăr) and 6 socialists (Tiron Albani, Ioan Flueraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Bazil Surdu). After November 2, the Council was to have its headquarters in Arad. Thus, the Romanian union movement gained a unique leading forum, wide and more representative.

Though the national councils and the Romanian national guards – the supreme headquarters of the guards were appointed on November 11 – the Council gradually took control of the greatest part of the Transylvanian territory. The Romanian national councils, the embryos of the Romanian administration, launched themselves into a complex activity, without entirely replacing the old authorities, but carefully controlling them, and, sometimes, co-operating with the national councils of other nationalities, in order to preserve order and defend the citizens' lives and goods. Their main goal was to pave the way for the National Assembly in Alba-Iulia.

Enforcing its positions in Transylvania, on November 6, the Central Romanian National Council reaffirmed its quality of unique representative of the Romanian people in Transylvania, just one day before the start of the Belgrade negotiations, in which the Károlyi Government tried in vain to participate as a representative of all the nations in Hungary. On

November 9, the Council took a great step forward, by sending an ultimatum to the Hungarian Government, asking it to relinquish power in the 23 districts inhabited by Romanians in majority. The refusal of the Hungarian Government to accept this ultimatum, as well as the predictable failure of the negotiations in Arad (November 13 –15) led to the issuing of a Manifesto on November 18, in which the Council expressed its will to exercise control over its own fate, promising to respect the liberty of the other nationalities in Transylvania. On November 20, the great National Assembly was convened for December 1, at Alba-Iulia.

The days between November 20 and December 1 were used to elect the delegates in a democratic way, to issue and discuss the Act of Union, to prepare its technical implications: thousands of Romanians marched towards the citadel of Michael the Brave, Horea and Iancu. Everything went on in an atmosphere of calm and order, with no interference of the Hungarian authorities.

The process we have presented might seem linear and with a certain triumphalist note. That is why we should stress that, beside the Romanian part, there was also a Hungarian side that acted on several levels; a side that stood in firm opposition to the Romanian conception of creating Grater Romania and which showed its opposition in several ways, both before and after December 1.

The allies' victorious attack on the Balkan front worried the Hungarian political forces. At the meeting of the Government and of the Chamber of Deputies, they discussed the problem of the borders with Romania, as well as the opportunity of bringing back into the country the Hungarian troops from the Western front.

Preserving the territorial integrity of Hungary, and especially keeping Transylvania, was the fundamental objective of the policy of the Hungarian governments of the time, a fact that seems to have been quite natural.

Jászi Oszkár (the Minister of Nationalities, November 11, 1918 – January 19, 1919, in the Károlyi Government) pleaded for a Hungarian-owned Transylvania, organized on a cantonal basis, according to the Swiss pattern. He made this opinion known at the Arad negotiations, but the Romanian leaders did not accept it.

After the Romanians had published the Manifesto to the nations of the world, on November 20, 1918, Jászi addressed himself to the peoples in Hungary, promising the non-Hungarian peoples cultural autonomy and the right to have their own administration wherever they were in majority, within a free and democratic "Eastern Switzerland".

About November 25, 1918, Jászi received another project which had in view the transformation of Hungary into an "Eastern Switzerland" composed of 14 cantons, of which 5 in Transylvania. In order to consolidate Hungarian political power in Transylvania, the project stipulated the creation of a district organism in the Province, an idea that went as far back as the year 1917. On November 1, a Transylvanian Committee was created, led by Apáthy István, and on December 11, the Governmental Commissariat for Eastern Hungary (Kelet Magyarországi Fökormánybiztosság), let by the same politician. The formation of the Szekler Regiment that had been supposed to defend the border with Romania and then the demarcation line, in the first stage, the useless appeals of the Government addressed to the Saxons, urging them to oppose the Romanian troops entering Transylvania, the attempt to negotiate with Mackensen's army on the same grounds, the order that Hungarian civil servants should refuse to take the oath of fidelity to the new state if Transylvania got united with Romania belong to the same coordinates of the policy of the Hungarian Government.

After signing of the military Convention in Belgrade and after the failure of the Arad negotiations, Hungarian politicians, such as Bethlen István, considered giving up the total territorial integrity of Hungary and attempting to constitute political units in Transylvania and the Banat. Thus, on November 28, the Szekler Republic led by Páal Árpád was proclaimed, followed, on November 1, by the Banatian Republic, led by Otto Roth as well as by other, smaller republics.

But all these attempts and projects could not stop the process initiated by the majority of the population in Transylvania, the Romanians, the process of uniting Transylvania with Romania.

On December 1, the National Assembly in Alba-Iulia, in an atmosphere of great elation, adopted the Document of Transylvania's unconditional union with Romania, a document of a wide democratic scope.

After December 1, 1918, the Hungarian politicians weighed other variants, aiming either at an independent or at an autonomous Transylvania, before the peace treaty was to be signed at Trianon. We may say that such ideas were made clear only after the union of Transylvania with Romania had become imminent. Until then, their constant concern had been to totally integrate this province into the Hungarian state.

Meanwhile, the Hungarian authorities were making great efforts to organize a mass rally in Cluj, to which they invited "all the non-Romanian inhabitants of Transylvania". Some days before the rally, which had been held on December 22, the Hungarian press predicted that about 100,000 people would gather, who were supposed to proclaim an independent Transylvanian Republic. On December 22 only about 50,000 people, Hungarians and Secklers, were present in Cluj. According to Mikó Imre and Raffay Ernö, others had been hindered from joining by the Romanian authorities.

The opening speech was made by Apáthy István. Among other things, he said "We have been defeated by a more numerous enemy, we have to acknowledge that they have defeated us. But we have not been so badly thrashed as to allow any of the neighbouring nations to lay hands on our fate, as to allow these nations to carve up the country.

In the resolution that was adopted, mentioning Wilson's principles those present pronounced themselves for the preservation of the territorial integrity of the Hungarian state, within whose borders all nations could be granted equal rights, and protested against the Decision in Alba-Iulia.

The Assembly elected a Hungarian Council for Transylvania left-wing social-democrats, Avramescu and Ştrengar, who protested against the union of Transylvania with Romania, pronouncing themselves for Transylvania's remaining within the borders of a Democratic Hungarian Republic.

The Hungarian leaders must have been aware that such decisions could never have been implemented. They intended to boost the morale of the Hungarian population in Transylvania and to show foreigners that there was a Hungarian community there, who were claiming their rights based on the Wilsonian principles.

These actions were accompanied by constant and intense propaganda, conceived both within Transylvania and in Hungary. They strove to present foreigners with the image of a Hungarian community in Transylvania unfairly separated by force from Hungary, subjected to a terror regime by the Romanian authorities. This cliché characteristic of that period, was not true to historical realities and was meant to impress international public opinion. Generally speaking, it was brandished all through the inter-war period.

In 1919 took place two armed conflicts between Romania and Hungary. In April 1919, the Romanian Army attacked the Hungarian troops, defeated them and occupied the two banks of the River Theiss. On July, the Communist regime led by Kun Béla tried to reoccupy Transylvania by force. Hungarian Offensive finished in a total defeat, and the regime collapsed.

The Peace treaty of Trianon, June 4, 1920, which recognized the union of Transylvania with Romania, established the normal relationship between the two countries.

Many writings had been dedicated to the history of the Transylvanian Saxons on the eve of Union and in the following period that determined us to present very briefly the position of this ethnic group towards the Union of Transylvania with Romania.

A radical change of political option in the period October 1918 – January 1919, was registered in the case of the Saxons in Transylvania (about 234,000 persons). On October 29, 1918, the broader Transylvanian Saxon Central Committee (erweiterte Sächsische Zentralausschutz) declared itself in favor of the Transylvanian Saxon community remaining in the Hungarian state, but on January 8, 1919, at Mediaş, they decided to adhere to the act of the Union of Transylvania with Romania. The internal and external events that took place that time, their clear analysis, the proper actions undertaken by the leaders of the Transylvanian Saxon let to the decision taken in Mediaş.

The Declaration of Mediaş was a rational act, pragmatic and not emotional, based on the democratic provisions of the resolution of Alba-Iulia, but also on the negotiations carried on with the members of the Ruling Council and on the agreement that had occurred between the two parts. In the work mentioned, Fr. Teutsch wrote that the decision of Mediaş was not easily taken by the Transylvanian Saxons because of their past history ("Die Entscheidung in Mediaş ist den Sachsen nicht gefallen").

A document issued by the Legation of France in Bucharest on February 25, 1919, also presented the context of the decision of Mediaş in the sense that the Transylvanian Saxons had made their decision in accordance with their conviction that Transylvania would in the end belong to Romania.

"Devant la situation actuelle, les Saxons", it was said in the document, "gens chez lequels le sentiment de patrie est pour ainsi dire inexistant, ont immédiatement décidé de choisir tout naturellement la situation la plus conforme á leur intérêts personnels. Aussi, comprenant que la Transylvanie doit échoir inévitablement et definitivement à la Roumanie, ils n'ont pas hésité à proclamer l'Union au Grand Congrés d'Alba-Iulia. Leur attitude actuelle vis-à-vis des Roumains, peut être qualifiée de correcte, mais cependant rien de plus".

In an election speech in October, 1919, Rudolf Brandsch revealed the positive effects which the decision of Mediaş had had on the Transylvanian Saxon population, by creating favourable conditions for the development of the Saxon community in Transylvania and in the Romanian state, in different fields. At the same time he emphasized the importance of the application of the decision of Alba-Iulia. After being elected deputy to the Romanian Parliament, Brandsch delivered another important speech on December 18, 1919, in which, in the name of the Transylvanian Saxon deputies, he reaffirmed the idea that the Transylvanian Saxons adhered to the Romanian state in accordance with the right of the nations to free decision, that they would be loyal citizens of the Romanian state, expressing the hope that the principles of Alba-Iulia, "decisions permeated by the wit of real democracy", would be carried out in a fair manner.

In 1918, the total population of the Banat – according to Sever Bocu – was 1, 582,133 of whom 387,545 Swabians, coming second after the Romanians (592,049) then Serbs (284,329) and Hungarians (242,152).

In the Banat region, the interest of the Hungarian, the Romanian and the Serb-Croat-Slovene states collided, as each of them wanted it all, at least in the initial phase.

This situation fostered fierce competition, in the presence of the French occupation troops and under the influence of the debates at the Peace Conference.

In this context, we can assert that in the main the Swabians' moves and behavior were slower, more hesitant than in the case of the Transylvanian Saxons. We can appreciate that the main aim of the Swabians was to maintain the territorial, political and economic integrity of the Banat.

When they declared themselves for the union of the Banat with Romania, on August 10, 1919, they wanted it maintained as an undivided entity.

Irrespective of the existing orientations within the Swabian community, we think that that most of the population pronounced itself, in November-December 1918, in favor of preserving the territorial integrity of Hungary, including Banat; then, when they realized that Hungary's chances were small, they hesitated between Romania and Yugoslavia. When the division of the Banat has become almost a certainty, most of them decided definitely for Romania. We think that several factors contributed to it: the democratic content of the Union Decision of Alba-Iulia; the endeavours of some Transylvanian Saxon leaders, especially those of Rudolf Brandsch; the sad experience of the Serb occupation; the possibility of constituting a powerful German block in the Romanian Kingdom, which could back up their economic, political, cultural and religious interests.

After the establishment of Romanian administration in the district of Caraş-Severin and in Timişoara, the Swabians held a great meeting on August 10, 1919, in Timişoara, declaring themselves for the integrity of the Banat and its union with Romania, It was only then that a delegation of the Swabians, went to the Paris Conference to present their decision of adhesion to the Romanian state, by virtue of the right to self-determination.

The chances of changing the decision taken by the Great Powers proved to be totally inefficient.

The strongly Magyarized Swabians in Sătmar went through a slow evolution toward asserting their own national-cultural identity, mostly because of the position of their priests. Thus it came about that in the 70's, there were Swabian villages in which the inhabitants used the Hungarian language mostly.

The Slovaks and Ruthenians in Transylvania also adhered to the Romanian state, having representatives in the Parliament in Bucharest.

Significant for the position of the National Union of the Jews of Transylvania regarding the international status of the province was the declaration of its President, T. Fischer, published in "Patria" of January 7, 1920: "We, Jews, are neutral as far as external problems are concerned, but whatever decision the Peace Conference takes, we bow to it. Taking into consideration the real character of the situation, and processing some particular information, we are sure that the Union of Transylvania and the Romanian zones in Hungary, announced by the press, will be sanctioned by the Peace Conference.

It would be better that this decision be published officially. We solemnly declare we shall be faithful citizen of the new state. We shall support the action of organizing the new state

and we hope Romania will prosper. We trust the Romanian Government and hope that this Government will be true to its commitments.

We had close cultural-political connections with Magyars in the past and we cannot suddenly become their enemies. Nevertheless, in the newly created situation, and as a result of the policy of intolerance practiced by Hungary towards the Jews, the relation between us and they has changed very much. We do not identify ourselves with their non-cooperative policy. I repeat: we are neutral. Soon we shall take part in internal political fights. But our intention is temporarily paralyzed by special measures, today in force.

Our program is: complete cultural autonomy and the creation of possibilities for our participation in the state life. In the first place, through proportional vote".

I insisted a little on the position of the race, language and religion minorities – that I define as national minorities – because we may know where the things started from after December 1, and to understand the following attitude of the minorities in the Romanian state, including towards the representatives of the League of Nations.

After World War I, the question of ethnic minorities in Romania had turned into a most significant constitutive element of political, economic, cultural and religious life, with manifould echoes abroad.

There is a huge amount of Romanian and foreign historical literature dedicated to the topic, made up of legal documents issued by the Romanian state, official statistical data, memoranda addressed by various ministries to lay and ecclesiastic subordinate bodies, books and articles written by Romanian historians, sociologists, politicians. Other most valuable documents were issued by the League of Nations: some were addressed to the Romanian administration, others were general provisions concerning the protection of minorities in Europe or memoranda sent in reply to different people or institutions that had petitioned the League of Nations. The League's official publications, such as "Journal Officiel de la Société des Nations", were also very useful to our research. The General Assemblies, the Secretariat of the League, the Minorities Commission and the Committees of Three were the institutions called upon to take decisions in minority issues.

Another category of documents, books and articles were elaborated by representatives of the minorities in the states that had signed the so-called *Minorities Treaties* in 1919 (Poland, Czechoslovakia, Greece, Yugoslavia and Romania).

At the same time, many books and articles were written by "neutral" observers, who display different opinions, sometimes due to their political sympathies or the historical sources they had employed. These works were generally characterized by the fact that their authors had not made use of first-hand Romanian sources, after all decisive for any historical reconstruction. Therefore, one should not be surprised that stereotypes pass from one work to another, without bringing anything genuinely new.

Foreign diplomatic documents – sources quite seldom used in the works on minorities of language, race and religion – had been regarded as mirroring allegedly unbiased opinions concerning the entire Romanian society or some of its spheres.

The system of treaties signed at the Peace Conference in Paris (1919-1920) ascribed the Society of Nations, as institution and community of members, a significant part in the question of ethnic minorities. Thus, it was quite natural that the diplomatic representatives in the aforementioned countries had always had an eye on these issues, highly complex and sometimes with unpredictable, surprising outbursts, but the crystallization of their opinions depended upon many aspects, which we do not wish to detail here.

Anyway, their meetings with representatives of the administration, political parties and several cultural and religious institutions, the press and field trips were ways to gather reliable of information on the state-of-facts, on the basis of which they would draft the reports to their superiors.

There is a huge amount of literature dedicated to the sessions of the Peace Conference and its various bodies. Therefore, we should only mention that on May 1, 1919, they set up the Commission for new states and minorities, presided over by Philippe Berthelot and made up of the representatives of France, Great Britain, the United States of America, Italy and Japan. The Commission elaborated the so-called Minorities Treaties. The first, called the "Little Treaty of Versailles" by the Polish historian Marian Drozdowski, was signed between the Great Powers and Poland on June 28, 1919, and it would be the model for all that followed. Czechoslovakia and Greece signed it on September 10, 1919, at the same time with the Treaty with Austria, Yugoslavia on December 5 and Romania on December 9, 1919.

On May 10, Jewish delegations presented the aforementioned Commission with a detailed memorandum concerning the rights of ethnic minorities in general, with a few brief notes regarding the Jews in Romania. Specialists believed that the approaches made by various Jewish organizations to the Peace Conference had contributed to a great extent to the elaboration of the system for the minorities' protection. These initiatives, although highly significant, should not be overrated. The protection of minorities would have been anyway imposed as a consequence of Wilson's ideas and of the principle of nationalities. The Great Powers wished to prevent the future outbreak of inter-state conflicts, generated by minority issues among others. First of all, they grounded their decision on their decisive contribution to the final victory and, secondly, on the quite large number of ethnic minorities in the newly created states or in those that expanded their territory. Czechoslovakia (34.6%), Poland (31.2%) and Romania (28.8%) were the countries in which the ratio of people belonging to ethnic minorities was the highest. The ratio was 5.2% higher in Romania than in all the other states included in the Table (23.6%). As concerns the number of people belonging to ethnic minorities in one country, the Ukrainians (4,000,000) and Jews (3,006,000) of Poland were on the first two places and the Hungarians of Romania (1,900,000) on the third. According to the Treaty signed on December 9, 1919, Romania undertook to turn some of its provisions, namely articles 2-8, into basic laws of the state, which no decree issued by the Romanian state could revoke.

In brief, the content of the Treaty was the following: the Romanian state pledged to safeguard life, freedom and religious practice, to grant Romanian citizenship to every person born and residing in the country (Hungarians and Austrians), as well as to the Jews all over the country, who could not claim any other citizenship, to ensure equality in front of the law, etc. Article 11 concerned the granting of autonomy in religious and educational matters to the communities of Transylvanian Saxons and Secklers.

The 1923 Romanian Constitution stipulated full equality for all Romanians – in the sense of Romanian citizens – irrespective of ethnic origin, language or religion, in any social, economic, political, cultural and religious field. Thus, the minorities question in Romania was ranged within the context of fundamental, home and foreign, legal provisions, accompanied by special bills passed by the Romanian administrations and the stipulations of the League of Nations Council regarding the procedure to solve all kinds of petitions, memoranda, notifications or letters addressed to the international body.

A most significant question, present in the documents issued by the League, which generated a vast historical literature, was the procedure with respect to minorities. George Sofronie, Nicolae Daşcovici, Arthur de Balogh elaborated valuable works dedicated to this matter. The Treaties allowed small room to procedure issues. Essentially, the League of Nations Council and the Court of International Law in the Hague were charged with the task to supervise the implementation of the provisions included in the treaties. The subsequent regulations, issued until 1929, made up the body of specific stipulations in the respective matter. We would only like to emphasize the fact that the Council's decision of October 25, 1920 led to the setting up of the Committee of Three, the first court of appeal in a "litigation" between the Council and the state with minorities, which would analyze both the minorities' petitions and the reply of the respective state and made recommendations to the Council.

Romanian historical writing includes few books and studies dedicated to the question of ethnic minorities in Romania in the debates of the League of Nations. During the communist age, the question of ethnic minorities in the inter-war epoch was almost a taboo. Consequently, in the works dedicated to the relations between the Romanian state and the international organization of Geneva these issues were overlooked. Political interests imposed the historians' "silence" on such important and complex facts and events.

After 1989, one of the obstacles not yet overcome has been the still unsolved situation of internal archive funds which centralized a wide range of issued related to the question under discussion.

What we wish to underline is the fact that our researches carried on in Bucharest, Geneva, London and Budapest have led us to the conclusion that the relations between the Romanian governments and the League of Nations were quite close, without any tinge of restraint or silence over the recommendations or notifications that came from the part of the League of Nations. They were materialized in many meetings between Romania's representative to the League, Nicolae Petrescu- Comnen, other Romanian politicians, chiefly Nicolae Titulescu and I. G. Duca, and Geneva officials, illustrated by a huge amount of documents issued in Bucharest and Geneva. A special place is held by the field trips made in Romania by the presidents of the Administrative and Minority Department, Erik Colban, in 1923, 1924, 1926 and Pablo de Azcarate, in 1930 and 1932 at the invitation of the Romanian governments, whose conclusions we are publishing in the present work. Though the solutions suggested by the Romanian administrations were not always appreciated by the Geneva officials or by the minority members who appealed to the League, two aspects are worthy to be mentioned: 1. the constant concern displayed by the League of Nations and the Romanian governments to come to terms with the provisions of the Minority Treaties, the Leagues decisions regarding the minorities and the state-of-facts; 2. the sometimes very efficient dialogue between the Romanian authorities and the representatives of the minorities.

For instance, in the second case we have in view the dialogue between the two sides, carried on with significant results all along the period they had elaborated the bills of elementary (1924) and private (1925) education. After the passing of the first bill, in a conversation with I. G. Duca, quoted by the British consul in Bucharest, Herbert Dering, deputy Hans Otto Roth stated that, although not fully satisfied with the provisions of the bill, he "had been reminded it that the Minorities had got 95% of their demands and that thus might therefore concede the remaining 5%. This had been realized and further opposition had been withdrawn and the Bill had been passed".

Like in all other states, the minorities of Romania chiefly asserted their stand towards their status by means of petitions sent to Geneva. Most of the petitions were sent by the German community of Poland, namely 100, whereas the Hungarians of Romania drafted, according to some sources, 40 petitions. As concerns Romania, besides the Hungarians' petitions, the League also received memoranda from the Ukrainians, Russians, Ruthenians, Bulgarians and Germans.

They were sent by political parties, secular and ecclesiastic institutions, private persons. Following our researches we have managed to identify the sources. Thus, we know their content, the senders, the notes made by the administrations and the final decisions taken by the League's bodies.

The petitions concerned various issues, such as:

* school issues (education bills; closing of schools; seizure of buildings that belonged to minorities, by the Romanian state as successor of the Hungarian state; graduation exams; number of classes of Romanian language in minority public or private schools; insufficient financial support granted by the Romanian state to minority schools);
* ecclesiastic issues (expropriation of land owned by minority churches);
* agrarian issues (implementation of the land reform; some provisions of the land bill; seizure of arable land or forests);
* individual rights;
* issues related to nationality;
* property revision in Southern Dobrudja;

The effective activity of the League of Nations began on the 10th of January 1920. In short time at Geneva arrived a large number of documents sent by layman or clergymen, from Romania and abroad, concerning the presumed non-observance of the Minorities Treaty by the Romanian Government.

In these circumstances, and in the context of a practice instituted at the League, Erik Cloban – head of the Administrative and Minorities Sections – came to Romania in 1923 on an informative visit. In the opinion of the officials in Geneva, such informative visits were considered very useful in order to obtain a better and profound knowledge of the realities less or partial known at the League. After his first visit, he came again, in 1924 and 1926. The new head of the Commissions at the League from 1927 on, Pablo Azcarate, made similar visits to Romania in 1930 and 1932. We want to emphasize the fact that during these visits, both of them respected the informative character, in accordance with the objectives of the League which did not want to transform them in inquiries on the minorities' situation, as some of the minorities' representatives' hoped. Moreover, each time when the representatives of the League paid a visit to Romania, they came at the official invitation of the Romanian authorities.

Even if these visits were not very long in time, they were substantial, Colban and Azcarate eating and sleeping several times in train.

From their reports it results that they met during those visits a large number of Romanian officials, and not only, in order to be acquainted with the situation: the King, the Queen, Prime-ministers, Ministers, Deputy Ministers, Directors and other officials of the Romanian government, political representatives of the minorities, the representatives of different churches in Romania, professors, teachers, peasants, etc. Of course, the questions came each time from the guests. In an open, calm and polite environment Romanian officials presented

documents, responses, justifications for their actions and the representatives of the minorities expressed their views and dissatisfactions. During their trips in the country they never met explosive situations, which can lead to ethnic conflicts. If the reader could have a map of Romania before his eyes he could see the itinerary of the visits paid by the representatives of the League, to towns as Bucureşti, Sinaia, Braşov, Sibiu, Cluj, Miercurea Ciuc, Gheorghieni, Odorhei, Aiud, Turda, Oradea, but also very nice places as Băile Tuşnad and Felix, Red Lake, etc.

Their culture, a good knowledge of foreign languages, was determinant in their efforts to become familiar with vast and unknown problems. Certainly a contribution to their success was their preparation in Geneva and the experience acquired in different countries.

If the reports of 1923 and 1930 contain general considerations on the situation of the minorities in Romania, the others of 1924, 1926 and 1932 are dealing with the specific problems: the Land reform, school laws from 1924 and 1925, the problem of the way in which the Romanian state understood to finance the minorities schools and churches, the problem of "private goods" in Ciuc county, or the problem of public and political liberties, all of them remaining from then controversial phenomenons in the historiography. We do not intend to make here a very profound analysis of the documents, being aware of the fact that a large number of documents on these problems, especially from the archives, are not in historical circulation. In many ways the documents contained in the volume speak for themselves. We hope that the bibliography we present here will help the reader with information, opinions and different analyses.

STUDIU ISTORIC

Unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918 a însemnat desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Mica Românie de la 1859 a devenit România Mare prin unirile succesive ale Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei, rezultând un stat cu o suprafaţă de 295.049 km^2 şi cu o populaţie – în anul 1930 – de 18.052.896 locuitori, decis să-şi aducă contribuţia la progresul civilizaţiei materiale şi spirituale din această zonă a Europei.

Românii, populaţia cea mai veche din Transilvania, reprezentau, în anul 1910, 53,7 % din populaţia provinciei şi deţineau majoritatea în 19 din cele 23 comitate. Procentul populaţiei maghiare era de 31,6 %, fiind într-un număr preponderent doar în comitatele Ciuc, Mureş, Odorhei şi Trei-Scaune. Saşii nu formau în nici un comitat o majoritate absolută dar constituiau mase compacte în comitatele Târnava-Mare, Sibiu, Braşov, Târnava-Mică şi Bistriţa-Năsăud. În lumea oraşelor maghiarii reprezentau 53,4% faţă de doar 17,6 % cât era procentul românesc[1].

Deşi românii formau majoritatea populaţiei din Transilvania, de-a lungul timpului ei au avut de suferit o dominaţie, de multe ori duală, a Imperiului Habsburgic şi a păturilor privilegiate din Transilvania. La 1848, şi apoi în anul 1868, Transilvania a fost unită cu Ungaria în pofida protestelor populaţiei româneşti. Astfel au dispărut treptat elementele definitorii ale autonomiei ei. În contextul politic al dualismului austro-ungar, guvernele maghiare au promovat o politică de asimilare şi de maghiarizare forţată a celorlalte popoare din ţară, între care s-au aflat şi românii. Evoluţia normală a acestora a fost împiedicată în toate domeniile de activitate.

Procesul Memorandumului şi alte numeroase procese de presă, interzicerea Partidului Național Român, legile şcolare îndreptate împotriva învățământului românesc confesional, abuzurile electorale, eliminarea funcționarilor români din administrație, arestările şi internările din timpul războiului, au fost puternic resimțite de români. Lumea românească din Ungaria "était poussée a l'exasperation par la politique meschine des classes dominantes hongroises" – constata ceva mai târziu, un om politic maghiar din Arad[2].

Multe lucrări de istorie, româneşti şi străine, au relevat esența reacționară a politicii guvernelor maghiare față de minorități, oferind multiple exemple în acest sens, asupra cărora noi nu vom reveni[3].

În pofida tuturor piedicilor, mişcarea națională românească a fost o constantă în viața politică a Ungariei dualiste. Odată cu izbucnirea primului război mondial poporul român s-a aflat în fața unor noi opțiuni.

Oamenii politici din Regatul România au decis ca țara să adopte o politică de neutralitate față de părțile implicate în conflict. Poziția geografică, potențialul uman, bogățiile solului şi ale subsolului de care dispunea România au determinat ca fiecare din cele două tabere beligerante să întreprindă acțiuni menite a o atrage în război de partea ei. Încadrarea, în caz de victorie, în statul național român, a unor teritorii locuite în majoritate de români, aflate în componența Imperiilor vecine, era oferta cu cea mai mare greutate care i se prezenta. Țările Antantei îi ofereau Transilvania, Banatul în întregime şi Bucovina. La rândul lor, Puterile Centrale ofereau Basarabia, şi chiar mai mult. De pildă, la 7 septembrie 1914, Ottokar Czernin avea în vedere "the transfer of Bukovina to Romania and Transylvania's autonomy in return for Romania's neutrality and possible future alliance"[4]. Opoziția vehementă a guvernului maghiar a făcut ca o asemenea soluție să fie abandonată. După lungi tratative s-a încheiat la Bucureşti, în 17 august 1916, tratatul de alianță a României cu Antanta. Starea de spirit din țară a fost decisivă în stabilirea politicii româneşti. "C'est avant tout pour délivrer fréres Transylvains que les Roumains sont entrés dans la guerre", va consemna Emmanuel de Martonne mai târziu[5]. Ceea ce n-a ştiut atunci România a fost că la scurt timp s-a încheiat un acord secret între Franța şi Rusia, în care nu se considera obligatorie respectarea clauzelor teritoriale din tratatul cu România, ci acestea puteau fi stabilite la sfârşitul războiului, în funcție de condițiile concrete.[6] Într-o asemenea lumină, chiar dacă anticipăm puțin, este mult mai uşor de descifrat poziția Puterilor Aliate față de România, după încheierea păcii separate cu Puterile Centrale.

Pe frontul occidental, începând cu vara anului 1918, în special după eşecul armatelor germane în a doua bătălie de la Marna (25 iulie – 7 august), situația generală evolua în favoarea Antantei. Frontul din Balcani a înregistrat o stagnare până la a doua jumătate a lunii septembrie.

Pentru România, campania militară din anul 1916 se încheiase cu un dezastru. În pofida paginilor de glorie înscrise în vara anului 1917 la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz, în urma defecțiunii ruse, provocată în urma loviturii de stat bolşevice, România a ajuns în imposibilitatea de a mai continua lupta. S-a văzut astfel silită să încheie armistițiul de la Focşani, în decembrie 1917, şi apoi pacea separată cu Puterile Centrale, la Bucureşti, în 7 mai 1918. Ca atare, tratatul României din 1916 cu Antanta devenea caduc, cu toate consecințele care puteau decurge din aceasta. În acele momente grele pentru România, puterile Aliate au decis să dea asigurări că politica lor față de ea nu s-a schimbat, în esență, ceea ce va face, mai târziu, obiectul unor schimburi de opinii contradictorii, în chestiune fiind nu atât statutul social de aliat al României, cât mai ales conținutul tratatului din 1916.

Prin sacrificiile sale umane şi materiale şi prin aspirații, România nu s-a socotit nici un moment în afara puterilor Antantei, aşteptând cu speranță, doar momentul favorabil care să-i permită să acționeze din nou, pentru cauza comună.

La 17 octombrie 1918 regele Ferdinand le-a trimis preşedintelui şi prim-ministrului Franței câte o telegramă, specificându-se că: "Mon pays entier tout comme moi attend avec impatience le moment ň les circonstances lui permettreront de joindre ses efforts á ceux de nos amis et ň il pourra réaliser son idéal national avec l'appui de ceux qui combattent pour la grande Cause de Justice"[7].

Între timp ofensiva declanşată de Armatele Aliate din Orient la 15 septembrie 1918 s-a soldat cu rezultate remarcabile. Bulgaria şi Turcia au fost silite să încheie armistiții, armatele aliate se apropiau de linia Dunării şi, controlând Marea Neagră se puteau îndrepta spre Ucraina. Obiectivele lor rămâneau în continuare, scoaterea Austro- Ungariei din război şi apoi participarea la un atac împotriva Germaniei[8].

În noaptea de 9/10 noiembrie 1918 primele unități franceze au trecut linia Dunării, fiind decise să contribuie la alungarea trupelor germane de pe pământul românesc. În 11 septembrie fluviul era degajat pe un front de 120 km. şi pe o adâncime de 6-8 km., când a sosit vestea încheierii armistițiului cu Germania.

Tratatul de pace încheiat de România în mai 1918 se declara nul şi neavenit, statul român putând astfel aspira la împlinirea idealului său național.

Sub presiunea fronturilor din vest şi din sud, la sfârşitul lunii octombrie şi la începutul lunii următoare, monarhia austro-ungară era în pragul prăbuşirii. Mişcarea de emancipare a popoarelor asuprite a zdruncinat-o din temelii. La mijlocul lunii octombrie monarhia a făcut o mişcare disperată de a se salva, măcar parțial, adaptându-se noilor stări de lucruri interne şi internaționale. La 16 octombrie 1918 apărea manifestul împăratului "Către popoarele mele credincioase" prin care se avea în vedere reorganizarea imperiului într-o confederație de şase state independente, în care să nu fie afectată însă integritatea statului maghiar. Era prea târziu şi inutil. Popoarele asuprite făcuseră şi făceau paşi decisivi pe drumul independenței totale. Puterile Aliate şi Asociate făcuseră cunoscut Puterilor Centrale prin notele din 12 şi 17 octombrie 1918 că armistițiile ce se vor încheia se vor baza pe dreptul popoarelor la autodeterminare[9]. Prin aceasta, "Le droit de libre détermination", apreciază George Sofronie, "était ainsi efficiellement reconnu et ses applications dans la réalité internationale allaient faire de lui une règle normative et constitutionelle dans le nouveau statut de la communauté internationale"[10].

În urma revoluției din Ungaria, la 31 octombrie 1918, Károlyi Mihály, om politic cunoscut pentru opiniile sale favorabile Antantei, devenea prim-ministru. Noul guvern încerca să se prezinte ca un reprezentant al unei țări neutre, care a rupt total cu trecutul dualist şi a adoptat principiile wilsoniene. El căuta să obțină un nou statut diplomatic pentru Ungaria, care să îi permită păstrarea integrității teritoriale, cel puțin până când Conferința de Pace ar fi adus decizii definitive în plan teritorial. Cu asemenea obiective, guvernul s-a adresat comandantului trupelor aliate din Orient în vederea încheierii unui armistițiu separat pentru Ungaria. Tratativele au început la 7 noiembrie, la Belgrad, între Károlyi şi Franchet d'Esperey şi s-au încheiat la 13 noiembrie prin semnarea Convenției militare de armistițiu de către generalul Paul P. Henrys şi voievodul Živojin Mišić – delegații lui Franchet d'Esperey şi de către Lider Béla, trimisul guvernului ungar.

Convenția stipula că trupele maghiare trebuiau să se retragă în termen de 8 zile la nord de o linie demarcațională care pornea de pe cursul superior al Someşului Mare, trecea prin

Bistrița, Mureș-sat (azi cătun contopit comunei Suseni, județul Mureș), urma cursul Mureșului până la confluența cu Tisa. Maria-Theresiopol (Szabadka, Subotica), Baja, Fünfkirchen (Pécs), aceste localități nefiind ocupate de trupele maghiare, cursul Dravei până la întâlnirea râului cu frontiera Slavoniei-Croației. Aliații urmau să ocupe regiunea evacuată în condițiile fixate de Comandantul Șef al Armatelor Aliate din Orient. Convenția mai prevedea: administrația rămânea sub controlul guvernului maghiar, aliații neamestecându-se în adminstrația internă a statului maghiar, armata maghiară urma să fie redusă la 6 divizii de infanterie și 2 de cavalerie, destinate menținerii ordinii; aliații puteau ocupa în caz de nevoie orice localitate sau punct strategic din cuprinsul Ungariei, puteau folosi mijloacele și căile de comunicație; încetarea oricăror relații dintre Ungaria și Germania; și stabileau 15 zile pentru trecerea și staționarea trupelor germane ale lui Mackensen prin Ungaria etc.

Originea Convenției militare de armistițiu – însăși denumirea este destul de ambiguă, sugerând a fi doar un act militar de completare a armistițiului general cu Monarhia – desfășurarea tratativelor, conținutul documentului adoptat și urmările sale sunt subiecte mult dezbătute în literatura istorică, astfel că noi ne vom mărgini doar la câteva succinte considerații de ordin general[11].

Delegația maghiară nu a fost socotită ca reprezentanta unui stat neutru, antantofil, ci ca o putere locală, care nu se putea detașa de răspunderile guvernelor maghiare în declanșarea și purtarea războiului; se trata cu ea din considerente de ordin militar și strategic – la începerea tratativelor Germania aflându-se încă în luptă. Ormos Mária demonstrează că guvernul francez s-a aflat în legătură continuă cu Parisul, de unde îi parvenise textul armistițiului de la Padua și probabil și al Convenției de armistițiu. Cu toate acestea unele din prevederile ei par surprinzătoare, cum ar fi cele cu caracter politic intern, lipsa referirilor la Cehoslovacia, nerealismul dispozițiilor referitoare la armata lui Mackensen și mai ales fixarea liniei de demarcație. Opiniile converg în a constata că acesta din urmă nu se baza pe principii etnografice, geografice și strategice ferme. Un lucru acum este cert. Frachet d'Esperey n-a cunoscut prevederile teritoriale ale tratatului de la București din anul 1916, fapt recunoscut de el la 10 decembrie 1918 la București, ca și într-o convorbire avută la Paris, în 16 septembrie cu Alexandru Vaida-Voevod, căruia i-a declarat că el a crezut că Mureșul este granița elementului românesc[12].

Se presupune deci, că generalul a avut o competență destul de largă în stabilirea liniei de demarcație. În același context se cuvine remarcat că la data semnării convenției, reprezentanții românilor din Transilvania își manifestaseră decizia fermă de desprindere a Transilvaniei de Ungaria – după cum vom vedea – și că România reintrase în tabăra Antantei, la 10 noiembrie. Cu toate acestea românii nu au fost reprezentați la tratative, spre deosebire de sârbi care au avut un rol important în desfășurarea lor și ale căror interese sunt mai bine reflectate în actul încheiat. Nu e de mirare deci, că românii nu s-au împăcat niciodată cu unele prevederi ale Convenției, mai ales cu cele referitoare la locul liniei de demarcație și la menținerea administrației din Transilvania sub controlul guvernului maghiar.

Deși guvernul Károlyi a încercat să prezinte actul de la Belgrad ca o recunoaștere a integrității teritoriale a Ungariei, totuși, conținutul lui a contribuit la scăderea prestigiului lui în rândul opiniei publice maghiare, care se așteptase la mai mult de la un guvern antantofil.

Guvernul francez și-a dat seama la scurt timp de imperfecțiunile Convenției, ceea ce i-a atras un statut de provizorat. De o înlocuire efectivă a ei se poate vorbi doar la 26 februarie 1919, când Conferința de Pace a decis crearea unei zone neutre, reale între forțele române și maghiare. Ea a fost generatoare de ambiguități, de tensiuni între Ungaria și România, sau

Ungaria şi Cehoslovacia. De aceea reprezentanţii românilor, atât din Transilvania cât şi din Regatul România, au protestat în numeroase rânduri, mai ales împotriva menţinerii liniei de demarcaţie, care tăia teritoriul Transilvaniei în două şi înainte de 1 Decembrie şi după Declaraţia de Unire a Transilvaniei cu România. La rândul său guvernul maghiar a protestat, pe întreaga perioadă de aplicabilitate a Convenţiei, împotriva pretinselor încălcări din partea României şi Cehoslovaciei.

La Budapesta, începând cu 26 noiembrie, a funcţionat o misiune militară franceză, condusă de locotenent-colonel Fernand Vix, care avea menirea să supravegheze aplicabilitatea Convenţiei de armistiţiu.

Deşi aliaţii au cunoscut în toate detaliile situaţia gravă în care se găsea România după noiembrie 1917, ei n-au agreat ideea încheierii de către România a unei păci separate. Inevitabilul s-a produs însă în mai 1918. În toamna aceluiaşi an, Puterile Aliate au avut o serie de ezitări, de consultări pentru a-şi preciza punctul de vedere cu privire la statutul diplomatic al României, mai ales că SUA nu era dispusă să ia în considerare tratatele secrete încheiate în anii războiului. Nota lui Robert Lansing din 5 noiembrie 1918 risipea îndoielile românilor cu privire la politica guvernului american faţă de aspiraţiile naţionale româneşti: "The President accordingly desires me to inform you that the Government of the United States is not unmindful of the aspirations of the Romanian people without as well as within the boundaries of the Kingdom"[13].

Între timp, la 10 noiembrie România reintra în luptă, iar la 13 noiembrie se încheia convenţia militară de la Belgrad. Permisiunea ca trupele române să intre în Transilvania pentru a ocupa poziţii de-a lungul liniei demarcaţionale se explică nu numai prin lipsa forţelor de care dispunea Franchet d'Esperey pentru a realiza o astfel de operaţiune, ci şi a faptului că aliaţii au recunoscut de fapt, armatele române ca forţe aliate.

La 15 ianuarie 1919, Franţa în acord cu ceilalţi aliaţi a recunoscut statutul de aliat al României, făcându-se însă cunoscut că tratatul din 1916 va constitui doar o bază de discuţie la Conferinţa de Pace.

În acest context internaţional succint conturat s-au desfăşurat în lunile octombrie-noiembrie 1918 acţiunile românilor din Transilvania, din Regat şi din străinătate, care au avut ca rezultat unirea Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918. În acele luni s-a realizat o autentică solidaritate naţională. Un asemenea Bloc Naţional solid s-a impus prin forţă, coeziune, maturitate politică şi spirit democratic. El n-a putut fi clintit de nici o încercare făţişă sau de culise din hotărârea de a realiza România Mare.

Forţa politică principală care a condus nemijlocit la procesul unirii Transilvaniei cu România a fost Partidul Naţional Român, aflat în legătură cu autorităţile de la Iaşi. I s-a alăturat şi o parte a socialiştilor români, care au înţeles importanţa desăvârşirii statele româneşti.

La 31 octombrie 1918 se constituia la Budapesta Consiliul Naţional Român Central, format din câte 6 reprezentanţi ai Partidului Naţional Român (Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad) şi 6 ai socialiştilor (Tiron Albani, Ioan Flueraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Bazil Surdu), care se va stabili la 2 noiembrie la Arad. Mişcarea românească pentru unire dobândea astfel un for unic pentru conducere, mai larg şi mai reprezentativ. Prin consiliile naţionale şi gărzile naţionale române, constituite într-o atmosferă de aleasă sărbătoare, Consiliul – Comanda supremă a gărzilor s-a format la 11 noiembrie – şi-a impus treptat controlul asupra celei mai mari părţi a teritoriului Transilvaniei. Consiliile naţionale române, embrionul

administrației româneşti, au desfăşurat o activitate complexă, fără a se substitui integral vechilor autorități, exercitând, în schimb, asupra lor un control atent şi colaborând, în unele locuri, cu consiliile naționale ale altor popoare, pentru menținerea ordinii şi apărarea vieții şi bunurilor cetățenilor. Obiectivul lor prioritar va fi pregătirea Adunării Naționale de la Alba-Iulia.

Consolidându-şi pozițiile în Transilvania, la 6 noiembrie, Consiliul Național Român Central şi-a reafirmat calitatea de unic reprezentant al poporului român din Transilvania, aceasta cu o zi înaintea începerii tratativelor de la Belgrad, la care guvernul Károlyi a încercat, fără succes însă, să se prezinte ca exponent al tuturor popoarelor din Ungaria. La 9 noiembrie Consiliul a făcut un mare pas înainte prin trimiterea unui ultimatum guvernului maghiar cerându-i predarea puterii de guvernare asupra celor 23 de comitate locuite în majoritate de români. Refuzul guvernului maghiar de a se conforma acestui demers, previzibil, al tratativelor de la Arad (13-15 noiembrie), au determinat la 18 noiembrie să se lanseze un Manifest către Popoarele lumii, prin care națiunea română îşi exprimă voința fermă de a dispune singură de soarta sa, angajându-se să respecte libertatea celorlalte popoare din Transilvania. La 20 noiembrie se convoca Adunarea Națională pentru ziua de 1 Decembrie de la Alba-Iulia.

Zilele scurse între 20 noiembrie şi 1 Decembrie au avut ca şi conținut alegerea democratică a delegaților, elaborarea şi dezbaterea Actului de Unire, pregătirea desfăşurării ei tehnice, revărsarea mulțimii de români spre cetatea lui Mihai Viteazul, Horea şi Iancu. Totul s-a desfăşurat într-o atmosferă de sărbătoare, de calm şi de ordine, autoritățile maghiare neîmpiedicând pregătirile româneşti.

Procesul prezentat de noi ar putea părea liniar, cu uşoare nuanțe triumfaliste. De aceea se cuvine să subliniem că alături de partea românească a existat şi acționat, pe multiple planuri şi o tabără maghiară, constituită din guvernele şi oamenii politici din Ungaria şi Transilvania, care s-a opus categoric concepției româneşti de creare a României Mari, şi care a cunoscut mai multe variante de manifestare în perioada de până la 1 Decembrie 1918 şi după acest eveniment.

Ofensiva victorioasă aliată de pe frontul din Balcani a trezit îngrijorare în rândul forțelor politice maghiare. În şedințele de guvern sau ale Camerei Deputaților s-a discutat chestiunea granițelor cu România, relevându-se oportunitatea aducerii în țară a trupelor maghiare de pe frontul de vest.

Menținerea integrării teritoriale a Ungariei şi, mai ales, păstrarea Transilvaniei au fost obiectivul fundamental al politicii guvernelor maghiare din epocă, fapt care apare ca absolut firesc.

Oszkár Jászi, ministrul naționalităților (1 noiembrie 1918-19 ianuarie 1919) în guvernul Károlyi avea în vedere organizarea Transilvaniei pe baze cantonale, după modelul Elveției[14], făcând însă parte din Ungaria. Această opinie a expus-o şi în timpul tratativelor de la Arad, nefiind însă acceptată de fruntaşii români.

După publicarea de către români a Manifestului către popoarele lumii, la 20 noiembrie 1918 Jászi s-a adresat şi el, printr-un Manifest popoarelor Ungariei, promițând popoarelor nemaghiare autonomie culturală şi dreptul de a se administra acolo unde erau în majoritate, în cadrul unei "Elveții răsăritene" libere şi democratice[15].

Un alt proiect care avea în vedere transformarea Ungariei într-o "Elveție răsăriteană" formată din 14 cantoane, din care 5 să se organizeze în Transilvania, i-a parvenit lui Jászi în jurul datei de 25 noiembrie 1918[16].

Pentru consolidarea puterii politice maghiare în Transilvania se preconizase încă din anul 1917 constituirea unui organism distinct în provincie. La 1 noiembrie se înfiinţa Comitetul Transilvănean condus de Apáty István, iar la 11 noiembrie 1918 Comisariatul Guvernamental pentru Ungaria de Răsărit (Kelet Mágyarorsságy Fökormánybiztosság), condus de acelaşi om politic[17]. Constituirea Diviziei secuieşti, care ar fi trebuit, într-o primă etapă, să apere graniţa cu România, apoi linia de demarcaţie[18], apelurile făcute de guvern saşilor să se opună trecerii armatelor române în Transilvania, fără efect însă, încercarea de a intra în tratative cu armate lui Mackesen în acelaşi scop, dispoziţia din luna noiembrie ca în cazul unirii Transilvaniei cu România funcţionarii maghiari de aici să nu depună jurământul de fidelitate faţă de noul stat, se înscriu în aceleaşi coordonate ale politicii guvernului maghiar.

După încheierea Convenţiei militare de la Belgrad şi după eşuarea tratativelor de la Arad, oamenii politici maghiari, de pildă István Bethlen, au luat în considerare şi ideea renunţării la totala integritate teritorială a Ungariei, preconizându-se constituirea de unităţi politice în Transilvania şi Banat, acolo unde românii nu erau în mase compacte. Aşa s-a ajuns la proclamarea Republicii Secuieşti la 28 noiembrie, condusă de Páal Arpád, a Republicii Bănăţene la 1 noiembrie, condusă de Otto Roth, ca şi a altor "republici" mai mici[19].

Toate aceste demersuri şi proiecte n-au putut însă opri procesul iniţiat de majoritatea populaţiei din Transilvania românească, de unire a Transilvaniei cu România.

La 1 Decembrie 1918 Adunarea Naţională de la Alba-Iulia adopta într-o atmosferă de sărbătoare actul Unirii Transilvaniei cu România, fără nici o condiţie, document de largă respiraţie democratică.

Prin aceasta România Mare devenea o realitate istorică. Conferinţa de Pace de la Paris a consfinţit înfăptuirile în plan politico-teritorial ale României.

După 1 Decembrie 1918 oamenii politici maghiari au avut în vedere, până la semnarea tratatului de pace de la Trianon, alte variante care vizau o Transilvanie independentă sau una autonomă. Se cuvine subliniat că asemenea concepţii s-au cristalizat doar când unirea Transilvaniei cu România devenise iminentă. Până atunci preocuparea lor constantă fusese integrarea totală a acestei provincii în cadrul statului maghiar.

Autorităţile maghiare făceau, în acelaşi timp eforturi deosebite pentru ţinerea la Cluj a unei mari adunări populare, la care au fost invitaţi "toţi locuitorii neromâni ai Transilvaniei". Cu câteva zile înaintea Adunării, desfăşurată în 22 decembrie, presa maghiară vorbea despre o întrunire a cca. 100.000 de oameni, care ar proclama Republica Ardeleană independentă. La Cluj, în 22 decembrie, au fost prezenţi cca 50.000 de oameni, maghiari şi şvabi, o parte a celor ce ar fi dorit să ajungă la Cluj fiind împiedicaţi, în opiniile lui Mikö Imre şi Raffay Ernö – de autorităţile româneşti.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de Apáthy István. Între altele, el a spus: "Am fost învinşi de puterea mai numeroasă a duşmanilor, trebuie să recunoaştem că ne-au învins. Dar n-am fost învinşi într-o aşa măsură încât oricare din naţiunile din jur să dispună de soarta noastră, ca naţiunile din jur să poată împărţi ţara"[20].

În Rezoluţia adoptată, făcându-se apel la principiile wilsoniene, cei prezenţi s-au pronunţat pentru menţinerea integrităţii teritoriale a statului maghiar în care toate naţiunile să se bucure de drepturi largi, protestându-se împotriva Hotărârii de la Alba-Iulia.

Adunarea a ales un Consiliu Dirigent maghiar al Transilvaniei format din reprezentanţi ai partidelor Independenţei, Radical şi Social-Democrat.

Printre vorbitori s-au numărat şi doi social-democraţi de stânga, români, Avramescu şi Strengar, care au protestat împotriva unirii Transilvaniei cu România, declarându-se de acord ca Transilvania să rămână în cadrele unei Republici maghiare democratice.

Liderii maghiari, cred că erau conştienţi că hotărârile adoptate nu se vor putea pune în practică. Ei au urmărit o îmbărbătare a populaţiei maghiare din Transilvania şi să arate străinilor că aici există o puternică comunitate maghiară, care-şi revendica drepturile bazate pe principiile wilsoniene.

Aceste acţiuni erau însoţite de o intensă propagandă externă. Se căuta să se prezinte străinătăţii imaginea unei comunităţi maghiare din Transilvania, pe nedrept separată cu forţa de Ungaria şi supusă unui regim de teroare de către autorităţile româneşti. Acest clişeu specific epocii nu era în concordanţă cu realităţile istorice şi avea menirea de a impresiona opinia publică internaţională. La drept vorbind acesta a fost folosit în întreaga perioadă interbelică.

În anul 1919 au avut loc două conflicte armate între România şi Ungaria. În aprilie, armata română a atacat trupele maghiare de pe linia de demarcaţie, le-a înfrânt şi a ocupat cele două maluri ale Tisei. În iulie, statul comunist maghiar, condus de Kun Béla, a încercat să reocupe cu forţa Transilvania. Ofensiva maghiară s-a terminat cu o înfrângere totală şi regimul s-a prăbuşit.

Tratatul de pace de la Trianon din 4 iunie 1920, care a recunoscut unirea Transilvaniei cu România, a dus la o stare de normalitate între cele două ţări, în anul următor stabilindu-se relaţii diplomatice între ele.

Saşii, şvabii şi evreii din Transilvania au urmărit cu atenţie evenimentele, stabilindu-şi conduita în funcţie de interesele lor naţionale.

Până acum s-au scris multe lucruri despre istoria saşilor din Transilvania în preajma unirii şi în perioada următoare, de aceea, acum, vom prezenta foarte succint poziţia acestui grup etnic faţă de evenimentul de la 1 Decembrie 1918[21].

În intervalul octombrie 1918-ianuarie 1919 s-a produs o schimbare radicală a opţiunilor politice ale saşilor (circa 234.000 de persoane). În 20 octombrie 1918 Comitetul central lărgit al saşilor (erweiterte Sächische Zentralauschuss) a declarat că saşii doresc să rămână în cadrul statului maghiar. În 8 ianuarie 1919, la Mediaş, ei au hotărât să adere la actul Unirii Transilvaniei cu România. Evenimentele interne şi externe care au avut loc în epocă, analiza lor limpede, acţiunile proprii întreprinse de liderii lor au condus la hotărârea de la Mediaş. Declaraţia din 8 ianuarie 1919 a fost un act raţional, pragmatic, deloc emoţional, bazat pe prevederile democratice ale Rezoluţiei de la Alba-Iulia, pe tratativele avute cu membri ai Consiliului Dirigent şi a acordurilor încheiate între cele două părţi. În lucrarea menţionată, Fr. Teutsch scria că decizia de la Mediaş n-a fost luată cu uşurinţă, din cauza trecutului istoric ("Die Entscheidung in Mediaş ist den Sachsen nicht gefallen")[22].

Un document elaborat de legaţia Franţei din Bucureşti, datat 25 februarie 1919, prezintă de asemenea contextul în care s-a luat hotărârea de la Mediaş, în sensul că saşii au decis aşa fiind convinşi că Transilvania va aparţinea în cele din urmă României: "Devant la situation actuelle, les Saxons", se spunea în document, "gens chez lequels le sentiment de patrie est pour ainsi dire inexistant, ont immédiatement décidé de choisir tout naturellement la situation la plus conforme á leur intérêts personnels. Aussi, comprenant que la Transylvanie doit échoir inévitablement et definitivement à la Roumanie, ils n'ont pas hésité à proclamer l'Union au Grand Congrés d'Alba-Iulia. Leur attitude ectuelle vis-à-vis des Roumains, peut être qualifiée de correcte, mais cependant rien de plus"[23].

Într-o cuvântare electorală din octombrie 1919 R. Brandsch s-a declarat mulțumit de felul în care s-a putut dezvolta comunitatea săsească din Transilvania în cadrele statului român, în diferitele compartimente, subliniind şi necesitatea aplicării în viață a hotărârilor de la Alba-Iulia[24]. Şi tot el, ales deputat în parlamentul român, a rostit o cuvântare în Adunarea Deputaților la 18 decembrie 1919, în care, în numele deputaților saşi, a reafirmat că saşii au aderat la statul român, pe baza dreptului de autodeterminare a popoarelor şi că ei vor fi cetățeni loiali ai statului român, exprimându-şi speranța că principiile de la Alba-Iulia, "hotărâri pătrunse de spiritul adevăratei democrații" vor fi aplicate într-o manieră corectă[25].

În anul 1918 populația totală a Banatului – în conformitate cu datele oferite de Sever Bocu – era de 1.582.133, dintre care 387.545 şvabi, ocupând locul doi după români (592.049), sârbi erau 284.329, iar maghiari 242.152[26]. Banatul, care aparținea Ungariei, era vizat de România şi de statul sârbo-croato-sloven, fiecare din aceste state dorindu-l în întregime, cel puțin într-o primă fază.

S-a ajuns la o competiție acerbă între ele. Situația s-a complicat odată cu ocuparea temporară a Banatului de trupele sârbeşti şi mai ales cu prezența forțelor armate de ocupație franceze. Dezbaterile Conferinței de Pace pe această temă erau urmărite cu înfrigurare de către toți.

În acest context noi apreciem că mişcările şvabilor au fost mai lente, mai ezitante decât ale saşilor transilvăneni[27]. Se poate afirma că obiectivul suprem al şvabilor era să se mențină integritatea teritorială şi economică a Banatului. Atunci când ei s-au pronunțat, în 10 august 1919, pentru aderarea la statul român ei au dorit ca Banatul să rămână o entitate indivizibilă.

În pofida existenței mai multor orientări politice printre şvabi, credem că în intervalul noiembrie-decembrie 1918 majoritatea dintre ei se pronunța pentru integritatea Ungariei, inclusiv a Banatului. Când au înțeles că şansele Ungariei de a păstra Banatul erau minime, ei au oscilat între România şi Iugoslavia. În momentul în care împărțirea Banatului a devenit o certitudine, cei mai mulți dintre şvabi au privit spre România. Mai mulți factori au concurat la această atitudine: conținutul democratic al Hotărârii de Unire, demersurile unor oameni politici saşi, în special ale lui Rudolf Brandsch, experiența tristă a ocupației sârbeşti, şansa de a se constitui un bloc german puternic în Regatul România, care le va putea sprijini interesele economice, politice, culturale şi religioase.

După instituirea administrației în județul Caraş-Severin şi în Timişoara, şvabii au ținut o adunare în Timişoara la 10 august 1919, declarându-se pentru unitatea Banatului şi unirea lui cu România. În curând, o delegație a lor s-a dus la Paris şi-a prezentat Conferinței de Pace decizia lor de aderare la statul român. Ei nu au putut influența hotărârea luată deja de Conferință de împărțire a Banatului între România şi Iugoslavia[28].

Şvabii din Sătmar, puternic maghiarizați şi-au redobândit cu greutate şi în timp, identitatea lor național-culturală şi aceasta în primul rând din cauza opoziției preoților lor catolici.

Slovacii şi rutenii din Transilvania au aderat de asemenea la statul român, având reprezentanți în primul parlament al României Mari.

Semnificativă pentru poziția Uniunii evreilor ardeleni cu privire la statutul internațional al acestei provincii este declarația preşedintelui ei, Teodor Fischer, publicată în "Patria" din Cluj la 7 ianuarie 1920: "Noi evreii suntem neutrali în fața problemelor externe, dar oricare este hotărârea Conferinței de Pace, ne plecăm în fața ei şi, considerând caracterul real al situațiunii, pe cum şi în posesiunea fiind ale unor informațiuni particulare, suntem încredințați că unirea Ardealului şi a părților româneşti din Ungaria, anunțată prin presă, este consfințită şi de Conferința de Pace.

Ar fi consult ca această hotărâre să fie publicată în mod oficial. Noi declarăm solemn că vom fi cetăţeni loiali ai noului stat. Vom sprijini acţiunea de închegare a statului nou şi dorim înflorirea României.

Avem încredere în guvernul român şi sperăm că principiile de guvernare ale bărbaţilor de stat români se vor traduce în fapte.

Noi am avut strânse legături culturale-politice cu ungurii în trecut şi nu putem deveni din senin duşmani ai lor. Totuşi, în faţa situaţiei noi care s-a creat şi în urma politicii de intoleranţă practicată în Ungaria faţă de evrei, raportul între noi şi ei s-a modificat mult. Nu ne identificăm nici cu politica lor de rezistenţă. Vă repet: noi suntem neutrali. În curând însă vom lua parte la luptele politice interne. De aceea intenţiunea noastră este paralizată în mod temporar prin măsurile excepţionale care sunt azi în vigoare.

Programul nostru este autonomie culturală deplină şi crearea posibilităţilor pentru validitatea noastră în viaţa de stat. În primul rând prin votul proporţional".

Am insistat asupra poziţiei minorităţilor de rasă, limbă şi religie – pe care le vom defini ca minorităţi naţionale – pentru a se cunoaşte starea de lucruri de la care s-a pornit în acest domeniu după 1 Decembrie 1918, şi a se înţelege atitudinea viitoare a minorităţilor naţionale din statul român inclusiv faţă de reprezentanţi ai Societăţii Naţiunilor.

Problema minorităţilor etnice din România după primul Război Mondial s-a constituit într-o componentă importantă a vieţii politice, economice, culturale şi religioase, cu multiple reverberaţii externe.

Literatura istorică română şi străină dedicată acestui fenomen este imensă. Aceasta se compune din acte legislative emanate de la statul român, din datele statistice oficiale, din adresele diferitelor ministere trimise organelor subordonate, laice şi ecleziastice, din cărţile şi articolele scrise de istorici, sociologi, oameni politici români. Alte valoroase documente sunt cele emanate de la Societatea Naţiunilor şi transmise guvernului român, altele fiind dispoziţii cu caracter general privind protecţia minorităţilor din Europa, altele au fost adrese către diferite persoane şi instituţii minoritare care au trimis petiţii la Societatea Naţiunilor. Publicaţiile oficiale ale Ligii, între care "Journal Officiel de la Société des Nations" sunt foarte utile în cercetarea temei. Adunările generale, secretariatul Ligii, Comisia Minorităţilor, Comitetele de Trei au fost instituţiile care au fost chemate să ia decizii în problemele minoritare.

O altă categorie de acte şi documente, cărţi şi articole au fost create de reprezentanţi ai minorităţilor din statele care în anul 1919 semnaseră aşa-numitele Tratate ale minorităţilor (Polonia, Cehoslovacia, Grecia, Iugoslavia şi România).

Un mare număr de cărţi şi articole au fost scrise şi de către "neutri". Opiniile lor diferă, uneori şi în funcţie de orientarea lor politică şi de sursele istorice folosite. O caracteristică generală a lor este nefolosirea surselor primare româneşti, elemente de fapt decisive în reconstituirea istorică. Nu este de mirare că unele şabloane se transmit din lucrare în lucrare, fără a aduce de fapt ceva nou.

Documentele diplomatice externe – surse puţin utilizate în scrierile pe tema minorităţilor de limbă, rasă şi religie – se constituie în opinii presupus obiective cu privire la ansamblul societăţii româneşti sau doar la unele aspecte[29].

Sistemul tratatelor încheiate la Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920) a conferit Societăţii Naţiunilor, ca instituţie şi colectivitate de membri, un rol important în chestiunea minorităţilor etnice. Apare astfel firesc ca reprezentanţii diplomatici acreditaţi în ţările amintite să aibă mereu ochii aţintiţi spre o asemenea problematică, deosebit de complexă şi

uneori cu irumperi neaşteptate, surprinzătoare. Cristalizarea opiniilor lor depindea de mulți factori, asupra cărora nu insistăm aici.

Oricum, întâlnirile cu reprezentanți ai guvernului, ai partidelor politice, ai unor instituții culturale şi religioase, parcurgerea presei, călătoriile în teritoriu, au fost modalități certe de informare care au condus apoi la redactarea rapoartelor către superiorii lor.

Literatura dedicată lucrărilor Conferinței de Pace, a diferitelor ei organisme este foarte vastă[30]. Tocmai de aceea noi ne mărginim să reamintim că la 1 mai 1919 s-a înființat, în cadrul Conferinței de Pace, Comisia statelor noi şi a minorităților, pusă sub preşedinția lui Philippe Berthelot şi formată din reprezentanții Franței, Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii, Italiei şi Japoniei. Ea a elaborat aşa-numitele *Tratate ale minorităților*. Primul a fost semnat de Marile Puteri cu Polonia, la 28 iunie 1919, tratat pe care istoricul polonez Marian Drozdowski l-a numit "Little Treaty of Versailles"[31]. El va constitui modelul şi pentru celelalte semnate ulterior. Cehoslovacia, Grecia şi Polonia l-au semnat la 10 septembrie 1919, odată cu Tratatul cu Austria. Iugoslavia l-a semnat la 5 decembrie, iar România la 9 decembrie 1919[32].

În fața Comisiei amintite, la 10 mai, delegațiile evreieşti au prezentat un amplu memoriu privind drepturile minorităților etnice în general, având succinte referiri concrete la evreii din România. Se apreciază că demersurile diferitelor organizații evreieşti pe lângă Conferința de Pace au contribuit, în mare măsura, la elaborarea sistemului de protecție a minorităților. Aceste inițiative, deşi foarte importante, nu trebuie însă absolutizate. Protecția minorităților ar fi fost oricum impusă, ca o rezultantă a ideilor wilsoniene şi a principiului naționalităților. Marile puteri intenționau să evite în timp declanşarea unor conflicte interstatale care ar fi avut printre cauze şi aspecte minoritare. Ele îşi bazau opțiunea în primul rând pe aportul hotărâtor în obținerea victoriei finale şi în al doilea rând pe numărul relativ mare al minoritarilor etnici în statele nou create şi care şi-au extins suprafața[33]. Cehoslovacia (34,6%), Polonia (31,2%), România (28,8%) erau, în această ordine, țările în care procentul minoritarilor era cel mai mare. România se afla cu un procent de 5,2 % mai mare decât media tuturor statelor incluse în tabel (23,6%). În privința numărului unei minorități dintr-o țară, primele două locuri sunt ocupate de ucrainienii (4.000.000) şi evreii (3.006.000) din Polonia, maghiarii din România situându-se pe locul trei (1.900.000). Prin tratatul din 9 decembrie 1919, România se angajează ca o parte din prevederile lui, şi anume art. 2-8, să fie recunoscute ca legi fundamentale şi că nici o dispoziție internă să nu vină în contradicție cu tratatul.

Pe scurt, conținutul Tratatului era: statul român se angaja să asigure protecția vieții, a libertății, liberul exercițiu al credinței, să recunoască ca cetățeni români orice persoană domiciliată în țară, născută (unguri şi austrieci), precum şi pe evreii de pe întreg cuprinsul țării care nu se puteau prevala de altă cetățenie: egalitatea în fața legii, etc. Articolul 11 se referea la acordarea autonomiei în ce priveşte chestiunile religioase şi şcolare ale comunităților saşilor şi secuilor.

Constituția României din anul 1923 prevedea o deplină egalitate pentru români – în sensul de cetățeni români – indiferent de origine etnică, de limbă sau religie în toate compartimentele sociale, economice, politice, culturale şi religioase. Problema minorităților din România s-a plasat, deci, în contextul acestor acte juridice fundamentale interne şi externe, la care s-au adăugat legile speciale adoptate de statul român, dispozițiile Consiliului Ligii Națiunilor cu privire la procedura de rezolvare a tuturor categoriilor de petiții, cereri, informări sau scrisori adresate forului internațional.

O chestiune extrem de importantă prezentată masiv în documente ale Ligii şi care a generat o stufoasă literatură istorică, a constituit-o procedura în materie de minorităţi. George Sofronie, Nicolae Daşcovici, Arthur de Balogh au elaborat şi ei lucrări valoroase în domeniu. Tratatele au consacrat chestiunilor de procedură puţin spaţiu. În esenţă se conferea Consiliului Societăţii Naţiunilor şi Curţii Permanente de Justiţie Internaţională de la Haga misiunea de a asigura executarea dispoziţiilor înscrise în tratate. Reglementări ulterioare care s-au succedat până în anul 1929 s-au constituit în ansamblul dispoziţiunilor în materie. Noi evidenţiem doar faptul că prin Rezoluţia Consiliului din 25 octombrie 1920 s-a instituit Comitetul de Trei, prima instanţă în "procesul" care se constituia între Consiliu şi statul cu minorităţi. El studia atât petiţiile minorităţilor cât şi răspunsul statului interesat şi făcea recomandări Consiliului.

În istoriografia română sunt foarte puţine cărţi şi studii dedicate problematicii minorităţilor etnice din România în dezbaterile de la Societatea Naţiunilor. În epoca comunistă chestiunea minorităţilor etnice din perioada interbelică a fost ceva aproape tabu. Astfel că şi în scrieri dedicate raporturilor statului român cu forul internaţional de la Geneva aceste chestiuni sunt eludate. Considerentele de ordin politic au impus această "cvasităcere" a istoricilor cu privire la fapte şi evenimente de o atât de mare anvergură şi complexitate.

Ceea ce ţinem să subliniem pe baza cercetărilor făcute la Bucureşti, Geneva, Londra şi Budapesta este că raporturile guvernelor române cu Societatea Naţiunilor în acest domeniu au fost strânse, fără vreo urmă de reţinere sau de neglijare a sesizărilor sau nelămuririlor care parveneau de la Liga Naţiunilor. Ele s-au exprimat în numeroasele întâlniri ale reprezentantului României, Nicolae Petrescu-Comnen[34], pe lângă Ligă, ale altor oficiali români, în special Nicolae Titulescu şi I. G. Duca., cu funcţionari de la forul din Geneva, în noianul de documente pornite de la Geneva şi Bucureşti[35]. Un loc aparte l-au ocupat călătoriile de informare efectuate în România la invitaţia guvernelor române, de preşedinţii Secţiei administrative şi a minorităţilor, Erik Colban în anii 1923, 1924 şi 1926 şi Pablo de Azcarate în anii 1930 şi 1932. Dacă soluţiile oferite de guvernele române nu s-au bucurat întotdeauna de aprecierea celor de la Geneva sau a minoritarilor care s-au adresat Ligii, două lucruri nu se pot însă contesta: 1. Preocuparea constantă a Societăţii Naţiunilor şi a guvernelor României de a pune într-o concordanţă cât mai firească prevederile tratatelor minorităţilor, ale Rezoluţiilor Societăţii cu privire la minorităţile etnice şi la starea lor concretă; 2. Dialogul, uneori eficient, al autorităţilor române cu reprezentanţi ai minorităţilor.

În cazul punctului 2 avem în vedere, de pildă, consfătuirile între cele două părţi amintite pe tot parcursul elaborării legilor învăţământului primar (1924) şi particular (1925), soldate cu rezultate notabile. Hans Otto Roth, deputat, într-o discuţie cu I. G. Duca, preluată de consulul britanic la Bucureşti, Herbert Dering, după adoptarea primei legi, i-a declarat că, deşi nu era pe deplin mulţumit cu prevederile ei, sublinia: "but had been reminded it that the Minorities had got 95% of their demands and that thus might therefore concede the remining 5%. This had been realized and further opposition had been withdrawn and the Bill had been passed"[36].

Minoritarii din România, ca şi din celelalte state, şi-au prezentat, în principal, punctele de vedere faţă de statutul lor prin intermediul petiţiilor trimise la Geneva[37]. Cele mai multe petiţii au fost trimise de comunitatea germană din Polonia şi anume 100, în timp ce maghiarii din România au redactat după unele surse, 40 de petiţii. În afara maghiarilor, din România au mai ajuns la Ligă şi petiţii ale ucrainenilor, ruşilor, rutenilor, bulgarilor şi germanilor.

Ele au fost trimise de partide politice, instituţii laice şi bisericeşti, de persoane private aparţinând minorităţilor. În urma cercetărilor noastre am reuşit să le depistăm. Cunoaştem

astfel conținutul lor, emitenții, observațiile guvernelor pe marginea lor şi deciziile finale ale organismelor Ligii privind soluționarea lor.

Problematica petițiilor a fost diversă, ea exprimându-se în chestiuni:

* şcolare (legi şcolare, închideri de şcoli, preluarea unor imobile care au aparținut minorităților de către statul român, ca succesor al statului maghiar; chestiunea bacalaureatului, a numărului de ore de limba română în şcoli de stat sau particulare minoritare, insuficiența suportului financiar oferit de statul român pentru şcoli);
* bisericeşti (exproprierea pământului deținut de bisericile minoritare);
* agrare (aplicarea reformei agrare, prevederile legii agrare, exproprierea de pământuri arabile sau de păduri);
* libertăți individuale;
* chestiuni legate de naționalitate;
* revizuirea proprietății în Dobrogea de Sud.

Activitatea efectivă a Societății Națiunilor a început la 10 ianuarie 1920. La scurt timp au ajuns la Ligă numeroase acte trimise de persoane laice şi bisericeşti din țară şi din străinătate despre presupuse nerespectări din partea guvernului român a tratatului minorităților.

În acest context, şi ca urmare a unei practici instituite la Ligă, Erik Colban, şeful Secțiilor administrativă şi de Minorități, a întreprins în anul 1923 o primă vizită de informare în România. În opinia celor de la Geneva asemenea demersuri erau utile pentru cunoaşterea mai în profunzime şi mai nuanțată a unor realități cunoscute de Societatea Națiunilor doar parțial. Au urmat celelalte călătorii ale lui din anii 1924 şi 1926, şi ale lui Pablo Azcarate, noul şef al Comisiilor din anul 1927, din anii 1930 şi 1932. Repetăm caracterul lor de informare, fiindcă amândoi au respectat obiectivele Societății Națiunilor de a nu le transforma în anchete pe teme minoritare, cum au sperat reprezentanții minorităților. Mai mult, de fiecare dată când au sosit în România ei au venit la invitația guvernelor româneşti.

Chiar dacă nu au fost lungi ca durată ele au fost dense şi s-au străbătut distanțe însemnate, mâncând şi dormind de multe ori în tren.

Din actele elaborate de ei rezultă că s-au întreținut cu un număr impresionant de persoane: Regele, Regina, prim-minştri, miniştri, subsecretari de stat, directori şi alți funcționari din ministere, prefecți, subprefecți, primari, oameni politici români şi minoritari, reprezentanți ai mai multor culte, profesori, învățători, țărani constituie evantaiul de persoane cu care reprezentanții Ligii au discutat. Fireşte, întrebările au fost mai multe din partea oaspeților. Au urmat lămuriri, justificări, prezentări de documente din partea oficialilor români, dar şi intervenții ale minoritarilor care şi-au exprimat propriile lor nemulțumiri. S-a discutat calm, deschis, politicos, fără răbufniri neavenite. În călătoriile din țară nu au întâlnit situații tensionate, explozive care să conducă la conflicte interetnice. Mai ales printre oamenii de rând domnea o atmosferă relaxantă pentru vizitatori. Dacă pe o hartă a României de atunci am puncta localitățile mai importante străbătute de Colban şi Azcarate, cititorul ar avea în față oraşe ca: Bucureşti, Sinaia, Braşov, Sibiu, Cluj, Miercurea Ciuc, Gheorghieni, Odorhei, Aiud, Turda, Oradea, dar şi locuri pitoreşti ca Băile Tuşnad, Băile Felix, Lacul Roşu

Impresionează cu totul deosebit cultura lor, cunoaşterea limbilor străine, ceea ce le-a permis ca în scurt timp să se familiarizeze cu o tematică vastă şi în mare parte necunoscută. Cu siguranță, pregătirea lor prealabilă la Geneva şi experiența dobândită în alte țări le-a fost de mare ajutor.

În afara Vechiului Regat, în documente apar în afara Transilvaniei, şi Bucovina şi Basarabia, regiuni în care elementul românesc este predominant, aproape copleşitor în Basarabia.

Rapoartele din anii 1923 şi 1930 sunt ceva mai generale faţă de cele din 1924, 1926 (lucrurile au fost consemnate de un român, Vasile Stoica şi trimise la Geneva lui Colban) şi 1932.

Reforma agrară, legile şcolare din anii 1924 şi 1925, chestiunea finanţării de către stat a şcolilor şi bisericilor minoritare, problema "Bunurilor private" din Ciuc, cea a libertăţilor politice sunt fenomene controversate în istoriografie. Noi nu ne-am propus o analiză aprofundată a lor, fiind conştienţi de faptul că un mare număr de documente, mai ales de arhivă, pe aceste teme, nu sunt încă în circuitul istoric.

În multe privinţe documentele din volum vorbesc ele. Bibliografia pe care o prezentăm îl va ajuta şi ea pe cititor să se informeze, să cunoască opinii şi analize contradictorii.

NOTE

1. Sabin Manuilă, p. 3; Silviu Dragomir, p. 42-45.
2. Varjassy, Lajos, p. 19.
3. John M. Cabot, p. 59, 63-65, 82, 84, 86-88; *Istoria României. Transilvania*, vol. II, p. 175-616; Dumitru Suciu, *Antecedentele*, XXX, Idem, *Mişcarea antidualistă*.
4. Péter Pástor, p. 165.
5. *1918 la români*, p. 1.
6. P. Pástor, p. 166.
7. Gh. Iancu, G. Cipăianu, p. 124.
8. Charles Vilain, p. 20-42.
9. Gh. Iancu, *The Ruling*, p. 17.
10. G. Sofronie, *L'autodétermination*, p. 62.
11. Ormos Mária, p. 63 şi următoarele; Bogdan Krizman, p. 67-82; Gh. Iancu, G. Cipăianu, *La consideration*.
12. Gh. Iancu, *The Ruling*, p. 21.
13. *Ibidem*.
14. Lengyel Zsolt K., p. 111-113.
15. *Ibidem*, p. 115.
16. *Ibidem,* p. 115-116. Din cele 5 cantoane doar în câte unul se crea o majoritate românească, săsească şi româno-săsească. Competenţele guvernului maghiar rămân considerabile.
17. *Ibidem,* p. 116-117.
18. Ormos Mária, p. 253-254.
19. Romsics Ignác, p. 75-77; Pomogá Bela, p. 82-87.
20. Mikó, I., p. 11-12.
21. Fr. Teutsch; C. Göllner, *Die Stellungnahme;* Cornelius R. Zach, *Der Status,* p. 233-239; V. Ciobanu, *Contribuţii,* p. 29-68; H. Roth, *Abschlissender,* p. 55-66; Idem, *Der Deutsch*, Gh. Iancu, *Contribuţii*, p. 76-82; Idem, *Ruling*, p. 70-78; Idem, *Die Haltung*.
22. Fr. Teutsch, p. 271.
23. Gh. Iancu, G. Cipăianu, p. 236.
24. "Siebenbürgische Deutsches Tageblatt", nr. 13987 din 22 octombrie 1919.
25. *Dezbaterile Adunării Deputaţilor 1919-1920*, p. 181-182.
26. S. Bocu, p. 161.
27. M. Kausch; Gh. Iancu, *Die politische Haltung.*
28. Gh. Iancu, *The Ruling*, p. 78-84.
29. Gh. Iancu, *Imagini*. Vezi şi rapoartele încă nepublicate de noi ale consulilor britanici de la Bucureşti şi Cluj, descoperite la Londra, dedicate minorităţilor naţionale din România.

30. *Bibliographisches Handbuch* este un volum de excepţională valoare ştiinţifică pentru tematica minorităţior. De aceea lista noastră cu titlurile cărţilor şi a articolelor nu va fi prea lungă.
31. M. Drozdowski, p. 226 şi următoarele.
32. Galantai face o prezentare a etapelor parcurse de fiecare tratat, a conţinutului lor, a punctelor comune şi a diferenţelor dintre ele.
33. În lucrarea lui Galantai, p. 14-16, sunt înşirate următoarele ţări cu procente de minorităţi: Finlanda (11,3%), Estonia (12%), Letonia (26%), Lituania (19,8%), Danzing (4,1%), Polonia (31,2%), Cehoslovacia (34,6%), Austria (3,3%), Ungaria (10,4%), România (28,8%), Iugoslavia (20,7%), Albania (8,8%), Bulgaria (16%), Grecia (7%), Turcia – zona europeană (20,2%).
34. Numire adusă la cunoştinţa lui de către I. G. Duca, ministrul de externe, la 8 august 1923. Arhiva Ministerului de Externe al României, Bucureşti, *fondul Geneva*, vol. 2, f. 156.
35. Vezi pe larg, Mouton şi fondul şi dosarul citat mai sus.
36. Public Record Office, London, Foreign Office, dosar 371/1997, f. 101-102.
37. Herbert V. Truhart, G. Köver, *Histoire*; Idem, Genève; T. Veiter, p. 20-35; Gh. Iancu, *Protecţia*, p. 101-103.

1. ERIK COLBAN

PRELIMINARY NOTES (1923)

CONFIDENTIAL

To: Secretary-General [of the League of Nation]

Herewith my preliminary notes, kept in the form of a diary, on my journey to Romania.

It is my intention, when I have received M. Azcarate's and M. Hoden's notes, to prepare a new and shorter paper, which might eventually be given out privately to some of the Members of the Council. This paper cannot, however, be ready until some time next week, when I propose to submit it to you.

E. C.
13 / 8 / 23

*
* *

We arrived at Bucharest on July 24th, about 8 in the evening, and were received at the station by M. Jancovici, who is the Romanian delegate on the Temporary Mixed Commission and on the Committee for the Allocation of the Expenses of the League, and by M. Diano, Counselor of Legation in the Foreign Ministry, and M. Lecca, First Secretary in the same Ministry. We were taken to the hotel, where M. Arion, the Head of the Press Section of the Foreign Ministry, met us and told us that the Secretary-General of the Foreign Ministry, M. Filodor, was desirous of seeing us for dinner.

The dinner took place in quite an informal way and a feeling of ease and cordiality was established after a few minutes. It was, however, obvious that the Romanians present (M. Filodor, M. Arion, M. Diano and M. Lecca) did not in the beginning know exactly what to expect from us and what might be in our minds. I therefore took the opportunity, when M. Filodor asked me after some few minutes what was our programme for out visit here, of explaining, as I had done in Lausanne to M. Diamandy, and previously to M. Titulesco, that we placed ourselves entirely at the disposal of the Romanian Government, that we had felt some lack of contact, and considered it most desirable that greater liaison should be established. I said that I hoped that M. Filodor, who had at his disposal all the Legations and

Consulates of Romania, would find it in the interests of his country also to include the headquarters of the League of Nations in the list of institutions useful to his country. Not only could the Secretariat, if sufficiently enlightened on Romanian questions, collaborate with the Romanian Government in making Romanian politics more appreciated all round the world, but out technical experts on all subjects might perhaps be able to render Romania considerable service. We were all keen to be as useful as possible and I hoped that M. Filodor and his Government would look upon the officials of the Secretariat as being quite as much at their disposal as at the disposal of any other Government.

M. Filodor asked whether we intended to go to Transylvania. I said that that of course depended upon what the Romanian Government thought wise, but it would certainly be very helpful for us in the Secretariat of the League to know the country as well as possible, so as to be able to understand as thoroughly as possible all the different and rather complex problems of Romanian politics. It was my experience that, however good might be the written material on which I tried to come to an understanding of the problems of foreign countries, it was always of the greatest help to know the country itself. Even though a visit to Transylvania would necessarily be superficial and of short duration, it would certainly enable me later on to appreciate better that I had perhaps hitherto done the whole position of that part of Romania. When the Romanian Government wrote exposés on their different problems, they naturally took for granted many things, which were perhaps not known in the same way to foreigners. It was therefore quite possible that even the best Romanian exposé did not take into due account the lack of knowledge and of understanding their questions which obtained abroad. Many misunderstandings might be done away with if the officials of the Secretariat of the League could enter into close contact with Romania and learn to see things in the light of the fullest understanding, which only personal contact could bring about.

M. Arion made some remark on the Minorities problem, and I said that as he had brought it up I did not see any reason to hide my opinion on that subject, which was that at the peace settlement it had not been possible to carry out with all its consequences the principle of “self-determination”, and that therefore a considerable number of persons belonging to racial, religious or linguistic minorities found themselves placed under a sovereignty other than the one they might perhaps have chosen for themselves. This created a situation, which invited irredentism and interference by neighbouring countries or by the Great Powers. History showed that such a position had been very dangerous to the preservation of the full sovereignty of the States of Eastern and Central Europe, and I thought that the arrangement under which the difficulties arising out of the presence on the territory of the new or enlarged States of considerable Minorities should be dealt with by the League of Nations was a very happy solution. The League of Nations, so to speak, canalised all these difficulties and prevented the neighbouring States and Great Powers from taking a strong, independent and hostile action. It was obvious to me that the League could not assist the Minorities in any action contrary to the unity and consolidation of the State. The loyalty of the persons belonging to the Minorities was essential. It was important to remember that the Minorities Treaties only spoke about racial, religious and linguistic minorities and that political minorities and social minorities were not as such the object of any League protection. What I hoped would happen was that the different interested Governments might see their way to create each on their own soil such conditions for their Minorities that irredentism would not be fomented and that after a few years, perhaps a very few years, the Minorities problem would be no problem any more in most of these countries. Briefly, the Minorities problem

was one aspect of the frontier problem, and protection of Minorities meant to strengthening of the frontiers as laid down by the Treaties.

M. Filodor seemed well pleased with most of what I said and after a while spoke with much greater frankness than at the beginning. He said that it was the desire of the Ministry that we should see as much as possible, so as to be able to judge conditions in Romania independently.

Also M. Arion insisted over and over again on the necessity for us to go to the different parts of the country, speak to everybody, and make our own independent opinion. He felt sure that this opinion would on the whole be favourable to Romania. M. Lecca took the same line. He would not, he said, say that such and such a Romanian thesis was right. He only wanted me to take whatever criticism or complaint there might be, go to the spot, make my own investigations and then tell him what I thought of it. He did not ask for anything more than that the problems of his country be fully understood.

I said that he touched an important point and that, as a matter of fact, the complete understanding of the many difficult problems arising out of the war was most necessary for the officials of the Secretariat of the League of Nations if we should hope to deal with these problems successfully. I could assure him that I realised to the full the enormous difficulties, which had arisen for the Romanian Government out of the war and from the taking over of great provinces. Here M. Filodor intervened and said that it was not exactly the taking over of new provinces, but had only accepted the union with the free will of their inhabitants. I said that I was aware of the Alba Julia Congress, and that I did not at all mean that the Romanian Government had acquired the new provinces in contradiction with the wishes of the majority of the inhabitants. When I said "taking over", it was only a technical expression, meaning that Romania had extended her sovereignty of these provinces; and to revert to what I had just said I would like to state that it had always been my opinion that it was terribly difficult to administer the new provinces with their mixed populations immediately after a great war, and without having from the beginning the necessary cadres and of officials of the necessary financial basis. I therefore was far more prone to admire the constructive work already done that to underline what might in some cases have been done differently. It was the general tendency in the policy of the Government that counted in my eyes.

We also spoke quite a lot about propaganda work to be done. It was agreed that M. Hoden should go to see M. Arion, and discuss with him the possibility of a closer liaison between the Information Section of the Secretariat and the Press Section of the Foreign Ministry here.

Another question touched upon was the position of Bessarabia. M. Lecca explained to me that the mass of the inhabitants of Bessarabia were Romanian and that the Russian element was very small. The only Minority of some importance was constituted by Jews, who, however, seemed quite happy about the new state of affairs. M. Lecca, during an excursion we had next day with him, the came back to the Bessarabian question and explained to me that this question did not constitute any problem of difficulty for Romania as long as Russia did not reopen her former policy of trying to bring a bridge down to Constantinople over Romanian territory, but Russia would never have any sound pretext based upon nationality considerations. Bessarabia was old Romanian territory, taken by force by Russia by the Treaty of Berlin, and restored to Romania now exactly within her previous boundaries.

E. C.
25 / 7 / 23

*
* *

In the morning of July 25th, M. Hoden went to the Foreign Ministry, to discuss with M. Arion the question of liaison between the Information Section of the Secretariat and the Press and Propaganda Section of the Foreign Ministry.

The other members of the Secretariat spent the morning in the company of M. Lecca, sight-seeing.

M. Lecca and M. Diano took us out to lunch. M. Hoden lunched privately with M. Jancovici.

At 3. 30 in the afternoon, M. Hoden, M. Azcarate and I went to see Foreign Minister Duca, accompanied by M. Lecca and Diano. We were received by him in the most cordial way and he repeated over and over again during our 3/4 hr. conversation his pleasure at seeing us in Romania and his desire that we should obtain the fullest possible information on everything of interest.

M. Duca did not give any of us much opportunity of talking, having himself obviously prepared a general expose, which he delivered with much force and in a very convincing tone.

He started by asking whether we had made any program. I said that we were at the disposal of his Government and he replied smilingly that of course that was so, but he wanted to be sure that we should be absolutely satisfied with the arrangements he was going to suggest. He then suggested that we should be to see on the spot the conditions of the different Minorities in Transylvania, stopping 1 or 2 days at each place, – the whole trip to last about a week after having left Sinaia and before reaching Arad. I told him that the program he had outlined was exactly the one we had ourselves considered as the ideal one and that we were very glad to see that it corresponded with his own views. M. Duca added that in order to make the journey as fruitful to us as possible in so few days he had asked his colleagues the Ministers of Public Worship and Public Instruction to receive us the same afternoon and give us all kinds of useful information. He would also attach to us two junior officials of the Foreign Ministry, MM. Lecca and Diano. I expressed again my great satisfaction. (During dinner the same evening M. Duca also said that he would attach to us the Director for church Questions and School Questions to go with us on our journey). He asked whether we would dine with him that evening, in the company of some few officials of the Ministry and leave for Sinaia the next afternoon. I gladly accepted this and he added that perhaps I would like to stay long enough at Sinaia to have an opportunity of shaking hands with Dr. Benes and M. Nintchitch. He also asked what were my intentions with regard to the Royal Family. I answered that I had thought that the Royal Family was very busy just now because of the Sinaia Conference, and that I had thought it right to enter our names in the book at the Palais Royal without expecting any further development. He said that that was a good plan, but he would consider whetwer it was not possible to arrange for an audience with the King. (The same night at the dinner party he told me that we should be expected to lunch with the Royal Family on Saturday next).

M. Duca said that to his mind there were different Minorities to be considered: the Magyars, the Germans and the Jews. He had given instructions that the necessary general information on the position of these Minorities should be placed at my disposal. (As a matter of fact, before we left he handed me certain documents on this subject). As for the Magyar Minorities, which presented perhaps the greatest difficulty, the problem was threefold: Church

Questions, School and Language Questions and Agrarian Reform. As to the latter, he thought that after the discussion on the optants question at Geneva, and in view of all the information already given by the Romanian Government, there was very little for him to add. If I wanted to see his colleague the Minister of Agriculture, nothing would be easier than to arrange an interview, but he thought it would be useless. I agreed that we already were in possession of all the information we needed at present. As for the two other groups of questions, I said that it would be very helpful to see his two colleagues the Minister for Public Worship and Public Instruction. He asked me frankly to put questions to them and always to remember that it was in the interests of the Romanian Government that we should get to the bottom of the matter and be able to form for ourselves a well founded and independent opinion.

Although somewhat outside the immediate purpose of my visit, I grasped the opportunity he gave of mentioning Bessarabia, and asked for his view on the Bessarabian problem. He said that I could be quite sure that the Bessarabian population was thoroughly Romanian. Bessarabia was an old Romanian province and the inhabitants were by no means Russian. If I crossed the frontier between the old Romania and Bessarabia without being aware of the fact of so doing, I should not see any difference between the costumes and habits, or hear any difference between the language[s] of the population on the two sides. The peasants of Bessarabia were all thoroughly Romanian. In the towns of course there was a remnant of Russians from the time when Bessarabia had been under Russian domination. In the towns I should also find a considerable minority composed of Jews, who, however, were by no means hostile to Romania. When Russia (I believe he said in the time of Peter the Great) had tried to colonize Bessarabia, she had not brought in Russians, but Tartars and Germans from the south. The result was that in Bessarabia the Russian element was of no consequence at all. M. Duca added that he was most desirous that I should find time to come back and go to Bessarabia and study conditions there.

Then we went to see the Minister for Public Worship, M. Banu. He was assisted by 2 or 3 gentlemen, one of whom, the Secretary- General of the Ministry, a very courteous and friendly man speaking excellent French (as of course do most of the Romanians we deal with), took pencil notes busily during my conversation with the Minister. The Minister started by asking me to put questions to him. The rather large number of people present made it of course impossible for me to establish any useful discussion on questions of detail and I embarked on a general line, explaining the desire of the members of the Secretariat to make themselves as useful as possible to the Romanian Government, the utility our technical organizations might have for that country, etc., etc. I finally touched upon the Minorities problem, and said that in regard to this question also, I myself and my colleagues would be very glad if the Romanian Government would avail itself of our services to make their policy known in the countries of the world. I said that up to now in the Minorities Section of the Secretariat we had been obliged, by force of circumstances, to deal with Minorities questions to a great extent on the basis of complaints received. This, I thought, was bad, and it was much more desirable, as had more over been indicated by the 3rd Assembly, to establish a close and friendly relationship with the Governments concerned, in order to enable the Secretariat to place before the Members of the Council and of the League useful information with regard to all sides of the Minorities problem in the different countries, not forgetting that particular aspect of the problem which related to the behavior of the Minorities themselves towards their new States. The Minister briefly explained that full freedom of conscience prevailed in Romania and was guaranteed by the Constitution. As for the Minorities

Churches, their expenses of all kinds were covered by the Government at least in due proportion to the payment made by the State towards the expenses of the Orthodox Church, to which belonged the immense majority of the inhabitants of Greater Romania.

He asked whether I had any questions of detail to put. I said that at present I thought the more important thing was to know and to understand fully the policy of the Romanian Government towards the different religious Minorities. It had always been very difficult for me to appreciate the explanations given by the Romanian Government in answer to certain complaints because I had not had before me a general picture of the situation giving with figures the position at the end of the war, the actual position and the intentions of the Government for the future. In his Ministry from time to time contemplated, as I thought might well be the case, giving foreign public opinion an opportunity of learning what had already been achieved in Romania, and what were the aims of the Romanian Government in ecclesiastical matters, it would be of the utmost value to the Secretariat to have copies of such notes. I emphasized quite strongly the desirability of the Ministry taking, so to speak, the offensive, and not sitting on the fence waiting for the Minorities to bring up complaints.

The Minister seemed to appreciate everything I said, and after about 3/4 hr. conversation, during which nobody but he and I had spoken, we left his office.

Our next visit was to the Minister of Public Instruction, M. Anghelesco. He was assisted by his Director for Minorities Schools, (M. Pteancu). He heard with slight impatience my short introductory speech, which was of course very much on the same lines as what I had already said to the other Romanians. He then started his own exposé, which obviously was very well prepared, and for which he was very anxious to have as much time as possible to deliver and explain. This exposé generally contained the same statements as we know from the observations of the Romanian Government on the Sicule Society's petition (C. 195. M. 116, 1923. I), giving figures concerning Romanian, Hungarian and German schools (private and public) before the war and at the present time. I put just tentatively one single question, namely with regard to the complaint that the Romanian Government was preventing Minorities of Hungarian language from going to Hungarian confessional schools because of their belonging to another confession. He answered that the fact was correct and that he himself had issued a decree to this effect. It was however necessary to understand the conditions: there were a great number of Jews in Romania, who considered themselves as good Romanians and loyal citizens, and did not at all want to be mixed up with other Minorities. Now by the incorporation of Transylvania in Greater Romania a number of Jews of Hungarian tongue had come under Romanian sovereignty. These Jews were given the opportunity of choosing between Romanian schools with Romanian language as the language of instruction on the one side, and Jewish schools with Hebrew or Yiddish as the language of instruction on the other side. The Hungarians complained against this, saying that these Jews were Hungarian and should be considered as such and allowed to go to the Hungarian confessional schools. This alternative was not accepted by the Government and the Minister (if I did not misunderstand him) said that the Jewish Organisation in Bucharest agreed with him that there was no reason to allow these Jews to send their children to Hungarian schools. To my further question the Minister explained that this rule only applied in the case of Jews of Hungarian language who wanted to obtain for their children a Romanian public school certificate, and they were not prevented from using the Hungarian language in private schools if they renounced the right to obtain such certificates. (I put this question twice or three times but do not still feel quite certain that the Minister fully understood my question or whether I

fully understood his reply). The Minister also said that the rule under which the children of Hungarian speaking Jews should receive instruction in Romanian would only apply as from last year to the first school year, from this to the second, from next to the third, and that, consequently, children belonging to previous school years continued to receive instruction in Hungarian. He emphasized that the measure touched only a very small fraction of the Jewish Minorities in Hungary. If I understood him correctly, he said that an analogous situation did not exist in respect of Hungarians of Magyar race and of different faith.

My impression was that the Minister, although extremely courteous and very willing to discuss, was nevertheless not quite pleased with giving explanations. He rather over-emphasized his willingness to do it, and time after time said that I could have all the statistics and documents I wanted, so as to be able to "judge" and "control" whether his statements were right or wrong. I said that of course there was no question of discussing, or in any way doubting the accuracy of the information given by the Romanian Government. The point was that many things were obvious to that Government and their experts which international officials and foreign Governments called upon take an interest in these questions might not know or be able to appreciate. My aim was to gain such personal knowledge of the problems and of the way in which the Romanian Government considered them as might enable me usefully to assist in explaining the real position to anybody concerned. I should therefore feel very much obliged to the Minister if he would let me have the statistics and other material which he had mentioned were at my disposal, and I should also be very grateful if in the future the Secretariat of the League of Nations could be kept informed. I said that I thought that it was in Romania's own interests to explain her policy in this and similar questions by taking as a starting point the situation immediately after the war, and then showing how her different institutions had been built up to now and what were her intentions for the future development of these institutions. To consider the position of the different races in Transylvania as a problem similar to the problem of dealing with the different races living together in London was obviously impossible. The practical difficulties of the Romanian Government had to be taken into account, and no unbiased onlooker would fail to grant Romania her due praise for the tremendous effort I was sure she had made since the war to deal with the numerous and most difficult problems with which she was faced. The great thing was to look forward, and not to be hampered by previous occurrences. It was the general tendency of the Romanian Government in dealing with their Minorities which was of international interest, and the League of Nations to my mind would be ill-advised if it made a point of taking up all kinds of unavoidable incidents in which perhaps, technically speaking, an infraction of existing rules might be said to have taken place.

The Minister finally informed me that, at the request of his colleague the Minister for Foreign Affairs, he would ask his Director for School Questions (or perhaps it was for Minorities School Questions) to go with us to Transylvania, so as to be able to assist us at all times.

The same evening (yesterday) we dined with M. Duca, M. Jancovici, M. Arion, M. Lecca, M. Diano and other members of the Foreign Ministry, and the General Inspector of the Ministry of Public Instruction (M. Pteancu). M. Duca infomed me that M. Pteancu would go with us on our journey, to assist us in all questions concerning churches, as would also the Director from the Ministry of Public Worship, who, being already engaged, had not been able to come to dinner.

During dinner, a number of general and particular questions were discussed, sometimes in general discussion, sometimes in more private conversations between 2 or 3 of those present.

M. Duca said that there was one question he had not mentioned when we had seen him in the afternoon – the question of the political collaboration of the Minorities. It was true that the Hungarian Minorities had far less representation in Parliament than that to which, according to their numerical position, they were entitled, but this, he emphasized strongly, was not the fault of the Romanian Government but of the Hungarians themselves. They had not wanted to collaborate, and had not put up candidates for election. I said that I had read in Hungarian complaints that the Romanian authorities had rendered difficult the acceptance of Hungarian candidates. M. Duca said this was certainly an unjustified complaint, as, on the contrary, the Romanian Government had done their utmost to get at any rate some few Hungarians elected. It was the sincere desire of the Romanian Government to have all the Minorities duly represented in Parliament.

In the afternoon, when I returned from our different talks I found a note from M. Etienne de Ugron, former Hungarian Minister Plenipotentiary, in which he said that as he happened to hear of our presence in Bucharest and being the President of the Hungarian party in Romania, he placed himself at my disposal should I wish to be put in touch with members of the Hungarian Minorities. He asked for the reply to be sent him eventually to the room of the Spanish Minister, who lived in the hotel where we were staying. I now told M. Duca of the request of M. Ugron and asked what kind of a man he was. M. Duca said that he belonged to the type of man of Count Bethlen and Count Banffy – previous great landowners in Transylvania and rather intransigent in their views. If I wanted to see him, there was no objection on the part of M. Duca. I said that I did not in the least personally desire to see him, but if M. Duca agreed, I would receive him the next morning, thank him for his friendly offer to put me in touch with the Hungarian Minorities, but tell him that this was quite superfluous as M. Duca himself had arranged for all the necessary to be done. M. Duca agreed.

M. Duca told me that he had arranged that we should lunch with the King during our stay in Sinaia.

I thanked him very much for all he had done to make our visit so agreeable and said that I hoped that the work I was going to do might prove useful to Romania also.

M. Duca said that as I had suggested when seeing him in the afternoon that the Delegation could either go back to Bucharest from Arad or proceed thence to Geneva, and as I had said that he might perhaps want me to come back even if the others went home, he would now arrange to be in Bucharest for a day when I came back. He fully agreed that the others might proceed from Arad to Geneva.

M. Duca also said that the necessary material arrangements were made for our journey from Bucharest to Sinaia, and on, for which I again expressed my thanks.

Incidentally, I should mention that I have the impression that information on the views which I and the other members of the Secretariat express is reported immediately to the Foreign Minister, and that he takes the greatest interest in everything concerning us. He also, during the dinner party, insisted upon his great satisfaction that we had come and that expected that the liaison between the Romanian Government and the Secretariat was now finally established.

E. C.
26 / 7 / 23

*
* *

This morning, July 26, M. Ugron came to see me, and I said, in accordance with what I had agreed with M. Duca last night, that although I was very grateful for his kind offer of introducing me to the Hungarian Minorities, I thought this was not needed as M. Duca had already made the necessary arrangements for me to see such persons as I could desire to meet this time. I added that I would like to use the opportunity of correcting a slight misconception arising from his note to me of yesterday, namely that I was the President of a Delegation sent out by the League of Nations to make an enquiry on Minorities questions. As a matter of fact, no Delegation existed, and no "enquête" was contemplated, unless he would use that word for the work of personal examination of conditions in Romania, which my colleagues and were now undertaking. He said that he certainly had misunderstood the position, but would nevertheless have like to place himself at our disposal should it be needed. He added, and with great emphasis, that I might tell M. Duca of his demarche, as he did not want to do anything not known to the Romanian Government. He would also underline that he and his friends in Transylvania had no better intention than to be loyal citizens of the Romanian State. They could not forget the country to which they had previously belonged, and it would be undignified if they did so, but I might be assured that they accepted present conditions as a fact not to be disputed, and would do their best to behave as loyal Romanian citizens; only they must claim respect for their Magyar traditions, language, religion and schools. As for their material welfare, certain governmental measures had interfered very strongly with that, but he would not enter upon that now as he had already said the more important thing.

I thanked him very much for his courtesy and, in reply to his question, said that it was probable that we should go to Cluj, but that I did not as yet know the date when we should arrive there. He said that if only he could know that a little beforehand, he would be very glad to come down to the town to assist us. He lived somewhat outside.

We lunched with M. Jancovici at his house. Besides the members of the Secretariat, there were present M. Goga, and M. Gongopol, chief editor of the newspaper "Îndreptarea".

I had a long talk with M. Goga (previously Minister of Public Worship), a man of Transylvanian birth. He seemed very pleased with the general remarks I made as to the League's policy in Minorities questions, and expressed the hope of seeing us again at Cluj, where he would be in some few days. I said that I would consult with the members of the Foreign Ministry who were to go with us so as to arrange, if possible, that we might meet him there. He belonged to the party of the Opposition and is considered as a certain candidate for the post of Foreign Minister when the present Ministry comes to an end. By the way, M. Jancovici himself belongs to the same party of the Opposition, but has obviously collaborated very intimately with M. Duca with regard to the arrangements for our ... here. I believe that it is in great part due to him that we have been exceedingly well received.

We left Bucharest at 2 p. m. for Sinaia, accompanied by M. Lecca and Diano. I assume the two Directors from the Ministries of Public Worship and Public Instruction will join us at Sinaia.

All our ordinary hotel bills have been paid by the Romanian Government. I have personally thanked M. Duca, and shall of course not forget when I return to Bucharest to express the gratitude of the Secretariat for the great attention paid us by the Romanian Government.

As to the representation of Romania on the staff of the Secretariat, I considered it unwise to bring up that question now, seeing that I shall return alone later on. Such a question is much more easily dealt with under four eyes, and I have had as yet little or no opportunity for even a short private talk with anybody.

We arrived at Sinaia in the afternoon and called shortly afterwards at the Palais Royal, to note our names there. No other official function took place in the afternoon. We had dinner in the hotel with M. Arion as host, and MM. Lecca and Diano. There was no discussion of particular interest.

E. C.
26 / 7 / 23

*
* *

On July 27th, we had an excursion in automobile to the petrol fields down in the valley leading from Bucharest to Sinaia. M. Lecca was with us. Just before lunch, he introduced me to another man who was visiting the petrol fields, and who was the Romanian Minister for Bucovine affairs. I had a long and very interesting talk with him during luncheon.

He told me that the Cabinet had special Ministers for Bucovine affairs, for Transylvanian affairs and for the affairs of the Banat. He himself was of Bucovine origin.

The Bucovine population was somewhat over one million; of these about 10, 000 were Magyars. The Magyar Minority were very good citizens, absolutely loyal and appeared very satisfied with their position. No irredentism existed. These Bucovine Magyars had never been in close contact with the Magyars of Transylvania. Another Minority, which also seemed to be quite happy in Bucovina was the German one. These Minorities received preliminary instruction in their own language, and public instruction was now quite well developed in the country, but as the result of previous conditions, only about 60% of the population could read and write. In the years to come, when the children grew up, the position would of course be quite different. The Church question did not give rise to any real difficulty in Bucovina. Sufficient funds for the needs of the Church were available. The Jewish population, which was quite considerable, namely about one-seventh of the total, had monopolised the commercial life. A certain part of the population was of Ruthene race, and some of them had wished the country to be incorporated in a greater Ukraine, but generally the Ruthenes of Bukovina were satisfied with their present position.

As for the economic conditions of Bucovina, the country had suffered considerably during the war having been occupied by different armies in succession. A serious effort had however been made to put things straight, and the present outlook was very good. The main occupation of the inhabitants was agriculture and wood industries. Incorporation in the Greater Romania had considerable economic advantages for Bucovina, as although her agriculture was quite well developed, she was unable to feed herself and needed to import a considerable amount of cereals a year. This she could now get from Bessarabia without being hampered by differences in currency or customs formalities. On the other hand, the main export article of Bucovina – products of forestry – was needed in Bessarabia.

The country was very densely populated, – indeed more so than any other part of the present Romanian State, – but only about one-quarter was cultivated. Another quarter was covered by forest.

The oil industry did not as yet exist in the country, but investigations were now being made to find out whether any oil existed, and could be exploited.

The agrarian reform had been executed in Bucovina as elsewhere in Romania, but very few latifundia had existed there.

The Press of Bukovina consisted of a number of papers in different languages. Newspapers were not read much outside the towns and much had still to be done to arouse the interests of the population to participate in affairs outside their own immediate sphere.

The same evening it had been arranged that we should dine at the Casino with MM. Lecca and Diano, but just before dinner M. Diano told me that M. Duca, who had arrived from Bucharest, invited us to dine with him and Madame Duca and some few officials from the Foreign Ministry. This we did and conversation was still more unreserved than on previous occasions, and absolutely friendly. I sat between Madame Duca and M. Arion, and Madame Duca spoke of the great sufferings of Romania during the war and of the great effort made to re-establish better conditions. M. Arion, on his side, told me of the great satisfaction he felt with the opinions I had expressed on Minorities problems in general. M. Hoden later one told me that M. Arion had also expressed to him his great satisfaction, and said that they had thought in Bucharest that the League of Nations had quite another conception of the Minorities problem than they had learnt from me was the case. M. Duca told M. Hoden during dinner that M. Titulesco had agreed to represent Romania at the Assembly. I also reminded M. Duca of the great desirability of his coming to the Assembly, and when M. Hoden said that it would not be necessary for him to stay the whole time of the Assembly, I said that I thought that perhaps from about the 10th to the 15th or 18th September might be the best time, if M. Duca could not afford to give his personal attention to the whole period of the Assembly.

After dinner I met M. le Comte de Manneville, French Minister to Romania, whom I had previously met at the Quai d'Orsay about a year ago. I had then tried to impress upon him the necessity of the French Government taking more interest in the Minorities problem of Eastern and Central Europe. He had heard of my presence in Sinaia and had sent me his card. He reminded me of what I had told him at the Quai d'Orsay, and said that I was right in attaching great importance to the Minorities problem. I said that of course he reported on these problems to his Government, but if I might be allowed to say so, it would be desirable in making his reports if he would consider in particular the need of the French Delegation to the Council and the Assembly of the League of Nations to be informed on these delicate questions, so as to be able to represent France with the fullest possible understanding and in possession of all relevant facts. M. de Manneville seemed to appreciate this point. He asked whether we would receive copies of his reports at Geneva. M. Hoden, who was present at this conversation, said, – and I agreed with him, – that of course this was not necessary. The important point was that France's own representation on the League should be well informed, so as to be able to give the most efficient collaboration to the other Members of the League.

After dinner I also had a talk with M. Filodor, Secretary-General of the Foreign Ministry. He was very friendly and I believe that reports have been brought to him every day of what the members of the Secretariat have said during the last couple of days. He felt sure that I should see everything possible to see and hear everything possible to hear during the few days at my disposal. He mentioned the Bessarabian problem, and he joined in the desire expressed by the Foreign Minister that I should go there as soon as possible,

E. C.

28 / 7 / 23

*
* *

This morning, July 28th, M. Hoden went to see M. Jouvenel, who informed him that he had been asked to be the suppliant of M. Bourgeois as French Delegate to the Assembly, and that he had accepted this.

The rest of us went for a walk up in the hills, and on our return, I went to call on MM. Benes and Nintchitch. I met MM. Duca and Benes in a car, just entering the Villa Dacia, and as I went in and asked if I could leave cards for MM. Benes and Nincthitch, M. Duca came out and said that M. Benes certainly wanted to shake hands, but as it was already 5 to 12 and M. Benes had to be at the Palais Royal at 12, there would not be much time. M. Benes came, and was, as usual, extremely cordial. He said that they were going to do good work at Sinaia. During the couple of minutes I waited for him to come out, M. Duca once more repeated and underlined his pleasure at seeing me in Romania, and his hope that what could be done on the part of the Romanian Government to render my work easy would prove adequate. He asked me to stick to the opinion I had already expressed that conditions in Romania had to be examined in the light of the conditions prevailing immediately after the war, and perhaps it was not unjust also even to ask that it should be remembered that Romania had been in very rapid development also in the period before the war, and had made the greatest effort to meet the requirements of modern times. M. Benes left with “au revoir à Genève”, and M. Duca wished me welcome to Bucharest when our journey to the western provinces of Romania was finished.

I left a card for M. Nintchitch. I could not ask for him, as it was already late and time to dress for the luncheon at the Palais Royal.

There were present at the luncheon at the Palais Royal, M. Constantinescu, Minister of Agriculture, an old Romanian politician, said to be rather of the reactionary type, an American journalist and his Secretary, the members of the Secretariat (inclusive of Miss Harris, although her name had not been entered in the book of the Queen), M. Mişu, the Court Minister and previously Romanian Minister in London, whom I know as a very intimate friend of the family of the Norwegian Minister there, a Lady-in-Waiting (Miss Cantemir), the Court Doctor, an officer in attendance, and MM. Lecca and Diano. M. Constantinescu was seated at the right of the Queen, I myself at her left and Miss Harris at the right of the King.

Before entering the dining-room, we met the King and the Queen in the hall. The Queen came first and alone, shook hands with everybody and disappeared. She came back five minutes afterwards, and then started the conversation by saying to nobody in particular “Mr. Colban, I understand you know my daughter”. Happily I was paying attention and heard what she said, thus avoiding what might otherwise have been a rather painful position. She talked for a few minutes about Greece and Greek refugees, Nansen’s work and similar subjects. Then the American journalist interrupted, which he did repeatedly both during and after lunch, being, although a very nice old man, rather a little bit of a nuisance. Obviously the milieu was beyond him. The King came in, and having shaken hands with everybody, led the way into the dining-room.

During lunch, the Queen immediately started talking with the King and me on family matters, taking as a “point de dêpart” my acquaintance with her daughter Elizabeth, and

speaking most frankly about what people had said when two of her daughters had become Queens, accusing her of being ambitious and trying to make herself a kind of head of a widespread international dynasty. She went as far as to bring up the question of her youngest daughter Ileana, 14 years old, who had been said to be designated as the future Queen of Bulgaria. Bulgaria had been for so long the enemy of Romania. On the other hand, she had heard much good of King Boris. As far as her daughter was concerned, the fact that people spoke about her possible marriage with King Boris had of course just the effect of making her unwilling to consider such a proposal. I suggested that she might conveniently accept the position of future Queen of Norway. The Queen spoke of these things not in a joking way, but quite seriously, and gave short characteristics of her different daughters as well as of the husbands of two of them, the Kings of Greece and Serbia. She said that she hoped that she had been able to educate her daughters with a strict sense of duty and that some good might come out of their work in their new countries. She seemed to be very proud of her daughter Elizabeth, who had the difficult position of Queen of Greece. As to the other daughter, the Queen of Serbia, she was a little bit awed by her husband, King Alexander, who, in the eyes of his mother-in-law, is a very able man of strong character. She had told her daughter that she still had to reckon with the fact that she was married to a man who was still a bachelor. On the other hand, she thought that some alteration might soon come, as a child was expected.

I think this conversation, which was made "à haute voix" and followed with considerable attention and not a little pleasure by everybody at the table, lasted for 1/4 hour. Then the Queen went in to speak about her different activities during and after the war – Red Cross work, literary work, in particular poems for children, fairy tales, etc.; also her interest in riding, gardening, houses, and the education of her children. She gave a number of vivid pictures of family life in the Royal Family. One of them which appealed to me was when she explained how/when her short stories written in English (she was born in Kent and speaks better English than Romanian) were translated in the family, her husband and children assisted in getting the right Romanian expressions for her English ones.

During the whole time the Queen led the conversation in this way, the King now and then talked on different questions with Miss Harris, (when I heard a conversation on Minorities I intervened and the Queen then cut us down), but generally he was listening with a nice smile to what his wife said. I am not perhaps a very good judge of such situations, but I have the feeling that they are an extremely happy family, and I note it because of all the ridiculous rumours one hears to the contrary.

The Queen, although she is some 45 years of age, is not only, as will appear from what I have said, a pleasant, winning, and, I believe I may say highly intelligent woman, but she is certainly a great asset to her country. What she may have done to keep up the spirit of resistance and the hope for better times I cannot judge, but she certainly has now a keen sense of what she can do in order to consolidate the kingdom by her personal activities among the people and she does it. She always wears some national Romanian costume, and she wears it with grace, and – what is not always absolutely easy, – without any appearance of acting to lessen the good impression.

The King, with his 55 years, gave me the impression of a hard-working man, with a keen sense of duty, fully au courant with the business of Government and ready to place himself at the disposal of his Ministers for doing such representative work as may be useful to the country. After lunch, the King and I had rather a prolonged talk on the purpose of my visit to Romania. He was exceedingly well informed and even gave statistical data on several

questions relating to Minorities protection – for instance he gave me figures relating to the proportion of expropriated landed property distributed to peasants of Romanian race as compared with such property distributed to peasants of Hungarian race. He used almost verbally the expression M. Duca and several other members of the Cabinet had used to me, namely, that he wanted me to get the truth. Romania had nothing to hide and he was sure that when I had studied conditions thoroughly I should feel that her policy had been one of justice and liberality.

The young Princess Ileana came down and shook hands with everybody. She is a nice young thing, perhaps not exactly beautiful, but fresh and apparently strong.

The Queen told me (as we had already heard from M. Duca) that the Crown Prince would receive us the same day at Brashov (Kronstadt), where he was presiding over a national sports competition, where sportsmen from all parts of Greater Romania and belonging to different nationalities were participating. She hoped that the friendly competition of the different nationalities would interest me. I said that it certainly would. In this connection I may add that during my conversation with the King I had laid stress on the assistance to the solution of Minorities problem with the Royal Family might give; being outside parties, and representing in a neutral way all the elements of the State, they were particularly called upon to make the bridge between these different elements. He fully agreed, and I am informed that the Royal Family have been very keen to learn all parts of the Greater Romania, to know and get in touch with the people everywhere. I had myself an opportunity the same afternoon of seeing this as far as the Crown Prince is concerned, and I heard the Queen discussing with M. Constantinescu arrangements for supplying her with exact models of national costumes to wear when visiting the Sicules.

When the Royal Family had withdrawn, I had a talk with M. Constantinescu. He was obviously very well informed on our mission to Romania, and he once more expressed the desire that I should see everything, hear everything and leave with the fullest understanding of conditions. He was very courteous and quite friendly. He is said to have been the instigator of the agrarian reform. He said that this reform was in every respect carried out in the same way towards Romanians and Hungarians, and that statistics showed that the Romanian peasants did not get proportionately more expropriated land than did the Hungarians. No discrimination to the disadvantage of the Hungarians was made. He supervised this question himself very closely. Instructions had been given that I should be supplied with all kinds of statistics and detailed information.

After lunch, we motored northwards to Brashov (Kronstadt), where we attended the sports competition. We were received at the entrance by the prefect of the district, who in some few words in German wished us welcome as representatives of the League of Nations. He took us to the Crown Prince, who was very friendly and said that he has wanted us to come as he thought I might be interested in seeing the friendly competition between Romanian citizens of all races and from all parts of the country. He went through with me the list of associations, and also a number of the names of the competitors.

He spoke equally well, as I heard myself, and without apparently any effort, German, French and English. I heard him address the sportsmen, of whom some seemed to be soldiers, in many cases in German. I also heard him talk in French to other Romanians perhaps quite as often as he spoke to them in his own language.

The Crown Prince, who is himself the Chairman of the Sports Association of Romania (with a Jew as Vice-Chairman), is said to have a great facility for mixing with everybody, and

I believe that reports which state that he is exceedingly popular everywhere in the country, to which he pays constant visits, are true.

After the sports, we went to dine with the Prefect and two other gentlemen from Brashov. M. Jonescu, and M. Pteancu, the two Church and School experts previously mentioned, were also present.

The prefect told me that Brashov has about 60,000 inhabitants, of whom about one-third are Romanians, one-third Saxons (Germans), and one-third Hungarians. He had taken over his prefecture about 8 months ago, and his predecessor had perhaps not had a happy hand in bringing the different parts of the population to live well together. He himself thought that he had succeeded to a considerable extent in so doing. School and Church questions resulting from Minorities questions did not now give rise to any real trouble. There were 3 daily newspapers in the town, 1 Romanian, 1 German and 1 Hungarian. The latter, of which I bought a copy, was quite a big paper and the prefect told me that it is sold in 18,000 copies a day. He said that it was rather hostile, and as an example he mentioned the fact that it always enjoys the opportunity of being able to report difficulties for France.

The prefect told me that he had now been transferred about a fortnight ago to Oradea Mare, and was to take up his duties there during the next few days, so that it might even be possible that we could meet him there. The town had this same day given a banquet for the Crown Prince, and the Prince had made a very nice speech, congratulating the prefect on the result of his work in Brashov and expressing the hope that his successor would follow the same lines of administration as had been his. The Prince had expressed himself on the question of Minorities, and done it in such a way as to arouse general satisfaction. The prefect promised to send me a copy of a newspaper giving an account of the banquet.

About his new prefecture he told me that he would there have the administration of 400,000 individuals, of whom about 300,000 were Magyars. The task ahead of him was difficult, but he felt sure that some good work could be done. It was, he said, very important to look in the first instance to the administration and not to the legislation. Even the best laws could be badly administered, and laws of rather doubtful value might be administered in such a way as to give satisfaction to the interests of the population.

His own opinion of the Minorities problem he summed up as follows: the Minorities ought to be left free to preserve their cultural particularities, and especially their churches and schools, but they ought to be so far “nationalized” as to have to be loyal to their new State and consider themselves as an integral part of that State. Magyars and Saxons, although preserving their special national cult, ought to feel that they were all equally Romanian subjects.

Among the events of this day, I might also mention that H. Hoden said to me that he had heard from M. Jouvenel, who had seen M. Bratiano recently, that M. Bratiano still maintained his intransigent attitude towards the League of Nations and its work on Minorities problems. He had, however, given M. Duca a free hand to act for the present.

E. C.
28 / 7 / 23

*
* *

We left Brashov during the night of July 28th, and, in accordance with our program, proceeded towards Gheorghieni, where we were to visit certain villages in the neighborhood, and arrive in the evening at Miercurea Ciucului.

In the train I had a first conversation with M. Jonescu, Director General for Minorities Churches in the Ministry of Public Worship at Bucharest, which lasted for 1 1/4 hours. M. Jonescu had been attached for 14 years to the Ministry for Schools Questions in Budapest and was educated in Germany at the University of Jena.

He went through the budget with me, explaining in detail how the priests and other officials of the Minorities Churches were paid, showing considerable advantages, for the clergy of Transylvania compared with those of old Romania. He gave me a copy of the Romanian original of a paper he had handed in to the Foreign Ministry, and of which I had got a French summary. I took up some of the more important points of this paper, so as to make quite sure that there was no misunderstanding that it really meant to say what was the surface value of the words.

I then said that I had, as he knew, a number of petitions concerning ecclesiastical matters, and that although I did not think it was possible to enter into all of them I would like to raise one or two points.

I mentioned the contention that the Agrarian Reform in Transylvania hits the Churches very hard by taking away from them their previous possessions of land. M. Jonescu said that the question of the Agrarian Reform was outside his competence, but he could assure me that by the execution of the reform it was not the Churches which suffered but eventually only certain Church dignitaries personally. All the legitimate needs of the Churches were met by the State, and when the Government expropriated the Churches' land, it obviously had to take full responsibility for the finances of the Churches.

I then mentioned the decree of the Romanian Ministry of Public Worship of November 16 1921, concerning the rearrangement of the protopopies of the Minorities Churches. M. Jonescu explained that while in Romania the protopopies covered in most cases a great number of parishes (he showed me a list of protopopies with between 40 and 55 parishes each), the position in Transylvania had been that many protopopies covered a very small number of parishes, even in one case only 2. The Orthodox Church had about 13,000,000 souls with 16,218 priests and 179 protopopes, while the Minorities Churches 3,200,000 souls with 3,572 priests and 153 protopopes, all paid by the Government with 600 lei a month in addition to their salaries as priests. It had therefore been found necessary for budgetary reasons to establish a rule that the Government would not pay the holder of the office of a protopope unless the protopopy covered not less then 20 parishes, but of course this did not in any way mean that a parish was by force transferred to some other protopopy or that the Government in any way interfered with the way in which the protopopies were constituted. If the parishes themselves found it desirable to pay for such offices in excess of the number allowed by the rule, they were free to do so.

I also mentioned the question of another decree of the Ministry of Public Worship of November 16, 1921, establishing the rule that parishes of less than 300 souls would be maintained by the Romanian Government only after approval by the Ministry. M. Jonescu explained that the rule had been grossly misunderstood. It did not imply of necessity the suppression of any priest and the transfer of the parish to another priest. If the parishioners were willing to pay for a priest who had under him only a very small number of parishioners, (he showed me statistics, of which he promised to send me a copy, according to which the

number of parishioners was in many cases below 100) that was their business, but the State responsible for the payment of the salaries of all the priests could not allow the Churches to maintain priests at the expense of the State when the presence of a priest was not based upon any real need. The rule referred to was not a hard and fast law, but only imposed upon the Churches the duty of reporting to the Ministry all vacancies for priests where the number of souls in the parish was less than 300, so as to enable the Government to judge upon the merits of each case and decide whether it would be necessary to fill the vacancy or not. Nothing prevented the Government, event with this rule, from deciding to replace the priest if, for instance, the number of souls in the parish was only say 200, or 150, should local conditions make the appointment desirable.

I also asked whether it was true that local minor officials administered the laws and decrees relating to the Minorities Churches in a way contrary to the interests of the Minorities, and generally took up a hostile attitude towards the Minorities Churches in these matters. M. Jonescu said that during the period immediately after the war the hostility prevailing between the Hungarians and the Romanians in Transylvania did to some extent influence also the attitude of the local Romanian officials. But the position was altogether different now and the administration did their very best to see that the rules in force were executed with due regard to the interests of the Minorities Churches.

I then mentioned to M. Jonescu that the General Presbyterian Alliance in Edinburgh had written to me on the subject of the position of the Minorities Churches, and I asked whether I could affirm that full individual liberty was secured to the office bearers and members of the Reformed Church in Transylvania, and that reasonable facilities were given to them for Church and University journeys abroad without jeopardy to their citizenship. M. Jonescu most emphatically stated this to be the case. What the Government had done was to refuse to recognize any administrative subordination of the Minorities Churches towards Churches outside the territory. The Reformed Church counted some 700,000 souls on Romanian soil, and no necessity existed for any administrative connection with foreign countries, but in so far as the Churches wanted to correspond or maintain relations with similar Churches in foreign countries on matters of dogma, or any other strictly religious questions, they were free to do so.

I also asked whether the Reformed Church organizations within the country were allowed to function without hindrance, and in particular whether the Reformed Synod of Transylvania was officially free to communicate with other Reformed Churches in Hungary and elsewhere on ecclesiastical matters. M. Jonescu said that this was absolutely the case.

With a couple of hours delay we arrived at Gheorghieni, where we were met at the station by the Prefect, M. Spătaru, and the following deputies – M. Erdeyi (Hungarian, formerly prefect of the district), M. Cristea (Romanian), and Dr. Etienne Bogdan (Romanian) (Ancien Sénateur, Rue Frumoasă 48, Bucharest).

We motored to Suseni, where we were received by a great crowd of several hundred people, and with music. The sub-prefect of the district made a speech, partly in Hungarian, partly in Romanian, to which the prefect replied in Romanian, and M. Erdeyi translated it into Hungarian. I did not of course understand the speeches, but had the feeling that the prefect was hailed with great satisfaction. Then an old Hungarian peasant made a speech and we went into luncheon, where about 30 people were present. The members of the Secretariat were placed as guests and I sat to the right of M. Szöes Géza, Director of the Lycee at Gheorghieni. He is a Hungarian. To the right of me sat another Hungarian, who told me that while more

than 90% of the municipality were Hungarian, about 80% of those present were of this nationality. Several speeches were made. Each time the prefect's name was mentioned everybody applauded. The protopope (Hungarian) made a long speech hailing the delegation of the Secretariat of the League of Nations, to which I had to reply some few words, thanking him for the friendly reception. The conversation with everybody went on in German. French was almost never used, although some few of those present understood that language. The general theme of the different speeches was that the Sicules were proud of their country, their schools and language and their local autonomy, upon the maintenance of which they insisted, but were also loyal to the King and to the Greater Romania.

After lunch we motored to Lazarea, where we were received by the Mayor, and the head of the Roman Catholic school. The Mayor made a speech. The Prefect replied and was translated into Hungarian. We went to the school building, which was exceedingly clean and made a very good impression on me. The time-table of one of the classes was translated for me, from which it appeared that the instruction was given in Hungarian, and that there was no trace of "Romanisation" as far as the language was concerned, and as far as it is possible to judge from the time-table of a school class.

The next stop on our way was Ditrau. This is a somewhat larger village, with a big Roman Catholic Cathedral, which we visited. We were received by the Mayor who made a speech, to which the Prefect replied. The speech of the Mayor was given to me. I understand that it deals with certain questions concerning Agrarian Reform, and, in particular, forests.

We went to see the Primary School and the Secondary School, but did not enter these buildings, having met one of the teachers. He was questioned by the prefect on school conditions, and it seems that he made the statement that just recently the Romanian Government had issued an order to the effect that the Romanian language was now to take the place of Hungarian in the schools. M. Pteancu, who was present, objected and said that he would like to see the order, as certainly no such order had been issued. Then the Director of the School, a Roman Catholic priest, came and I think explained that there had been a misunderstanding. The time-table for the Secondary School was produced, and a couple of the columns translated for me into German, showing that Romanian was taught some few hours a week in certain classes, and that the rest of the instruction was in Hungarian. The order in question was also produced, and explained by M. Pteancu to contain a rule that so and so many hours of instruction in Romanian should be given in the different classes, and so and so many hours in Hungarian, but of course the language in which all the instruction was given (except instruction in the Romanian language) was Hungarian.

This incident seemed to impress the Romanians who were with us very much. They spoke to me quite openly about the teacher who had made the erroneous statement as having told a lie, and as having been trying to make propaganda. I said that I could not possibly believe this, as his statement would then have shown too great stupidity. In my opinion what had occurred was simply a misunderstanding, although perhaps not quite defensible on the part of a teacher asked to give us reliable information.

We dined at Ditrau. The prefect was with us and also the priest, whom I placed next to me so as to be able to talk with him. I examined him on school and church questions in his district in general. I asked him about his salary, and whether he misunderstood or whether he intended to mislead me, I understood him to say that he received 12, 000 lei a year. I said that that was very little, and then M. Jonescu, who was sitting at the other end of the table, intervened and asked the priest if there was not perhaps some mistake, and whether he had not

spoken only of the part of his salary arising from local contributions. A short discussion ensued between M. Jonescu and the priest, which I failed to catch in detail, but I believe that the priest acknowledged that his total income was very much higher than these 12,000 lei. M. Jonescu later on explained to me that this priest had not informed the Government, as he ought to have done, that his local income was raised from 1,000 lei, as fixed in 1898, to 12,000 lei. M. Jonescu intimated that the priest was... I, however, do not believe this and am of the opinion that only linguistic difficulties between the priests and myself led to some misstatement. I may note that later on M. Jonescu gave me the following information: local contributions towards the salaries of the priests were fixed in 1898, and had to be deducted from the total salary when the State made out its account of how much it had to pay. Since 1898 the local contribution had generally increased very much, and strictly the priests were bound to inform the Government of this so as to enable the Government to deduct the local contribution from the total to be paid by the State. Nothing however prevented the commune from making the increase in its increased contribution conditional, and from saying that the State should not deduct the corresponding amount. In this way the priests got a considerably higher salary than the total salary, including allowances for increased cost of living, etc., stipulated in the Budget of the State.

My general impression from the visits made during this day was that the prefect was generally very well liked and always met with great courtesy, and that his speeches were well applauded. As to the type of persons present at the different gatherings, I failed to find representatives of what I might call the intellectual classes, with the exception of the officials present. Perhaps my judgment is erroneous, as even the Mayors of the different towns would not have struck me as belonging to any other than the peasant class. The gatherings were very large. At Ditrau I believe there were more than 1, 000 people. The speeches were listened to with the utmost attention and frequently interrupted by applause. No discord could be noticed, which of course does not exclude the possibility of the really dissatisfied members of the villages having stayed away.

I do not believe that anybody present at these meetings had any approximately clear conception of what the League of Nations is. Our different nationalities were always mentioned, and we were considered, I think, more as a Commission of Enquiry with full powers than as only a delegation of certain officials of the Secretariat. I tried in talks with several of the deputies present to give them a cleared conception.

I asked many people in all the different places about the economic position, and got the unanimous reply that although prices were very high and life thereby rendered more difficult, the immediate prospects were very good, particularly in view of the good harvest expected this year. As to prices, I should mention that my impression was confirmed from authoritative sources that the cost of living generally is by no means as high as in Western European countries, if only the internal value of the leu is considered: in other words the leu has a much higher internal buying capacity than is indicated by its quotation at the bourse.

E. C.
29 / 7 / 23

*
* *

We slept in the train also that night and went to Gheorghieni, where we arrived on the morning of July 30th.

The Prefect took us for another motor drive up in the mountains, to a place called Ghilcos. The whole drive was exceedingly pleasant. From a tourist point of view, I dare say I have never seen a more attractive mountain country. It was more open than the Swiss mountains generally are, but quite as wild and the cliffs were of imposing dimensions. One single very excellent road led from Gheorghieni to this place.

During the drive I was in a car with the prefect, M. Jonescu and M. Azcarate. I took the opportunity of asking M. Jonescu about the legal conditions of forests in Transylvania, seeing that we were passing through such wonderfully wooded country. He consulted with the prefect, and gave some very interesting information. I believe that M. Azcarate took notes.

We returned to Gheorghieni for lunch. We met the Minister for Bucovine affairs, whom I have mentioned previously when recording our visit to the petrol fields. He seemed quite happy to see the company again. The Mayor of Gheorghieni was present and gave Miss Harris wonderful flowers. M. Géza, Director of the lycee at Gheorghieni, was also there.

After lunch we motored down to Miercurea Ciucului, the residence of the prefect, where another meal was offered us.

At the prefect's house I met one of the Inspectors from the Ministry of Public Instruction, with whom I had an interesting talk. He explained to me his conception of the Minorities problem and his opinions were generally very much the same as my own, although of course he underlined somewhat more strongly the necessity of the Minorities being fully and wholly loyal to the State.

The prefect at this dinner, as on other occasions when we lunched or dined with him, sat with one or two of his own company and not quite near to us. I am sure the only reason was that he speaks rather poor French and very little German. He was on this occasion, as always, exceedingly courteous and friendly.

M. Bogdan, the Deputy and former Senator, whom I mentioned earlier, was also present at the dinner, and went with us when we left for Tushnad, where I understand he has his home in the summer. After this dinner, which came to an end about 5 in the afternoon, we motored down in the direction of Tushnad. A short time after we left the prefect's house, we came to a place where about 60 people had gathered and we made a short halt. The local Judge, who I understand was a Sicule of Hungarian tongue, made a speech, which was translated for me into German, welcoming the delegation of the Secretariat and assuring us of the loyalty of the population towards the country. I got a copy of the speech, as well as of the translation, from the two gentlemen who spoke.

After a very nice drive (all these motor drives were really wonderfully nice), we arrived at Tushnad, a bathing resort of considerable beauty, situated in a forest of pines.

I had a long talk with M. Bogdan as we walked up and down the streets and by-ways. I tried to explain to him briefly the aims of the League of Nations, its general policy, the position of the Secretariat etc. I also entered into the Minorities problem. He said that he personally was of the opinion that it was wiser for the Romanians not to go too fast in their efforts to make the other nationalities forget that they had previously been the subjects of another State. To his mind the most liberal policy towards the Minorities was the right one, and he had taken that line in discussion with the Government (M. Azcarate has told me that M. Bogdan informed him that he is a personal friend of M. Bratiano). He thought that the Government had been ill-advised in appointing too many Romanian officials in the new

provinces. On the other hand, he felt that the Government was inspired by good will towards the Minorities with regard to schools and churches. He asked whether I had seen M. Bratiano, and expressed his hope that as I had not done this it would be possible for me to meet him when I came back to Bucharest. He himself belonged, as I understand, to the Liberal party of M. Bratiano, and I have the impression that he followed our work in the district with quite as keen an interest as the prefect and perhaps with more personal understating. When I went as far as to suggest that it was a pity that there were only 3 or 4 Magyar Deputies in the Romanian Parliament and that the position would be quite different when there were 20, he said that he quite agreed, and he came back to this my suggestion shortly afterwards, repeating his acquiescence.

M. Bogdan promised to send me, either to the Foreign Ministry at Bucharest, or to Geneva, a copy of the newspapers from the district, which gave an account of our journey there. I, on my side, promised to arrange form him to receive such League publications as might interest him. Similar promises I also made to several other persons mentioned in these notes. M. Hoden will draw up a list and a full program of maintaining liaison with Romania, and let me see it before it is finally adopted. We shall of course have to write to a number of persons immediately after our return to Geneva, to express our thanks for their courtesy during our stay here.

After a light supper, during which I continued to talk to M. Bogdan, we finally left Tushnad shortly before midnight. I expressed my great gratitude to the prefect for the exceedingly courteous manner in which he had assisted us, and also expressed my congratulations on the good relations he had established between himself and the population during the 10 months of his prefecture.

The following day, July 31st, we had expected to arrive in Sibiu at 9 in the morning, but as the result of some mishap with regard to the arrangement for our special cars to be attached to the right train, we only arrived at 2.30 in the afternoon. I took advantage of the morning thus at my disposal to talk with M. Jonescu, and M. Pteancu on different church and school questions.

I first discussed with M. Jonescu alone certain church questions, only making quite clear different points of previous discussions. Then M. Pteancu came, and also M. Hoden and M. Azcarate, and we went through the general position of the Minorities schools. M. Hoden and M. Azcarate took notes very carefully during the discussion, and it was agreed that they should compare them and let me have as detailed a paper as possible on the discussion, on my return to Geneva.

At the station at Sibiu we were received by the Prefect, M. Boiu, and the Mayor, M. Goritz. We were taken to a hotel where we had lunch. During the drive to the hotel and during lunch, I asked the Prefect and the Mayor certain introductory questions, and found out that the prefect was born in Sibiu and had attended the Evangelical gymnasium there. He consequently spoke very excellent German. He was 50 years of age, married to an English lady whose father was a German living in England. He had been prefect, if I remember rightly, for a little more than a year. The Mayor was a little older, and of pure Saxon blood. The conversations during our stay in Sibiu were almost exclusively in German.

The Prefect and the Mayor told me that the number of inhabitants of Sibiu was about 32,000, which means that the number has been unaltered since before the war. This is accounted for by the fact that about 4,000 military people then in garrison had been withdrawn, about 2,000, Hungarians had left, and a corresponding or somewhat higher

number of Romanians had immigrated into the town. The present situation was that of the 32,000 the great majority was Saxon, 7 or 8,000 were Romanian, and 2,000 were of Hungarian race. Of Jews the town had only some few. The Hungarians who had left were for the most part officials and small merchants whose living there had been conditional on the presence of the Hungarian troops and Hungarian officials.

After lunch we went out for a round of visits, and first called on M. Teutsch, Bishop of the Evangelical Church. The Prefect and the Mayor were with us. M. Jonescu and M. Pteancu were present, but M. Lecca and M. Diano and Miss Harris were not. M. Teutsch is an elderly gentleman of perhaps a little more than 60 years of age, and of a very German type. The Prefect started the conversation by saying that we had come to hear what he might have to tell us about the position of his church in so far as it might be of interest of the League of Nations. M. Teutsch said that he was ready to answer any questions. I said that I perhaps had not at this stage any particular questions to ask, but was very happy to make his acquaintance and would be pleased to hear what he might desire to tell us about the conditions of his church, so as to enable us to understand the problems of the church in Transylvania as well as possible.

M. Teutsch said that during so short a visit as ours this was rather difficult, but that he was at our disposal for giving information at any time. He then went on to mention certain particular questions, above all the financial position of the church, which he said gave rise to considerable anxiety. He had, however, the firm hope that the Government would deal with the Evangelical Church in such a way as to satisfy its legitimate claims. He mentioned that a new church and a new school law were under preparation, and in reply to my query, he stated that the draft of the church law had been sent to him for an opinion, which he had given, and he hoped that the Government would consider that opinion in the most favorable light. This law would also settle the financial question. As to his relations with M. Jonescu, they had always been excellent. M. Jonescu said that the draft church law would be reconsidered in the light of the replies from the different churches and again submitted to them for observations before being finally submitted to Parliament.

The Bishop then went on to mention the request of the Government that the boys of the schools, including the gymnasia, should wear not only a cap, as was already agreed to by the church, but that they should also wear a uniform. The Bishop said that his church would resist this request with all their power. The boys in the gymnasia took great exception to a uniform, which would even bear a number. The prefect and M. Pteancu explained that the wearing of uniform was decreed for all the schools of the country and not only for the Minorities schools, and it was thought to be in the long run economical for the parents and advantageous for the boys. The Bishop, however, insisted on his point of view.

The Bishop then mentioned the recent decree issued by the University of Cluj, under which students should now be admitted to the different faculties of the University only if they had passed a special test. This meant that the diplomas the students received from the gymnasia were no longer considered sufficient for admission to the University, and it seemed unreasonable to the Bishop that the University should have the power of lessening in this way the value of the diplomas, particularly as the Committee before which the special test was to be made would be composed of Romanians. M. Pteancu and M. Jonescu explained that the decree was issued by the University in virtue of its rights of autonomy, and not by the Government, and that it seemed to be based upon the consideration that too many young people asked for admission to the University. It was therefore necessary to check this in some

way and the best and most impartial way seemed to be by the institution of a special test, proving in each case that the student was apt for the study he particularly wanted to pursue.

The Bishop then spoke about the consequences of the Agrarian Reform, which had deprived the churches and schools of so much of their property, and put them in very great difficulties. The answer to this from the Romanians present was the usual one, that the Agrarian Reform hit quite as hard in old Romania as in Transylvania, and that the State would have to consider the position of the church, and pay where the church was not able to do so. In each case, M. Jonescu said, the contribution to the church was to be fixed in consideration of the number of adherents to that church, and in consideration of the financial position of the church. I asked whether it was meant that no exhortation to make endowments should be given, and M. Jonescu made it quite clear that the financial position of each church would be considered when the State's contribution was fixed. Rather to my astonishment, the Bishop said that that was a fair solution.

From M. Teutsch we went to the Metropolite of the Orthodox Church M. Bălan, who received us with somewhat more cordiality than had the Bishop. He assured us that he was glad to see the delegation from the League in his house and he asked us to come to lunch with him the next day.

The next visit was to M. Schullerus, Senator and Evangelical priest of the town of Sibiu. There rather an interesting conversation took place, as he expressed his dissatisfaction with the fact that the Minorities guarantee had not been incorporated in the new Constitution, and that therefore the Minorities were at the mercy of any future Government. When I said that of course the Government could not alter the Constitution without the consent of the Parliament, he smilingly replied that the Government would certainly control the Parliament. I did not consider it wise to mention that of course the Minorities Treaty which Romania has promulgated as law cannot be modified without the consent of the League of Nations and that thereby a sufficient constitutional guarantee is given. M. Schullerus let us understand that the members of the present Government had given verbal assurances of generally a satisfactory character with regard to the future position of the church. He had also seen the draft church law and made his observations.

Finally we visited M. Walbaum, who, I believe, belonged to the Liberal political party. The visit was only one of courtesy, and without any real interest.

All the visits were on this occasion, as on all previous occasions, arranged by the Romanian authorities. I did not express any desire to see other persons.

The same night a dinner took place at the hotel, offered by the prefect, and attended by the persons we had called on in the afternoon and some few others, including several ladies. No speeches were made. I sat beside Madame Boiu, who spoke in high terms of the Royal Family, their constant visits to the different parts of the country, and their interest in social work. On my other side was the Metropolite, who started the conversation by explaining the organization of his church, and how he was elected and not appointed; the King only had the right to confirm his appointment but not to propose his candidature to the Synod. I then spoke about the ideals of the League and he suggested that collaboration with the church would be a very good thing as the ideals were mainly the same. I said that that was my opinion and that I had mentioned the same thing to M. Bourgeois a long time ago, and that he had agreed. I sincerely hoped that the high officials of the church would take an interest in the work of the League.

We slept that night at Sibiu.

E. C.
1 / 8 / 23

*
* *

The next day, August 1st, I met the Mayor, and asked him what was the method of election of the Mayors in the villages and towns. He said that in the villages they were still elected, but in the towns the previous Municipal Councils had been dissolved and the Mayor was appointed by the Government.

We then went out for a couple of hours sightseeing and had a motor drive to two Saxon and one Romanian villages. Everywhere there were signs of good economic conditions.

As arranged the previous day, we went to lunch with the Metropolite, where practically the same persons were present as had been at the dinner the previous night. I sat between M. Schullerus and the Metropolite, with the Bishop opposite the Metropolite. Conversation was partly general, but I had a good opportunity of talking at some length with M. Schullerus, who proved to be a very good German scholar, and taking a keen interest in old Norwegian language, which he seemed to know better than I myself. The Metropolite entered into a long dissertation on the Agrarian Reform, on which he had certainly prepared to give us his views. He had given it his benediction because it was humanly just and he said that if his church had been in the happy position of having large landed property, he would still have recommended it. The Bishop and M Schullerus pointed out the financial difficulties in which the reform had put the Minorities schools, and one or two of the Romanians present replied that Romanian charitable institutions had also suffered very much.

The Metropolite made a speech for the League and its ideals and in the most friendly terms whished us good luck and hoped that we should understand the Romanian problem. I answered very briefly, underlining the importance of the particular civilization of the Romanian people, and the hope that the different qualities of the different races living together in Greater Romania would collaborate towards the development and the welfare of the whole Romanian State.

After lunch we motored to Ocna Sibiului, a bathing place with rather nice arrangements and in a beautiful country with very salt water.

M. Jonescu said he would like to explain the position with regard to the rumor, which had frightened M. Schullerus that the confessional schools would be abolished and replaced by State schools. The situation was that when the former Hungarian schools had been taken over by the Romanian State the teachers of the Romanian Orthodox schools had complained that their salaries were lower than those paid to the teachers of these Hungarian schools. They had therefore asked the Government to appoint them as State officials, and this had been granted to them individually, but without touching in any way the character of the confessional schools as not being State schools. It was simply an economic arrangement in favour of the individual teachers. I do not quite understand how far this has not put the teachers of the Orthodox schools in a privileged position as compared with the teachers of the Minorities schools.

We left the same night for Cluj.

E. C.
2 / 8 / 23

*

* *

We arrived on August 2nd at Cluj, and were received at the station by a person from the prefecture (the new Prefect had not yet arrived), by the Mayor, by Dr. Geza Kiss, Deputy of Hungarian race (son-in-law of the Minister of Finance in Hungary); Dr. Eugen Bianu, Inspector General for Siebenbürgen, was also present, as was M. Emil Isac, Inspector of Fine Arts. I did not quite grasp what was his position, but he spoke the whole time he was with us about theatres, and showed us one Hungarian and one Romanian theatre in Cluj.

After a short talk at the station where we had the first small breakfast, we went out to visit a number of religious and school institutions. Before so doing, I had, however, mentioned to our hosts that it might be desirable, if they had not already thought of that, to give M. Ugron, former Hungarian Minister in Bucharest, now living in Cluj (the man who came to see me in Bucharest) an opportunity of being present. It was said at once that this should be arranged, and shortly afterwards that it had been found out that he was already on the list of guests invited to meet us, at which I expressed my satisfaction.

Under the guidance of one of the professors we went to the University, and passed through its different dependencies, medical clinics, library etc.

As far as I understood, there were two Directors of the Library, one of whom, Dr. Gyalui, a Hungarian, had been there for more than 30 years. He said that the Library was still kept with great care by the Romanian Government and we went through the staff list, which showed a large number of Hungarians in superior as well as in minor positions in the Library. A reading room for children had been opened, with Hungarian and Romanian books and was well used.

We then called in different confessional schools and one Romanian and one Hungarian theatre, as I have already mentioned.

When we were in one of the University buildings, I received a card from M. Charles Nagy, "Evêque reformé de Transylvanie", asking when and where he could have a few minutes' talk with me before the luncheon which was to take place the same morning. I answered his Secretary, who brought the note, that our programme was very strained in the morning, but that I would be very pleased to be at the disposal of the Bishop immediately after lunch. When we arrived at the Unitarian school building, we happened to meet the Unitarian Bishop at the front door, and went in with him to his office. I then found that the ecclesiastical representatives in the town had decided the previous day not to accept invitations to the luncheon to be given. The following note, dated August 2nd, was handed to me:

"A Monsieur Colban,
Secrétaire général de la Ligue des Nations:

Monsieur,

Les soussignés ont recu la ci-jointe invitation pour assister à un déjeuner donné en l'honneur de la délégation de la Ligue des Nations.

Nous disons ainsi pour les personnes qui arrangent ce déjeuner, que pour les personnes en l'honneur desquelles il est arrangé, la responsabilité que nous avons vis-à-vis des intérêts de nos Eglises nous empêche, à notre grand regret, d'y prendre part.

Nous ne voudrions donner occasion à ce que les conversations éventuelles dans le cadre d'un déjeuner pussent être considerées qualifiées comme une discussion à fond de la situation et des doléances des Eglises appartenant à la minorité.

Mais, comme il est d'ailleurs de notre devoir, nous vous prions de vouloir bien disposer et de notre personne et des documents que nous pouvons présenter pour l'étude serieuse et detaillée de notre situation, si la délégation trouve le temps nécéssaire pour s'en occuper. Mais nous devons avouer, que l'étude de quelques heures nous paraît trés insuffisant pour ce propos.

Nous regretterions vivement si l'occasion n'était pas donnée aux Eglises minoritaires de présenter leurs doléances fondées à l'honorable délégation de la Ligue des Nations et si ainsi l'arrivée de la délégation, attendue par nous avec de si grandes espérances, devrait rester sans bienfaisants resultats pour les minorités.

Nous avons l'honneur, Monsieur, de vous prier de vouloir bien agréer l'expression de notre haute considération.

(signe) Ferencz
Evêque de l'Eglise
Unitaire

Charles Nagy
Evêque de l'Eglise
reformée de Transylvanie

Dr. Gusztav Kirchknopf
Curé de l'Eglise luthérienne
de l'Eglise catholique de Cluj.

Dr. Jos. Hirschler (?)
Le chanoine abbé
mitré Curé de Cluj

Cluj, le 2 août 1923."

*
* *

"Primăria oraşului Cluj
No. 3229 – 1923. pres.

INVITAŢIUNE

Joi 2 August urmează a sosi în Cluj cu trenul accelerat Dnii delegaţi ai Ligei Naţiunilor, cari vor rămâne în oraşul nostru până la 7. 30 seara când vor continua drumul spre Oradea Mare cu trenul accelerat.

La ora 1 se va servi un dejun la Parcul comunal.

Aducându-Vă aceasta la cunoştinţă, avem onoare a Vă ruga să binevoiţi a lua parte şi Dvoastră la dejunul oferit de Ministrul de Externe în onoarea acestor reprezentanţi.

Cluj, 1 August 1923

Prefectul în concediu
Primar: Octavian Utalea
(signed) A. Moşu

Episcopia Unitară
Loco"

After consulting with M. Hoden and M. Azcarate, and in agreement with M. Jonescu and M. Diano who were present, I decided to answer the representative of the Reformed Bishop who brought this letter, that there was a misunderstanding, as certainly we should be very pleased to have a full discussion with him and his colleagues in the afternoon, but of course we then expected that they would come to the luncheon. If they did so, we should come to the office of any one of the Bishops at 4 in the afternoon. The Unitarian Bishop seemed to accept

this arrangement, and, if I understood rightly, undertook to get into touch with the others who had signed the letter of August 2nd.

At the luncheon were present the following persons, in addition to the members of the Secretariat:

M. Popovici (prefect de police)
The Secretary of the Episcopal Orthodox Church
M. Emil Isac (Inspector of Fine Arts)
M. G. Lecca
Inspector Bianu
Dr. Geza Kiss (Deputy)
M. Fauernig (Austrian Consul)
M. Frasch (Czechoslovak Consul)
M. Diano
Inspector Pteancu
Dr. S. Dăianu (Professor at the University)
Dr. Fischer
M. Adler (President of the Orthodox Jewish Committee)
Councillor Moge
M. Glasner (Chief Rabbi)
Dr. Elie Dăianu (Greek Catholic Bishop)
M. Jacobovici (Rector of the University)
General and Madame Florescu
Canon Balars (Roman Catholic)
M. Nagy (Bishop of the Reformed Church)
M. Ferencz (Bishop of the Unitarian Church).

It will be seen that the Bishops and also the Canon of the Catholic Church came to the luncheon. The Lutheran priest did not appear, but he told us, when we called at his office in the afternoon, that he had never been informed that an arrangement had been arrived at, and that he very much regretted not to have been present.

During the luncheon, I discussed superficially with the Unitarian and Reformed Bishops (both Hungarians) certain school questions, but it was decided that no real discussion should take place until we met at 4 in the afternoon in the office of the Reformed Bishop.

After the luncheon, the Grand Rabbi, M. Glasner, and the President of the Orthodox Jewish Committee, M. Adler, took me aside and told me briefly, but most emphatically, that they had no complaints, that they were loyal citizens to the new Government and only desired the Government and the Romanian people to understand and believe this fact.

At 4, the members of the Secretariat, M. Jonescu, M. Pteancu and M. Diano arrived at the office of the Reformed Bishop, where we found the Unitarian Bishop and the Canon of the Catholic Church. M. Ugron was also present as interpreter thought were Secretaries of the different Bishops, were also present.

I believe that M. Hoden and perhaps also M. Azcarate took notes of the discussion. I shall therefore only give a very brief summary, so much the more so as my memory is not able to retain all the details.

The Reformed Bishop started by mentioning that up to the last minute they had no other information as to our plans than that we should leave early in the afternoon, and that was the

reason why they had thought it undesirable to come to the luncheon, thereby exposing themselves to the misunderstanding that a short talk over the luncheon table could be considered as a full and frank discussion of these most important matters.

I answered by explaining briefly the character of our mission. I added that I should be very pleased to hear what anyone present might have to bring up.

The Reformed Bishop then said that there was no reason to believe that their desire to maintain their schools and churches and the Hungarian language was the result of irredentism. The Minorities thought that they had reason to believe that a hostile attitude existed on the part of the Romanian Government.

He then mentioned, in reply to my question as to whether he had any specific points to bring up, the Romanian decree limiting the State's obligation to pay the salaries of the protopopes in cases where the protopopy was composed of a certain number of parishes. He also mentioned the decree under which vacancies among the priests should not be filled without reference to the Government in cases where the parish did not count 300 individuals. M. Jonescu replied to these two complaints on the lines on which he had previously explained these matters to me. (See my notes dated July 29th).

The Bishop then went on to deal with certain stipulations in the new Romanian Constitution (Articles 22 and 72), which he said showed that the Minorities Churches were not dealt with in the same way as the Orthodox Church of the majority. He thought this to be contrary to the stipulations of the Minorities Treaty. I said that the Treaty provided that difference of religion should in no way be a reason for different treatment. M. Ugron then intervened and said "That means that the different Churches shall be dealt with in exactly the same way". I did not think it desirable to state that I disagreed with him, but I believe that those present rather felt that there was a difference of opinion of this point.

The Bishop also gave a rather detailed account on the fundamental conception of the relations between the Church and the State, in accordance with Hungarian laws, and pointed out that the autonomy of the Church was, to his mind, interfered with by the Government.

Further discussion ensued on the financial position of the confessional schools and other questions. I believe I am right in stating that nothing new of interest came up. As a matter of fact, I was rather astonished that so little was told us that I did not know before.

Two papers were handed in to me during the discussion, one by the Unitarian Bishop, and the other by the Catholic Canon, both containing specific complaints. I shall let M. Jonescu see them and send him copy from Geneva. One of the complaints contained in the paper from the Catholic Canon (under No. 4) was discussed at some length. It bears on the question as to whether the religious orders shall have the right to teach in their schools in any other language than Romanian. The point of view held by M. Pteancu and explained in the meeting was that the religious orders are not national institutions but foreign ones, and cannot be allowed to work unless they do so in the public interest. The Ministry of Public Instruction was therefore of opinion that it was now time that in the secondary schools of these orders the Romanian language ought to be introduced. (In Oradea Mare we visited one of these schools and found the staff considerably upset by the decree, which, it was said, would very probably lead to a great number of children not being given secondary instruction at all, but sent to work or occupied elsewhere).

The Reformed Bishop during the discussion mentioned the statement said to have been made by Ministers of the present Government that it was treason to invoke the Minorities Treaty, and asked me what I thought about that. I said that I could not of course express an

opinion as to what might or might not have been said by various Ministers and that... definite knowledge of such facts. I thought, however, that it was quite natural that Ministers of the Government might have pointed out that they could not allow the Minorities to constitute, so to speak, a party to a process against their own Government. The Treaty did not recognize to the Minorities any such position. The Treaty arranged for collaboration between the Government and the League of Nations with a view to finding solutions of the many delicate questions arising from the fact that considerable racial, religious and linguistic Minorities subsisted in Europe after the war, but it would, for instance, be an impossible thing to allow the Minorities to sue their own Government before the International Court or before the Council of the League of Nations. It was for the States Members of the Council to decide what steps should be taken in each case, and the Minorities themselves could not initiate action. On the other hand, the Minorities were free to forward their views in petitions to the League of Nations. I thought, however, that it was perhaps not the very best thing to do to send in accusations against a Government, very often written from a one-sided opinion and based more upon fears for what might come than upon actual facts. I suggested that a better solution might be that when the Minorities wanted the Secretariat of the League to be fully informed they should write to us, without making it a formal petition. In such cases I should of course reserve to myself the right to send copy to the Romanian Government. M. Jonescu, without positively expressing an opinion seemed to agree fully with what I said. The Reformed Bishop, however, said that to them the question was whether the Romanian Government would not consider them as having committed some disloyal action if they wrote to the Secretariat. To this I considered it wise not to give a reply.

The discussion lasted for 2 1/4 hours, and a motor excursion which was to have taken place had to be given up.

After this meeting, we left cards with the representatives of other religious bodies in the town and also called on the Lutheran priest (Dr. Gusztav Kirchknopf), who, as I believe I said before, expressed his great regret at not having been informed of the modification of the program under which he ought to have been present at the luncheon. M. Jonescu later on told me, however, that this priest was a somewhat suspect person leading a vehement Magyar propaganda.

We dined at the station with the same persons as had received us on our arrival in the morning. During dinner I was told that a journalist had been present at the meeting in the house of the Reformed Bishop, and had taken notes. I was very astonished and said to M. Diano that I would like the Bishop to be informed that I hoped it was understood that the discussion in his house had been of a private character and would not be given out to the Press. M. Diano asked M. Kiss to arrange with the Bishop that the papers should not report what had been said at the meeting. I also said myself to M. Kiss that I of course considered the Bishop responsible in a case like this as we had the meeting at his house and had not been told that the journalist was present.

We left for Oradea Mare, sleeping in the train.

E. C.

3 / 8 / 23

*

* *

We arrived at Oradea Mare on the morning of August 3rd, and were received at the station by the Prefect, M. Julien Peter, the Mayor and the Prefect of Police. The Prefect is of Swiss nationality, but has lived in Romania for, I think, 14 years, is married to a Romanian lady, and certainly, to judge from his attitude during discussions which took place in the course of our visit on school and church questions, takes quite a nationalistic Romanian line. I am, of course, unable to judge his administrative and political capacities, but on the whole he made a good impression, although he seemed perhaps a little too authoritative in his personal dealings with people.

Accompanied by the Prefect, and, as far as I remember, the Mayor, we went to a number of schools and churches, and as everything was exceedingly well organized, we were able to see a very large number of institutions in the course of the morning. We visited the Catholic Institution kept by the Sisters of St. Vincent, a Roman Catholic normal school for boys, a Jewish lycee, the Hungarian theatre, the Communal Library, and a Jewish Orthodox Primary School. M. Hoden and M. Azcarate took notes. In one of the places we visited, I was approached by a man (Dr. G. Tabéry, redacteur du journal "Nagyvàrad"), who said that he represented a Hungarian Society in Oradea Mare, and that the Society some time ago had had difficulties with the authorities because they wanted to celebrate the memory of Petöfy. The authorities had cut down the programme considerably, and in the eyes of Dr. Tabéry, gone far too far. As Dr. Tabéry also mentioned the state of siege, I asked the Prefect whether that meant that the civil authority or the authority of the courts was in any way curtailed or hampered by the military authority. The Prefect said that this was not at all the case. The state of siege might be considered more as a warning to the population than as an alteration of the administrative powers.

As for the rest, I shall refer to M. Hoden's and M. Azcarate's notes.

We lunched at the house of the Prefect. Some 20 persons were present, and the Prefect told me beforehand that we should have no repetition of the difficulties which had arisen in Cluj. We had also seen most of these persons during our morning tour. The following is a list:

The Prefect and Madame Peter
Dr. Josif Moskovits (ancien Sénateur et chef du Parti de Tisza)
Dr. Nicolae Zigre (ancien préfet, ancien sous-sécrétaire
d'Etat a l'Intérieur)
M. Sulyok Stefan (évêque réformé)
M. Miska Moskovits (ancien deputé hongrois)
General Teodorescu (commandant de la 2-eme division de chasseurs)
Dr. Coriolan Bucico (Mayor)
M. Jonescu
M. Valeria Jurca magistrat
M. Ioan Ilea
M. Lecca
Episcopul Bjelik (évêque catholique)
Dr. Havanyi Juliu (recteur de l'Académie de Droit)
Dr. Magier Aurelian (archiprêtre orthodoxe)
M. Nicolae Popovici (ancien préfet)
M. Maternyi Imre (évêque lutherien)
M. Pteancu
M. Desideriu Tempeleanu (sous-préfet)

Dr. Kecskeméti Lipot (grand Rabbin)
Dr. Benjamin Fuchs (grand Rabbin)

The luncheon was quite a success, as the representatives of the different churches and races present seemed to be on quite friendly terms. The Prefect made a nice speech for the League of Nations, to which I replied.

After lunch, we proceeded in automobile to Salonta Mare, where we visited the museum of the Hungarian János Arany, and then went to one or two churches, where we saw the priests, and finally to the Mayor's Hall, where a large gathering of municipal councilors was present. On this occasion, as on all similar occasions, I consulted several persons about the conditions of language, school and church questions, and conditions of life in general.

We dined with a number of the municipal councilors and some other persons and left Salonta Mare the same evening for Arad, sleeping in the train.

During my discussions with the Prefect, M. Peter, he told me that it was correct that the nationality of the shareholders in banking societies and other societies should be Romanian, but that that did not mean of Romanian race, but only Romanian citizens. He had himself collaborated in founding such societies, and seemed perfectly sure about this.

M. Peter also told me that I was rightly informed when I told him that the National Bank had been somewhat strict in granting money to some banks belonging to the Minorities, but, in his opinion, this was based upon special conditions in each case, and did not indicate a policy unfavorable to the Minorities. The intention of the Government in restricting payment to certain banks had been to prevent hard currency speculations.

I should also mention that M. Peter insisted several times on the fundamental importance of good administration in these provinces. He said confidentially that there was a scheme advocated by one of the members of the Government under which the Prefects should be chosen from a grup of persons agreeable to the Government for political reasons. M. Peter thought this was very dangerous and asked me whether I could not mention his opinion to M. Duca, whom he knew very well. I said that I agreed with him that the system seemed to be unwise in present circumstances, and that I would in some form or other try to find an opportunity of mentioning it to M. Duca.

M. Peter also told me that he was to leave his Prefecture, about which he was not altogether happy. His wife, however, told me that his absence would, she thought, be short, and that he would come back.

E. C.
4 / 8 / 23

*
* *

On August 4th we arrived at Arad, and were met at the station by the Prefect, M. Georgescu, the Mayor, the Prefect of Police, and a Captain. After breakfast, we went out to visit a number of church, school and other social institutions. M. Azcarate and M. Hoden took notes. I found, that, as in all the other places we have visited in this part of the country, the school and church buildings were extremely well fitted out with material for instruction. I was told afterwards by somebody that the Hungarian Government had laid great stress on having the very best Hungarian schools in this part of the country for the sake of propaganda, and

that even the schools in Budapest were not always so well fitted out and had not always as good buildings as these schools.

One of the schools we visited was a large lycee for the education of future women teachers. The “directrice” told me that the building, which was very nice and very well fitted out with the necessary teaching material, had been occupied by a Hungarian school, but had been taken over by the Romanian State and transformed into a lycee for girls. M. Jonescu explained to me that only very few Hungarians had wanted the school and that those who needed the instruction previously given there were afforded facilities for obtaining such instruction at other schools where the Hungarian language was used.

M. Diano told me that the King and Queen would pass through Arad that morning, and asked whether I would like to go down to the station and see them. I thought this was a good plan, and we all went down. We had a short talk with the King and also saluted the Queen. The King asked me whether I had seen everything I wanted and I confirmed this to be the case, and said that we had seen everything it was possible to see in so short a time, and that we were very grateful for the facilities given to us, which had enabled us to get such a good knowledge of Romanian conditions.

From the station we went to see a big locomotive and railway car factory. The Director [R. Soepkez] showed us round. He told me that he had been the Director of the factory since before the war. He said that he was a Hungarian. I think he was a Hungarian Jew. The workmen numbered about 2,000. No distinction was made between different races or religions, and a great number of the workmen were Hungarian. This also applied to the officials of the works. The Director also told me that the works were almost independent of imports from abroad. They had wood, iron and coal in the country and most other things they needed. They produced themselves most of the component parts of their products. He also said that they were now executing repairs for the Romanian Government, but they had no orders just now for the construction of new locomotives. I asked him whether the Government would ever go abroad with their orders before giving him and his company an opportunity of competing. He said that his company would certainly be given the order before any foreign company. As to the constitution of the company, an important part of the shares were in the hands of an Italian [Camillo Castiglioni].

We then lunched at a hotel with the Prefect and other persons, including M. Tomulescu, the Deputy of the district. The wife of the Prefect was also present. She told me that her brother had married a Norwegian lady, and part of the conversation turned on the relations between Romania and Norway during the war, and the reception given to Romanians in different countries during that time. M. Tomulescu expressed his great appreciation of the way in which Romanians had been received in Norway.

After lunch we motored to Pecica, which is a large village with partly a Hungarian, partly a Romanian population. We were received by the Hungarian part of the inhabitants first, and I had a short talk with their priest, who told me that full religious liberty existed and that the two halves of the population lived very well together. The Hungarian language was used in the church and the school.

We then went to the Romanians, who were some hundred meters from the first place, and I also there discussed with the priest. He confirmed in all details what his colleague in the Hungarian church had said and emphasized the good relationship between the different parts of the population.

In both places several hundred people were present. We were taken into what I might call their town hall, and it was obvious that the inhabitants took a very great interest in our visit.

In this as in some other cases, it was perhaps difficult to say whether the interest was because of the presence of the Prefect, or whether it was due to the presence of the officials of the League of Nations, or whether perhaps the peasants did not have any absolutely clear idea of the purpose of the gatherings. The discussion I always had with different persons present, however, always gave me the impression that at any rate the leaders of the inhabitants were fully aware of our character as a delegation from the League of Nations, and in speeches made on many occasions the League of Nations was particularly mentioned. When we were photographed, which was a very frequent occurrence the officials of the Secretariat were always placed in the foreground, the Prefect and the Mayor standing behind.

We then motored out to the Hungarian frontier through the "pusta" (steppe), and back again to Arad, and further on to Pâncota, where we dined and slept.

During these different excursions, I discussed with different persons who were with us the ethnographical character of the places we went through, and of the neighborhood. I was informed and had to some extent an opportunity of verifying myself that, although we were quite near the frontier, the population was by no means a block of Magyars. On the contrary, many Romanians live here and constitute a considerable element of the population. I was also told by M. Tomulescu and others that a considerable number of Romanians live on the other side of the frontier.

E. C.
5 / 8 / 23

*
* *

On Sunday, August 5th, we had an excursion through the country to a place called Miniş, where we were received by a great crowd of Romanians and Saxons. The whole way along the route from Pâncota to Miniş, the tramway line by which we went was lined with houses, and the architecture of these houses as well as the costumes of the inhabitants made it obvious that the people were essentially Romanian. The same applied in Miniş. We there visited a school for wine cultivation and a big wine and spirit factory. The director of the latter was a Schwab, as also were not a few of the villagers, although they were in an absolute minority as towards the Romanians. I spoke with several persons (here, as elsewhere in Transylvania, the language I could use with the greatest success was German), and asked them about their position. I was told that their economic position was in general good, which is, I believe, due to the fact that the district is an excellent wine district. The two branches of the population, the Romanians and the Schwabes, live together, I understood, quite happily, and without appreciable friction.

After returning by tram to Pâncota, we proceeded to S-ta Ana, [Sântana] where we were received by large crowds. This is a Schwabe town, almost exclusively inhabited by Schwabe peasants. They looked extremely well-off. In reply to a question from me, I was told that here almost everyone was a "millionaire". The peasants have their own land and house, and the financial position of the town is very good. I was told that next autumn they were going to put asphalt on all the pavements. It was when I asked how they could afford this under the present difficult economic conditions that I was given the answer that almost everybody there was a millionaire.

We were received by the Mayor and other preeminent persons of the town, as well as by the Roman Catholic priest. A full programme for our reception had been made out, including the firing of a salute by the Municipal Guard, a very fine troop of peasants, dressed in what was, I believe, their particular Saxon uniform.

Accompanied by the Catholic priest, we went to the Church. On this occasion, as on many others, the Prefect and the authorities with us kept in the background, making it quite obvious that it was the members of the Secretariat who were the guests of the town and not the Romanian authorities. The Church was full of people, several hundred. It was a very nice church building. The service had not absolutely finished, but had been postponed until our arrival. It was conducted entirely in German, and the textbooks were in that language.

We then went to visit the house of one of the peasants, and found every sign of economic prosperity and well-being. I feel convinced that so far this house was by no means exceptional.

We lunched at the house of the Mayor, where the Catholic priest made, in German, an eloquent speech for the King. In his speech he expressed a strong feeling of loyalty on the part of the Schwabe population towards the Royal house. He mentioned that the King himself had German blood in his veins. He said that the Schwabes were firmly decided to be good and loyal citizens of Greater Romania. To me he said, both before and after the speech, that there everybody lived happily together, and had no complaints. I asked one or two persons whether the Agrarian Reform had not interfered with the quiet life of the peasants, and was told that this was not the case, as, with the exception of between 20 and 30 people, they all had land, and as far as these 20 or 30 were concerned, facilities were contemplated for giving them land elsewhere if required.

From S-ta Ana we motored back to Arad, where M. Pteancu and M. Tomulescu left us, as well as the other persons who had been with us, with the exception of the Prefect and his wife who went on with us to Temesvar. Here M. Azcarate left us to take the train for Geneva. M. Hoden returned to Arad to take the train for Budapest, and Miss Harris and I, with M. Jonescu, M. Diano and M. Lecca, went back to Bucharest.

At Temesvar we had too short a time to make any study.

E. C.
5 / 8 / 23

*
* *

On the morning of Monday, August 6th, we arrived at Bucharest. I lunched with M. Lecca and M. Jurascu, of the Foreign Ministry. The discussion was of no particular importance, but I might mention the point that both of these gentlemen have been the victims of the Agrarian Reform, and that M. Lecca, in particular, complained rather bitterly at seeing the estates which have been in his family for a very long time now going out of their hands. They both agreed that the expropriation was equal to confiscation, as the indemnity paid was very, very small. It amounted to about 2 1/2% of the real value, and was paid in State Bonds, which themselves were quoted at about 4o% of their value. Thus the indemnity was hardly more than 1% of the real market value.

M. Duca was not in Bucharest, and would not arrive until the following day. I therefore spent most of the afternoon in the company of M. Jonescu, who went with me shopping, and we discussed once more a number of the questions we had previously gone through.

At dinner, Miss Harris and I were the guests of the Secretary-General of the Foreign Ministry, M. Filodor, M. Diamandi, M. Jonescu, M. Arion, M. Jurascu, M. Diano and M. Lecca were also present.

I presented to M. Filodor the heartiest thanks of myself and my colleagues for all the facilities given to us during our journey, and said that we had seen and got into touch with everybody we wanted to see on this occasion, and that, in spite of the very short time at our disposal, I thought we had got a very good general view on political, social, economic and other conditions of those parts of Romania through which we had traveled.

I congratulated M. Arion on his appointment as a Minister. He will still remain as the head of the Press Section of the Foreign Ministry. His appointment is therefore, at any rate for the time being, of an honorary character only.

M. Filodor asked me what was my general impression as to the exactitude of the statements in the different petitions we had received, now had been on the spot. I answered that I had been able to verify that the petitions were in many points exaggerated, and even in some points gave quite a false impression. My feeling was that the general tendency of the policy of the Romanian Government towards its Minorities was much better than I had expected but that of course certain questions of greater or less importance might still give rise to difficulties. I thought that the best solution for all such difficulties was the establishment of the very best administration in the provinces where the Minorities lived in a greater proportion. M. Filodor said that he quite realized this, but the trouble was that Romania had not as yet trained administrators in a sufficient number. Romania was from an administrative point of view a very young State, even old Romania, and when they had had to administer a much larger area they had felt a considerable lack of suitable administrators. I said that to my mind it was vital that the utmost effort should be made to send the very best Prefects and other administrative officials to these provinces, irrespective of their political views. I believe M. Filodor agreed, but I do not know whether his position in the Foreign Ministry enables him to exercise any influence on the Government in this matter. I am inclined to think that this is not the case.

I gave M. Jonescu a copy of the papers given to me at Cluj, saying that I did not intend to forward them officially to his Government.

E. C.
7 / 8 / 23

*
* *

On August 7th, I got an appointment with M. Duca for the same afternoon. I spent most of the morning working at the hotel, and then went to lunch with M. Lecca and M. Jurascu. The discussion with them was more or less of the same character as on the previous day, turning round the Agrarian Reform question in particular.

In the afternoon I called on M. Duca in the Foreign Ministry. He received me with the utmost friendliness, and, if as I take it for granted, reports had already been submitted to him on our journey, these reports must certainly have been very appreciative of the way in which the members of the Secretariat have worked.

I thanked M. Duca for the facilities afforded to us and for the hospitality given by the Romanian Government to us all.

I said that the principal purpose of our visit to Romania had been to establish direct contact between the Romanian Government and the Secretariat of the League of Nations, and that I thought that that purpose had been attained. M. Duca said he was sure that this had been done, and he only hoped that I would understand that I was welcome in Romania at any time, and should always be given every facility to see and hear everything I wanted to see and hear. I then went on to say that as far as the particular aspect of my work, the Minorities problem, was concerned, I was glad to state that I had made a rich collection of information, and that I felt convinced that in such a short time I could not have seen or heard more than I had. The program for our journey had proved to be exceedingly well thought out, although a little strenuous. M. Diano and M. Lecca had been exceedingly helpful, and I thought that a great feeling of cordiality had been established between them and all of us from the Secretariat. We had spoken quite frankly to each other during the journey. I thanked M. Duca for having attached them to our mission.

I also asked M. Duca whether he would be good enough to convey to the Ministers for Public Worship and Public Instruction my best thanks for having sent M. Jonescu and M. Pteancu with us. M. Duca said that he would certainly do this.

I then said that as M. Pteancu was not particularly strong in foreign languages, it had not been very easy to discuss with him, but that M. Jonescu, whose excellent qualities I underlined, had helped us also with the school questions, and not only with the church questions, which were his particular field. I said that it had been a great pleasure to me to see how M. Jonescu was everywhere received as a friend, as a man whose unbiased and impartial views could not be challenged, even where as in some cases, the persons with whom we came in contact did not agree with him. I should only have thought that his excellent qualities might be still more useful if he had to deal also with school questions. M. Duca said that he quite appreciated this, but the trouble was that the schools were not only confessional schools, but [also] State schools and private schools, and that it had therefore been found necessary that the whole school problem should come under the Ministry of Public Instruction.

I also mentioned the great help the Prefects and other authorities had given us during our journey, and said that as the Prefects could probably not make propaganda in their own favor with the Government, I would like to state that the reception we had got was always exceedingly good, and that the arrangements made on our behalf were excellent. I added that some of these Prefects had struck me as being very able men. I did not, however, mention names.

I gave M. Duca a very brief survey of the way in which we had proceeded to our work; how we had been received by great crowds, by the officials, by representatives of the churches, schools, etc. and how we had visited a number of schools and churches and other social institutions; how we had acquainted ourselves with the general local conditions in the different places, etc... I mentioned the great difference, which to me prevailed between the Minorities problem in those parts of the country bordering on Hungary, and in the rest of the country. It should be very easy for the Government to show particular liberality towards the Szeklers and the Saxons, on whose part any idea of irredentism was geographically impossible. I mentioned the excellent impression I had got during our visit to S-ta Ana, and also the importance of having a clear conception of the real ethnographical conditions on both sides of the frontier with Hungary, where, as I had found, the population was by no means so compact a Magyar one as I had previously believed. I also mentioned our discussion at Cluj with the representatives of the Minorities churches, and the presence of M. Ugron, and said

that I had been induced by the misunderstanding that prevailed about the purpose of our visit to explain to them the real character of that visit.

M. Duca asked me to say quite frankly what desires I now had to express on the Minorities problem, or any other problem concerning the League.

I answered that of course my brain was not as yet quite normal, after having received such an enormous wealth of impressions of all kinds. I had to try to bring some order into all these impressions before I could say what were the specific points that might be in need of further consideration, or demand further information from the Romanian Government, but I could say now that, in general, my impressions were much more favorable than I had dared to hope when basing myself on the documentation I had had before arriving there. I had had the very best opportunity of seeing how utterly impossible it is to arrive at a really true conception of such complicated questions without personal contact with the country and the people concerned. The journey had therefore been a great success, and I should now feel much better placed when giving schools would in no way depart from the general principles of liberality and consideration towards the Minorities which he so strongly advocated, and which were the policy of the Government. The Romanian Government, he said, does not adopt this policy for the sake of the Minorities as such, but because it knows that it is in the interest of Romania that all her citizens should be dealt with in such a way as to enable them to be satisfied and loyal to the State. On the other hand, he thought that the present position, as far as certain leaders of the Magyar Minority were concerned, was that whatever concessions were made they would still complain. They, or their families, had been for hundreds of years the rulers of the country and it was hard for them now to accept the new state of affairs.

I then mentioned the draft law on the unification of the administration of Romania, and said that that law was of considerable interest also in so far as the consolidation of the country was concerned. I asked whether I could have a copy. M. Duca promised to let me have one, and I got it even before I left the Ministry.

I said that I had received from M. Jonescu a copy of the last church budget, which had interested me very much, and that I would like to have also a copy of the school budget. I had asked M. Pteancu for it, but as he had left us at Arad and had forgotten to give me a copy I had asked M. Jonescu to do so, and thought it would be forwarded to the Foreign Ministry to be sent on to me if I did not receive it before I left. M. Duca said that I should certainly have whatever I wanted.

When I then said that I had found the Agrarian Reform question at the bottom of most of the particular difficulties in church and school questions, M. Duca replied that the State dealt as generously as its finances allowed with the Minorities institutions also from the financial point of view. I said that it would be of considerable assistance to me when explaining the position in Geneva or elsewhere to have statistics showing how much land had been expropriated, how much of this had been distributed up to now, and how much to the different races of the country. I had already from several sources, including from M. Duca himself, the information that no distinction had been made between the races, and that the distribution of expropriated landed property to the peasants meant in many cases the fortification of the racial element of the Minority. This was a very important point to be able to back with statistics. M. Duca said that he would arrange for me to have such statistics.

M. Duca then said that he wondered whether he ought to translate and distribute to the Members of the Assembly the 3 memoranda he had given me a fortnight ago on school, church and Agrarian Reform questions. I said that I thought these papers were admirable, and

that it would be a very good thing to have them communicated to the Members of the League and the Assembly, but it really seemed to be reasonable for the Secretariat to do this and insert the information on Romanian questions and, in particular, Romanian Minorities problems to Members of the Council or the Assembly. I took it for practically certain that in view of the visit I had now paid to Romania, and in view of the intimate collaboration now established between the Romanian Government and the officials of the League, there would be no question of bringing the Minorities problem of Romania before the Council on the initiative of any of its Members.

M. Duca asked whether I thought it wise to have M. Jonescu with the Delegation at Geneva during the Assembly. I said that I really did not think that was necessary, and that if nevertheless a question came up which I was not personally able to deal with satisfactorily, I certainly would approach the Romanian Delegation and it would then be time enough to consider whether M. Jonescu should come or not.

I then went on to say that the complaints I had heard during the journey were in general the same, as I already knew from petitions. Very, very little new had been brought before me. I had the impression that in church questions the complaints were of no great importance, but that also on these questions a certain fear for the future prevailed. I had, however, ascertained that the law on the church was to be promulgated in the near future had been drawn up in very close collaboration with the Minorities churches themselves and I understood that I was the intention once more to submit the draft to them before finally bringing should certainly have whatever I wanted.

When I then said that I had found the Agrarian Reform question at the bottom of most of the particular difficulties in church and school questions, M. Duca replied that the State dealt as generously as its finances allowed with the Minorities institutions also from the financial point of view. I said that it would be of considerable assistance to me when explaining the position in Geneva or elsewhere to have statistics showing how much land had been expropriated, how much of this had been distributed up to now, and how much to the different races of the country. I had already from several sources, including from M. Duca himself, the information that no distinction had been made between the races, and that the distribution of expropriated landed property to the peasants meant in many cases the fortification of the racial element of the Minority. This was a very important point to be able to back with statistics. M. Duca said that he would arrange for me to have such statistics.

M. Duca then said that he wondered whether he ought to translate and distribute to the Members of the assembly the 3 memoranda he had given me a fortnight ago on school, church and Agrarian Reform questions. I said that I thought these papers were admirable, and that it would be a very good thing to have them communicated to the Members of the League and the Assembly, but it really seemed to be reasonable for the Secretariat to do this and insert the documents in the Official Journal. If he agreed, I would read the papers through once more carefully so as to see that they were in every respect fit for publication, and then arrange to have them published as son as possible. M. Duca said that he entirely agreed.

I then mentioned to him the letter I had received from M. Görög while in Suseni on July 29th, and the answer I had sent him. M. Duca said he would like me to have seen M. Görög, but that he entirely agreed to my reply.

M. Duca asked me in what form I thought the liaison with the Secretariat could now be arranged through the Minister of Romania in Berne. I said that the simplest thing would be to write a letter to the Secretary-General, stating that the Romanian Government had appointed

the Minister in Berne their permanent representative to the League and to be particularly in charge of the correspondence between the Government and the League. This arrangement would of course not prevent the Government from not including the Minister in their Assembly delegation, nor from not using him in any given case as their spokesman in the Council. M. Duca asked me to arrange with M. Filodor that a letter of this kind should be prepared.

He then asked whether it was possible to have more than 3 delegates to the Assembly, that is whether in addition to the 3, an assistant delegated could be appointed. I said that nothing prevented the appointment of technical or assistant delegates, and these delegates would, if their Government so desired, be given a seat in a Commission.

I have given M. Duca a copy of the Office Circular concerning the appointment of one Member of Section in the International Bureaux Section. M. Duca asked me to give him some time to consider the matter. (I had not thought it desirable to mention this matter on my arrival a fortnight ago, as I then understood that there was a certain feeling against the Secretariat because of the position of M. Lahovary, and it might then have been considered rather a small compensation to have offered the appointment of a man to hold office for 2 years only. In particular I wanted to wait and see whether I might find somebody, without first submitting the matter to the Ministry. In this, however, I did not succeed).

Finally M. Duca asked me to write freely to him on any question of interest, and in answer to my question he said that of course I could write unofficially. This was the very best way of handling such questions as those of which I was in charge.

When I left, M. Duca once more and in very definite terms renewed the assurance that the Romanian Government was very satisfied that we had come and he added that when he said "au revoir", he did not mean to Geneva (although he hoped he might perhaps be able to come to the Assembly), but to Romania. I still had to go to Bessarabia as he had told me before.

M. Duca said that as M. Lecca had already told me he had very much wanted me to dine with him that night, but as M. Lecca had informed him that I was anxious to get back to my work in Geneva he would not insist.

I then went to see M. Filodor and besides saying good-bye also spoke about the letter to the Secretary-General accrediting the Minister in Berne as permanent representative to the League. I said that they would of course consider whether it would be desirable for them to ask for a special copy of printed and documents to be sent direct to Bucharest.

M. Arion, whom I then saw, told me that he hoped that something good would come out of his connection with the Information Section of the Secretariat. He was very interested that the liaison should be as good as possible.

I then said good-bye to M. Jurascu, M. Diano and M. Lecca. I asked M. Diano whether I ought to leave cards for anybody in the Ministry or elsewhere for myself and for M. Hoden and M. Azcarate. He said that that was quite unnecessary. I had personally called in the Ministry on all those I had been in immediate contact with, and the Minister himself would convey my compliments to the Ministers of Public Worship and Public Instruction. As far as M. Hoden and M. Azcarate were concerned, everybody knew that they had not come back to Bucharest.

The same afternoon M. Jonescu, whom I had not been able to call upon in the morning, came to see me at the hotel. We had 1/2 hour's talk on different questions. I told him that M. Duca had suggested that perhaps he should come to Geneva, but that I had replied that that was not necessary at any rate for the time. He said he was in full agreement with my attitude.

During our conversation, which could not have been more frank if we had known each other for years, he quite clearly let me understand that he thought that the right thing would be to put him in charge of the Minorities schools also. I do not, however, believe that he will take any action in order to have this settled, but it is at any rate good to know that this is his opinion if the question should be brought up by M. Duca with his colleague, the Minister of Public Instruction, as the result of my suggestion to M. Duca. I am, however, not inclined to think that M. Duca will for the present take any action. I believe he will wait and see what comes out of the school law. But even if the school law finally proves to be satisfactory, very, very much will depend upon its execution, and to my belief no better man than M. Jonescu could be found to be put in charge of this delicate task. The present situation, at any rate, is not administratively satisfactory if it is true, as I was told, that the Minister of Public Instruction is a well-known surgeon, and his second in command in these questions is M. Pteancu. With all his personal good qualities and his indisputable honesty, M. Pteancu had hardly the administrative capacity now wanted. The Ministry of Public Instruction seems to be pouring out decrees almost as fast as certain Governments are pouring out paper money, and the result will easily be an analogous one: depreciation of the value of the decrees and disorganization of the school administration. However, much of this will of course be put right when we get the new school law.

Miss Harris and I dined with M. Diano and M. Lecca before leaving Bucharest for Geneva. They were both, I think, glad to see the end of the very hard task they had had to pilot us for a fortnight, but I also feel confident that their feelings towards us were very friendly. M. Lecca, who is on the surface something of a cynic, showed another side at the last minute when he pleaded the case of Romania and asked me not to forget on the one side her difficulties and on the other her honest desire to take her seat among the most civilized nations.

I told M. Diano that the intention I had previously mentioned of sending letters of thanks to the Prefects and perhaps one or two other persons who had been particularly helpful to us during our journey still held good, and that of course I would send them all through the Foreign Ministry, so that they might see everything I did in this connection. He said that that was excellent, as it would also facilitate the letters reaching the people for whom they were intended.

E. C.
8 / 8 / 23

Archive de la Société des Nationes Genéve, *41/30120/1481*

1. ERIK COLBAN

NOTE PRELIMINARE (1923)

CONFIDENȚIAL

Domnului Secretar general [al Ligii Națiunilor],

Iată notele mele preliminare, ținute în forma unui jurnal, asupra călătoriei mele în România[1].

Am intenția ca, atunci când voi fi obținut notele dl. Azcarate şi dl. Hoden[2], să pregătesc o nouă lucrare, mai scurtă, care eventual ar putea fi înmânată unora dintre membrii Consiliului.

Totuşi această lucrare nu poate fi gata până cândva în cursul săptamânii viitoare, când v-o propun spre înaintare.

E. C.
13 / 8 / 23

*
* *

Am ajuns la Bucureşti la 24 iulie, în jurul orelor 8 seara, şi la gară am fost întâmpinaţi de dl. Iancovici[3], care este delegatul român la Comisia Mixtă Temporară şi la Comitetul pentru alocarea Costurilor Ligii, de dl. Dianu[4], consilier al Legaţiei în Ministerul de Externe, de dl. Lecca[5], prim-secretar în acelaşi minister. Am fost conduşi la hotel, unde dl. Arion, şeful Secţiei de presă a Ministerului de Externe, ne-a ieşit înainte şi ne-a spus că secretarul general al Ministerului de Externe, dl. Filodor, doreşte să ne întâlnească la cină.

Cina s-a desfăşurat într-un mod destul de neprotocolar şi după câteva minute s-a înstăpânit o senzaţie de uşurare şi de cordialitate. Cu toate acestea, era evident că românii aflaţi de faţă (dl. Filodor, dl. Arion, dl. Dianu şi dl. Lecca) la început nu ştiau la ce să se aştepte de la noi şi ce intenţii avem. De aceea, atunci când dl. Filodor m-a întrebat după câteva minute care va fi programul vizitei noastre, am folosit ocazia pentru a-i explica, aşa cum făcusem şi la Lausanne în faţa dl. Diamandy[6], şi mai înainte în faţa dl. Titulescu, că noi ne punem total la dispoziţia Guvernului român, că simţind o oarecare lipsă de contact considerăm că stabilirea unei mai bune legături ar fi de dorit. Am spus că sper că dl. Filodor, care are la dispoziţie toate legaţiile şi consulatele României, va găsi că este în interesul ţării sale să includă şi sediile Ligii Naţiunilor pe lista instituţiilor folositoare ţării sale. Secretariatul, suficient de informat asupra chestiunilor româneşti, nu numai că ar putea colabora cu Guvernul României pentru a face ca politica României să fie mai bine apreciată în toată lumea, dar poate că experţii noştri tehnici în toate domeniile ar fi în stare să aducă României servicii considerabile. Cu toţii eram nerăbdători să fim cât mai de folos cu putinţă, sperând că dl. Filodor şi Guvernul său îi vor privi pe funcţionarii Secretariatului ca fiind tot atât de mult la dispoziţia lor precum sunt ei la dispoziţia oricărui alt guvern.

Dl. Filodor a întrebat dacă intenţionăm să mergem în Transilvania. Am răspuns că aceasta, fireşte, depinde de ceea ce Guvernul României consideră că este înţelept, dar cu certitudine nouă, Secretariatului Ligii, ne-ar fi de mare folos să cunoaştem ţara cât se poate de bine, aşa încât să putem înţelege cât mai temeinic toate variile şi destul de complexele probleme ale politicii româneşti. Eu ştiam din experienţă că, oricât de bun ar fi fost materialul pe baza căruia eu trebuia să ajung la înţelegerea problemelor unor ţări străine, totuşi de cel mai mare ajutor îmi era cunoaşterea ţării însăşi. Chiar dacă o scurtă vizită în Transilvania ar fi în mod necesar superficială şi de scurtă durată, cu siguranţă ea mi-ar permite ulterior să apreciez mai bine decât poate aş fi făcut-o până atunci ansamblul poziţiei acestei părţi a României. Când Guvernul României a scris exposé-uri asupra diferitelor sale probleme, desigur că a luat drept de la sine înţelese multe lucruri care poate nu sunt cunoscute în acelaşi mod şi de către străini. Prin urmare este foarte posibil ca şi cel mai bun exposé românesc să nu ia exact în considerare lipsa de cunoştinţe şi de înţelegere existentă în străinătate faţă de problemele sale. Multe neînţelegeri ar putea fi înlăturate dacă funcţionarii Secretariatului Ligii ar intra în contact strâns cu România şi ar învăţa să vadă lucrurile în lumina celei mai depline înţelegeri, pe care numai contactul personal o poate aduce.

Dl. Arion a făcut o remarcă cu privire la problema minorităţilor, şi eu am spus că, întrucât atinsese chestiunea, nu vedeam nici un motiv de a-mi ascunde opinia în legătură cu acest subiect, care [opinie] este aceea că prin tratatele de pace nu fusese posibil să se îndeplinească în toate consecinţele sale principiul "autodeterminării", şi de aceea un considerabil număr de persoane aparţinând unor minorităţi rasiale, religioase sau lingvistice se află plasate sub altă suveranitate decât aceea pe care poate şi-ar fi ales-o singure. Aceasta creează o situaţie ce deschide calea iredentismului şi interferenţei ţărilor vecine sau a Marilor Puteri. Istoria a arătat că o astfel de situaţie fusese foarte periculoasă pentru prezervarea deplinei suveranităţi a statelor Europei răsăritene şi centrale, iar eu cred că este o fericită soluţie aranjamentul prin care revine Ligii Naţiunilor soluţionarea dificultăţilor ivite din prezenţa în teritoriu a statelor noi sau lărgite şi având minorităţi considerabile. La drept vorbind, Liga Naţiunilor canalizează toate dificultăţile şi împiedică statele învecinate şi Marile Puteri de a trece la acţiuni puternice, independente şi ostile. Pentru mine este limpede că Liga nu poate oferi asistenţă minorităţilor în nici o acţiune care să fie contrară unităţii şi consolidării statului. Loialitatea persoanelor aparţinând minorităţilor este esenţială. Este important de reamintit că tratatele minorităţilor vorbesc numai despre minorităţi rasiale, religioase şi lingvistice, şi că minorităţile politice şi minorităţile sociale nu constituie obiectul protecţiei din partea Ligii. Eu mi-am exprimat speranţa că guvernele având diferite interese vor căuta să creeze pe propriul lor sol asemenea condiţii pentru minorităţile lor, încât iredentismul să nu poată fi aţâţat, şi în câţiva ani, poate în foarte puţini ani, problema minorităţilor să nu mai fie o problemă în majoritatea acestor ţări. Pe scurt, problema minorităţilor este un aspect al problemelor graniţelor, iar protecţia minorităţilor înseamnă întărirea frontierelor aşa cum au fost ele stabilite prin tratate.

Dl. Filodor a părut să fie plăcut surprins de majoritatea afirmaţiilor mele, şi după un timp a început să vorbească cu mult mai multă francheţe decât la început. A spus că dorinţa Ministerului este aceea ca noi să vedem cât mai multe posibil, pentru a putea judeca noi înşine condiţiile din România.

De asemenea, dl. Arion a insistat mereu asupra necesităţii ca noi să mergem în diferite părţi ale ţării, să vorbim cu toată lumea, şi să ne facem propria noastră părere independentă. Şi-a exprimat certitudinea că această opinie va fi în ansamblu favorabilă României. Dl. Lecca a preluat aceeaşi linie. A spus că el nu va zice că ar fi corectă cutare sau cutare teză românească. El vrea doar ca eu să înregistrez orice critică sau plângere existente, să merg la faţa locului, să fac singur investigaţii şi apoi să-i spun ceea ce cred. El nu-mi cere altceva mai mult decât să înţeleg pe deplin problemele ţării sale.

Am spus atunci că el a atins un punct important şi că, de fapt, deplina înţelegere a numeroaselor probleme dificile ivite după război este extrem de necesară pentru funcţionarii Secretariatului Ligii Naţiunilor, dacă dorim să ne ocupăm cu succes de aceste probleme. Eu i-am dat toate asigurările că realizez enormele dificultăţi ivite în faţa Guvernului român în urma războiului şi a preluării de mari provincii. Aici dl. Filodor a intervenit şi a spus că, mai exact nu este vorba de preluarea de noi provincii, întrucât România nu intrase cu forţa în ele, ci doar acceptase uniunea din propria voinţă a locuitorilor lor. Am spus că eu am cunoştinţă despre Adunarea de la Alba Iulia, şi că nu voiam deloc să spun că Guvernul român dobândise noile provincii în contradicţie cu dorinţele majorităţii locuitorilor. Când am spus "preluare", am folosit doar o expresie tehnică, înţelegând prin aceasta că România îşi extinsese suveranitatea asupra acestor provincii: şi pentru a reveni la ceea ce tocmai afirmasem, doream să arăt că întotdeauna fusesem de părere că este teribil de greu să administrezi noi provincii cu populaţia lor amestecată imediat după un mare război şi fără a avea de la început necesarele

cadre de funcţionari şi necesara bază financiară. De aceea sunt mai înclinat să admir munca de construcţie deja efectuată, decât să evidenţiez ceea ce în unele cazuri s-ar fi putut face altfel. În ochii mei ceea ce contează este tendinţa generală a politicii Guvernului.

De asemenea, am vorbit mult despre munca de propagandă care ne stă în faţă. S-a căzut de acord că dl. Hoden urmează să-l caute pe dl. Arion şi să discute cu el posibilitatea unei legături mai strânse între Secţia de informare a Secretariatului şi Secţia de presă a Ministerului de Externe de aici.

Altă chestiune atinsă a fost situaţia Basarabiei. Dl. Lecca mi-a explicat că masa locuitorilor Basarabiei sunt români şi că elementul rus este foarte mic. Singura minoritate de o oarecare însemnătate o reprezintă evreii, care, totuşi, par destul de fericiţi cu noua stare de lucruri. În timpul unei excursii pe care am făcut-o împreună a doua zi, dl. Lecca a revenit la chestiunea basarabeană şi mi-a explicat că ea nu constituie o problemă de dificultate pentru România, atâta timp cât Rusia nu-şi reia vechea politică de a încerca crearea unui pod până jos la Constantinopol peste teritoriul românesc, însă Rusia nu va avea niciodată un pretext serios bazat pe consideraţii de naţionalitate. Basarabia este un vechi teritoriu românesc, luat prin forţă de Rusia prin tratatul de la Berlin şi redat acum României, exact în limitele hotarelor ei anterioare.

E. C.
25 / 7 / 23

*
* *

În dimineaţa lui 25 iulie, dl. Hoden a mers la Ministerul de Externe pentru a discuta cu dl. Arion chestiunea legăturii între Secţia de informare a Secretariatului şi Secţia de presă şi propagandă a Ministerului de Externe.

Ceilalţi membri ai Secretariatului şi-au petrecut dimineaţa în compania dl. Lecca, vizitând împrejurimile.

Dl. Lecca şi dl. Dianu ne-au invitat la prânz. Dl. Hoden a luat prânzul în particular cu dl. Iancovici.

După-masa la orele 3. 30, dl. Hoden, dl. Azcarate şi eu am fost să-l întâlnim pe ministrul de externe Duca, însoţiţi de domnii Lecca şi Dianu. Am fost primiţi de către ministru în chipul cel mai cordial. El şi-a exprimat în mod repetat în cursul conversaţiei noastre bucuria de a ne vedea în România şi dorinţa ca noi să obţinem maximum de informaţii posibile în orice punct de interes.

Dl. Duca nu prea ne-a dat prilejul să vorbim, evident pregătind el însuşi de dinainte un exposé general, pe care l-a susţinut cu multă forţă şi pe un ton foarte convingător.

A început cu întrebarea dacă ne-am făcut cumva vreun program. I-am răspuns că noi suntem la dispoziţia Guvernului său, iar el a replicat zâmbind că sigur că asta aşa este, dar el vrea să se asigure că noi suntem absolut mulţumiţi cu propunerile pe care vrea să ni le sugereze. Apoi ne-a propus să mergem să vedem la faţa locului condiţiile diferitelor minorităţi din Transilvania, oprindu-ne o zi sau două în fiecare loc; întreaga excursie ar urma să dureze cam o săptămână de la ieşirea din Sinaia şi până la intrarea în Arad. I-am spus că programul pe care-l schiţase era exact aşa cum ne-am fi dorit noi programul ideal şi că suntem foarte bucuroşi să vedem că el corespunde propriilor lui vederi. Dl. Duca a adăugat că, pentru a face călătoria cât mai rodnică posibil în atât de puţine zile, îşi rugase colegii, pe ministrul Cultelor

Publice[7] şi pe ministrul Instrucţiunii Publice[8], să ne primească în aceeaşi după-masă pentru a ne oferi toate felurile de informaţiile utile. De asemenea ne-ar da spre însoţire pe doi tineri funcţionari ai Ministerului de Externe, domnii Lecca şi Dianu. Mi-am exprimat din nou marea satisfacţie. (În timpul cinei aceleiaşi zile, dl. Duca a mai spus că ne va da drept însoţitor în călătorie şi pe directorul însărcinat cu problemele bisericii şi ale şcolii). Ne-a făcut invitaţia de a lua cu dânsul cina în seara aceea, în compania câtorva funcţionari ai Ministerului, şi de a pleca la Sinaia a doua zi după-masă. Am acceptat cu bucurie toate acestea şi am adăugat că poate mi-ar plăcea să stau suficient de mult în Sinaia, pentru a avea ocazia să-l salut pe Dr. Benes şi pe dl. Nintchitch[9]. El m-a întrebat care sunt intenţiile mele vizavi de familia regală. I-am răspuns că eu mă gândisem că familia regală este acum foarte ocupată cu conferinţa de la Sinaia, şi consideram de cuviinţă să ne înscriem numele în cartea Palatului regal, fără a mai aştepta vreo evoluţie ulterioară a lucrurilor. El a spus că acesta este un plan bun, dar că ia în calcul şi posibilitatea de a aranja o audienţă la Rege. (În aceeaşi noapte, la dineu, mi-a spus că suntem aşteptaţi a lua prânzul cu familia regală în sâmbăta viitoare).

Dl. Duca a spus că din punctul lui de vedere trebuie luate în considerare diferite minorităţi: maghiarii, germanii şi evreii. El dăduse deja instrucţiuni să-mi fie pusă la dispoziţie informaţia generală necesară despre situaţia acestor minorităţi. (De fapt, înainte de a pleca el mi-a înmânat anumite documente pe acest subiect). În ceea ce priveşte minoritatea maghiară, care probabil prezintă cele mai mari dificultăţi, problema este de triplă natură: chestiuni bisericeşti, chestiuni şcolare şi lingvistice, şi reforma agrară. Cât despre ultima, el se gândea că după dezbaterea chestiunii optanţilor la Geneva şi având în vedere toate informaţiile deja trimise de către Guvernul român, ar fi puţine lucruri de adăugat din partea lui. Dacă eu doream să-l văd pe colegul său, ministrul Agriculturii[10], nimic nu ar fi mai simplu decât aranjarea unui interviu, pe care el îl credea fără rost. Am fost de acord că deja suntem în posesia tuturor informaţiilor de care avem nevoie în prezent. Cât despre celelalte două grupe de chestiuni, i-am spus că mi-ar fi de folos întâlnirea cu cei doi colegi ai săi de la Ministerele Cultelor Publice şi Instrucţiunii Publice. Mi-a cerut deschis să le pun întrebări acelora şi să nu uit să le reamintesc că este în interesul Guvernului român să ajungem la fondul problemei pentru a ne putea forma noi înşine o opinie bine întemeiată şi independentă.

Cu toate că era oarecum în afara scopului vizitei mele, am folosit ocazia pe care mi-a oferit-o menţionând Basarabia, şi l-am întrebat asupra vederilor sale în privinţa problemei basarabene. Mi-a spus că pot să fiu absolut sigur că populaţia basarabeană este profund românească. Basarabia este o veche provincie românească, iar locuitorii ei nu sunt nicidecum ruşi. Dacă aş traversa frontiera dintre vechea Românie şi Basarabia fără să-mi dau seama că o fac, n-aş vedea nici o diferenţă de port şi obiceiuri, ori n-aş auzi nici o diferenţă în limba vorbită de populaţia celor două părţi. Ţăranii Basarabiei sunt toţi profund români. În oraşe fireşte că există o reminiscenţă de ruşi, din vremea în care Basarabia fusese sub dominaţie rusă. Tot în oraşe aş întâlni o considerabilă minoritate compusă din evrei, care, totuşi, nu sunt sub nici o formă ostili României. Atunci când Rusia (cred că a zis în timpul lui Petru cel Mare)[11] a încercat să colonizeze Basarabia, nu a adus ruşi, ci tătari şi germani din sud. Rezultatul a fost că în Basarabia elementul rus nu are însemnătate deloc. Dl. Duca a adăugat că doreşte din suflet să-mi găsesc timp să revin, şi să merg în Basarabia pentru a studia condiţiile de acolo.

Apoi ne-am dus să-l întâlnim pe ministrul Cultelor Publice, dl. Banu. El era asistat de 2 sau 3 domni, dintre care unul, secretarul-general al Ministerului, un bărbat foarte curtenitor şi prietenos vorbind excelent franceza (cum, desigur, o vorbesc majoritatea românilor cu care

avem de-a face), a luat aferat notițe cu creionul în timpul conversației mele cu ministrul. Ministrul a început prin a-mi cere să-i pun întrebări. Numărul destul de mare al celor prezenți a făcut desigur să-mi fie imposibil să stabilesc o discuție rodnică în probleme de detaliu, aşa că am îmbrățişat o linie generală, explicând dorința membrilor Secretariatului de a fi cât mai de folos Guvernului român, utilitatea pe care organizațiile noastre tehnice ar putea-o avea pentru țară etc. etc. În fine am atins problema minorităților, şi am spus că şi în privința acestei chestiuni eu şi colegii mei am fi foarte bucuroşi dacă Guvernul român s-ar prevala de serviciile noastre pentru a-şi face cunoscută politica în lume. Am spus că până acum în Secția de minorități a Secretariatului fuseserăm obligați, prin forța împrejurărilor, a ne confrunta cu chestiuni ale minorităților în mare parte pe baza plângerilor primite. Mi-am exprimat poziția că aceasta nu este bine, şi mult mai de dorit ar fi ca, aşa cum indicase cea de-a 30-a Adunare, să stabilim o relație apropiată şi amicală cu guvernele în cauză, pentru a permite Secretariatului să pună în fața membrilor Consiliului şi ai Ligii informații utile despre toate laturile problemei minorităților în diferitele țări, fără a omite acel aspect particular al problemei care se referă la atitudinea minorităților însele față de noile state. Ministrul a explicat concis că în România domneşte deplina libertate de conştiință, care este garantată prin Constituție. Cât despre bisericile minorităților, costurile lor de toate tipurile sunt preluate de către Guvern cel puțin în aceeaşi proporție în care statul plăteşte costurile Bisericii Ortodoxe, căreia îi aparține imensa majoritate a locuitorilor României Mari.

El m-a întrebat dacă am nelămuriri de detaliu. I-am răspuns că momentan cred că cel mai important lucru este să cunosc şi să înțeleg pe deplin politica Guvernului român față de variile minorități religioase. Întotdeauna fusese foarte dificil pentru mine să apreciez explicațiile oferite de către Guvernul român ca replică la anumite plângeri, pentru că nu aveam în față tabloul general al situației, în care să figureze situația de la sfârşitul războiului, actuala situație şi intențiile Guvernului pe viitor. Dacă cumva Ministerul său meditează din când în când, cum cred că este cazul, oferind opiniei publice internaționale prilejul de a afla ceea ce deja fusese realizat în România şi care sunt obiectivele Guvernului român în chestiuni ecleziastice, obținerea copiilor unor asemenea note ar fi de valoare inestimabilă pentru Secretariat. Am insistat destul de puternic asupra faptului că ar fi dezirabil ca Ministerul să preia ofensiva, ca să spun aşa, şi nu să stea pe margine aşteptând ca minoritățile să-şi înainteze plângerile.

Ministrul a părut să aprecieze tot ce i-am spus, şi după cam o oră de conversație, în timpul căreia nimeni în afară de el şi de mine nu a vorbit, am părăsit biroul său.

Următoarea noastră vizită a fost la ministrul Instrucțiunii Publice, dl. Angelescu, care era asistat de directorul pentru şcolile minorităților (dl. Pteancu). A ascultat cu uşoară nerăbdare scurta mea cuvântare introductivă, care urmărea fireşte linii foarte asemănătoare cu ceea ce le spusesem deja şi celorlalți români. Apoi şi-a început propriul exposé, care fusese bine pregătit dinainte, şi pentru a cărui expunere şi explicare era dornic să aloce cât mai mult timp. Acest exposé conținea în general aceleaşi afirmații pe care le cunoaştem din observațiile Guvernului român asupra petiției Societății secuieşti (C. 195. M. 116, 1923. I.), oferindu-ne cifre asupra şcolilor (private şi publice) româneşti, ungureşti şi germane înainte de război şi în timpul de față. Am pus într-o doară o singură întrebare, anume în legătură cu plângerea că Guvernul român împiedică minoritarii de limbă maghiară să urmeze şcoli confesionale pentru că aparțin altor confesiuni. El a răspuns că faptul este corect şi că el însuşi emisese un decret în acest sens. Cu toate acestea este necesar să înțeleg condițiile: există un mare număr de evrei în România, care se consideră buni români şi cetățeni loiali, şi care nu vor să fie amestecați cu alte minorități. Acum după încorporarea Transilvaniei în România Mare un număr de evrei de

limbă maghiară intraseră sub suveranitatea română. Acestor evrei li se dădea posibilitatea să aleagă între şcoli româneşti de limbă română ca limbă de instrucţie pe de o parte, şi şcoli evreieşti cu ebraică sau idiş ca limbă de instrucţie pe de altă parte. Maghiarii se plângeau împotriva acestui fapt, spunând că aceşti evrei erau unguri şi trebuiau consideraţi ca atare, permiţându-li-se accesul la şcoli confesionale maghiare. Această alternativă nu este acceptată de Guvern, iar ministrul (dacă nu l-am înţeles cumva greşit) a spus că Organizaţia evreilor din Bucureşti este de acord cu el, că nu există nici un motiv de a permite acestor evrei să-şi trimită copiii la şcoli ungureşti. Următoarei mele întrebări ministrul mi-a explicat că această regulă se aplică numai în cazul evreilor de limbă maghiară care doresc să obţină pentru copiii lor un certificat de absolvire a unei şcoli publice româneşti, dar că ei nu sunt împiedicaţi să folosească limba maghiară în şcoli private dacă renunţă la dreptul de a obţine asemenea certificate (Am pus această întrebare de două sau de trei ori, însă nu sunt tocmai sigur că ministrul mi-a înţeles pe deplin întrebarea sau că eu i-am înţeles pe deplin răspunsul). Ministrul a mai spus că regula prin care copiii evreilor de limbă maghiară vor primi instrucţiune în România se va aplica în modul următor: de anul trecut s-a aplicat primului an de şcoală, de anul acesta se aplică celui de-al doilea an de şcoală, de anul viitor se va aplica celui de-al treilea an de şcoală, şi, în consecinţă, copiii aparţinând unor ani anteriori de şcoală îşi vor continua instrucţia în limba maghiară. A subliniat faptul că măsura atinge numai o mică fracţiune a minorităţii evreieşti din România. Dacă l-am înţeles corect, a zis că nu există o situaţie analogă în privinţa ungurilor de rasă maghiară şi de credinţă diferită.

Am avut impresia că, deşi extrem de curtenitor şi dornic de a discuta, ministrul totuşi nu a fost foarte bucuros să-mi dea explicaţii. El a supralicitat dorinţa lui în acest sens, şi în răstimpuri, îmi tot spunea că am la dispoziţie toate statisticile şi documentele pe care le vreau, pentru a putea "judeca" şi "controla" dacă afirmaţiile sale sunt corecte sau greşite. Am spus că fireşte nu încape vorbă şi nici un fel de îndoială asupra acurateţei informaţiei oferite de Guvernul român. Problema este că multe lucruri sunt evidente acestui Guvern şi experţilor săi, lucruri pe care funcţionarii internaţionali şi guvernele străine având interes în aceste chestiuni probabil nu le cunosc şi nu sunt capabili să le aprecieze. Obiectivul meu este acela de a dobândi cunoştinţe personale asupra problemelor şi asupra modului în care Guvernul român consideră că ele mi-ar fi de folos în a putea explica poziţia reală a tuturor celor interesaţi. De aceea m-aş simţi foarte obligat faţă de ministru, dacă mi-ar pune la dispoziţie statisticile şi celelalte materiale menţionate, şi de asemenea aş fi foarte recunoscător dacă pe viitor Secretariatul Ligii ar continua să fie informat. Am spus că eu cred că este tocmai în propriul interes al României să explice politica pe care o duce în problema aceasta sau în altele similare, luând ca punct de pornire situaţia imediat ulterioară războiului, şi arătând apoi cum şi-a construit diferitele instituţii şi ce intenţii are pentru dezvoltarea viitoare a acestor instituţii. Evident că este imposibil să consideri situaţia diferitelor rase din Transilvania ca o problemă similară celei a tratării diferitelor rase care locuiesc împreună în Londra. Trebuie luate în considerare dificultăţile practice cu care se confruntă Guvernul român. Nu va exista nici un privitor imparţial care să nu laude România pentru uriaşul efort pe care sunt sigur că l-a depus de la război încoace pentru a rezolva numeroasele şi dificilele probleme care îi stau în faţă. Este important să priveşti înainte, nu să te laşi împiedicat de fenomene anterioare. Tendinţa generală a Guvernului român în problema minorităţilor este de interes internaţional, iar în mintea mea Liga Naţiunilor ar asculta de răi sfătuitori dacă ar prelua toate incidentele inevitabile în legătură cu care s-ar spune că a avut loc, poate tehnic vorbind, o infracţiune.

În cele din urmă ministrul m-a informat că, la cererea colegului său ministrul Afacerilor Externe, el îi va cere directorului său pe problemele şcolare (sau poate pe problemele şcolare ale minorităților) să ne însoțească în Transilvania, ca să ne poată ajuta tot timpul.

În aceeaşi seară (ieri) am luat cina cu dl. Duca, dl. Iancovici, dl. Arion, dl. Lecca, dl. Dianu şi cu un alt membru al Ministerului de Externe, şi cu inspectorul general al Ministerului Instrucțiunii Publice (dl. Pteancu). Dl. Duca m-a informat că dl. Pteancu va veni cu noi în excursie, pentru a ne acorda asistență în toate chestiunile privind bisericile; la fel va veni directorul din Ministerul Cultelor Publice, care având deja un alt angajament n-a putut fi prezent la cină.

În timpul cinei a fost discutat un număr de probleme generale şi particulare, uneori în cadrul unei discuții generale, alteori în conversații mai particulare între 2 sau 3 din persoanele prezente.

Dl. Duca a spus că la întâlnirea noastră de după-masă omisese să ne spună un lucru, anume despre chestiunea colaborării politice a minorităților. Este adevărat că minoritatea ungară are o reprezentare parlamentară mult mai mică decât aceea la care ar fi îndreptățită în concordanță cu poziția ei numerică, dar a subliniat puternic că acest fapt nu este din vina Guvernului român, ci din vina ungurilor înşişi. Ei nu au vrut să colaboreze şi nu şi-au desemnat candidați în alegeri. I-am spus că citisem în plângerile maghiare că autoritățile române ar fi creat dificultăți în acceptarea candidaților unguri. Dl. Duca a spus că aceasta este cu siguranță o plângere nejustificată, deoarece, dimpotrivă, Guvernul român făcuse tot posibilul pentru a obține măcar câțiva puțini aleşi din partea ungurilor. Este dorința sinceră a Guvernului român ca toate minoritățile să fie corect reprezentate în Parlament.

După-masă, când m-am întors de la diversele noastre convorbiri, am găsit o notă de la dl. Etienne de Ugron, fost ministru plenipotențiar ungur, în care spunea că auzind despre prezența noastră la Bucureşti şi în calitatea lui de preşedinte al Partidului maghiar în România se pune la dispoziția mea, dacă eu doresc să fiu pus în legătură cu membrii minorității ungare. El m-a rugat să-i trimit răspunsul eventual la camera ministrului spaniol, care locuia în hotelul în care stăteam noi. Acum eu i-am spus dl. Duca despre cererea dl. Ugron, şi l-am întrebat ce fel de om este. Dl. Duca mi-a răspuns că aparține aceluiaşi tip de om ca şi contele Bethlen şi contele Bánffy – foşti mari moşieri în Transilvania şi destul de intransigenți în vederile lor. Dacă doream să-l văd, dl. Duca nu avea nici o obiecție. I-am spus că nu aveam nici cea mai mică dorință personală de a-l vedea, dar dacă dl. Duca este de acord, l-aş primi în dimineața următoare, mulțumindu-i pentru oferta lui amicală de a mă pune în legătură cu minoritatea maghiară, dar spunându-i că acest lucru este superfluu întrucât dl. Duca însuşi a aranjat tot ceea ce trebuie făcut. Dl. Duca a fost de acord.

Dl. Duca mi-a spus că aranjase să luăm prânzul la Rege în timpul şederii noastre la Sinaia.

I-am mulțumit foarte mult pentru tot ceea ce făcuse pentru a ne asigura o vizită atât de agreabilă şi am spus că sper că şi treaba pe care o voi face aici se va dovedi utilă României.

Dl. Duca a spus că, aşa cum sugerasem în cursul întrevederii de după-masă, delegația ar putea de la Arad, fie să se întoarcă la Bucureşti, fie să meargă la Geneva, şi cum spusesem, că poate el va dori ca eu să revin chiar dacă ceilalți vor merge acasă, el va aranja să fie la Bucureşti pentru o zi când eu mă voi întoarce. A fost total de acord că ceilalți pot merge de la Arad la Geneva.

Dl. Duca a mai spus că preparativele materiale ale călătoriei noastre de la Bucureşti la Sinaia şi mai departe fuseseră făcute, lucru pentru care i-am exprimat din nou mulțumirile mele.

Incidental ar trebui să menţionez impresia pe care am avut-o că informaţia asupra vederilor mele şi ale celorlalţi membri ai Secretariatului este raportată imediat ministrului de Externe şi că el vădeşte un mare interes în tot ceea ce are legătură cu noi. Tot în timpul dineului, el a insistat asupra marii sale satisfacţii că am sosit şi asupra dorinţei lui ca legătura dintre Guvernul român şi Secretariat să fie în sfârşit stabilită.

E. C.
26 / 7 / 23

*
* *

În dimineaţa aceasta (26 iulie), dl. Ugron a venit să mă vadă[12], şi, în concordanţă cu ceea ce stabilisem cu dl. Duca în seara anterioară, i-am spus că deşi îi sunt foarte recunoscător pentru propunerea lui amabilă de a mă prezenta minorităţii ungare, consider că nu este nevoie de acest lucru, întrucât dl. Duca stabilise deja pentru mine toate aranjamentele necesare pentru a vedea toate persoanele pe care doresc să le întâlnesc de data aceasta. Am adăugat că aş vrea să folosesc ocazia de a corecta uşoara neînţelegere de ieri la primirea notei sale, anume că aş fi preşedintele unei delegaţii trimise de Liga Naţiunilor pentru a face o anchetă asupra problemei minorităţilor. De fapt, nu există nici o delegaţie şi nu se face nici o "enquête", dacă nu cumva dorim să utilizăm acest cuvânt pentru a desemna munca de examinare personală a condiţiilor din România, pe care eu şi colegii mei o întreprindem acum. El a răspuns că în mod cert a înţeles greşit situaţia, dar că nu mai puţin doreşte să se pună la dispoziţia noastră pentru cazul în care am avea nevoie. A adăugat, şi aceasta cu multă emfază, că eu pot să-i spun dl. Duca despre demersul său, deoarece nu vrea să facă nimic în afara cunoştinţei Guvernului român. Ar dori de asemenea să sublinieze că el şi prietenii său din Transilvania nu au nici o altă intenţie decât aceea de a fi cetăţeni loiali ai statului român. Ei nu ar putea uita ţara căreia îi aparţinuseră înainte, şi ar fi nedemn dacă ar uita-o, dar eu pot să fiu sigur că ei acceptă condiţiile prezente ca pe un fapt indiscutabil, şi vor face totul ca să se comporte ca cetăţeni români loiali; doar atât că ei trebuie să solicite respect faţă de tradiţiile maghiare, limbă, religie şi şcoli. Cât despre bunăstarea lor materială, anumite măsuri guvernamentale interferaseră puternic cu aceasta, dar acum nu va intra în aceste amănunte, devreme ce spusese deja ceea ce era cel mai important.

I-am mulţumit foarte mult pentru amabilitatea lui, şi ca replică la aceasta, i-am spus că probabil vom merge la Cluj, dar că încă nu cunosc data când vom ajunge acolo. El a spus că dacă ar putea s-o afle cu puţin mai devreme, ar fi foarte bucuros să vină acolo în oraş ca să ne asiste. Locuieşte undeva în împrejurimi.

Am luat prânzul cu dl. Iancovici la casa acestuia. În afară de membrii Secretariatului au fost de faţă dl. Goga şi dl. Gongopol[13], redactorul-şef al ziarului "Îndreptarea".

Am purtat o lungă discuţie cu dl. Goga (fostul ministru al Cultelor Publice), originar din Transilvania. A părut foarte plăcut surprins de remarcile mele generale, ca şi de politica Ligii în problemele minorităţilor, şi şi-a exprimat speranţa de a ne revedea la Cluj, unde va ajunge în câteva zile. I-am spus că îi voi consulta pe membrii Ministerului de Externe care vor merge cu noi, ca să aranjăm pe cât posibil să ne întâlnim acolo. El aparţine partidului opoziţiei şi este considerat a fi un candidat sigur la postul de ministru de Externe, atunci când va expira mandatul actualului minister. Apropo, şi dl. Iancovici aparţine aceluiaşi partid al opoziţiei, dar în mod evident a colaborat foarte intim cu dl. Duca cu privire la aranjamentele pentru

primirea noastră aici. Cred că lui i se datorează în mare parte primirea excesiv de bună care ni s-a făcut.

La ora 2 p. m. am părăsit Bucureştiul în direcția Sinaia, însoțiți de domnii Lecca şi Dianu. Presupun că cei doi directori de la Ministerul Cultelor Publice şi Instrucțiunii Publice ni se vor alătura la Sinaia.

Toate notele noastre obişnuite de hotel au fost plătite de Guvernul român. I-am mulțumit personal dl. Duca, şi bineînțeles nu voi uita şi la întoarcerea la Bucureşti să exprim gratitudinea Secretariatului pentru marea atenție acordată nouă de către Guvernul României.

Cât despre reprezentanța României în staff-ul Secretariatului, am considerat că nu este potrivit să aduc acum în dezbatere această chestiune, mai ales că urmează să revin mai târziu singur. O atare chestiune se poate mult mai uşor trata între patru ochi, şi până acum am avut foarte puține ocazii sau chiar deloc pentru o scurtă conversație privată cu cineva.

Am ajuns la Sinaia după-masă şi am trecut la scurt timp după aceea pe la Palais Royal, pentru a ne nota numele acolo. Nici o altă întâlnire oficială nu a avut loc în cursul după-mesei. Am cinat la hotel cu dl. Arion ca şi gazdă, şi cu domnii Lecca şi Dianu. Nu a fost nici o discuție de interes particular.

E. C.
26 / 7 / 23

*
* *

Pe 27 iulie am făcut o excursie cu automobilul până la câmpurile petrolifere de pe valea care duce de la Bucureşti la Sinaia. Dl. Lecca a venit cu noi. Chiar înainte de prânz el mi-a făcut cunoştință cu un bărbat care vizita câmpurile petrolifere şi care este ministrul român pentru afacerile Bucovinei. Cu acesta am purtat o conversație lungă şi foarte interesantă în timpul prânzului.

Mi-a spus că în cabinet sunt miniştri special pentru afacerile Bucovinei, ale Transilvaniei şi ale Banatului. El însuşi este de obârşie bucovineană.

Populația Bucovinei este cu ceva mai mare de un milion. Dintre aceştia aproximativ 10. 000 sunt maghiari. Minoritarii maghiari sunt cetățeni buni, absolut loiali şi el părea foarte mulțumit de atitudinea lor. Nu există iredentism. Aceşti maghiari bucovineni nu au fost niciodată în contact cu maghiarii din Transilvania. Altă minoritate care pare de asemenea să se simtă bine în Bucovina o reprezintă germanii. Aceste minorități au avut de dinainte acces la instrucția primară în limbile lor, iar acum instrucția publică este destul de bine dezvoltată în țară, însă ca rezultat al condițiilor anterioare doar circa 60% din populație ştie să citească şi să scrie. În anii ce vor veni, când copiii vor creşte, situația va arăta fireşte cu totul altfel. Problemele bisericeşti nu ridică dificultăți reale în Bucovina. Există disponibile suficiente fonduri pentru nevoile bisericii. Populația evreiască, în număr destul de considerabil, respectiv în jur de o şeptime din total, deține monopolul vieții comerciale. O anumită parte a populației este de rasă ruteană, şi unii dintre ei au dorit ca țara să fie încorporată într-o Ucraină mai mare, dar în general rutenii bucovineni sunt mulțumiți cu situația lor actuală.

În ceea ce priveşte condițiile economice din Bucovina, țara a suferit considerabil în timpul războiului, fiind ocupată succesiv de diferite armate. S-a depus un efort serios pentru a se îndrepta lucrurile, iar înfățişarea actuală este foarte bună. Principala ocupație a locuitorilor este agricultura şi industria lemnului. Încorporarea la România Mare a adus Bucovinei

avantaje economice considerabile, pentru că deşi avea o agricultură bine dezvoltată nu era aptă să-şi asigure singură necesarul de hrană şi trebuia să importe anual o mare cantitate de cereale. Acestea le poate acum obţine din Basarabia fără a întâmpina obstacole prin diferenţele valutare sau formalităţile vamale. Pe de altă parte, principalul articol de export al Bucovinei – produsele de silvicultură – este cerut în Basarabia.

Această ţară este dens populată, pe drept cuvânt mai dens decât oricare altă parte a actualului stat român, dar numai circa o pătrime este cultivată. Altă pătrime este acoperită cu păduri.

Industria petrolului încă nu există în ţară, dar acum se fac foraje pentru a vedea dacă există petrol şi dacă poate fi exploatat.

Reforma agrară a fost înfăptuită în Bucovina ca peste tot în România, însă aici au existat foarte puţine latifundii.

Presa Bucovinei constă dintr-un număr de ziare în diferite limbi. Nu se prea citesc ziare în afara oraşelor, şi încă mai trebuie făcute multe pentru a spori interesul populaţiei în a participa la acţiuni exterioare sferei imediate de preocupări.

În aceeaşi seară fusese stabilit să cinăm la cazino împreună cu domnii Lecca şi Dianu, dar chiar înainte de cină dl. Dianu mi-a spus că dl. Duca, ce sosise de la Bucureşti, ne invită să cinăm cu el şi cu doamna Duca şi cu încă câţiva funcţionari ai Ministerului de Externe. Aşa am şi făcut, iar conversaţia a fost şi mai liberă decât dăţile trecute, şi absolut prietenească. Am şezut între doamna Duca şi dl. Arion, iar doamna Duca a vorbit despre marile suferinţe ale României în timpul războiului şi despre marele efort depus pentru a restabili condiţii mai bune. La rândul său, dl. Arion mi-a spus despre satisfacţia pe care a resimţit-o auzindu-mi opiniile despre problemele minorităţilor în general. Dl. Hoden mi-a zis şi el mai târziu că dl. Arion îşi exprimase şi faţă de el marea satisfacţie, şi că îi spusese că ei la Bucureşti îşi imaginaseră că Liga Naţiunilor ar avea o altă concepţie asupra problemei minorităţilor decât era cazul aflând de la mine. Dl. Duca i-a spus dl. Hoden în timpul cinei că dl. Titulescu este de acord să reprezinte România la Adunare. I-am reamintit domnului Duca faptul că venirea sa la Adunare este foarte dorită, şi atunci când dl. Hoden a spus că nu este necesar să stea întreaga perioadă la Adunare, am zis că mă gândeam că poate perioada dintre 10 şi 15 sau 18 septembrie ar fi cea mai potrivită, în cazul în care dl. Duca nu şi-ar putea permite să acorde atenţie personală întregii perioade de desfăşurare a Adunării.

După cină m-am întâlnit cu dl. conte de Manneville, ministrul francez în România, pe care îl întâlnisem anterior la Quai d’Orsay acum aproximativ un an. Atunci încercasem să-l conving de necesitatea ca Guvernul francez să acorde mai mult interes problemei minorităţilor din estul şi centrul Europei. El auzise de prezenţa mea la Sinaia şi mi-a trimis cartea de vizită. Mi-a reamintit ceea ce îi spusesem, la Quai d’Orsay, şi a zis că aveam dreptate subliniind importanţa problemei minorităţilor. I-am spus că, desigur, el va fi raportat aceste probleme Guvernului său, dar dacă îmi permite să spun aşa, ar fi de dorit ca atunci când îşi întocmeşte rapoartele să ia în particular în considerare necesitatea ca delegaţia Franţei la Consiliu şi în Adunare să fie informată asupra acestor chestiuni delicate, aşa încât să poată reprezenta Franţa cu cea mai deplină înţelegere a faptelor şi în posesia tuturor faptelor relevante. Dl. de Manneville a părut să aprecieze acest punct de vedere. M-a întrebat dacă la Geneva primim copii ale rapoartelor sale. Dl. Hoden, care era de faţă la această conversaţie, a spus – şi eu am fost de acord cu el – că aceasta desigur nu este necesar. Important este ca proprii reprezentanţi ai Franţei la Ligă să fie bine informaţi, ca să poată avea cea mai eficientă colaborare cu ceilalţi membri ai Ligii.

Tot după cină am avut o conversație cu dl. Filodor, secretarul-general al Ministerului de Externe. A fost foarte prietenos şi cred că a primit în fiecare zi rapoarte asupra a ceea ce spuseseră membrii Secretariatului de-a lungul ultimelor zile. A spus că eu cu siguranță trebuie să văd şi să aud tot ce este posibil de văzut şi de auzit în timpul celor câteva zile pe care le am la dispoziție. A menționat problema basarabeană, şi s-a alăturat dorinței exprimate de ministrul de Externe ca eu să merg acolo cât de curând posibil.

E. C.
28 / 7 / 23

*
* *

În această dimineață (28 iulie), dl. Hoden a fost să se întâlnească cu dl. Jouvenel, care l-a informat că fusese rugat să fie supleant al dl. Bourgeois ca delegat francez la adunare, şi că el acceptase acest lucru.

Noi ceilalți am făcut o plimbare pe dealuri, şi la întoarcere am fost să-i sun pe domnii Benes şi Nintchitch. M-am întâlnit cu domnii Duca şi Benes care veneau într-o maşină care tocmai intra la Villa Dacia. Am intrat şi am întrebat dacă aş putea să-mi las cartea de vizită pentru domnii Benes şi Nintchitch. Atunci dl. Duca a ieşit şi a spus că dl. Benes cu certitudine doreşte să mă salute, dar întrucât era deja 12 fără 5 minute, iar dl. Benes trebuia să fie la Palais Royal la 12, nu avea timp la dispoziție. Dl. Benes a venit şi, ca de obicei, a fost extrem de cordial. A spus că vor face treabă bună la Sinaia. În timpul celor câteva minute în care l-am aşteptat să apară, dl. Duca a repetat şi a subliniat încă o dată plăcerea de a mă vedea în România, şi speranța că tot ceea ce poate face Guvernul român pentru a-mi uşura munca va fi întreprins. M-a rugat să-mi mențin opinia deja exprimată că trebuie examinate condițiile din România în lumina condițiilor existente imediat după război, şi că poate nu este nedrept chiar să cer să fie reamintit că România se aflase într-o dezvoltare rapidă şi în perioada premergătoare războiului şi că făcuse mari eforturi pentru a se conforma cerințelor timpurilor moderne. Dl. Benes s-a despărțit cu “au revoir à Genève”, iar dl. Duca mi-a urat bun-venit în Bucureşti la încheierea călătoriei noastre în provinciile vestice.

Am lăsat cartea de vizită pentru dl. Nintchitch. Nu am mai putut să întreb de el, deoarece era deja târziu şi era timpul să mă îmbrac pentru prânzul de la Palais Royal.

La prânzul de la Palais Royal au luat parte dl. Constantinescu, ministrul Agriculturii, un vechi politician român, despre care se spune că ar fi mai degrabă de tip reacționar, un jurnalist american şi secretarul / secretara (?) lui, membrii Secretariatului (inclusiv domnişoara Harris, deşi numele ei nu fusese trecut în cartea Reginei), dl. Mişu, ministrul Curții şi fost ministru al României la Londra, pe care îl ştiam ca foarte intim prieten al familiei ministrului norvegian de acolo, o doamnă de la Curte (domnişoara Cantemir), doctorul Curții, un ofițer de la Curte, şi domnii Lecca şi Dianu. Dl. Constantinescu a şezut în dreapta Reginei, eu însumi în stânga ei, iar domnişoara Harris în dreapta Regelui.

Înainte de a intra în salon, i-am întâlnit în hol pe Rege şi pe Regină. Mai întâi a venit Regina singură, a dat mâna cu toată lumea şi a dispărut. S-a întors cinci minute mai târziu, şi fără a se adresa cuiva în particular a început conversația astfel: “Dl. Colban, înțeleg că o cunoaşteți pe fiica mea”. Eram bucuros să o ascult cu atenție şi am auzit ce a spus, evitând astfel o situație care ar fi putut fi destul de jenantă. Ea a vorbit câteva minute despre Grecia şi refugiații greci, despre opera lui Nansen şi alte subiecte similare. Apoi a fost întreruptă de

jurnalistul american, lucru pe care acesta l-a făcut întruna atât în timpul prânzului cât şi după aceea, cu toate că era un bătrânel foarte simpatic, deşi cu un dram de neobrăzare. În mod evident mediul îl depăşea. A intrat Regele, care strângând mâinile tuturor a condus intrarea în salon.

În timpul prânzului, Regina a început imediat să povestească cu Regele şi cu mine teme de familie, luând drept "point de départ" cunoştința pe care o făcusem cu fiica ei Elisabeta, şi vorbind cât se poate de franc despre ceea ce au spus oamenii atunci când două dintre fiicele ei deveniseră regine, acuzând-o de ambiție şi încercând să o transforme în capul unei dinastii cu ramificații internaționale. A mers atât de departe, încât a adus pe tapet chestiunea fiicei ei celei mai mici Ileana, de 14 ani, despre care se spune că ar fi menită a deveni viitoarea regină a Bulgariei. Ea a zis că deocamdată nu se poate împăca cu ideea ca fiica ei să plece în Bulgaria. Bulgaria fusese atâta vreme inamica României. Pe de altă parte, auzise multe lucruri bune despre Regele Boris. Cât despre fiica ei, faptul că oamenii vorbeau despre posibila ei căsătorie cu regele Boris avusese desigur exact efectul de a o face reticentă la o asemenea propunere. I-am sugerat că ar putea fi convenabil statutul de viitoare regină a Norvegiei. Regina vorbea despre aceste lucruri nu la modul glumeț, ci foarte serios, şi a făcut scurte caracterizări ale fiicelor ei, ca şi ale soților a două dintre ele, regii Greciei şi ai Serbiei. A spus că speră că a fost în stare să-şi educe fetele cu simțul sever al datoriei şi că din munca ei ar putea ieşi ceva bun în noile lor țări. Părea să fie foarte mândră de fiica ei Elisabeta, care avea dificila poziție de regină a Greciei. În ceea ce o privea pe cealaltă fiică, regina Serbiei, ea era puțin copleşită de admirație şi respect față de soțul ei, regele Alexandru, care în ochii soacrei lui apare ca un bărbat foarte capabil cu un caracter puternic. Ea îi spusese fiicei ei că trebuie să țină seama de faptul că s-a căsătorit cu un bărbat care încă mai este burlac. Pe de altă parte, Regina era de părere că în curând va interveni o schimbare, întrucât este pe drum un copil.

Cred că această conversație, purtată "haute voix" şi urmărită cu considerabilă atenție şi fără cea mai mică plăcere de toată lumea de la masă, a durat cam o oră. Apoi Regina a continuat să vorbească despre variile ei activități în timpul şi în perioada următoare războiului de după război – munca de Cruce Roşie, opera literară, mai precis poezii pentru copii, basme etc.; de asemenea despre preocupările ei legate de călărie, grădinărit, case, şi despre educația copiilor ei. A creionat câteva tablouri vii ale vieții de familie în familia regală. Unul dintre ele, care mi se adresa mie, este acela în care a explicat cum, atunci când schițele ei scrise în engleză (s-a născut în Kent şi vorbeşte mai bine englezeşte decât româneşte) au fost traduse în familie, soțul şi copiii ei au ajutat-o să găsească expresiile româneşti corecte corespunzătoare celor englezeşti.

În timp ce Regina a conversat în felul acesta, Regele a vorbit din când în când pe diferite subiecte cu domnişoara Harris, (când am auzit o discuție despre minorități am intervenit, şi atunci Regina ne-a tăiat-o), dar în general el asculta cu un zâmbet amabil ceea ce spunea soția lui. Probabil că nu sunt un foarte bun judecător al unor situații de genul acesta, dar am senzația că ei formează o familie extrem de fericită, şi notez asta din cauza ridicolelor zvonuri contrare pe care le poți auzi.

Deşi are în jur de 45 de ani, Regina nu este numai o femeie plăcută, cuceritoare şi, îmi permit să spun, extrem de inteligentă, aşa cum rezultă şi din cele spuse până aici, dar cu siguranță ea este şi o mare comoară pentru țara ei. Eu nu pot să judec ce a făcut ea pentru a menține treaz spiritul de rezistență şi speranța în timpuri mai bune, dar acum are în mod cert un simț ascuțit a ceea ce poate face pentru a consolida regatul prin activitățile ei personale în mijlocul oamenilor, şi o face. Întotdeauna poartă un costum național românesc, şi îl poartă cu

grație și – ceea ce nu este mereu ușor – fără a da senzația că joacă un rol, ceea ce ar diminua buna impresie.

Regele, la cei 55 de ani ai săi, mi-a făcut impresia unui bărbat care muncește din greu, cu un puternic sentiment al datoriei, pe deplin la curent cu activitatea Guvernului și mereu la dispoziția miniștrilor săi pentru a îndeplini acea muncă reprezentativă care este de folos țării sale. După prânz, Regele și cu mine am purtat o convorbire destul de lungă despre scopul vizitei mele în România. Era extrem de bine informat și chiar mi-a oferit date statistice în diferite probleme privind protecția minorităților – de exemplu, mi-a dat cifre referitoare la proporția proprietăților moșierești expropriate și distribuite țăranilor de rasă română, în comparație cu proprietățile distribuite țăranilor de rasă maghiară. A utilizat aproape literal aceeași expresie folosită de dl. Duca și alți membri ai Cabinetului, anume că vrea ca eu să aflu adevărul. România nu are nimic de ascuns și el era sigur că atunci când voi fi studiat temeinic condițiile îmi voi da seama că politica României este una de dreptate și liberalism.

Tânăra prințesă Ileana a apărut și ea și a dat mâna cu toată lumea. Este o tânără drăguță, poate nu tocmai frumoasă, dar proaspătă și aparent puternică.

Regina mi-a spus (așa cum auzisem deja de la dl. Duca) că prințul moștenitor ne va primi în aceeași zi la Brașov (Kronstadt), unde prezidează o competiție națională sportivă, la care participă sportivi din toate părțile României Mari, aparținând diferitelor naționalități. Regina și-a exprimat speranța că acea competiție prietenească a diferitelor naționalități mă va interesa. I-am răspuns că mă interesează desigur. În legătură cu aceasta, aș putea adăuga că în timpul conversației mele cu Regele subliniasem ideea ajutorului pe care l-ar putea acorda familia regală în soluționarea problemei minorităților. Aflându-se în afara partidelor și reprezentând în mod neutru toate elementele statului, membrii familiei regale erau chemați să formeze puntea de legătură între aceste elemente. El a fost perfect de acord cu mine și m-a informat că familia regală a fost foarte nerăbdătoare să cunoască toate părțile României Mari, să cunoască și să intre în legătură cu oamenii de peste tot. Eu însumi voi avea în aceeași după-masă ocazia să văd acest lucru în ceea ce-l privește pe prințul moștenitor. Am auzit-o și pe Regină discutând cu dl. Constantinescu despre aprovizionarea ei cu anumite modele de costume naționale, pe care urmează să le poarte când îi va vizita pe secui.

După retragerea familiei regale am purtat o discuție cu dl. Constantinescu. În chip evident era foarte bine informat asupra misiunii noastre în România, și și-a exprimat încă o dată dorința ca eu să văd tot posibilul, să aud tot ce se poate și să plec cu o înțelegere completă a condițiilor. A fost foarte curtenitor și destul de prietenos. A spus că el a fost instigatorul reformei agrare. A mai spus că această reformă se aplică în toate privințele în mod egal în cazul românilor și al ungurilor, iar statisticile arată că țăranii români nu primesc proporțional mai mult teren expropriat decât primesc cei maghiari. Nu se face nici o discriminare pentru a-i dezavantaja pe unguri. El însuși supraveghează îndeaproape această problemă. S-au dat instrucțiuni ca mie să-mi fie puse la dispoziție toate tipurile de statistici și informații detaliate.

După prânz am pornit cu mașina spre nord către Brașov (Kronstadt), unde am asistat la competiția sportivă. Am fost întâmpinați la intrare de către prefectul județului, care în câteva cuvinte în germană ne-a urat bun-venit ca reprezentanți ai Ligii Națiunilor. Ne-a condus la prințul moștenitor, care a fost foarte prietenos și a spus că el dorea ca noi să venim, gândindu-se că poate aș fi interesat să văd această competiție amicală între cetățeni români de toate rasele și din toate părțile țării. A urmărit împreună cu mine lista asociațiilor sportive, ca și câteva nume de concurenți.

După cum am putut auzi cu urechile mele, vorbeşte la fel de bine şi fără efort aparent germana, franceza şi engleza. L-am auzit adresându-se sportivilor, dintre care unii păreau să fie soldaţi, în multe cazuri în germană. L-am auzit vorbind franţuzeşte cu alţi români, poate tot la fel de des cum le vorbeşte în propria lui limbă.

Despre prinţul moştenitor, care este chiar preşedintele Asociaţiei Sporturilor din România (al cărei vicepreşedinte este un evreu), se spune că are o mare uşurinţă în a intra în contact cu oricine, şi eu cred că sunt adevărate rapoartele care atestă că este extrem de popular peste tot în ţară, unde întreprinde constant vizite.

După competiţie am fost să cinăm cu prefectul şi alţi doi domni din Braşov. Au fost de asemenea prezenţi dl. Ionescu şi dl. Pteancu, cei doi experţi în probleme bisericeşti şi şcolare menţionaţi mai sus.

Prefectul mi-a spus că Braşovul are în jur de 60. 000 de locuitori, din care cam o treime sunt români, o treime saşi (germani) şi o treime unguri. El preluase conducerea prefecturii în urmă cu aproximativ 8 luni, după ce predecesorul său nu avusese prea mult noroc în a face diferitele părţi ale populaţiei să convieţuiască bine împreună. El însuşi cugeta că ajunsese la rezultate bune în acest sens. Problemele şcolare şi bisericeşti rezultând din chestiunea minorităţilor nu au iscat dificultăţi reale. În oraş există 3 ziare cotidiane: unul românesc, unul german şi unul maghiar. Ultimul, din care am cumpărat un număr, avea un format destul de mare, şi prefectul mi-a spus că se vinde într-un tiraj de 18.000 de exemplare pe zi. A zis că este destul de ostil, şi ca exemplu a menţionat faptul că niciodată nu scapă prilejul de a raporta dificultăţile prin care trece Franţa.

Prefectul mi-a spus că acum vreo două săptămâni a primit transferul la Oradea Mare, unde urmează să-şi preia sarcinile în următoarele câteva zile, aşa că este posibil să ne întâlnim şi acolo. În aceeaşi zi în oraş s-a sărbătorit un banchet în cinstea prinţului moştenitor, iar prinţul a avut o cuvântare foarte reuşită, felicitându-l pe prefect pentru rezultatele muncii sale în Braşov şi exprimându-şi speranţa că succesorul lui va urma aceeaşi linie în administraţie ca şi el. Prinţul s-a exprimat şi asupra problemei minorităţilor, într-un mod care a provocat satisfacţie generală. Prefectul a promis să-mi trimită un număr de ziar care va face o dare de seamă asupra banchetului.

Despre noua lui prefectură mi-a spus că va avea sub administraţia sa 400. 000 de persoane, dintre care cam 300. 000 de unguri. Sarcina ce-i stătea în faţă era dificilă, dar era sigur că va putea face treabă bună. A spus că este important în primul rând să te ocupi de administraţie, şi nu de legislaţie. Chiar şi cele mai bune legi pot fi administrate prost, în timp ce legi de valoare îndoielnică pot fi administrate într-un mod care să mulţumească interesele populaţiei.

Opinia lui proprie despre problema minorităţilor a rezumat-o astfel: minorităţilor trebuie să li se acorde libertatea de a-şi păstra specificităţile culturale, şi în special bisericile şi şcolile, dar ele trebuie să fie şi “naţionalizate” într-o asemenea măsură încât să devină loiale noului lor stat şi să se considere drept parte integrantă a statului. Maghiarii şi saşii, deşi păstrându-şi cultul lor naţional aparte, trebuie să simtă că sunt cu toţii egali ca cetăţeni români.

Printre evenimentele acestei zile, ar trebui să amintesc şi faptul că dl. Hoden mi-a spus că a auzit de la dl. Jouvenel, care îl văzuse recent pe dl. Brătianu, că acesta din urmă încă îşi menţine atitudinea intransigentă faţă de Liga Naţiunilor şi munca ei în problemele minorităţilor. Totuşi dl. Brătianu i-a dat dl. Duca mână liberă pentru acţiunile prezente.

E. C.

28 / 7 / 23

*
* *

Am părăsit Braşovul în cursul nopţii de 28 iulie, în conformitate cu programul nostru, îndreptându-ne spre Gheorghieni, unde urmează să vizităm anumite sate din împrejurimi şi să ajungem seara la Miercurea Ciuc.

În tren am avut prima discuţie de o oră şi un sfert cu dl. Ionescu, director general al bisericilor minorităţilor în Ministerul Cultelor Publice de la Bucureşti. Dl. Ionescu a lucrat ca ataşat al Ministerului pentru probleme şcolare timp de 14 ani la Budapesta şi a studiat în Germania la universitatea din Jena.

Am dezbătut împreună bugetul, el explicându-mi în detaliu cum sunt plătiţi preoţii şi ceilalţi oficianţi ai bisericilor minorităţilor, lucru din care decurg numeroase avantaje pentru clerul din Transilvania faţă de cel din Vechiul Regat. Mi-a dat o copie a unui extras original dintr-un ziar românesc, pe care îl înmânase Ministrului de Externe, şi din care am primit rezumatul în franceză. Am discutat câteva din cele mai importante puncte ale articolului, ca să mă asigur că nu înţelegeam greşit mesajul dincolo de valoarea de suprafaţă a cuvintelor.

Apoi am spus că, din câte ştie şi el, există un număr de petiţii pe probleme ecleziastice, şi, cu toate că nu cred că este posibil să intru în toate acum, aş dori să ridic una sau două probleme.

Am menţionat argumentul că reforma agrară în Transilvania loveşte foarte puternic bisericile, luându-le posesiunile în teren deţinute anterior. Dl. Ionescu a zis că chestiunea reformei agrare depăşeşte sfera sa de competenţă, dar că el mă poate asigura că prin aplicarea reformei nu biserica este cea care suferă, ci eventual numai anumiţi demnitari ai bisericii, personal. Toate nevoile legitime ale bisericii sunt asigurate de către stat, şi atunci când Guvernul a expropriat pământul bisericii, a trebuit evident să-şi ia întreaga responsabilitate pentru finanţele bisericii.

Am amintit decretul Ministerului român al Cultelor din 16 noiembrie 1921, cu privire la reorganizarea protopopiatelor bisericilor minorităţilor. Dl. Ionescu mi-a explicat că, dacă în România protopopiatele acoperă în cele mai multe cazuri un mare număr de parohii (mi-a arătat o listă cu protopopiate care au fiecare între 40 şi 55 de parohii), în Transilvania multe protopopiate au un număr foarte scăzut de parohii, într-unul din cazuri numai 2. Biserica Ortodoxă are cam 13.000.000 suflete la 16.218 preoţi şi 179 protopopiate, în timp ce bisericile minorităţilor au 3.200.000 suflete la 3.572 preoţi şi 153 protopopiate, toate finanţate de către Guvern cu 600 lei pe lună pe lângă salariile preoţilor. De aceea din raţiuni bugetare a fost necesar să se stabilească regula că Guvernul nu va plăti pe deţinătorul funcţiei de protopop, dacă protopopiatul nu are cel puţin 20 de parohii, dar aceasta nu însemna în nici un caz că au fost transferate parohii altor protopopiate sau că Guvernul a intervenit în vreun fel în modalitatea de constituire a protopopiatelor. Dacă protopopiatele însele doreau să-şi plătească singure astfel de funcţii în număr mai mare decât cel acceptat de lege, aveau însă toată libertatea să o facă.

De asemenea am menţionat problema altui decret al Ministerului Cultelor din 16 noiembrie 1921, care stabilea regula că parohiile cu mai puţin de 200 de suflete sunt menţinute de către Guvernul român numai după aprobarea lor de către Minister. Dl. Ionescu mi-a explicat că regula a fost răstălmăcită grosolan. Ea nu implică necesitatea suprimării nici unui preot, şi nici transferarea parohiei la alt preot. Dacă membrii parohiei doresc să plătească un preot care are un număr foarte mic de credincioşi, (mi-a arătat statistici, pe care mi-a

promis că mi le va trimite în copie, conform cărora numărul membrilor parohiei este în multe cazuri sub 100), aceasta este treaba lor, dar statul – răspunzător pentru plata salariilor tuturor preoților – nu poate permite bisericilor să mențină preoți pe cheltuiala statului, atunci când prezența preoților nu se bazează pe o necesitate reală. Regula la care ne-am referit nu este o lege grea, nici una de extremă urgență, dar le impune bisericilor datoria de a raporta Ministerului toate locurile vacante de preoți, acolo unde numărul sufletelor din parohie este mai mic de 300, pentru a permite Guvernului să cântărească dacă acoperirea locului vacant este necesară sau nu. Nimic nu poate împiedica Guvernul, chiar existând această regulă, să decidă aprobarea preotului, chiar dacă de pildă numărul sufletelor din parohie este, să zicem, doar de 200 sau de 150, însă dacă condițiile locale impun această aprobare.

Am mai întrebat dacă este adevărat că funcționarii inferiori locali administrează legile şi decretele referitoare la bisericile minorităților într-un mod contrar intereselor minorităților, şi în general manifestă o atitudine ostilă față de bisericile minorităților în aceste chestiuni. Dl. Ionescu a spus că în perioada imediat următoare războiului ostilitatea dintre unguri şi români în Transilvania a influențat într-o oarecare măsură atitudinea autorităților locale româneşti. Dar acum situația este diferită, iar administrația face tot ce poate pentru ca regulile în vigoare să fie aplicate cu mare atenție față de interesele bisericilor minorităților.

Apoi i-am arătat dl. Ionescu faptul că Alianța prezbiteriană generală din Edinburgh îmi scrisese pe tema situației bisericilor minorităților, şi l-am întrebat dacă aş putea afirma că deplina libertate individuală este asigurată oficianților şi membrilor Bisericii Reformate din Transilvania, şi că li se acordă facilități rezonabile pentru călătorii de biserică şi şcoală în străinătate fără pericol pentru cetățenia lor. Dl. Ionescu a subliniat cu emfază că acesta este cazul. Guvernul a refuzat să recunoască însă orice subordonare administrativă a bisericilor minorităților față de biserici din afara granițelor. Biserica Reformată numără pe teritoriu românesc în jur de 700.000 de suflete, şi nu există nici o necesitate pentru vreo conectare administrativă cu țări străine. Dar, atâta timp cât bisericile doresc să corespondeze sau să mențină relații în domeniul dogmelor sau al altor chestiuni strict religioase cu biserici similare din țări străine, ele sunt libere s-o facă.

L-am mai întrebat dacă organizațiile din țară ale Bisericii Reformate au voie să funcționeze fără impedimente, şi în particular dacă Sinodul reformat din Transilvania este liber în mod oficial să comunice pe probleme ecleziastice cu alte biserici reformate din Ungaria sau de altundeva. Dl. Ionescu a răspuns că aceasta este absolut sigur.

Cu o întârziere de câteva ore am ajuns la Gheorghieni, unde am fost întâmpinați la gară de prefect, dl. Spătaru şi de următorii deputați: dl. Erdélyi (maghiar, fost prefect al districtului), dl. Cristea (român) şi Dr. Ştefan Bogdan (român, fost senator, Str. Frumoasă 48, Bucureşti).

Am călătorit cu maşina la Suseni, unde am fost primiți de o mare mulțime de câteva sute de oameni, cu muzică. Subprefectul județului a ținut o cuvântare, parțial în ungureşte, parțial în româneşte, la care prefectul i-a răspuns în româneşte, iar dl. Erdélyi a tradus în ungureşte. Eu desigur nu am înțeles cuvântările, dar am avut senzația că prefectul a fost ovaționat cu mare satisfacție. Apoi un bătrân țăran ungur a rostit o cuvântare şi am mers la masa de prânz, la care au participat în jur de 30 de persoane. Membrii Secretariatului au ocupat locurile oaspeților. Eu am şezut la dreapta dl. Szöcs Géza, directorul liceului din Gheorghieni. Este maghiar. În dreapta mea şedea un alt maghiar, care mi-a spus că în timp ce mai mult de 90% din locuitorii municipalității sunt unguri, cam 80% din cei prezenți sunt de aceeaşi naționalitate. S-au ținut mai multe cuvântări. De fiecare dată când se menționa numele prefectului toată lumea aplauda. Protopopul (ungur) a vorbit mult aclamând delegația

Secretariatului Ligii Națiunilor. A trebuit să spun în replică câteva cuvinte, mulțumindu-i pentru primirea prietenească. Toți vorbeau în germană. Franceza nu s-a folosit aproape deloc, deşi câțiva dintre cei prezenți o înțelegeau. Tema generală a diferitelor cuvântări a fost aceea că secuii sunt mândri de țara lor, de şcolile şi limba lor, şi de autonomia lor locală, asupra menținerii căreia au insistat, dar că sunt de asemenea loiali Regelui şi României Mari.

După prânz am mers cu maşina la Lazarea, unde am fost întâmpinați de primar şi de conducătorul şcolii romano-catolice. Primarul a ținut o cuvântare. Prefectul a replicat şi a fost tradus în maghiară. Am mers în clădirea şcolii, care era excesiv de curată şi mi-a făcut o impresie foarte bună. Mi s-a tradus orarul uneia dintre clase, din care rezulta că învățământul se face în limba maghiară şi că nu există nici o urmă de "românizare" în ceea ce priveşte limba, pe cât mi-a fost mie posibil să-mi dau seama din acel orar.

Următoarea noastră oprire a fost la Ditrău. Acesta este un fel de sat mai mare, cu o mare catedrală romano-catolică, pe care am vizitat-o. Primarul ne-a primit cu o cuvântare, la care a răspuns prefectul. Mi s-a transmis cuvântarea primarului. Am înțeles că se referă la anumite probleme legate de reforma agrară şi în particular de păduri.

Am fost să vedem şcoala primară şi şcoala secundară, dar nu am intrat în aceste clădiri, căci ne-am întâlnit cu unul dintre dascăli. Prefectul l-a chestionat despre condițiile şcolare, şi se pare că el ar fi făcut afirmația că tocmai de curând Guvernul român a emis un ordin prin care limba română va înlocui maghiara în şcoli. Dl. Pteancu, care era de față, a obiectat şi a spus că vrea să i se arate ordinul, pentru că în mod sigur nu a fost emis nici un astfel de ordin. Apoi a venit directorul şcolii, un preot romano-catolic, şi cred că a explicat că la mijloc fusese o neînțelegere. A fost adus orarul şcolii secundare, şi mi-au fost traduse din el în germană mai multe coloane, din aceasta rezultând că limba română se învață doar preț de câteva puține ore pe săptămână în anumite clase, iar restul învățământului se desfăşoară în maghiară. A fost adus şi ordinul în discuție, iar dl. Pteancu a explicat că este vorba despre o regulă care spune că atâtea şi atâtea ore de învățământ trebuie ținute în limba română la diferite clase, şi atâtea şi atâtea ore în limba maghiară, dar desigur limba de desfăşurare a învățământului în general este maghiara (cu excepția învățământului în limba română).

Acest incident a părut să-i impresioneze foarte mult pe românii care erau cu noi. Ei mi-au spus în față că învățătorul care făcuse afirmația eronată ar fi spus o minciună pentru a face propagandă. Am răspuns că nu pot crede aşa ceva, altfel afirmația lui ar fi dovedit o prostie prea mare. După părerea mea ceea ce se întâmplase a fost o simplă neînțelegere, deşi poate nu tocmai scuzabilă pentru învățătorul care ar fi trebuit să ne dea informații demne de încredere.

Am luat prânzul la Ditrău. Cu noi era prefectul, la fel şi preotul, pe care l-am plasat lângă mine pentru a putea discuta cu el. L-am întrebat asupra problemelor şcolare şi bisericeşti ale județului în general. L-am întrebat şi despre salariul său, şi fie nu m-a înțeles exact, fie a intenționat să mă inducă în eroare, am auzit că-mi spune că primeşte 12. 000 de lei pe an. Am spus că aceasta este foarte puțin, şi atunci dl. Ionescu, care şedea la celălalt capăt al mesei, a intervenit şi l-a întrebat pe preot dacă nu cumva greşeşte şi dacă nu cumva vorbeşte numai despre salariul său asigurat din contribuțiile locale. A urmat o scurtă discuție între dl. Ionescu şi preot, pe care nu am putut-o percepe în detaliu, dar cred că preotul a recunoscut că venitul său total este mult mai mare decât 12. 000 de lei. Mai târziu dl. Ionescu mi-a explicat că acest preot nu informase Guvernul, aşa cum ar fi trebuit, că venitul său local crescuse de la 1. 000 de lei, cum fusese fixat în 1898, la 12. 000 de lei. Dl. Ionescu mi-a mărturisit că preotul a fost... Eu, totuşi nu cred aceasta şi sunt de părere că numai dificultățile lingvistice între preot şi mine au condus la această afirmație greşită. Trebuie să notez că mai târziu dl. Ionescu mi-a

dat următoarea informație: contribuțiile locale la salariile preoților fuseseră fixate în 1898 şi ele trebuiau calculate din salariul total atunci când statul făcea socoteala cât are de plătit. De la 1898 încoace în general contribuția locală crescuse foarte mult, iar preoții erau obligați să informeze Guvernul asupra acestui spor, pentru a permite Guvernului să calculeze contribuția locală din totalul plătit de către stat. Totuşi nimic nu putea împiedica o anumită comună să verse plusul în contribuția ei sporită şi să spună că statul nu trebuie să scadă suma corespunzătoare. Astfel preoții puteau dobândi un salariu cu mult mai mare decât salariul total, inclusiv bonificațiile pentru nivelul sporit al costurilor etc., stipulate în bugetul statului.

Impresia mea generală în urma vizitelor întreprinse în această zi a fost aceea că în general prefectul este foarte simpatizat, este primit peste tot cu multă curtoazie, iar cuvântările lui sunt foarte aplaudate. Cât despre tipul de persoane prezente la diferite întruniri, n-am putut afla reprezentanți ai ceea ce s-ar putea numi clasa intelectuală, cu excepția funcționarilor prezenți. Poate că judecata mea este eronată, dar nici măcar primarii diferitelor orăşele nu m-au convins că aparțin altei clase decât celei țărăneşti. Întrunirile au fost de mare anvergură. La Ditrău cred că au participat mai mult de 1.000 de persoane. Cuvântările au fost ascultate cu extremă atenție şi au fost întrerupte de aplauze frecvente. N-am putut observa nici o nemulțumire, ceea ce nu exclude desigur posibilitatea ca localnicii cu adevărat nemulțumiți să se țină deoparte.

Nu cred că cineva dintre cei prezenți la aceste adunări avea vreo idee cât de cât clară asupra a ceea ce reprezintă Liga Națiunilor. Ni s-a menționat întotdeauna apartenența la diferite naționalități, şi cred că pe noi ne considerau a fi mai degrabă o comisie de anchetă împuternicită cu puteri depline, decât numai o delegație a câtorva funcționari ai Secretariatului. În discuții avute cu mai mulți delegați prezenți am încercat să le conturez o concepție mai limpede.

Am întrebat mulți oameni din diverse locuri despre situația lor economică, şi am primit răspunsul unanim că deşi prețurile sunt foarte mari şi viața este tot mai grea, perspectivele imediate sunt foarte bune, în special grație recoltei rodnice aşteptate anul acesta. Cât despre prețuri, trebuie să menționez că impresia mi-a fost confirmată din sursele autorităților, şi anume că în general costurile de viață nu sunt în nici un caz atât de ridicate ca în țările europene occidentale, dacă se ia în considerare doar valoarea internă a leului: cu alte cuvinte leul are o capacitate de cumpărare internă cu mult mai mare decât este indicat în cotațiile de bursă.

E. C.
29/ 7 / 23

*
* *

Şi în noaptea aceea am dormit în trenul spre Gheorghieni, unde am ajuns în dimineața zilei de 30 iulie.

Prefectul ne-a condus într-o altă călătorie motorizată sus în munți, într-un loc numit Ghilcoş[14]. Întreaga călătorie a fost extrem de plăcută. Din punct de vedere turistic, îndrăznesc să spun că nu am văzut niciodată o zonă muntoasă mai atrăgătoare. Locul este mai deschis decât sunt munții Elveției în general, dar este la fel de sălbatic, iar stâncile au dimensiuni impozante. Un singur drum excelent duce de la Gheorghieni spre acest punct.

În timpul călătoriei am fost în maşină împreună cu prefectul, cu dl. Ionescu şi dl. Azcarate. Văzând că trecem printr-o țară atât de minunat împădurită, am profitat de ocazie pentru a-l întreba pe dl. Ionescu despre condițiile legale ale pădurăritului în Transilvania. El s-a

consultat cu prefectul şi mi-a dat nişte informații foarte interesante. Cred că dl. Azcarate a luat notițe.

Am revenit la Gheorghieni la prânz. Ne-am întâlnit cu ministrul pentru afacerile Bucovinei, pe care l-am menționat anterior când descriam vizitarea câmpurilor petrolifere. A părut foarte bucuros să ne revadă. Primarul oraşului Gheorghieni a fost de față şi i-a dăruit domnişoarei Harris nişte flori minunate. Şi dl. Géza, directorul liceului din Gheorghieni, a fost acolo.

După prânz ne-am urcat în maşină şi am pornit în jos spre Miercurea Ciucului, reşedința prefectului, unde s-a dat o altă masă în cinstea noastră.

La casa prefectului l-am cunoscut pe unul dintre inspectorii Ministerului Instrucției Publice, cu care am purtat o interesantă discuție. Mi-a explicat concepția lui despre problema minorităților, iar opiniile semănau în general foarte mult cu ale mele, deşi desigur el a subliniat mai puternic necesitatea ca minoritățile să fie deplin şi total loiale statului.

La această cină, ca şi la toate ocaziile în care am luat masa cu el, prefectul s-a aşezat alături de una sau două persoane din suita sa, nu foarte aproape de noi. Sunt sigur că unicul motiv este acela că vorbeşte o franceză destul de sărăcăcioasă şi foarte puțină germană. Ca întotdeauna, şi acum s-a purtat extrem de curtenitor şi prietenos.

Dl. Bogdan, deputat şi fost senator, pe care l-am amintit mai devreme, a luat şi el parte la cină, şi a venit cu noi când am pornit spre Tuşnad, unde am înțeles că se află casa lui de vară.

După masă, care s-a încheiat în jurul orei 5 după-amiaza, am coborât cu maşina în direcția Tuşnad. La scurt timp după ce am părăsit casa prefectului am ajuns într-un loc unde se adunaseră cam 60 de persoane, şi am făcut un scurt popas. Judecătorul local, care am înțeles că este un secui de limbă maghiară, a ținut o cuvântare, care mi-a fost tradusă în germană, urând delegației Secretariului bun-venit şi asigurându-ne de loialitatea populației față de țară. Am primit o copie a cuvântării, ca şi a traducerii de la cei doi domni care au vorbit.

După o călătorie foarte plăcută (toate aceste excursii cu maşina au fost cu adevărat minunate), am ajuns la Tuşnad, o stațiune balneară de remarcabilă frumusețe, aşezată într-o pădure de pini.

Am avut o lungă discuție cu dl. Bogdan, în timp ce ne-am plimbat pe străzi şi pe poteci. Am încercat să-i explic pe scurt scopurile Ligii Națiunilor, politica ei generală, poziția Secretariatului etc. Am atins şi problema minorităților. A spus că el personal este de părere că ar fi mai înțelept ca românii să nu facă eforturi prea rapide de a convinge naționalitățile să uite că anterior au fost cetățenii altui stat. În mintea lui corectă ar fi o politică cât mai liberală față de minorități cu putință, şi el a susținut această idee în discuțiile avute la Guvern (dl. Azcarate mi-a spus că dl. Bogdan l-a informat că este prieten personal cu dl. Brătianu). El credea că Guvernul nu fusese bine inspirat numind prea mulți funcționari români în noile provincii. Pe de altă parte, el simțea că Guvernul doreşte binele minorităților în ceea ce priveşte şcolile şi bisericile. M-a întrebat dacă l-am văzut pe dl. Brătianu, şi şi-a exprimat speranța că dacă nu l-am văzut încă poate voi avea posibilitatea să-l întâlnesc la întoarcerea mea la Bucureşti. Din câte înțeleg, el însuşi aparține Partidului Liberal al dl. Brătianu şi am senzația că ne-a urmărit munca depusă în județ cu acelaşi interes acut ca şi prefectul, dar poate cu mai multă înțelegere personală. Când mi-am permis să-i sugerez că este păcat că în Parlamentul României sunt numai 3 sau 4 deputați maghiari şi că situația ar fi cu totul alta când vor fi 20 a spus că este total de acord cu mine şi a revenit la scurt timp după aceasta asupra sugestiei mele, repetându-şi consensul.

Dl. Bogdan a promis să-mi trimită fie la Ministerul de Externe din Bucureşti, fie la Geneva o copie a ziarelor din judeţ care vor face o dare de seamă asupra călătoriei noastre aici. Dinspre partea mea i-am promis să-i aranjez trimiterea publicaţiilor Ligii care l-ar putea interesa. Promisiuni similare am făcut altor câteva persoane menţionate în aceste note. Dl. Hoden va întocmi o listă şi un program complet de menţinere a legăturii cu România, pe care le voi vedea mai înainte de a fi adoptate definitiv. Desigur vom scrie unui număr de persoane imediat după întoarcerea noastră la Geneva, pentru a da glas mulţumirii noastre pentru amabilitatea lor în timpul şederii noastre aici.

După un supeu uşor, în timpul căruia am continuat să povestesc cu dl. Bogdan, în cele din urmă am părăsit Tuşnadul cu puţin înainte de miezul nopţii. Mi-am exprimat marea recunoştinţă faţă de prefect pentru maniera extrem de curtenitoare în care ne fusese de ajutor şi felicitările pentru bunele relaţii pe care le-a stabilit cu populaţia în cursul celor 10 luni ale mandatului său de prefect.

E. C.
30 / 7 / 23

*
* *

În următoarea zi de 31 iulie, ne aşteptam să ajungem la Sibiu la ora 9 dimineaţa, dar ca rezultat al unui incident în rezolvarea ataşării unor maşini speciale pentru noi la trenul în cauză, am ajuns numai la 2. 30 după-masă. Am profitat de dimineaţa pe care o aveam astfel la dispoziţie ca să discut cu dl. Ionescu şi dl. Pteancu diferite chestiuni bisericeşti şi şcolare.

Mai întâi am discutat cu dl. Ionescu singur anumite probleme ale bisericii, numai pentru a-mi clarifica diferite puncte ale discuţiilor anterioare. Apoi a venit dl. Pteancu, de asemenea dl. Hoden şi dl. Azcarate, şi am dezbătut împreună situaţia generală a şcolilor minorităţilor. Dl. Hoden şi dl. Azcarate au luat foarte atenţi notiţe în cursul discuţiei, şi am căzut de acord să le compare între ei şi să-mi înainteze o lucrare pe cât posibil detaliată asupra discuţiei, la întoarcerea mea la Geneva.

În gara din Sibiu am fost întâmpinaţi de prefect, dl. Boiu, şi de primar, dl. Goritz. Am fost conduşi la hotel, unde am servit prânzul. În maşină, pe drum spre hotel, le-am pus prefectului şi primarului unele întrebări introductive, şi am aflat că prefectul s-a născut în Sibiu şi a absolvit gimnaziul evanghelic din localitate. Prin urmare vorbeşte o excelentă germană. Are 50 de ani, este căsătorit cu o doamnă englezoaică, al cărei tată este un german care locuieşte în Anglia. Dacă îmi amintesc bine, este prefect de un an şi un pic. Primarul este puţin mai în vârstă şi este de sânge pur săsesc. Conversaţiile noastre în timpul şederii la Sibiu s-au purtat aproape exclusiv în germană.

Prefectul şi primarul mi-au spus că Sibiul are un număr de aproximativ 32. 000 locuitori, mai precis că acest număr se păstrează neschimbat de dinaintea războiului. Aceasta se explică prin faptul că circa 4. 000 de militari aflaţi în garnizoană au fost retraşi, aproximativ 2. 000 de unguri au părăsit oraşul, şi un număr corespondent sau cu ceva mai mare de români au venit în oraş. Starea prezentă atestă că din cei 32. 000 de oameni marea majoritate o reprezintă saşii, există 7. 000 sau 8. 000 de români, iar 2. 000 sunt de rasă ungară. Oraşul are numai câţiva evrei. Dintre maghiarii care au plecat cei mai mulţi erau funcţionari sau mici comercianţi, al căror trai aici fusese condiţionat de prezenţa trupelor şi autorităţilor maghiare.

După prânz am făcut o rundă de vizite, şi mai întâi l-am vizitat pe dl. Teutsch[15], episcopul Bisericii Evanghelice. Prefectul şi primarul au venit cu noi. Au fost prezenţi dl. Ionescu şi dl. Pteancu, nu şi dl. Lecca, dl. Dianu şi domnişoara Harris. Dl. Teutsch este un domn vârstnic de poate puţin peste 60 de ani, de tip foarte german. Prefectul a început conversaţia spunând că am venit să ascultăm ce ne poate el spune despre situaţia bisericii sale de până acum şi care poate să intereseze Liga Naţiunilor. Dl. Teutsch a răspuns că este gata să-mi răspundă la întrebări. I-am zis că deocamdată nu am anumite întrebări particulare, dar aş fi foarte bucuros să ne cunoaştem şi mi-ar plăcea să aud ceea ce doreşte el să ne spună despre condiţiile în care se află biserica lui, pentru a ne permite să înţelegem cât mai bine posibil problemele bisericii din Transilvania.

Dl. Teutsch a spus că este destul de greu să facă asta într-o vizită aşa de scurtă cum este a noastră, dar se pune la dispoziţia noastră pentru orice fel de informaţii. A continuat apoi amintind anumite chestiuni particulare, şi mai ales situaţia financiară a bisericii, care a spus că provoacă o mare nelinişte. Cu toate acestea, el nutreşte speranţa fermă că Guvernul va trata Biserica Evanghelică într-o manieră care să mulţumească cererile ei legitime. A menţionat că se află în pregătire o nouă lege a bisericii şi una a şcolii, şi ca răspuns la întrebarea mea, a afirmat că proiectul de lege a bisericii i-a fost trimis spre consultare, iar el şi-a exprimat opinia, şi speră că Guvernul i-o va lua în considerare în cea mai favorabilă lumină. Această lege va consacra şi chestiunea financiară. Cât despre relaţiile sale cu dl. Ionescu, acestea au fost întotdeauna excelente. Dl. Ionescu a spus că proiectul de lege a bisericii va fi reconsiderat în lumina replicilor primite de la diferite biserici, şi va fi iarăşi remis acestora pentru observaţii mai înainte de a fi supus Parlamentului.

Episcopul a menţionat cererea Guvernului ca băieţii de şcoală, inclusiv cei de la gimnaziu, nu trebuie să poarte numai şapcă, lucru cu care fuseseră de acord şi biserica, dar că trebuie să poarte şi uniformă. Episcopul a spus că Biserica se opune acestei cereri din toate puterile. Băieţii de gimnaziu obiectează serios la uniformă, care va avea şi un număr. Prefectul şi dl. Pteancu au explicat că purtarea uniformei este decretată pentru toate şcolile din ţară şi nu numai pentru şcolile minorităţilor, şi este gândită ca fiind pe durată lungă economică pentru părinţi şi avantajoasă pentru băieţi. Cu toate acestea, episcopul a insistat asupra punctului său de vedere.

Apoi episcopul a menţionat decretul emis recent de Universitatea din Cluj, conform căruia de-acum înainte studenţii urmează să fie admişi la diferitele facultăţi numai după trecerea unui test special. Aceasta înseamnă că diplomele pe care studenţii le primesc de la gimnaziu nu mai sunt considerate suficiente pentru admiterea la Universitate şi episcopului i se părea nerezonabil ca Universitatea să aibă puterea de a micşora în felul acesta valoarea diplomelor, mai ales că acel comitet ce va corecta testul special va fi compus din români. Dl. Pteancu şi dl. Ionescu au explicat că decretul a fost emis nu de Guvern, ci de Universitate în virtutea dreptului ei de autonomie şi pare să se bazeze pe consideraţia că prea mulţi tineri doresc să fie admişi la Universitate. De aceea este necesar să se verifice acest lucru în vreun fel, şi cea mai bună şi mai imparţială modalitate pare a fi instituirea unui test special, care să dovedească de la caz la caz că studentul este apt pentru studiile pe care vrea să le urmeze în particular.

Apoi episcopul a vorbit despre consecinţele reformei agrare, care privase bisericile şi şcolile de mare parte din proprietăţi şi le cauzase foarte mari dificultăţi. Răspunsul românilor prezenţi a fost cel obişnuit, că reforma agrară a lovit la fel de mult Vechiul Regat ca şi Transilvania, şi că statul va lua în considerare situaţia bisericii şi va plăti acolo unde biserica nu poate să o facă. În fiecare caz în parte, a spus dl. Ionescu, contribuţia către biserică a fost

fixată ţinând cont de numărul de credincioşi ai acelei biserici şi de situaţia financiară a bisericii. L-am întrebat dacă aceasta nu înseamnă că ar trebui să se treacă la îndemnuri de a face fundaţii şi dotaţii, iar dl. Ionescu a spus foarte limpede că situaţia financiară a fiecărei biserici va fi luată în calcul la fixarea contribuţiei statului. Spre surprinderea mea, episcopul a spus că aceasta este o soluţie justă.

De la dl. Teutsch am fost la mitropolitul Bisericii Ortodoxe, dl. Bălan[16], care ne-a primit cu ceva mai multă cordialitate decât episcopul. Ne-a asigurat că este bucuros să vadă în casa sa delegaţia Ligii şi ne-a invitat la el la prânz a doua zi.

Următoarea vizită a fost la dl. Schullerus[17], senator şi preot evanghelic al oraşului Sibiu. Acolo a avut loc o conversaţie destul de interesantă, pentru că el şi-a exprimat nemulţumirea pentru faptul că garanţiile minorităţilor nu fuseseră incluse în noua Constituţie, şi de aceea minorităţile sunt la discreţia oricărui Guvern viitor. Când am spus că fireşte Guvernul nu poate modifica Constituţia fără acordul Parlamentului, a replicat zâmbind că Guvernul în mod cert controlează Parlamentul. N-am considerat că ar fi înţelept să menţionez că, desigur, tratatul minorităţilor pe care România îl promulgase ca lege nu poate fi modificat fără consimţământul Ligii Naţiunilor şi că din această cauză este considerată suficientă garanţia constituţională. Dl. Schullerus ne-a lăsat să înţelegem că membrii actualului Guvern le dăduseră asigurări verbale cu caracter satisfăcător pentru situaţia bisericii în viitor. Şi el văzuse proiectul de lege al bisericii şi îşi adăugase propriile observaţii.

În cele din urmă l-am vizitat pe dl. Walbaum[18], care aparţine, cred, Partidului politic liberal. A fost doar o vizită de curtoazie, fără interes real.

Şi cu această ocazie, ca şi în cele anterioare, toate vizitele au fost aranjate de către autorităţile româneşti. Nu mi-am exprimat dorinţa de a vedea alte persoane.

În aceeaşi seară am luat la hotel cina oferită de prefect, la care au participat persoanele pe care le vizitasem în după-masa aceea şi încă alte câteva, inclusiv mai multe doamne. Nu s-au ţinut cuvântări. Am şezut alături de doamna Boiu, care a vorbit în termeni elogioşi despre familia regală, despre vizitele constante ale acesteia în diferite părţi ale ţării şi despre interesul ei în operele sociale. De cealaltă parte a mea şedea mitropolitul, care a început conversaţia explicându-mi modul de organizare al bisericii sale şi felul în care fusese ales şi nu numit; Regele avea doar dreptul de a-i confirma numirea, nu de a-i propune Sinodului candidatura. Apoi am vorbit eu despre idealurile Ligii şi am sugerat că, întrucât idealurile sunt în esenţă aceleaşi, colaborarea cu biserica va fi foarte bună. Am spus că aceasta este părerea mea, pe care în urmă cu mai mult timp o expusesem şi dl. Bourgeois, iar el a fost de acord. Eu mi-am exprimat speranţa sinceră că înalţii demnitari ai bisericii vor fi interesaţi de munca Ligii.

În noaptea aceea am dormit la Sibiu.

E. C.
1/ 8 / 23

*
* *

În următoarea zi, pe 1 august, m-am întâlnit cu primarul şi l-am întrebat care este metoda de alegere a primarilor de la sate şi oraşe. A răspuns că la sate încă aceştia mai sunt aleşi, câtă vreme la oraşe consiliile municipale anterioare fuseseră dizolvate şi primarul este numit de către Guvern.

Apoi am ieşit pentru câteva ore să vedem împrejurimile, făcând o călătorie cu maşina prin două sate săseşti şi unul românesc. Peste tot se vedeau semne de bune condiţii economice.

Aşa cum stabilisem în ziua anterioară, am fost să luăm prânzul cu mitropolitul, unde au fost prezente aceleaşi persoane ca şi la cina ultimei seri. Am şezut între dl. Schullerus şi mitropolit, cu episcopul care era plasat vizavi de mitropolit. Conversaţia a fost în parte generală, dar am avut buna ocazie de a discuta destul de mult cu dl. Schullerus, care s-a dovedit a fi un foarte instruit om german de cultură, foarte interesat de limba norvegiană veche, pe care părea s-o cunoască mai bine decât mine însumi. Mitropolitul s-a lansat într-o lungă dizertaţie asupra reformei agrare, pe care în chip evident şi-o pregătise pentru a-şi putea susţine vederile. El dăduse reformei binecuvântarea sa, pentru că era justă din punct de vedere umanitar, şi a spus că, şi dacă biserica sa ar fi fost în fericita situaţie de a deţine mari proprietăţi de teren, tot ar fi susţinut-o. Episcopul şi dl. Schullerus au evidenţiat dificultăţile financiare pe care reforma le cauzase şcolilor minorităţilor, iar unul sau doi dintre românii de faţă au replicat că şi instituţiile româneşti de caritate au avut foarte multe de suferit.

Mitropolitul a ţinut o cuvântate în cinstea Ligii şi a idealurilor ei, şi în cei mai prietenoşi termeni ne-a urat noroc, sperând că vom înţelege problema românească. I-am răspuns concis, subliniind importanţa civilizaţiei specifice a poporului român, cu speranţa că variile însuşiri ale diferitelor rase conlocuitoare din România Mare vor colabora întru dezvoltarea şi bunăstarea întregului stat românesc.

După prânz am pornit cu maşina la Ocna Sibiului, nişte băi amenajate destul de drăguţ, într-o zonă frumoasă cu apă foarte sărată.

Dl. Ionescu a spus că ar vrea să-mi explice situaţia cu privire la zvonul care-l înspăimântase pe dl. Schullerus, şi anume că şcolile confesionale vor fi desfiinţate şi înlocuite prin şcoli de stat. Situaţia era următoarea: când fostele şcoli maghiare au fost preluate de către statul român, profesorii şcolilor române ortodoxe s-au plâns că salariile lor sunt mai mici decât cele ale profesorilor din şcolile maghiare. Din această pricină ei au cerut Guvernului să-i numească funcţionari de stat, ceea ce li s-a garantat în mod individual, însă fără a aduce vreun fel de atingere şcolilor confesionale care nu sunt şcoli de stat. A fost o simplă înţelegere economică în favoarea profesorilor acelora în particular. Eu personal nu înţeleg în ce măsură aceasta nu i-a adus pe profesorii şcolilor ortodoxe într-o poziţie privilegiată în comparaţie cu profesorii din şcolile minorităţilor.

În aceeaşi noapte am plecat spre Cluj.

E. C.
2 / 8 / 23

*
* *

Am ajuns la Cluj la 2 august, şi am fost întâmpinaţi la gară de către membrii prefecturii (noul prefect încă nu ajunsese), de către primar, de dl. Géza Kiss, deputat de rasă ungară (ginerele ministrului Finanţelor din Ungaria). De asemenea au fost prezenţi Dr. Eugen Bianu, inspector general pentru Siebenbürgen /Transilvania, în orig. /, şi dl. Emil Isac, inspector al Artelor Frumoase. Nu am înţeles prea bine poziţia pe care o ocupă acesta din urmă, dar tot timpul cât a fost cu noi a vorbit despre teatre, şi ne-a arătat în Cluj un teatru maghiar şi un teatru românesc.

După o scurtă discuție la gară, unde am servit şi primul mic-dejun, am fost să vizităm câteva instituții religioase şi şcolare. Înainte de a porni la drum, eu totuşi le-am menționat gazdelor noastre că ar fi de dorit, dacă nu cumva se gândiseră deja la aceasta, să-i dea dl. Ugron, fost ministru al Ungariei la Bucureşti, care acum locuieşte la Cluj (persoana care venise să mă vadă la Bucureşti), posibilitatea de a fi prezent. Mi-au răspuns imediat că se poate aranja, şi la scurt timp după aceea a reieşit că dl. Ugron se afla deja pe lista oaspeților invitați să ne întâlnească, fapt pentru care mi-am exprimat satisfacția.

Conduşi de unul dintre profesori, am fost la Universitate, vizitând diferitele sale spații, clinicile medicale, biblioteca etc.

Din câte am înțeles, biblioteca are doi directori. Unul dintre ei, Dr. Gyalui[19], un ungur, este acolo de mai bine de 30 de ani. El ne-a spus că Guvernul român păstrează cu mare grijă biblioteca, iar noi am trecut prin lista personalului, care arăta un mare număr de maghiari atât în funcții superioare cât şi în funcții inferioare în bibliotecă. Se deschisese o sală de lectură pentru copii, cu cărți ungureşti şi româneşti, foarte bine utilizată.

Apoi am văzut diferite şcoli confesionale, şi, precum am amintit deja, teatrul românesc şi pe cel unguresc.

Când ne aflam într-una din clădirile Universității, am primit cartea de vizită a dl. Carol Nagy, "Evêque reformé de Transylvanie", întrebându-mă când şi unde am putea avea o discuție de câteva minute înainte de prânzul aceleiaşi zile. I-am răspuns secretarului său, care îmi adusese nota, că programul nostru era foarte aglomerat în dimineața aceea, dar că sunt bucuros să fiu la dispoziția episcopului imediat după prânz. Când am ajuns la clădirea şcolii unitariene, s-a întâmplat că ne-am întâlnit cu episcopul unitarian chiar la intrarea principală, aşa că ne-a condus în biroul său. Astfel am aflat că demnitarii ecleziastici ai oraşului deciseseră în ziua anterioară să nu accepte invitațiile care urmau a fi făcute pentru masa de prânz. Următoarea notă, datată în 2 august, mi-a fost înmânată:

"A Monsieur Colban,
Secrétaire général de la Ligue des Nations:

Monsieur,

Les soussignés ont recu la ci-jointe invitation pour assister à un déjeuner donné en l'honneur de la délégation de la Ligue des Nations.

Nous disons ainsi pour les personnes qui arrangent ce déjeuner, que pour les personnes en l'honneur desquelles il est arrangé, la responsabilité que nous avons visàvis des intérêts de nos Eglises nous empêche, à notre grand regret, d'y prendre part.

Nous ne voudrions donner occasion à ce que les conversations éventuelles dans le cadre d'un déjeuner pussent être considerées qualifiées comme une discussion à fond de la situation et des doléances des Eglises appartenant à la minorité.

Mais, comme il est d'ailleurs de notre devoir, nous vous prions de vouloir bien disposer et de notre personne et des documents que nous pouvons présenter pour l'étude serieuse et detaillée de notre situation, si la délégation trouve le temps nécéssaire pour s'en occuper. Mais nous devons avouer, que l'étude de quelques heures nous paraît trés insuffisant pour ce propos.

Nous regretterions vivement si l'occasion n'était pas donnée aux Eglises minoritaires de présenter leurs doléances fondées à l'honorable délégation de la Ligue des Nations et si ainsi l'arrivée de la délégation, attendue par nous avec de si grandes espérances, devrait rester sans bienfaisants resultats pour les minorités.

Nous avons l'honneur, Monsieur, de vous prier de vouloir bien agréer l'expression de notre haute considération.

(signe) Ferencz *Charles Nagy*

Evêque de l'Eglise Unitaire

Evêque de l'Eglise reformée de Transylvanie

Dr. Gusztav Kirchknopf Curé de l'Eglise luthérienne de l'Eglise catholique de Cluj.

Dr. Jos. Hirschler (?) Le chanoine abbé mitré Curé de Cluj

Cluj, le 2 août 1923."

Invitația anexată scrisorii era următoarea:

"Primăria orașului Cluj
No. 3229 – 1923. pres.

I N V I T A Ț I U N E

Joi 2 August urmează a sosi în Cluj cu trenul accelerat Dnii delegați ai Ligei Națiunilor, cari vor rămâne în oraul nostru până la 7. 30 seara când vor continua drumul spre Oradea Mare cu trenul accelerat.

La ora 1 se va servi un dejun la Parcul comunal.

Aducându-Vă aceasta la cunoștință, avem onoare a Vă ruga să binevoiți a lua parte și Dvoastră la dejunul oferit de Ministrul de Externe în onoarea acestor reprezentanți.

Cluj, 1 August 1923

Prefectul în concediu
Primar: Octavian Utalea
(signed) A. Moșu

Episcopia Unitară
Loco"

După ce m-am consultat cu dl. Hoden și cu dl. Azcarate, și având acordul dl. Ionescu și al dl. Dianu, care erau prezenți, am decis să răspund trimisului episcopului reformat care adusese scrisoarea, că a fost o neînțelegere, pentru că în mod cert suntem foarte bucuroși să putem purta o discuție serioasă cu el și colegii săi după-amiază, dar atunci desigur îi așteptăm să vină la masă. Dacă vor veni, atunci și noi vom merge la biroul unuia dintre episcopi la ora 4 după-masă. Episcopul unitarian a părut să agreeze această soluție și, dacă am înțeles bine, a preluat asupra lui sarcina de a-i contacta pe ceilalți semnatari ai scrisorii din 2 august.

La masa de prânz au fost prezente, în afară de membrii Secretariatului, următoarele persoane:

Dl. Popovici (prefectul Poliției).
Secretarul Bisericii Episcopale Ortodoxe.
Dl. Emil Isac (inspector de Arte Frumoase).
Dl. G. Lecca.
Inspectorul Bianu.
Dr. Géza Kiss (deputat).
Dl. Fauernig (consulul austriac).
Dl. Frasch (consulul cehoslovac).
Consulul francez.
Dl. Dianu.
Inspectorul Pteancu.
Dr. S. Dragomir (profesor al Universității).
Dr. Fischer.

Dl. Adler (preşedintele Comitetului Evreilor Ortodocşi).
Consilierul Moge.
Dl. Glasner (şef-rabinul).
Dr. Elic Dăianu (episcop greco-catolic).
Dl. Iacobovici (rectorul Universității).
Domnul şi Doamna general Florescu.
Canonicul Balázs (romano-catolic.).
Dl. Nagy (episcop al Bisericii Reformate).
Dl. Ferencz (episcopul Bisericii Unitariene).

Rezultă de aici că atât episcopii, cât şi canonicul Bisericii Catolice au venit la masa de prânz. Preotul luteran nu a apărut, dar ne-a spus, când am trecut pe la biroul lui după-masă, că nu a fost nicidecum informat asupra înțelegerii la care se ajunsese, şi că regretă foarte mult că nu a fost de față.

În timpul prânzului am discutat îndeosebi cu episcopii unitarian şi reformat (amândoi maghiari) anumite chestiuni şcolare, dar am decis să nu purtăm o discuție serioasă până la întâlnirea de la ora 4 după-masă la biroul episcopului reformat.

După prânz, şef-rabinul dl. Glasner şi preşedintele Comitetului Evreilor Ortodocşi, dl. Adler, m-au luat deoparte şi mi-au spus pe scurt, dar în modul cel mai emfatic, că ei nu au nici un fel de plângeri, că ei sunt cetățeni loiali ai noului Guvern şi singura lor dorință este ca Guvernul şi poporul român să înțeleagă aceasta.

La ora 4 membrii Secretariatului, dl. Ionescu, dl. Pteancu şi dl. Dianu au ajuns la biroul episcopului reformat. Acolo i-am aflat pe episcopul unitarian şi pe canonicul Bisericii Catolice. Şi dl. Ugron era prezent ca translator. Au mai fost de față încă două sau trei persoane, care cred că sunt secretarii diferiților episcopi.

Am impresia că dl. Hoden şi poate şi dl. Azcarate au luat notițe în cursul discuției. De aceea eu voi reda doar un scurt sumar, cu atât mai mult cu cât memoria nu este capabilă să rețină toate detaliile.

Episcopul reformat a început prin a arăta că până în ultimele minute ei nu aveau altă ştire despre planurile noastre decât că vom părăsi oraşul după-masă devreme, şi acesta a fost motivul pentru care s-au gândit că nu e potrivit să vină la masa de prânz, riscând astfel să fie înțeleşi greşit în ideea lor că o scurtă conversație la masa de prânz poate fi considerată o discuție deplină şi sinceră asupra unor chestiuni de extremă importanță.

Am răspuns printr-o scurtă explicitare a caracterului misiunii noastre. Am adăugat că aş fi foarte bucuros să aud ce au de spus cei prezenți.

Episcopul reformat a spus că nu există nici un motiv să credem că dorința lor de prezervare a şcolilor, bisericilor şi a limbii maghiare este un rezultat al iredentismului. Minoritățile cred, în schimb, că au dreptate să considere că o atitudine ostilă există din partea Guvernului român.

Apoi, în replică la întrebarea mea dacă ar avea de subliniat anumite puncte speciale, el a menționat decretul românesc care limitează obligația statului de a plăti salariile protopopilor doar la cazurile în care protopopiatul este compus dintr-un oarecare număr de parohii. A mai menționat decretul prin care posturile vacante de preoți nu trebuie acoperite fără a se face apel la Guvern, în cazul în care parohia numără sub 300 de credincioşi. Dl. Ionescu a răspuns la cele două plângeri în modul în care îmi explicase şi mie chestiunile. (Vezi notele mele din 29 iulie.)

Episcopul a continuat, amintind anumite stipulații ale noii Constituții a României (articolele 22 şi 72), care arată, spunea el, că bisericile minorităților nu sunt tratate în acelaşi mod ca şi Biserica Ortodoxă a majorității. El considera acestea ca fiind contrare prevederilor tratatului minorităților. Am spus că tratatul prescrie faptul că diferența de religie nu trebuie în nici un chip să devină motivul unui tratament diferit. Atunci dl. Ugron a intervenit, spunând: "Aceasta înseamnă că diferitele biserici trebuie tratate exact în acelaşi fel. " Nu mi s-a părut potrivit să afirm că nu sunt de acord cu el, dar cred că cei de față au simțit oarecum că în acest punct există o diferență de opinie.

Episcopul a mai făcut o amănunțită dare de seamă asupra concepției fundamentale a relațiilor dintre biserică şi stat, în conformitate cu legile maghiare, şi a evidențiat faptul, că după părerea lui, Guvernul intervine în autonomia bisericii.

Discuția a evaluat apoi situația financiară a şcolilor confesionale şi alte chestiuni. Cred că am dreptate atunci când afirm că nici un element nou de interes nu a mai apărut. De fapt, am fost destul de uimit că ni s-a spus atât de puțin față de ceea ce ştiam de dinainte.

În cursul discuțiilor mi-au fost înmânate două hârtii, una de către episcopul unitarian, cealaltă de către canonicul catolic[20], ambele conținând plângeri specifice. I le voi arăta dl. Ionescu şi i le voi trimite în copie din Geneva. Una dintre plângeri, conținută în hârtia canonicului catolic (cu no. 4), a fost discutată destul de pe larg. Se referă la chestiunea dacă ordinele religioase vor avea dreptul să predea în şcolile lor în orice altă limbă decât limba română. Punctul de vedere pe care dl. Pteancu l-a explicat la această întrunire susține că ordinele religioase nu sunt instituții naționale, ci străine, şi nu li se poate permite să lucreze decât în interes public. Ministerul Instrucțiunii Publice este deci de părere că a sosit timpul să se introducă limba română în şcolile secundare ale acestor ordine. În Oradea Mare am vizitat una din aceste şcoli şi am găsit cadrele didactice foarte supărate din cauza acestui decret, care, ni s-a spus, foarte probabil va avea drept consecință faptul că mulți copii nu vor mai urma de fel învățământul secundar, ci vor fi trimişi la lucru sau li se va da o altfel de ocupație.

Episcopul reformat a menționat în timpul discuției o afirmație atribuită miniştrilor actualului Guvern, şi anume că invocarea tratatului minorităților ar însemna trădare, şi m-a întrebat ce cred despre aceasta. I-am spus că desigur nu-mi pot exprima nici o părere în legătură cu ceea ce au spus sau nu au spus diferiți miniştri şi că… o cunoaştere precisă a unor astfel de fapte. Cred, totuşi, că este destul de natural ca miniştrii Guvernului să evidențieze faptul că ei nu pot permite minorităților să se constituie, ca să zic aşa, parte într-un proces împotriva propriului lor Guvern. Tratatul nu recunoaşte minorităților o asemenea poziție. Tratatul pune la punct colaborarea între Guvern şi Liga Națiunilor în scopul de a găsi soluții numeroaselor probleme delicate ivite din faptul că în Europa de după război subzistă considerabile minorități rasiale, religioase şi lingvistice, însă, de exemplu, ar fi un lucru imposibil să permită minorităților să dea în judecată propriul lor Guvern în fața Curții Internaționale sau în fața Consiliului Ligii Națiunilor. Membrii Consiliului proveniți din diferite state urmează să decidă ce paşi trebuie întreprinşi în fiecare caz, dar minoritățile însele nu pot iniția nici o acțiune. Pe de altă parte, minoritățile sunt libere să-şi înainteze vederile în petiții adresate Ligii Națiunilor. Cred, totuşi, că poate nu este cel mai bun lucru să trimiți acuzații împotriva unui Guvern, care acuzații sunt adesea scrise într-o viziune unilaterală şi se bazează mai mult pe temeri față de viitor decât pe fapte reale. Am sugerat că o soluție mai bună ar fi aceea ca minoritățile, atunci când doresc ca Secretariatul Ligii să fie mai bine informat, să ne scrie, însă nu sub înfățişarea unei petiții oficiale. În asemenea cazuri, fireşte, îmi voi rezerva dreptul de a trimite o copie Guvernului român. Dl. Ionescu, fără a-şi exprima

categoric opinia, a părut să fie total de acord cu ceea ce am spus. Totuşi episcopul reformat a spus că pentru ei problema se pune astfel: dacă ei ar scrie Secretariatului, nu cumva Guvernul României ar considera că au comis o acţiune neloială? La aceasta am găsit cu cale să nu răspund.

Discuţia a durat 2 ore şi jumătate, iar excursia cu maşina pe care ar fi trebuit să o facem s-a suspendat.

După această întrunire, am schimbat adresele cu reprezentanţii celorlalte corpuri religioase din oraş, şi l-am vizitat şi pe preotul luteran (Dr. Gusztáv Kirchknopf), care – cred că am spus-o şi mai înainte – şi-a exprimat marele regret că nu a fost informat despre modificarea de program, conform căreia şi el ar fi trebuit să fie prezent la prânz. Dl. Ionescu mi-a spus mai târziu că, totuşi, acest preot este o persoană destul de suspectă care duce o propagandă maghiară vehementă.

Am cinat la gară cu aceleaşi persoane care ne întâmpinaseră la sosirea din dimineaţa aceea. În timpul cinei mi s-a spus că la întrunirea din casa episcopului reformat a fost de faţă şi un ziarist, care a luat notiţe. Am fost foarte uimit, şi i-am spus dl. Dianu că aş vrea să se aducă la cunoştinţa episcopului că eu sper că ne-am înţeles că discuţia din casa sa a avut un caracter privat şi nu va fi dată presei. Dl. Dianu l-a rugat pe dl. Kiss să aranjeze cu episcopul ca ziarele să nu publice ceea ce s-a vorbit la întrunire. I-am spus dl. Kiss că, fireşte, în cazul acesta îl consider responsabil pe episcop, întrucât întâlnirea a avut loc în casa lui şi nu ni s-a spus că va fi prezent şi un ziarist.

Am plecat spre Oradea Mare, dormind în tren.

E. C.
3 / 8 / 23

*
* *

Am ajuns la Oradea Mare în dimineaţa de 3 august şi am fost întâmpinaţi la gară de prefect, dl. Julien Peter, de primar şi de prefectul Poliţiei. Prefectul este de naţionalitate elveţiană, dar trăieşte în România de 14 ani, cred, s-a căsătorit cu o doamnă române, şi, desigur, judecând după atitudinea lui din timpul discuţiilor avute pe teme şcolare şi bisericeşti în cursul vizitei noastre, susţine o linie destul de naţionalist-românească. Fireşte, sunt incapabil să judec calităţile lui administrative şi politice, dar în mare face impresie bună, deşi pare uşor prea autoritar în relaţiile lui personale cu oamenii.

Însoţiţi de prefect şi, din câte îmi amintesc, de primar, am fost la un număr de şcoli şi biserici, şi, pentru că totul a fost extraordinar de bine organizat, am putut vedea foarte multe instituţii în timpul dimineţii. Am vizitat Institutul Catolic, patronat de Surorile Sf. Vincenţiu, o şcoală catolică normală de băieţi, un liceu evreiesc, teatrul maghiar, biblioteca comunală şi o şcoală primară a evreilor ortodocşi. Dl. Hoden şi dl. Azcarate au luat notiţe. Într-unul din locurile pe care le-am vizitat, am fost abordat de către un bărbat (Dr. G. Tábery, redactor al ziarului "Nagyvárad"), care mi-a spus că el reprezintă Societatea Maghiară din Oradea Mare, şi că în urmă cu câtva timp a avut dificultăţi cu autorităţile fiindcă doreau să-l comemoreze pe Petőfi. Autorităţile au tăiat considerabil din program, şi, în optica Dr. Tábery, au mers prea departe. Cum Dr. Tábery a menţionat şi starea de asediu, l-am întrebat pe prefect dacă aceasta înseamnă că autoritatea civilă sau cea juridică este în vreun fel restrânsă sau limitată de către autoritatea militară. Prefectul mi-a răspuns că nu este cazul de aşa ceva. Starea de asediu

poate fi considerată mai mult ca un avertisment pentru populație, decât o alterare a puterii administrative.

Cât priveşte restul, fac trimitere la notele dl. Hoden şi ale dl. Azcarate.

Am luat prânzul la prefect acasă. Au fost prezente în jur de 20 de persoane, iar prefectul m-a anunțat de dinainte că aici nu se vor repeta dificultățile care se iviseră la Cluj. Pe cele mai multe dintre persoane le văzusem în timpul rundei de dimineață. Iată lista următoare:

Domnul şi doamna prefect Peter.
Dr. Josif Moskovits (fost senator şi şef al Partidului lui Tisza).
Dr. Nicolai Zigre (fost prefect, fost subsecretar de stat la Interne).
Dl. Sulyok Ştefan (episcop reformat).
Dl. Miska Moskovits (fost deputat ungar).
General Teodorescu (comandantul celei de-a doua divizii de vânători).
Dr. Coriolan Bucico (primar).
Dl. Ionescu
D-na Valeria Jurca (magistrat).
Dl. Ioan Ilie (magistrat).
Dl. Lecca
Episcopul Bijelik (episcop catolic).
Dr. Havanyi Iuliu (rectorul Academiei de Drept).
Dr. Magier Aurelian (protopop ortodox).
Dl. Nicolai Popovici (fost prefect).
Dl. Maternyi Imre (episcop luteran).
Dl. Pteancu.
Dl. Desideriu Tempeleanu (subprefect).
Dr. Kecskeméti Lipot (şef-rabin).
Dr. Benjamin Fuchs (şef-rabin).

Prânzul a fost foarte reuşit, fiindcă reprezentanții de față ai diferitelor biserici şi rase păreau să se afle în termeni amicali. Prefectul a ținut o cuvântare drăguță în cinstea Ligii Națiunilor, iar eu am răspuns la această cuvântare.

După prânz am plecat cu automobilul spre Salonta Mare, unde am vizitat muzeul maghiarului János Arany, apoi am intrat într-una sau două biserici, unde i-am văzut pe preoți, şi în fine am mers la primărie, unde se strânsese o mare adunare a consilierilor comunali. Cu această ocazie, ca şi în ocaziile similare, am interogat numeroase persoane despre chestiunile lingvistice, şcolare şi bisericeşti, şi despre condițiile de viață în general.

Am cinat cu câțiva dintre consilierii comunali şi cu alte câteva persoane, şi am părăsit Salonta Mare în aceeaşi seară, pornind spre Arad şi dormind în tren.

În cursul discuțiilor mele cu prefectul, dl. Peter, acesta mi-a spus că este corect ca naționalitatea acționarilor societăților bancare şi a altor societăți să fie cea română, dar aceasta nu înseamnă rasă română, ci doar cetățenie română. El însuşi a colaborat la fondarea unor astfel de societăți, şi era perfect sigur pe cele afirmate.

Dl. Peter mi-a mai spus că sunt corect informat, atunci când i-am spus că Banca Națională fusese destul de strictă garantând bani unor bănci aparținând minorităților, dar, în opinia lui, aceasta se baza pe condiții speciale în fiecare caz, şi nu indică o politică nefavorabilă minorităților. Intenția Guvernului în restrângerea plăților efectuate către anumite bănci este aceea de a împiedica speculațiile valutare.

Ar trebui să menționez că dl. Peter a insistat de multe ori asupra importanței fundamentale a bunei administrații a acestor provincii. Mi-a spus confidențial că ar exista un plan susținut de către unul din membrii Guvernului, conform căruia prefecții ar trebui aleşi dintr-un grup de persoane agreate din motive politice de către Guvern. Dl. Peter credea că acest lucru ar fi foarte periculos, şi m-a întrebat dacă aş putea să transmit dl. Duca, pe care-l cunoaşte foarte bine, părerea sa. Am spus că sunt de acord cu el că sistemul pare destul de neînțelept în actualele circumstanțe, şi că sub o formă sau alta voi încerca să găsesc un prilej pentru a-i atrage atenția dl. Duca asupra acestui fapt.

De asemenea dl. Peter mi-a spus că el va părăsi prefectura, lucru pentru care nu părea deosebit de fericit. Totuşi soția lui mi-a spus că speră ca absența lui să fie de scurtă durată şi să revină curând.

E. C.
4 / 8 / 23

*
* *

În data de 4 august am ajuns la Arad, unde am fost întâmpinați la gară de către prefect, dl. Georgescu, de primar, prefectul Poliției şi de un căpitan. După micul dejun, am fost să vizităm câteva biserici, şcoli şi alte instituții sociale. Dl. Azcarate şi dl. Hoden au luat notițe. Am descoperit că, la fel ca în toate celelalte locuri pe care le-am văzut în această parte a țării, clădirile şcolii şi bisericii sunt foarte frumoase şi că toate şcolile maghiare sunt extrem de bine dotate cu tot materialul necesar învățământului. Ulterior cineva mi-a spus că Guvernul maghiar pusese mare accent în a avea cele mai bune şcoli maghiare în această parte de țară, şi aceasta de dragul propagandei, deoarece chiar şi şcolile din Budapesta de multe ori nu erau atât de bine dotate şi nu aveau întotdeauna clădiri atât de bune precum aceste şcoli.

Una din şcolile vizitate a fost un liceu mare pentru pregătirea viitoarelor învățătoare. "Directrice" mi-a spus că frumoasa clădire, foarte bine dotată cu tot materialul didactic necesar, fusese ocupată înainte de către o şcoală ungurească, dar a fost preluată de către statul român şi transformată într-un liceu de fete. Dl. Ionescu mi-a explicat că puțini maghiari au dorit să aibă şcoala, iar acelora care înainte vreme urmaseră orele acelei şcoli li s-au acordat facilități pentru a-şi continua studiile la alte şcoli în care se foloseşte limba maghiară.

Dl. Dianu mi-a spus că Regele şi Regina vor trece prin Arad în dimineața aceea, şi m-a întrebat dacă vreau să merg la gară să-i văd; m-am gândit că este o idee bună, aşa că am mers toți la gară. Am purtat o scurtă discuție cu Regele, salutând-o de asemenea şi pe Regină. Regele m-a întrebat dacă am văzut tot ceea ce dorisem să văd, iar eu i-am confirmat, spunându-i că văzusem tot ce fusese posibil să văd într-un timp atât de scurt, şi că suntem foarte recunoscători pentru toate înlesnirile acordate nouă, care ne-au permis să dobândim atât de bune cunoştințe asupra condițiilor româneşti.

De la gară ne-am dus să vedem o mare fabrică de locomotive şi vagoane de tren. Directorul [R. Soepkez] ne-a făcut ghidajul. Mi-a spus că este director încă de dinainte de război. A spus că este maghiar. Cred că este evreu maghiar. Fabrica are cam 2. 000 de muncitori. Nu se face nici o diferență de rasă sau religie, şi un mare număr de muncitori sunt unguri. Acelaşi lucru este valabil şi pentru personalul funcționăresc. Directorul mi-a mai spus că producția este aproape independentă de importurile din străinătate. Au în țară lemn, fier şi cărbune, şi aproape toate cele necesare. Ei îşi produc singuri cea mai mare parte a

componentelor produselor lor. A mai spus că pe moment fac reparații pentru Guvernul român, şi nu au comenzi pentru construcția de alte locomotive. L-am întrebat dacă Guvernul ar apela la străinătate, mai înainte de a-i da lui şi companiei lui şansa competiției. Mi-a spus că în mod cert cererea i se va face companiei lui, mai înainte oricărei companii străine. Cât despre modul de constituire a companiei, o parte însemnată a acțiunilor se află în mâinile unui italian [Camillo Castiglione].

Apoi am luat prânzul la hotel împreună cu prefectul şi alte persoane, inclusiv dl. Tomulescu, deputatul județean. Soția prefectului a fost şi ea de față. Ea mi-a spus că fratele ei s-a căsătorit cu o doamnă norvegiancă, şi o parte a conversației a fost dedicată relațiilor dintre România şi Norvegia în timpul războiului, şi premii acordate românilor de diferite țări în acea perioadă. Dl. Tomulescu şi-a exprimat marea lui apreciere pentru felul în care românii fuseseră primiți în Norvegia.

După prânz am pornit cu maşina spre Pecica, care este un sat mare cu populație parțial maghiară şi parțial românească. Am fost întâmpinați mai întâi de partea maghiară a locuitorilor, şi am avut o scurtă discuție cu preotul lor, care mi-a zis că există deplina libertate religioasă şi că cele două jumătăți ale populației trăiesc foarte bine împreună. Limba maghiară este folosită în biserică şi în şcoală.

Apoi ne-am dus la români, care se aflau la câteva sute de metri de primul loc, şi acolo am discutat, de asemenea, cu preotul. Acesta mi-a confirmat în toate amănuntele cele spuse de colegul său de la biserica maghiară, şi a subliniat bunele relații între diferitele părți ale populației.

În ambele locuri erau de față câteva sute de persoane. Am fost conduşi la ceea ce s-ar putea numi cămin cultural, şi a fost limpede că locuitorii vădesc un foarte mare interes față de vizita noastră.

În acest caz ca şi în alte câteva, este poate dificil de spus dacă interesul lor provenea din prezența prefectului, sau dacă se datora prezenței funcționarilor Ligii Națiunilor, ori dacă nu cumva țăranii nu aveau o idee tocmai clară despre scopul acestor întruniri. Totuşi, discuțiile pe care le-am purtat pretutindeni cu diferite persoane de față mi-au creat impresia că în orice caz conducătorii locuitorilor erau deplin conştienți de calitatea noastră ca delegație a Ligii Națiunilor, şi în cuvântările ținute cu multe prilejuri Liga Națiunilor a fost menționată în mod special. Când eram fotografiați, şi acest lucru s-a întâmplat frecvent, funcționarii Secretariatului erau întotdeauna plasați în prim-plan, iar prefectul şi primarul în spatele nostru.

Apoi am mers cu maşina spre frontiera ungară, străbătând "pusta" (stepa), şi înapoi la Arad, iar de acolo mai departe spre Pâncota, unde am cinat şi am dormit.

În cursul acestor varii excursii, am discutat cu diferite persoane care erau cu noi asupra caracterului etnografic al locuitorilor prin care treceam şi al împrejurimilor lor. Am fost informat, şi într-o oarecare măsură am avut ocazia să verific eu însumi faptul că, deşi eram foarte aproape de graniță, populația nu este în nici un caz un bloc de maghiari. Dimpotrivă, aici locuiesc mulți români şi ei constituie un element considerabil al populației. Dl. Tomulescu şi alții mi-au mai spus că un număr considerabil de români trăiesc şi de cealaltă parte a frontierei.

E. C.
5 / 8 / 23

*

* *

Duminică, pe data de 5 august, am făcut o excursie la locul numit Miniş, unde am fost întâmpinaţi de o mare mulţime de români şi şvabi. De-a lungul întregului drum de la Pâncota la Miniş, de-a lungul liniei de tramvai pe care am parcurs-o se înşiră case. Arhitectura acestor case, ca şi obiceiurile locuitorilor fac evident faptul că aceşti oameni sunt esenţialmente români. Acelaşi lucru este valabil şi în Miniş. Acolo am vizitat şcoala de viticultură şi o mare fabrică de vin şi spirt. Directorul acesteia din urmă este şvab, aşa cum sunt nu puţini dintre săteni, cu toate că şvabii se află în absolută minoritate faţă de români. Am vorbit cu mai multe persoane (aici, ca peste tot în Transilvania, limba pe care am folosit-o cu cel mai mare succes a fost germana), şi i-am întrebat despre starea lor. Mi s-a spus că starea lor economică este bună în general, ceea ce cred că se datorează faptului că acest ţinut este o zonă viticolă excelentă. Cele două ramuri ale populaţiei, românii şi şvabii, am înţeles că trăiesc împreună destul de fericite şi fără fricţiuni menţionabile.

După ce am revenit la Pâncota cu tramvaiul, am plecat la Sântana, unde am fost primiţi de mari mulţimi. Acesta este un orăşel şvăbesc, locuit aproape exclusiv de ţărani şvabi. Arătau extrem de prosperi. Ca replică la o întrebare pe care am pus-o, mi s-a răspuns că aici aproape toţi sunt “milionari”. Ţăranii au fiecare pământul lor şi casa lor, iar starea financiară a orăşelului este foarte bună. Mi s-a spus că în toamna viitoare vor fi asfaltate toate trotuarele. Atunci când i-am întrebat cum îşi pot permite aşa ceva, în actualele condiţii economice dificile, mi s-a dat răspunsul că aici aproape toţi sunt milionari.

Am fost întâmpinaţi de primar şi alte persoane proeminente ale orăşelului, ca şi de preotul romano-catolic. Se întocmise un program plin al recepţiei noastre, ce includea focuri de artificii în chip de salut din partea gărzii comunale, o foarte drăguţă trupă de ţărani îmbrăcaţi în ceea ce cred că este uniforma lor şvăbească specifică.

Însoţiţi de preotul catolic am mers la biserică. Cu acest prilej, ca şi în multe altele, prefectul şi autorităţile care erau cu noi s-au menţinut în fundal, pentru a scoate în evidenţă faptul că oaspeţi ai orăşelului erau membrii Secretariatului, iar nu autorităţile române. Biserica a fost plină ochi de oameni, – câteva sute. Clădirea bisericii este foarte drăguţă. Slujba nu se sfârşise, dar a fost amânată până la sosirea noastră. S-a slujit numai în germană, cărţile de rugăciune fiind şi ele în aceeaşi limbă.

Apoi am vizitat casa unuia dintre ţărani, găsind acolo toate semnele prosperităţii economice şi ale bunăstării. Sunt convins că aceasta nu este în nici un caz una din casele ieşite din comun.

Am luat prânzul la casa primarului, unde preotul catolic a ţinut în germană un discurs elocvent în cinstea Regelui. În acest discurs şi-a exprimat puternicul sentiment al loialităţii populaţiei şvăbeşti faţă de Casa regală. A menţionat faptul că Regele însuşi are sânge german în vine. A spus că şvabii sunt ferm decişi să fie cetăţeni buni şi loiali ai României Mari. Mie mi-a spus, atât înainte cât şi după cuvântare, că toată lumea convieţuieşte fericită şi nu sunt plângeri.

Am întrebat pe una sau două persoane, dacă reforma agrară nu a impietat asupra paşnicei vieţi rurale, şi mi s-a spus că nu s-a întâmplat aşa ceva, deoarece, cu excepţia a 20-30 persoane, toată lumea avea pământ, şi în ceea ce priveşte pe cele 20-30 persoane, li s-au acordat facilităţi pentru a primi pământ altundeva dacă ar cere.

De la Sântana ne-am deplasat cu maşina înapoi la Arad, unde ne-am despărţit atât de dl. Pteancu şi de dl. Tomulescu, cât şi de celelalte persoane care fuseseră cu noi, cu excepţia

prefectului şi a soţiei lui, care ne-au însoţit la Timişoara. Aici ne-am despărţit de dl. Azcarate, care a luat trenul spre Geneva. Dl. Hoden s-a reîntors la Arad, ca să ia trenul spre Budapesta, iar d-şoara Harris şi cu mine, împreună cu dl. Ionescu, dl. Dianu şi dl. Lecca, ne-am întors la Bucureşti.

La Timişoara am avut timp prea puţin, pentru a putea face vreun studiu.

E. C.
5 / 8 / 23

*
* *

În dimineaţa de luni, 6 august, am ajuns la Bucureşti. Am luat prânzul cu dl. Lecca şi dl. Juraşcu, de la Ministerul de Externe. Discuţia nu a avut o deosebită relevanţă, dar aş putea menţiona faptul că ambii domni mai sus-amintiţi au fost victime ale reformei agrare, şi că în special dl. Lecca s-a plâns destul de amarnic de pierderea moşiilor care fuseseră în mâinile familiei sale vreme destul de îndelungată. Amândoi au căzut de acord că exproprierea a fost egală cu confiscarea, dat fiind faptul că indemnizaţia plătită a fost foarte, foarte mică. Aceasta s-a ridicat abia la 2% din valoarea reală, şi a fost plătită în obligaţiuni de stat, care la rândul lor sunt cotate cam la 40 % din valoarea lor. Astfel indemnizaţia atinge abia 1 % din valoarea de piaţă reală.

Dl. Duca nu era la Bucureşti, şi urma să sosească aici abia a doua zi. De aceea mi-am petrecut cea mai mare parte a după-amiezii în compania dl. Ionescu, care m-a însoţit la cumpărături, şi am mai discutat o dată o parte din chestiunile abordate anterior.

La cină, d-şoara Harris şi cu mine am fost oaspeţii secretarului general al Ministerului de Externe, dl. Filodor. De faţă erau şi dl. Diamandi, dl. Ionescu, dl. Arion, dl. Juraşcu, dl. Dianu şi dl. Lecca.

I-am prezentat dl. Filodor cele mai călduroase mulţumiri din partea mea şi a colegilor mei, pentru toate facilităţile care ne-au fost acordate în cursul călătoriei, spunându-i că văzusem şi intrasem în contact cu orice persoană pe care am fi dorit s-o vedem în această împrejurare, şi că, în pofida timpului foarte scurt pe care l-am avut la dispoziţie, cred că am dobândit o foarte bună imagine generală asupra condiţiilor politice, sociale, economice şi de altă natură în acele regiuni din România prin care călătorisem.

L-am felicitat pe dl. Arion pentru numirea sa ca ministru. El va rămâne în continuare şeful Secţiei de presă a Ministerului de Externe. De aceea numirea sa are, cel puţin deocamdată, numai un caracter onorific.

Dl. Filodor m-a întrebat ce impresie generală mi-am făcut despre exactitatea afirmaţiilor conţinute în diferite petiţii primite de noi, acum că fusesem la faţa locului. I-am răspuns că am avut putinţa de a verifica faptul că petiţiile sunt exagerate în multe puncte, iar că în anumite puncte creează chiar o impresie cu totul falsă. Am senzaţia că tendinţa generală a politicii Guvernului român faţă de minorităţile sale este mult mai bună decât era de aşteptat, dar că, desigur, anumite chestiuni, de importanţă mai mare sau mai mică, încă dau naştere la dificultăţi. Cred că cea mai bună soluţie a acestor dificultăţi este stabilirea celei mai bune administraţii în provinciile în care minorităţile locuiesc în proporţie mai mare. Dl. Filodor mi-a spus că este conştient de acest lucru, dar că necazul este că România nu are încă format personalul administrativ în număr suficient de mare. Din punct de vedere administrativ, România este un stat foarte tânăr, şi chiar Vechiul Regat /este un stat tânăr/, şi când au avut de

administrat o suprafață mai mare s-au confruntat cu lipsa considerabilă a administratorilor potriviți. Am spus că mie mi se pare vital să se facă efortul suprem de a trimite în aceste provincii pe cei mai buni prefecți şi cei mai buni funcționari din administrație, indiferent de opiniile lor politice. Cred că dl. Filodor a fost de acord cu mine, dar nu ştiu dacă poziția sa în Ministerul de Externe îi permite să exercite vreo influență asupra Guvernului român în această privință. Sunt înclinat să cred că nu acesta este cazul.

I-am dat dl. Ionescu o copie a hârtiilor care îmi fuseseră înmânate la Cluj, spunându-i că nu intenționez să le înmânez oficial Guvernului său.

E. C.
7 / 8 / 23

*
* *

Pe 7 august, dl. Duca mi-a dat întâlnire pentru aceeaşi după-masă. Majoritatea timpului am petrecut-o lucrând la hotel, apoi am luat prânzul cu dl. Lecca şi dl. Juraşcu. Discuția purtată cu ei a avut aproximativ acelaşi caracter ca şi discuția din ziua anterioară, rotindu-se în special în jurul chestiunii reformei agrare.

După-masa l-am vizitat pe dl. Duca la Ministerul de Externe. M-a primit cu extremă prietenie, şi dacă i-au fost înmânate rapoarte asupra călătoriei noastre – ceea ce eu consider a fi un lucru sigur -, aceste rapoarte au fost cu certitudine foarte apreciative la adresa modului în care şi-au desfăşurat munca membrii Secretariatului.

I-am mulțumit dl. Duca pentru facilitățile acordate nouă, pentru ospitalitatea oferită nouă tuturor de către Guvernul român.

I-am spus că scopul principal al vizitei noastre în România fusese acela de a stabili contact direct între Guvernul român şi Secretariatul Ligii Națiunilor, şi că eu cred că acest scop a fost atins. Dl. Duca a spus că este sigur de aceasta, sperând că înțeleg că sunt binevenit oricând în România, şi că mi se vor acorda întotdeauna toate facilitățile de a vedea şi auzi orice aş dori să văd sau să aud.

Am continuat apoi prin a spune că, în ceea ce priveşte în particular aspectul muncii mele, problema minorităților, sunt bucuros să afirm că am strâns o bogată colecție de informații, şi că sunt convins că într-un timp atât de scurt nu aş fi putut vedea ori auzi mai mult decât făcusem. Programul călătoriei noastre se dovedise a fi extrem de bine pus la punct, deşi puțin obositor. Dl. Dianu şi dl. Lecca ne fuseseră deosebit de utili şi cred că un mare sentiment de cordialitate se stabilise între ei şi noi cei din Secretariat. Vorbisem foarte franc unii cu ceilalți în timpul călătoriei. I-am mulțumit dl. Duca pentru că ni-i dăduse drept însoțitori ai misiunii noastre.

De asemenea, l-am rugat pe dl. Duca să fie bun să transmită miniştrilor Cultelor şi Instrucțiunii Publice cele mai calde mulțumiri din partea mea, pentru faptul că îi trimiseseră pe dl. Ionescu şi dl. Pteancu cu noi. Dl. Duca a spus că le va transmite cu siguranță.

Apoi am spus că, întrucât dl. Pteancu nu este deosebit de tare la limbi străine, nu fusese foarte uşor de discutat cu el, în schimb dl. Ionescu, ale cărui calități excelente le-am subliniat, ne ajutase şi în chestiuni şcolare, nu numai în cele bisericeşti, care constituie sfera lui particulară de competență. Am spus că pentru mine a fost o mare bucurie să văd cum dl. Ionescu a fost primit pretutindeni ca şi un prieten şi un om ale cărui vederi nepărtinitoare şi imparțiale sunt incontestabile, chiar şi atunci când, în unele cazuri, persoanele cu care am

intrat în contact nu erau de acord cu el. Mă gândisem doar că excelentele sale calități ar fi fost şi mai utile dacă dânsul s-ar ocupa şi de problemele şcolii. Dl. Duca a spus că apreciază cele spuse de mine, dar necazul este că şcolile sunt nu numai confesionale, ci şi de stat şi private, şi de aceea fusese necesar ca întreaga problematică a şcolilor să fie subsumată Ministerului Instrucțiunii Publice.

Am menționat marele ajutor pe care ni-l acordaseră prefecții şi celelalte autorități în cursul călătoriei noastre şi am spus că întrucât probabil nu-şi pot face singuri reclamă în fața Guvernului, aş vrea să arăt că primirea ce ni se făcuse a fost întotdeauna deosebit de bună, iar aranjamentele au fost excelente pentru noi. Am adăugat că dintre aceşti prefecți i-am remarcat pe câțiva ca fiind oameni foarte capabili, fără a menționa însă nume.

I-am făcut dl. Duca o scurtă trecere în revistă a felului în care se derulase munca noastră; cum fuseserăm întâmpinați de mari mulțimi, de către funcționari, de reprezentanții bisericilor, şcolilor etc., cum vizitasem multe şcoli, biserici şi alte instituții sociale; cum ne-am familiarizat cu condițiile generale din diferitele locuri etc. I-am menționat şi faptul că am perceput în cadrul problemei minorităților o mare diferență între zonele de țară care se învecinează cu Ungaria şi restul țării. I-ar fi foarte uşor Guvernului să acorde o libertate specială secuilor şi saşilor, din partea cărora ideea iredentismului este geografic imposibilă. Am amintit excelenta impresie pe care mi-a făcut-o vizita la Sântana şi de asemenea importanța de a fi dobândit o imagine clară asupra relațiilor etnografice de ambele părți ale frontierei cu Ungaria, unde, cum descoperisem, populația nu este în nici un caz atât de compact maghiară cum crezusem anterior. I-am povestit şi discuția noastră de la Cluj cu reprezentanții bisericilor minorităților, şi despre prezența dl. Ugron, şi i-am spus că neînțelegerea din partea lor a scopului vizitei noastre m-a determinat să le explic caracterul ei real.

Dl. Duca m-a rugat să-mi exprim deschis dorințele legale legate de problema minorităților, sau de orice altă problemă privind Liga.

I-am răspuns că, desigur, creierul meu încă nu şi-a revenit, după primirea unei asemenea bogății de impresii de toate felurile, şi trebuie să încerc să pun în ordine aceste impresii mai înainte de a putea spune care sunt punctele specifice care vor trebui luate în considerare în viitor, sau despre care aş dori informații suplimentare de la Guvernul român. Totuşi, acum aş putea spune că, în general, impresiile mele sunt mult mai favorabile decât îndrăznisem să sper atunci când mă bazam pe documentația primită înainte de a veni aici. Avusesem cel mai bun prilej de a vedea că este total imposibil de a ajunge la o imagine reală şi adevărată asupra unor chestiuni atât de complicate fără a avea contact personal cu țara respectivă şi oamenii ei. De aceea, călătoria noastră a fost o mare reuşită, şi acum îmi pun mai mari speranțe în faptul că şcolile existente nu se vor îndepărta de principiile generale ale liberalismului şi considerației față de minorități, – principii pe care el /dl. Duca/ le susține atât de fervent, şi care constituie politica Guvernului său. El a răspuns că Guvernul român nu adoptă această politică de dragul minorităților ca atare, ci fiindcă ştie că este în interesul României ca toți cetățenii ei să fie tratați într-o asemenea manieră încât să le permită să fie mulțumiți şi să fie loiali statului. Pe de altă parte, el se gândeşte că situația actuală, cât îi priveşte pe anumiți conducători ai minorității maghiare, este aceea că oricâte concesii li s-ar face, ei tot s-ar plânge. Ei sau familiile lor au fost timp de sute de ani guvernanții țării, şi acum este greu pentru ei să accepte noua stare de lucruri.

Apoi am menționat proiectul de lege asupra unificării administrative a României, şi am spus că această lege este de un interes deosebit şi în ceea ce priveşte consolidarea țării. Am

întrebat dacă aş putea avea o copie după proiectul de lege. Dl. Duca a promis că va ordona să-mi parvină una, copie pe care am primit-o într-adevăr mai înainte de a părăsi Ministerul.

Am spus că dl. Ionescu îmi dăduse o copie a ultimului buget bisericesc, care mă interesează foarte mult, şi că aş dori să am de asemenea o copie a bugetului şcolar. Îl rugasem pe dl. Pteancu să mi-o procure, şi mă gândeam că, dacă n-o primesc până la plecarea mea, aceasta ar putea fi remisă Ministerului de Externe pentru a-mi fi trimisă. Dl. Duca a spus că voi avea orice doresc.

Când am spus apoi că am descoperit că problema reformei agrare se află la baza majorității dificultăților bisericeşti şi şcolare, dl. Duca mi-a replicat că, din punct de vedere financiar, statul se comportase cu instituțiile minorităților atât de generos pe cât îi permiseseră finanțele. I-am spus că mie îmi va fi de un considerabil ajutor ca, atunci când voi explica situația la Geneva ori altundeva, să am statistici arătând cât de mult pământ fusese expropriat, cât de mult fusese împărțit până acum, şi cât de mult se împărțise diferitelor rase ale țării. Din mai multe surse, inclusiv de la dl. Duca însuşi, obținusem deja informația că nu se făcuse nici o diferență între rase, şi că distribuirea pământului expropriat către țărani a însemnat în multe cazuri fortificarea elementului rasial al minorității. Acesta este un punct foarte important care trebuie susținut prin statistici. Dl. Duca a spus că va rezolva ca eu să primesc asemenea statistici.

Dl. Duca a mai spus că îşi pune problema dacă nu cumva ar trebui să traducă şi să împartă membrilor Adunării cele 3 memorii în chestiunile şcolii, bisericii şi reformei agrare, pe care mi le dăduse acum două săptămâni. I-am spus că eu consider că aceste acte sunt admirabile, şi că ar fi un lucru foarte bun să fie comunicate membrilor Ligii şi Adunării, dar este rezonabil ca Secretariatul să se ocupe de aceasta, oferind Consiliului ori Adunării informații despre chestiunile româneşti şi, în speță, despre problemele minorităților din România. Practic, acum am certitudinea că, având în vedere vizita întreprinsă de noi în România, precum şi colaborarea intimă stabilită între Guvernul român şi funcționarii Ligii, nici nu se pune problema aducerii chestiunii minorităților din România în fața Consiliului la inițiativa oricăruia dintre membrii săi.

Dl. Duca m-a întrebat dacă eu consider a fi înțeleaptă trimiterea dl. Ionescu împreună cu delegația la Geneva în timpul Adunării. I-am răspuns că sincer nu cred că este necesară, şi dacă cumva s-ar ivi vreo problemă pe care nu aş putea s-o rezolv eu personal în mod satisfăcător, în mod cert mă voi adresa delegației române şi încă ar fi timp destul pentru a se cântări dacă este sau nu oportun ca dl. Ionescu să vină.

Apoi am continuat prin a spune că plângerile pe care le ascultasem în cursul călătoriei noastre fuseseră în general aceleaşi pe care le cunoşteam deja din petiții. Foarte, foarte puține noutăți aflasem. Impresia mea este că în chestiunile ecleziastice plângerile nu sunt de mare însemnătate, dar că tot în aceste chestiuni prevalează o anumită teamă față de viitor. Totuşi mă asigurasem că legea bisericilor, ce urmează a fi promulgată în viitorul apropiat, fusese alcătuită într-o colaborare foarte strânsă cu bisericile minorităților. Înțeleg că se intenționează ca o dată în plus legea să le fie supusă atenției, mai înainte ca documentele să ajungă în Jurnalul [Monitorul] Oficial. Dacă el este de acord cu mine, voi mai citi o dată cu atenție actele, pentru a vedea că ele sunt în toate privințele gata de publicare, şi apoi să aranjăm să fie publicate cât mai repede. Dl. Duca a spus că este întru-totul de acord.

Apoi i-am amintit despre scrisoarea pe care o primisem de la dl. Görög, când eram la Suseni pe 29 iulie şi despre răspunsul pe care i l-am dat. Dl. Duca a spus că i-ar fi plăcut ca eu să-l întâlnesc pe dl. Görög, dar că este perfect de acord cu răspunsul meu.

Dl. Duca m-a întrebat în ce formă mă gândesc că ar putea fi stabilită legătura cu Secretariatul prin ministrul român din Berna. Am spus că cel mai simplu ar fi să scrie o scrisoare Secretarului General, în care să arate că Guvernul român îl numise pe ministrul din Berna ca reprezentant al său permanent la Ligă, însărcinat în special cu corespondenţa dintre Guvern şi Ligă. Această înţelegere nu va putea, desigur, împiedica Guvernul de a nu-l include pe ministru în delegaţia sa la Adunare, şi nici de a nu-l folosi în anumite cazuri ca purtător de cuvânt al său în Consiliu. Dl. Duca m-a rugat să aranjez cu dl. Filodor să fie pregătită o scrisoare în acest sens.

Apoi m-a întrebat dacă este posibil să fie trimişi mai mult decât 3 delegaţi la Adunare, adică dacă alături de cei 3 ar putea fi numiţi delegaţi-asistenţi. Am spus că nimic nu contravine numirii de delegaţi tehnici sau asistenţi, iar, dacă guvernul lor doreşte aşa ceva, acestor delegaţi li se vor oferi locuri într-o comisie.

I-am dat dl. Duca o copie a Circularei Biroului (Office Circular) asupra numirii unui membru de secţie A al Secţiei birourilor Internaţionale (International Bureaux Section). Dl. Duca m-a rugat să-i dau puţin timp să cugete asupra chestiunii. (Nu considerasem oportun să menţionez această problemă la sosirea mea în urmă cu două săptămâni, întrucât înţelesesem că exista un anumit sentiment împotriva Secretariatului, din cauza poziţiei dl. Lahovary, şi atunci oferta numirii unui om care să deţină funcţia doar 2 ani ar fi putut fi considerată o prea mică compensaţie. În particular, am vrut să aştept, să văd dacă aş putea eu găsi pe cineva, mai înainte de a supune chestiunea atenţiei ministrului. În această direcţie, însă, nu am avut succes.)

În cele din urmă, dl. Duca m-a rugat să-i scriu deschis în legătură cu orice problemă de interes, şi ca răspuns la întrebarea mea a spus că, fireşte, i-aş putea scrie neoficial. Aceasta este cea mai bună cale de a trata chestiuni aidoma celor cu care sunt însărcinat eu.

La despărţire, dl. Duca şi-a reînnoit încă o dată în termeni foarte hotărâţi asigurarea că Guvernul român este foarte mulţumit că am venit, şi a adăugat că atunci când a spus "au revoir", nu se referea la Geneva (deşi spera că poate va putea veni la Adunare), ci la România. Eu tot va trebui să merg în Basarabia, cum îmi spusese mai demult.

Dl. Duca a spus că, aşa precum aflasem anterior de la dl. Lecca, ar dori foarte mult să iau cina în compania lui în seara aceea, dar, aşa cum îl informase dl. Lecca, întrucât eu sunt nerăbdător să mă întorc la munca mea de la Geneva, nu insistă.

Apoi am fost să-l văd pe dl. Filodor şi, luându-mi rămas-bun, i-am vorbit şi despre scrisoarea către Secretarul General de acreditare a ministrului din Berna ca reprezentant permanent al Ligii. I-am spus că, desigur, ei vor lua în considerare dacă este dezirabil din punctul lor de vedere să ceară o copie specială a documentelor tipărite şi reînnoite care să fie trimise direct la Bucureşti.

Dl. Arion, pe care l-am văzut apoi, mi-a spus că speră că va ieşi un lucru bun din legătura sa cu Secţia de informare a Secretariatului. El personal este foarte interesat ca această legătură să fie optimă.

Apoi mi-am luat rămas-bun de la dl. Juraşcu, dl. Dianu şi dl. Lecca. L-am întrebat pe dl. Dianu dacă ar trebui să las cartea mea de vizită, a dl. Hoden şi a dl. Azcarate cuiva din Minister sau vreunei alte persoane. Dânsul mi-a spus că nu este necesar. Îi văzusem personal la Minister pe toţi cei cu care intrasem în contact nemijlocit, şi ministrul însuşi va transmite complimentele mele ministrului Cultelor Publice şi Instrucţiunii Publice. În ceea ce-i priveşte pe dl. Hoden şi dl. Azcarate, toată lumea este la curent că ei nu au revenit la Bucureşti.

În aceeaşi după-masă, dl. Ionescu, pe la care nu putusem să trec în cursul dimineţii, a venit să mă vadă la hotel. Am purtat o discuţie de o oră pe diferite probleme. I-am spus că dl. Duca sugerase că poate el ar trebui să vină la Geneva, dar că eu îi replicasem că aceasta nu este necesar, cel puţin deocamdată. A spus că este total de acord cu atitudinea mea.

În timpul conversaţiei noastre, care nu ar fi putut fi mai francă chiar dacă ne-am fi cunoscut de ani de zile, m-a lăsat să înţeleg limpede, că el se gândeşte că cel mai potrivit lucru ar fi ca el să fie însărcinat şi cu şcolile minorităţilor. Totuşi, eu nu cred că el va întreprinde ceva în acest sens, dar în orice caz este bine de ştiut că aceasta este opinia sa, dacă cumva chestiunea ar fi ridicată de dl. Duca şi colegul său, ministrul Instrucţiunii Publice, în urma sugestiei pe care i-am făcut-o dl. Duca. Cu toate acestea, nu sunt înclinat să cred că dl. Duca va acţiona deocamdată în vreun fel. Cred că va aştepta să vadă ce se alege de legea şcolilor. Dar, chiar dacă în cele din urmă legea şcolară se va dovedi mulţumitoare, foarte, foarte multe vor depinde de aplicarea ei. Am credinţa că nu poate fi găsit un om mai bun decât dl. Ionescu, căruia să i se încredinţeze această delicată sarcină. Situaţia actuală, în orice caz, nu e mulţumitoare din punct de vedere administrativ, dacă este adevărat ce mi s-a spus că ministrul Instrucţiunii Publice este un binecunoscut chirurg, iar adjunctul său în aceste chestiuni este dl. Pteancu. Cu toate bunele lui calităţi personale şi cu indiscutabila lui onestitate, dl. Pteancu totuşi nu are capacitatea administrativă necesară acum. Ministrul Instrucţiunii Publice pare a emite decrete aproape la fel de repede cum anumiţi guvernanţi emit bancnote de hârtie, iar rezultatul va fi analog: deprecierea valorii decretelor şi dezorganizarea administraţiei şcolilor. În pofida tuturor acestora, multe se vor pune la punct atunci când vom avea noua lege şcolară.

D-şoara Harris şi cu mine am cinat împreună cu dl. Dianu şi dl. Lecca, înainte de a părăsi Bucureştiul în direcţia Geneva. Cred că amândoi erau bucuroşi să se vadă la capătul foarte dificilei sarcini de a ne ghida în perioada celor două săptămâni, dar sunt sigur că sentimentele lor faţă de noi erau foarte prieteneşti. Dl. Lecca, la suprafaţă un om oarecum cinic, ne-a arătat în ultimul minut cealaltă faţă a sa, când a pledat cazul României şi m-a rugat să nu uit dificultăţile pe de o parte, iar pe de altă parte dorinţa sinceră a României de a-şi ocupa locul în rândul celor mai civilizate naţiuni.

I-am spus dl. Dianu că îmi menţin intenţia exprimată anterior, de a trimite scrisori de mulţumire prefecţilor şi poate încă la una-două persoane care ne fuseseră utile în chip special în cursul călătoriei noastre, şi că fireşte, le voi transmite prin intermediul Ministerului de Externe, astfel încât ei să poată vedea tot ceea ce am făcut în legătură cu aceasta. El a spus că este foarte bine, întrucât aceasta va facilita primirea scrisorilor de către persoanele cărora le sunt destinate.

E. C.
8 / 8 / 23

NOTE

1. Din nefericire, unele cuvinte sau rânduri nu le-am putut descifra de pe fotocopia documentului.
2. Nu dispunem de aceste note.
3. D. Iancovici.
4. Nicolae Dianu.
5. Gheorghe Lecca.
6. Constantin Diamandi.
7. Constantin Banu.

8. Constantin Angelescu.
9. La Sinaia se ținea o ședință a Micii Înțelegeri.
10. Alexandru Constantinescu.
11. Rusia a ocupat Basarabia în anul 1812.
12. Ştefan Ugron. La 14 iulie 1923 consulul maghiar de la Bucureşti era înştiințat de vizita iminentă a lui Colban în România, de către ministrul de externe maghiar. Data sosirii la Bucureşti era considerată a fi 21 iulie. Colban era prezentat astfel: "Nu este cu intenții rele dar este un individ care se apleacă uşor în fața autorității. În acest moment este puternic influențat de Titulescu… Rog ca Ugron István să fie anunțat ca imediat după ce delegația ajunge la Bucureşti să ia contact cu aceştia. De asemenea să fie anunțați Grandpierre [Emil] şi Jakabffy [Imre], eventual şi alții". La 26 iulie 1923 consulul maghiar din Bucureşti îi transmitea ministrului de externe maghiar, Daruváry Géza, o informare despre prezența lui Colban în România: "Comisia Societății Națiunilor pentru studierea problemei minorităților – se spune în text – sub conducerea lui E. A. Colban (care este cetățean norvegian, nu suedez) a ajuns la Bucureşti în 24 iulie. Sosirea lor a fost ținută atât de secret, încât nu a ştiut nimic despre aceasta nici ambasadorul spaniol (cu toate că unul dintre delegați era concetățean de-al lui).

Rămânând fidel indicației D-voastră l-am anunțat din timp pe Ugron István, care a plecat spre Bucureşti pentru a sta la dispoziția delegaților şi la dorința lor să le dea lămuriri [Corelarea acțiunilor dintre Budapesta şi oamenii politici maghiari din România este evidentă]. Întâlnirea a fost amânată datorită a două impedimente: 1. românii au izolat delegația în mod ermetic față de lumea de afară şi 2. delegații înşişi nu s-au interesat de problemă...

Amândouă circumstanțele, deşi sunt chestiuni de amănunt, sunt atât de caracteristice încât consider necesară prezentarea lor detaliată. Românii nu au lăsat singură delegația nici o clipă". Consulul afirmă apoi că scrisoarea lui Ugron destinată lui Colban a ajuns la acesta doar prin intermediul "unei doamne englezoaice" – domnişoara Harris.

Discuția dintre Colban şi Ugron, din 26 iulie, "… a fost dezarmantă. Când Ugron a spus că, aflându-se din întâmplare în Bucureşti (sic!), a considerat de obligația sa să-şi ofere serviciile comisiei, Colban a respins aceasta în mod hotărât, dar deosebit de politicos". Consulul susține că lui Ugron nu i s-a spus că delegația ajunge la Cluj. Colban în raport afirmă că "i-am spus că probabil vom merge la Cluj, dar că nu cunosc data când vom ajunge acolo".

Şi consulul conchide dezamăgit "Din toate acestea putem deduce trista concluzie că nu putem conta pe aceşti oameni ai Societății Națiunilor în nici un fel şi că demersul lor, studierea problemei minorităților nu este mai mult decât o glumă proastă. Totodată este o nouă dovadă şi a faptului că Societatea Națiunilor nu este altceva decât gruparea de interes a învingătorilor, care nu poate şi nu vrea să fie obiectivă, motiv pentru care nu are îndreptățită existența.

Cred că paguba care poate fi adusă cauzei noastre de către români poate fi echilibrată prin aducerea la cunoştința publică în locul şi momentul corespunzător a demersului lor pe cât de naiv, pe atât de unilateral".

Din text mai rezultă că E. Colban discutase la Budapesta cu ministrul de externe maghiar despre situația maghiarilor din România. Consulul pare tare supărat pe Societatea Națiunilor, instituție care totuşi va ajuta Ungaria în depăşirea crizei economice.

Arh. Naționale ale Ungariei, fond *Ministerul de Externe, 1923-41* – 420 p.
13. Constantin Gongopol.
14. Denumire veche a satului Lacu Roşu, județul Harghita.
15. Friedrich Teutsch.
16. Nicolae Bălan.
17. Adolf Schullerus.
18. Friedrich Walbaum.
19. Farcas Gyalui.
20. Andrei Balász.

Prezentăm câteva ziare, care au relatat călătoria lui Colban: "Universul" nr. 206 din 5 august 1923; "Adevărul" nr. 12120 din 2 august, nr. 123 din 5 august, nr. 12129 din 11 august 1923; "Patria" nr. 166 din 4 august; "Viitorul" nr. 4623 din 7 august, nr. 4627 din 11 august; nr. 4630 din 15 august 1923; "L'Indépendance Roumaine" nr. 14494, le 13 août 1923.

2. ERIK COLBAN

RECORD OF JOURNEY IN ROMANIA, MAI 1924
(MINORITIES QUESTIONS, ESPECIALLY SCHOOL QUESTIONS)

I

I arrived at Teius, accompanied by Miss Harris as Secretary, in the evening of May 15th 1924. The next morning, M. Jonescu, Director General for Minorities Church questions arrived, and with the train from Bucharest, with which we were to proceed to Cluj, M. Dianu, Assistant Director of the Press Section of the Foreign Ministry.

On our arrival at Cluj in the morning of *May 16th* we were received at the station by M. Sextil Puşcariu, who had invited me to come and give lectures at the University. M. Puşcariu is one of the Romanian Delegates to the Assembly.

II

On May 17th 1924, accompanied by M. Jonescu, I called on the Unitarian Bishop in Cluj, M. Ferencz, a very old man (I am told he is 89), with whom I had had a long discussion last year. He received me in the presence of his nearest collaborators, including the Director of the College, – in all, six or seven persons. He gave expression to his satisfaction at seeing me again, and was very kind and friendly.

I asked the Bishop how matters had developed since I met him last year. He said that as regards purely ecclesiastical questions the position was in general satisfactory. But he could not say the same with regard to school questions. Half an hour's discussion and this subject ensued, in which took part the Bishop, the Director of the College and one or two of the other persons present, as well as M. Jonescu and myself. The following were the main points dealt with:

The Representatives of the Minorities had been invited to discuss school questions with the Ministry of Public Instruction, but at that time no draft law had bee submitted to them and it had been difficult for them to discuss and express their desires. They had not heard anything about being invited to further discussions.

The bill which had recently been prepared for submission to Parliament concerned only State schools, and had not any immediate bearing upon the denominational or private schools. Nevertheless, the bill gave indications as to the intentions of the Government which filled the hearts of the Minorities with fear. The following four points were mentioned:

a) Only the State should be entitled to create Kindergartens;

b) Only the State should be entitled to create seminars for the training of teachers;

c) The bill spoke about State schools and private schools only, thus ignoring altogether the existing denominational schools enjoying public rights;

d) There should be elementary schools – in the country for 7 years, in the towns for 4 years, after which the children should be transferred to secondary schools. The language of instruction should be that of the Minorities only for the first 4 years, and from the third school year the teaching of the Romanian language should be included as a subject of instruction. After the fourth year, the mother tongue of the Minorities could be taught as a subject of instruction, but, as already stated, the language of instruction would then be Romanian, with the exception of instruction in religion, for which the mother tongue could still be used.

M. Jonescu said that he had not examined the bill as yet and could not enter into any discussion. He would, however, draw the attention of those present to the fact that the State certainly could establish Kindergartens and seminars also in Hungarian, that the fact that there was no mention of denominational schools in the category of private schools did not at all mean that these schools should not be allowed to exist as a special type of private school, and that it still had to be seen what might be the intention of the Government with regard to the conditions on which such schools could be recognized and what would be their legal position. As to point d), M. Jonescu said that this referred only to State schools and did not necessarily prejudice the solution of the problem in private schools. Apart from this, he thought that the provisions of the bill as he had explained them were not unreasonable.

The Bishop mentioned as a special instance the situation of the Unitarian congregation at Oradea Mare, where an order had been issued that only the Romanian language should be used for the instruction of the children. M. Jonescu said that there certainly must be some misunderstanding, as no Inspector had any right to give special directions for the Unitarians in Oradea Mare. Only the Minister could issue instructions of this kind, and he certainly had not done so. The reply was that the instruction had been issued in the Ministry, although, if I understood rightly, not by the Minister himself, and that one or two complaints to him had hitherto led to no satisfactory result.

The Bishop and the Director followed me down to the hall of the building and there drew my attention to a stone tablet with an inscription in Hungarian. The Director translated it to me and said that it was simply a statement of the fact that the building had been constructed in such and such a year in the reign of such and such Austro-Hungarian Emperor. The Inspector of the Romanian Government had recently objected to this stone, which had been there without anybody's raising any objection all through and since the war. M. Jonescu asked whether the instruction had been given by the Minister and said that the question certainly ought to be arranged. When leaving the College, I said to M. Jonescu that I considered it childish of the Inspector to raise such a question and that I hoped that he would be able to settle it satisfactorily. M. Jonescu said that it was, of course, another case of these hyper-Romanian officials, who made a mess of things.

III

I left for Oradea Mare at 10. 30 in the morning of May 19th. In the train M. Jonescu and I had a conversation about school and church questions. The following is a resumé of certain points which I dictated to my secretary in the train, translating into English in M. Jonescu's presence what he said in German:

We went through the discussion which had taken place on May 17th in the office of M. Ferencz:

The Unitarians had said that they had not been invited to discuss the school law, but had recognized that they had been invited to express their desires in this matter. The Representatives of the Minorities had in writing presented their views to the Government, but had not been told what were the decisions of the Government in each case. M. Jonescu felt convinced that when the Government, on the basis of the information in its possession and of the observations made by the Minorities, had prepared the draft law on the private (including the denominational) schools, the Minorities would be given a new opportunity to presenting their views orally before the bill was put in final form. This was, of course, M. Jonescu's personal opinion.

Kindergartens: M. Jonescu said that there was nothing in the bill which would prevent the use of the mother tongue in the Kindergartens any more than in the primary schools during the first four school years. It was hardly possible to believe that the Government intended to say that from the age of 6 to 10 the children should be educated say in Hungarian, but from 3 to 6, that is, in the Kindergarten, in Romanian. M. Jonescu also underlined the fact that the Kindergarten is not an obligatory form of instruction. (Compare with this M. Roth's declarations to me on May 28th). It does not count as primary instruction. It is voluntary and applies to children for the care of whom it is difficult to arrange, the children, for instance, of industrial laborers. The Kindergarten institution is only an exception and not very much used in practice in Romania. The whole problem has therefore no very great importance. M. Jonescu considered the Kindergarten institution more as a social institution than as part of the educational system of the country.

M. Jonescu had not seen in the bill a statement to the effect that only the State should be authorized to create seminars. But if the State decided to reserve to itself the right to create seminars, the obvious consequence would be that seminars would be created also in the Hungarian language, in order to make it possible to have teachers in that language. There already existed Hungarian State seminars, where the language of instruction was Hungarian.

As regards the denominational schools, M. Jonescu said that obviously these schools would come under the heading of private schools ("Particular-Schulen"). Besides creating State schools, the State would authorize the creation, either by the Church or by any private institution, of private schools, in conformity with rules to be established. The bill concerning this question was in preparation.

As for the question of the teaching of the Romanian language in the Minorities schools from the fifth year on, M. Jonescu said that not only religion, but also the mother tongue would be taught in that language from the fifth year on, and that during the first four years the whole of the instruction would be given in the mother tongue, with the single exception of the Romanian language, which from the third year on would be taught in Romanian. This rule would be applicable in the country, where there was primary instruction for seven years, and in the towns, where the primary instruction was for four years, after which came secondary instruction.

Let us now see, M. Jonescu went on, what was the position during the Hungarian régime. In Hungary, the Hungarian language was used exclusively as the language of instruction in all State schools, without any exception in favor of any Minority. The mother tongue was not even taught as a subject. In 1907 Count Apponyi decided that even religious instruction should be given only in Hungarian and not in the language of the Minorities. As the Minorities did not submit to this hard rule, a new order was issued in 1909 to the effect that if a priest did not obey and did not give religious instruction in Hungarian, his salary would not be paid (Law of 1909, Article 13). The same law also stipulated that if the reason of the priest's refusal to obey was that his ecclesiastical superior had given him orders not to do so, this superior should be told to withdraw these orders. If he did not do so, the payment of the salaries of the whole of the clergy under his direction would be suspended. The same law also provided that only a priest who could speak and write Hungarian should be paid out of State funds. If he did not know the language, he would have to learn it within five years. Where the State undertook to give instruction, the Church, if it wanted to establish a school, had to do so at its own expense. A number of special Church questions are dealt with in a separate paper.

IV

On May 20th I received a visit from Professor Kisch, Professor of German language and literature in the University of Cluj. Professor Kisch is a Saxon. He is a gentleman of, I should say, about 60 years of age, very quiet but apparently possessing a strong will. He expressed himself in short cutting phrases. The following are the main points of his replies to my questions:

The maintenance of the denominational schools with the right to hold examinations and issue diplomas is a necessity if the religious and cultural life of the Minorities is not to break down. As to the language question in the schools, it would be very difficult if the Romanian language were taught from the third school year on. M. Kisch was of opinion that during the first four years only the mother tongue should be used and taught in the schools. Even if they spoke the mother tongue, the children did not really know it, and they had to be left quiet during the first four schools years so as to be able to learn that language thoroughly, not only so as to know how to speak their dialect, which might perhaps differ quite considerably from the written and literary language, but also to know how to write it and fully understand it. To burden the brains of children at the age of eight with the study of Romanian besides their own language was contrary to good pedagogical principles. After the age of ten – that is, after the first four school years – it was of secondary interest how things were arranged. He thought, for instance, that four hours of Romanian per week would then be reasonable. Later on, in the State gymnasia and in the University, only Romanian should be used. It was, of course, most desirable that the gymnasia belonging to the Minorities themselves and to their Churches, and established at their own expense, should be allowed to use the mother tongue. Religious instruction ought always to be given in the mother tongue, not only in the elementary schools but also in the gymnasia. So ought instruction in mathematics. This latter for the simple reason that the human brain was not really able, – at any rate not without a quite unnecessary effort – to count in any other language than the mother tongue. (He was not, of course, speaking about higher mathematics). It was most important that the Minorities schools should be allowed to hold examinations and grant diplomas. The State could, of course, send inspectors or censors to be present during the examinations. To request children of the Minorities coming from private schools and denominational schools to pass an examination, in order to obtain their diplomas, in the State schools and in the Romanian language, would make it very hard for them and considerably handicap them in life.

M. Kisch several times emphasized the point that he considered a thorough knowledge of the State language not only a political necessity, but also in the best interests of the Minorities themselves. What he had said about the Minorities schools should not, therefore, be interpreted to indicate any hostility on his part to the Romanian language. He added that he himself, as a Saxon, had not the slightest sympathy for the Hungarian nationalistic ideas. The Hungarians had treated the Saxons so badly that he did not regret the transfer of sovereignty to the Romanian crown. But if Romania wanted the consolidation of the State and a peaceful internal development, she must respect the cultural rights of the Minorities: "We will never give up our religion nor our schools". M. Kisch himself is a Lutheran.

The Professor further stated that one of the greatest difficulties for his Church and their schools was the financial one. The contribution received from the State was entirely inadequate, and it was necessary to impose very heavy dues on the members of the congregations.

V

I left Cluj for Bucharest in the morning of May 21st, in the company of M. Dianu and Catargi, Secretary-General of the Romanian League of Nations Association.

VI

In the evening of May 22nd, Miss Harris and I dined at the Capşa Restaurant as the guests of M. Duca. In addition there were present about 12 persons.

I sat next to M. Angelescu, Minister for Public Instruction, and told him about the different points raised by the Unitarian Bishop in Cluj. He said:

1) that he had modified the clause in the draft school law which had stipulated that the State alone should have the right to establish Kindergatens;

2) that he had also modified the provision with regard to the right of the State alone to create seminars: the seminars existing before 1918 would be allowed to go on even if they were private institutions, and those established later (I think he said that they were three in number) would not be allowed to do so. He added that of course the State seminars would give the Minorities every facility and would have special classes for them.

3) the denominational schools: these would be dealt with as private schools. I did not get a clear idea as to whether private schools would be given "Offentlichkeitsrecht" or not, but received the impression that this might be done.

4) that he had also modified the provision with regard to the teaching of the State language in the Minorities schools: special Commissions on which the Minorities would be represented would decide in each case what would be, from a pedagogical point of view, the right thing.

5) that it would not be honest not to give the Minorities an opportunity of discussing school questions fully with the Government before these questions were submitted to Parliament.

M. Angelescu further said that he would give me a copy of the bill concerning State schools (he handed me the copy on the morning of May 23rd), and also of the modifications later introduced in the bill. He also said, if I understood him rightly, that I should have, before leaving Bucharest, a copy of the other bills concerning schools questions which had now been prepared, – that is, the bill concerning private schools (including denominational schools) and the bill concerning higher education. (These I did not receive. I am writing to M. Duca about it).

VII

In the afternoon of May 24th I saw M. Duca. As the school questions he repeated his assurance of last year that the Government would not do anything in order to persecute the Minorities or hurt their interests. Of course, the legitimate interests of the State had to be safeguarded, but when this had been done the most liberal treatment would be given to the Minorities in school matters. M. Angelescu had perhaps sometimes a tendency to go too far in safeguarding the interests of the State, and his colleagues in the Cabinet had sometimes had to interfere in order to tone down his proposals. If, after discussion with M. Angelescu or later on, I had any point to bring up, M. Duca would be most willing to consider it and eventually to use his influence with his colleagues in the Government.

As to the general position of the Minorities problem, M. Duca, in the strongest terms, emphasized his desire that the truth should be known. Even if a strong light thrown on some questions might show deficiencies, he did not intend to avoid the light. It was much better to be found lacking in some things and be able to explain and do away with possible

exaggerations and misunderstandings, than to be exposed to the much more dangerous opinion that everything was wrong in Romania.

VIII

In the afternoon of May 25th I went to a private house to meet M. Maniu, M. Vaida-Voevod and M. Popovici, and had a long and very interesting talk with these three gentlemen, all of them belonging to the opposition.

M. Maniu said that the lecture he had recently given on the Minorities problem (and which seems to be considered by the Minorities – at any rate, the Saxon one – as most promising), was more than his personal opinion. It was the program of his party. He hoped that in a few – say four – months' time the Bratiano Government would fall, and that his party (of which he is the leader and candidate for the Premiership) would come into power. The party would make an alliance with the Tsaranists (peasants' party) or with any other party belonging to the Opposition which would collaborate with the National Party. The party of the Opposition with which his party would in the last place unite was the party Avaresco-Goga. This party had been in power for a time and had deceived the confidence of the country.

M. Maniu further said – with regard to the Minorities problem – that the Pact of Alba Julia had to be executed, that the bill concerning State schools was entirely unacceptable to his party (he mentioned certain points which coincided with those raised by the Unitarian Bishop in Cluj) and that when it came to be voted on in Parliament, his party would certainly decline to support it and once in power would withdraw the law. He did not deny that the bill contained, of course, a great number of technical stipulations against which nothing could be said, but it had a tendency which was entirely unacceptable. . .

M. Vaida-Voevod, the former Prime Minister, then made a long speech, lasting for at least half-an-hour. He entirely let himself go. He attacked the present Government in the most unrestrained language. Not only the Minorities, but very many – not to say all – Romanians who possessed the necessary qualifications for political or administrative work were kept out of it. It was not true that the Romanian Government could not find good prefects and other administrators. The agrarian reform had been put into execution in a most unsatisfactory way. The Minorities had no more right to complain than the Romanians of Transylvania, who had been treated most unfairly by the Bratiano Government. In schools questions, in questions of access to administrative posts of confidence, the Romanians who did not belong to the Liberal Party (the party of M. Bratiano) were treated as traitors to the country and not as honest Romanian citizens. M. Vaida-Voevod insisted again that the Romanian population of Transylvania were treated by the Bratiano Government more than the Minorities, and had the most serious grievances against that Government. M. Maniu and M. Vaida-Voevod himself had been Hungarian citizens and had suffered sufficiently from the bad treatment imposed on them by the Hungarian Government to see how utterly foolish and inefficient it was now to treat the Minorities as did the Bratiano Government. Nothing was more unreasonable than to believe that to force the Magyars, Jews, etc. to speak Romanian was the way to make them good Romanian citizens: on the contrary, it would only make them more dangerous. It would make them more able to fight the Romanian nation, but it would no more alter their disposition of hate than any artificial means could make a man out of a woman.

IX

In the morning of May 26th, M. Angelescu, accompanied by the "Directeur de l'Enseignement normal-primaire" in the Ministry of Public Instruction, came to take me for a motor drive to see different Romanian schools.

During the day I had a number of short talks with M. Angelescu. The following is a resumé of his more important remarks:

One of his troubles had been that the Minorities schools had not paid reasonable attention to the new Government. In very many cases they had gone on as if the Romanian Government did not exist at all, had organized and re-organized their services as it suited them, issued diplomas and committed serious abuses. In such cases it had been necessary for the Government to intervene strongly. One, and even two warnings had been given to the schools, and if they were without effect, the schools had, in some cases, been closed. When the direction of the schools finally submitted and accepted the instructions of the Ministry, the schools were re-opened. The closing of a school was therefore not a punishment, but only a disciplinary measure, a means of compulsion in order to obtain obedience towards the Government. As an example of abuse, M. Angelescu mentioned that serious complaints had reached the Government to the effect that whereas previously the Romanian maturity certificate had been acceptable, some students holding these certificates did not now possess the necessary knowledge. It had even happened that students with certificates from Minorities schools did not even know how to read and write. The decision that denominational schools should not be entitled to receive pupils of other denominations was aimed at the Jews, who had been magyarised. M. Angelescu had not found it possible to allow the Hungarian propaganda carried on by these Jews and had issued a general order. Exceptions were, however, willingly made in favor of other than Jewish denominational schools.

Another ministerial decree prevented the co-education of boys and girls above a certain low age. It had been found quite necessary to issue this order, as scandalous cases had been brought before the Ministry. Conditions in Romania were not such as to allow boys and girls to be educated together. The Minister did not give me any examples, but mentioned that in the denominational schools some serious abuses on the part of the teachers towards the children had occurred.

The policy of the Romanian Government towards its Minorities was much more liberal than that of certain neighboring countries.

As far as the school laws were concerned, M. Angelescu restricted himself to a general reference to the modifications and the text of the proposals now before Parliament. He again promised to let me have the draft law concerning the private schools, which had not yet been submitted to the Cabinet.

X

In the morning of May 27th I went to see M. Tatarescu, at the office of the Prime Minister.

I quote the main points of what M. Tatarescu told me:

He is the Under-Secretary of State for political questions, including Minorities questions. As these later are of particular importance, he is generally called Under-Secretary for, or Minister for, Minorities questions. He was appointed to this post in December last, and has now organized his office, in which three Hungarians and two German-Saxons or Schwabes – are working. He is directly under the Minister of the Interior, but also has direct relations with the Ministry for Foreign Affairs, the Ministry of Public Worship and the Ministry of Public Instruction, and with any other Ministry, when this is found desirable or convenient. He

intends to attach to the Prefects in some prefectures where Minorities problems are of particular importance, an official under his direction to deal with Minorities questions in the first instance, receive complaints and try to settle points of difference. In this way there will be an elaborate scheme for treating these problems, and the Minorities would, he hoped, appreciate and use it.

The great difficulty was the psychological one, the atmosphere created before and during the war and the unwillingness of the Minorities leaders to come to terms. Some short time ago he had had a meeting with some of these leaders and frankly told them that if they continued to work against a reasonable settlement, he would get into direct touch with the subordinate priests and with the peasants, and in general with the masses of the population belonging to the Minorities. The result had been that the leaders had taken the matter seriously and it might be that a thorough re-organization of the leadership of the Minorities in Transylvania would take place, perhaps within a few days.

As for the administrative difficulties, M. Tatarescu said that he had already taken steps to replace three or four Prefects who had shown administrative deficiencies.

The views of the Minister of Public Instruction were considerably different from M. Tatarescu's own: M. Angelescu looked upon the school questions solely from the standpoint of a Minister of Public Instruction of Greater Romania, anxious that the nation should have the best possible instruction from the Romanian point of view. M. Tatarescu had made a point of seeing that the general political interests of the country at large were safeguarded, and it was most important than the Minorities should be satisfied. For this reason, he had not only, as M. Duca had said to me, poured water into M. Angelescu's wine, but he had done it in very liberal fashion. Amendments had been made in the State schools bill, but M. Tatarescu had, however, not obtained everything for which he had fought. As for the bill on private (including denominational) schools, this was not yet ready for submission to Parliament. The copy which M. Angelescu had promised to send me would, I could be quite sure, be very considerably altered.

The denominational schools: the Romanian Government was of opinion that the schools should in principle be non-confessional. The Minorities held the quite different view that public instruction should be linked up with the Churches. Here was the really great difficulty, quite opposite views on a question of principle: the Romanian Government did not want denominational schools at all in the country. The Minorities considered them essential. M. Tatarescu did not say expressly that denominational schools would be allowed or not allowed, but he gave me to understand that if they were allowed, it would be as the result of a concession made in order to satisfy the Minorities even against the conviction of the Government.

We discussed the language question: I explained the opinion of M. Kisch – that the first four years should be left to the children thoroughly to learn their mother tongue, to speak it, write it, and know it from a literary point of view. M. Tatarescu said that he knew all the arguments in favor of M. Kisch's opinion. There were, however, arguments on the other side, which seemed to show, especially, that the children could quite well master more than one language at the same time. He assured me that there was not the slightest intention of preventing the Minorities from educating their children in their own language, but it was in the interests of the Minorities themselves for their children to have a thorough knowledge of the State language. It was therefore necessary for them to begin quite early.

Administrative language: for the present no clear rules existed and conditions in the different localities differed very much. In Brashov, for instance, only German was used for public notices and in the "Mairie" while in some thoroughly Hungarian village only Romanian was used. The one was just as wrong as the other, and it would be necessary to issue some general rules. These, it was M. Tatarescu's intention, to issue by administrative decree, in order to avoid their submission to Parliament, where the liberal regulations he had in view might meet with considerable opposition. The idea was that to permit in towns, villages or prefectures where the Minorities language in the administration should be permitted. The Minorities themselves went further and wanted the Minorities languages to be used throughout the whole of the administration. That was rather a stiff demand.

Municipal autonomy: the bill on the unification of the administration drawn up last year was very liberal and gave the municipalities a great measure of autonomy. It was therefore to be expected that it would not be passed by Parliament in its present form, as this would result, in certain localities, in the Mayor and the whole of the Municipal Council being composed of persons belonging to a Minority, – a situation which might make administrative collaboration with the Government a little difficult. It was suggested that a certain number, for instance four or five, of the heads of the local administrative services, who, in many cases, were Romanian, should sit and vote on the Councils as members without being elected. As the number of members on the Councils would be between 9 and 50, there would be no danger of these officials creating a majority or even a very considerable element in those bodies. It had, however, been objected that this idea was anti-democratic, and the proposal made that these officials ought only to sit on the town and village Councils in an advisory capacity. The question was not yet finally settled.

Language in Court: this was a question which M. Tatarescu himself had as yet little dealt with. It was in the hands of the Minister of Justice. The fundamental principle was that the language in Court was Romanian, but that reasonable facilities should be given to the Minorities in order that they might not suffer from the lack of knowledge of the Romanian language. In many places the Minorities language was, as a matter of fact, used in the Courts to a considerable extent. This, however, represented rather a concession of fact than the recognition by the Romanian Government of the right of such a practice. Definitive rules had not yet been drawn up and the problem was very difficult.

Local abuses and smaller conflicts with the Minorities: M. Tatarescu had prepared a scheme for the creation of a museum for Hungarian national symbols, statues, inscriptions, etc., of which very many had been taken down by the Romanians during the troubled period after the Armistice. He did not expressly say that the intention was also to put the Hungarian statues and symbols not yet touched in the museum. Nevertheless, I think it may perhaps have been in his mind that where these questions are the source of trouble, friction might be avoided if the symbols were collected in a place which could be kept and guarded as a national sanctuary of the Minorities.

XI

In the afternoon of May 27th I went with M. Dianu to the Senate, where I saw MM. Teutsch and Schullerus (I was told that M. Nagy, the Reformed Bishop of Cluj, was not in town).

The two gentlemen received me in a very friendly way. I asked them about the present position and about their questions with the Government, and was told that at the moment

attention was concentrated upon the school law now before Parliament. The two gentlemen had just received the bill with the amendments proposed by the Parliamentary Committee. They were aware of the fact that on certain points their wishes had been met. Two points of overwhelming importance nevertheless remained, on which satisfaction had not been given: one concerned Article 7 of the bill dealing with the Minorities language in the schools, the other the financial position of the denominational schools. M. Dianu said to me afterwards that he was struck by the moderate way in which MM. Teutsch and Schullerus had discussed.

I then went to the Chamber, where I met M. Tatarescu, to whom I briefly described my conversation with M. Teutsch and Schullerus. M. Tatarescu said that he knew all about their questions, and he could assure me that he had fought to obtain the best possible conditions.

XII

I then went to see the Under Secretary of State for Agriculture and State Domains, M. Cipăianu. I had been addressed to him by M. Duca, in order to get more detailed information concerning the agrarian reform, and, in particular, concerning the distribution of the expropriated land. M. Cipăianu confirmed the declarations made to me a few days previously by M. Constantinescu, and said that he was just preparing detailed statistics showing the distribution of expropriated land according to nationality and districts. He would send me these figures in the very near future, say no later than in 4 weeks' time.

M. Cipăianu also said that the agrarian reform was now nearly completed. In about three years' time the peasants would not only be in possession of their farms, which was already a situation of fact, but their titles would also be in due and final form.

XIII

On May 28th I received at the hotel Dr. Hans Otto Roth, a Deputy, and according to his visiting card, "President of the German Parliamentary Party in Greater Romania".

Dr. Roth, who is a comparatively young man – he is hardly more than 40 – began by saying that he did not come as a "querulant". He came as I had asked to see him in the Chamber the previous day, and he would be most willing to give me any information I would like to have. The following is a resumé of what he said:

The German Party had at the moment 5 Senators and 10 Deputies: M. Maniu's party 29 Deputies, M. Jorga's 17, General Averescu – Goga's 6, and there was 1 Social Democrat. Finally, the Tsaranistes had 34, and they were now making an alliance with M. Maniu's group (the Nationalists). As the total number of Deputies was about 400, the Opposition had no proper representation at all.

The big problem of the moment was the State school law now before Parliament: the German Party did not ask for unreasonable concessions, but they felt that the Treaty for Minorities protection had to be executed. That Treaty did not give more than the very minimum necessary and some articles of the bill were clearly contrary to the Minorities Treaty: Article 7 of the bill, concerning the Minorities language in schools, contained a number of stipulations which were clearly contrary to the clauses of the Minorities Treaty: the primary schools covered 7 years, not only 4, and the Minorities language ought therefore to be taught throughout the whole 7 years. All Romanian citizens were obliged to go through at least these 7 years, and it was therefore a false construction to consider the 3 last years as secondary instruction. The article further said that the Ministry "could", and not that it "should" or "must", create Minorities schools. Furthermore no indication was given as to the "considerable proportion" of Minorities contemplated by the Treaty. Nor was there any

indication as to the extent of the “district” to which the rule should apply. Moreover, the word “steroglote” did not cover the most common case, namely a mixed population, but applied only, strictly speaking, to districts where the whole of the population consisted of Minorities. Again, the word “studiul” in the second paragraph, and the word “obiecte” in the third paragraph might be read to mean that the Romanian language should, even in the first 4 years, not be a subject of instruction, but the language of instruction. Generally, the whole article contained full powers for the Minister of Public Instruction to do what he liked. It gave the Minorities no guarantee, but clearly showed that their position would be very bad and unsatisfactory.

As for the Kindergartens, Dr. Roth said that the trouble was that the intention of the Government seemed to be to impose the Romanian language in the State Kindergartens, although an amendment had been introduced to the effect that the Minorities were free to create private Kindergartens. It was a mistake to suppose that the Kindergartens were not compulsory. Given existing conditions, they were compulsory. (I have not yet been able to study the text of the law closely, but this is in direct opposition to what M. Jonescu thought would be reasonable).

In addition to the question of Article 7 and the Kindergartens, Dr. Roth mentioned the question of the financing of the State schools. Under the bill, all the expenses of the schools, with the sole exception of the salaries of the teachers, were to be borne by the municipalities. This would mean that the Minorities who established denominational or private schools would have not only to pay for their own schools, but also to contribute towards the upkeep of the State schools of the Romanian majority. As the Minorities still were – Dr. Roth added with a somewhat bitter smile – the richer people in the country, they would have to pay something like 95% of the expenses of the Romanian State schools, and 100% of the expenses of their own denominational or private schools. This Dr. Roth considered contrary to the Minorities Treaty.

As to the “Ecoles normales”, Dr Roth said that the bill had been modified so as to leave the question to some extent open.

It was, he added, very difficult for the Minorities to judge the stipulations of the State schools bill as long as they had not before them M. Angelescu’s draft for the private and denominational schools. The two laws formed an indivisible whole.

Dr. Roth finally mentioned some instances of what he considered to be grave abuses towards the German Minority: at Santa Ana, a Romanian State school had been opened, although the whole of the population of the town was Schwabe. There were, he thought, only 2 individuals of Romanian race. The result was that the children had to come from the district all round to go to school in this absolutely German town, and the expenses of the school, with the single exception of the salaries of the teachers, would, under the bill, be charged to the German municipality. At the same time the Government had refused to allow the setting up of a Kindergarten with German language at Santa Ana. at Arbore (in Bukovina), the Ministry had created such a situation that the children of German race had to walk 12 kilometers to school.

XIV

In the afternoon of May 28th I called on M. Duca at the Foreign Ministry. He was very busy, and our conversation did not last very long.

I mentioned the Minorities problem. I said that I did not want to go into details then, but would like to submit the question as to whether it was wise policy to make the Saxons and the Schwabes, the Germans of Romania, the enemies of the Government. I could understand that M. Angelescu hesitated to adopt a thoroughly conciliatory attitude towards the Hungarians, but certainly the Germans were no danger to the consolidation of the Kingdom. Much more were they a most valuable element of the population, as also were, by the way, most of the Hungarians. Would it not be wise policy for the Government to modify the bill on the State schools as to enable the German Minority to vote for it? Of course, there could be only one law for all the minorities. But surely it should be possible to make the law so as to win over the German one. I would put this as an internal political question and submit it as such to M. Duca's consideration, feeling convinced that this aspect of the case would be sufficient to find a solution which would be satisfactory also from the point of view of Minorities protection. M. Duca seemed to find the suggestion admirable, and said that I could feel sure that the bill would still have to get a lot of water before it was passed by Parliament. He would take up the question with the Cabinet and see what could be done. As I expressed some doubt as to what might be the attitude of M. Angelescu, whom I should have no opportunity of seeing again before I left Bucharest, M. Duca said that I could trust him to settle that.

When I left, M. Duca said that he would be prevented from seeing me the same evening at the dinner to be given for us by M. Vintila Bratiano and M. Lapedatu, but that he hoped to see me again in the autumn. I had promised him to go to the Dobruja and to Bessarabia, and he was anxious that I should keep my promise. I said that I should, in all probability, be going to Angora and Athens in October and that it would perhaps then be possible to go also to Romania.

E. C.
30/5/24

ASDN, 41/36423/1481

See also: Arhiva Ministerului de externe a României,
Fond Geneva, vol. III.

2. ERIK COLBAN

RELATARE ASUPRA CĂLĂTORIEI ÎN ROMÂNIA, MAI 1924
(CHESTIUNI PRIVIND MINORITĂȚILE, ÎN SPECIAL CHESTIUNI ŞCOLARE)

I

Am ajuns la Teiuş, însoțit de dra Harris[1] ca şi secretară, în seara zilei de 15 mai 1924. În următoarea dimineață a sosit dl. Ionescu, director general pe problemele bisericilor minorităților, iar cu trenul de la Bucureşti, cu care trebuia să plecăm la Cluj, /a venit/ dl. Dianu, director adjunct al Secției de presă a Ministerului de Externe.

La sosirea noastră în Cluj, pe 16 mai dimineaţa, am fost întâmpinaţi la gară de dl. Sextil Puşcariu, cel care mă invitase să vin şi să ţin conferinţe la Universitate. Dl. Puşcariu este unul dintre delegaţii români la Adunare[2].

II

În 17 mai, însoţit de dl. Ionescu, l-am vizitat la Cluj pe episcopul unitarian, dl. Ferencz[3], un om foarte bătrân (mi s-a spus că are 89 de ani), cu care purtasem anul trecut o îndelungată discuţie. M-a primit în prezenţa celor mai apropiaţi colaboratori ai săi, inclusiv a directorului Colegiului, – în total şase ori şapte persoane. Şi-a exprimat satisfacţia de a mă revedea, şi a fost foarte amabil şi prietenos.

L-am întrebat pe episcop cum au decurs lucrurile de la întrevederea noastră de anul trecut. A spus că în ceea ce priveşte chestiunile pur ecleziastice situaţia este în general mulţumitoare. Dar nu poate spune acelaşi lucru cu privire la chestiunile şcolare. A urmat o discuţie de o jumătate de oră pe această temă, la care au participat episcopul, directorul Colegiului şi una sau două dintre persoanele prezente, ca şi dl. Ionescu şi cu mine. S-au atins următoarele puncte principale:

Reprezentanţii minorităţilor fuseseră invitaţi să dezbată chestiunile şcolare cu Ministerul Instrucţiunii Publice, dar la vremea aceea nu li s-a supus atenţiei nici un proiect de lege, şi de aceea a fost dificil pentru ei să discute şi să-şi exprime dorinţele. Nu ştiau nimic despre vreo invitaţie la discuţii ulterioare[4].

Proiectul de lege recent pregătit[5] pentru a fi înaintat Parlamentului vizează numai şcolile de stat, şi nu are o importanţă imediată pentru şcolile confesionale ori private. Cu toate acestea, proiectul aduce la iveală intenţiile Guvernului, care umplu de teamă inimile minorităţilor. Au fost menţionate următoarele patru puncte:

a) Numai statul să aibă dreptul de a întemeia grădiniţe;

b) Numai statul să aibă dreptul de a crea seminarii pedagogice;

c) Proiectul vorbeşte numai despre şcoli de stat şi private, ignorând astfel şcolile confesionale care se bucură de drepturi publice;

d) Urmează să existe şcoli elementare – de 7 ani la ţară, de 4 ani la oraş, după care copiii vor fi transferaţi la şcoli secundare. Limba de instrucţie va fi cea a minorităţilor numai în primii 4 ani, iar din al treilea an de învăţământ limba română va fi inclusă ca materie de studiu. Începând cu cel de-al patrulea an, limba maternă a minorităţilor va putea fi predată ca subiect de studiu, dar, cum s-a spus deja, limba de instrucţie va fi cea română, cu excepţia învăţământului religios, care se va putea folosi în continuare de limba maternă.

Dl. Ionescu a spus că nu a examinat încă proiectul şi nu s-ar putea lansa într-o discuţie. Totuşi, a atras atenţia celor de faţă asupra faptului că, în mod sigur, statul va crea grădiniţe şi seminarii pedagogice în maghiară, iar lipsa vreunei menţionări a şcolilor confesionale în cadrul categoriei şcolilor private nu înseamnă că acestora nu li se va mai permite să funcţioneze ca tipuri speciale ale şcolilor private, şi că încă rămâne de văzut care este intenţia Guvernului cu privire la condiţiile în care vor fi recunoscute asemenea şcoli şi care va fi statutul lor legal[6]. Dl. Ionescu a spus că punctul d) se referă doar la şcolile de stat, şi nu va aduce în mod necesar prejudicii soluţionării problemei şcolilor private. Dincolo de toate acestea, el consideră că prevederile proiectului de lege, aşa cum tocmai a explicat, nu sunt nerezonabile.

Ca situaţie specială episcopul a menţionat cazul congregaţiei unitariene din Oradea Mare, unde se dăduse ordin ca pentru instrucţia copiilor să fie folosită numai limba română. Dl.

Ionescu a spus că aici există cu certitudine o neînţelegere, deoarece nici un inspector nu are dreptul de a emite direcţiuni speciale pentru unitarienii din Oradea Mare. Doar ministrul poate emite instrucţiuni de acest gen, iar ministrul cu siguranţă nu le-a emis. Replica a fost că instrucţiunea fusese emisă de Minister, deşi, dacă am înţeles corect, nu de către ministrul însuşi, şi că una sau două plângeri adresate acestuia nu au condus la nici un rezultat mulţumitor.

Episcopul şi directorul m-au urmat până jos în holul clădirii, atrăgându-mi atenţia asupra unei plăci de piatră cu o inscripţie în maghiară. Directorul mi-a tradus-o şi a spus că ea atestă faptul că această clădire a fost construită în anul cutare, sub domnia cutărui împărat austro-ungar. Inspectorul Guvernului român obiectase recent faţă de această placă, care stătuse acolo în timpul războiului fără să facă obiectul disputei nimănui. Dl. Ionescu a întrebat dacă instrucţiunea fusese emisă de ministru şi a spus că, în mod cert, problema trebuie rezolvată. Când am părăsit Colegiul, i-am spus dl. Ionescu că mie mi se pare infantil din partea inspectorului să ridice o asemenea chestiune şi că sper că el va reuşi s-o rezolve în chip mulţumitor. Dl. Ionescu a spus că este vorba, fireşte, despre încă un caz de funcţionar hiper-român, care încurcă lucrurile.

III

Am plecat spre Oradea Mare la ora 10. 30 în dimineaţa zilei de 19 mai. Pe tren dl. Ionescu şi cu mine am conversat pe teme şcolare şi bisericeşti. Redau în rezumat anumite puncte pe care le-am dictat secretarei mele pe tren, traducând în engleză, în prezenţa dl. Ionescu, ceea ce el spunea în germană:

Am dezbătut discuţia purtată pe 17 mai în biroul dl. Ferencz.

Unitarienii spuseseră că nu fuseseră invitaţi să discute legea şcolară, dar recunoscuseră că fuseseră invitaţi să-şi exprime dorinţele în această problemă. Reprezentanţii minorităţilor îi prezentaseră Guvernului în scris vederile lor, dar nu li se comunicaseră deciziile Guvernului în fiecare caz în parte. Dl. Ionescu era sigur că atunci când, pe baza informaţiilor deţinute şi a observaţiilor făcute de minorităţile însele, Guvernul va pregăti proiectul de lege asupra şcolilor private (inclusiv a celor confesionale), minorităţilor li se va acorda încă un prilej de a-şi prezenta vederile oral mai înainte de a se da proiectului forma finală. Aceasta era, desigur, opinia personală a dl. Ionescu.

Grădiniţe: Dl. Ionescu a spus că în proiect nu există nimic care să interzică utilizarea limbii materne nici în grădiniţe, nici în şcolile primare în primii patru ani de şcoală. Este greu de crezut că Guvernul intenţionează să spună că de la 6 la 10 ani copiii trebuie educaţi în maghiară, dar de la 3 la 6 ani, adică la grădiniţă, în română. Dl. Ionescu a mai subliniat faptul că grădiniţa nu este o formă de instrucţie obligatorie. (Vezi pentru comparaţie declaraţiile pe care mi le-a făcut dl. Roth la 28 mai.) Ea nu se socoteşte ca instrucţie primară. Este voluntară şi se aplică copiilor cărora nu li se poate asigura îngrijire, de exemplu copiilor muncitorilor din industrie. Instituţia grădiniţei este o excepţie nu foarte răspândită în România. Prin urmare întreaga problemă nu are o foarte mare importanţă. Dl. Ionescu consideră instituţia grădiniţei mai mult ca o instituţie socială, decât ca parte constitutivă a sistemului educaţional din ţară.

Dl. Ionescu nu a văzut în proiectul de lege vreo aserţiune cu privire la faptul că numai statul ar fi autorizat să înfiinţeze seminarii. Dar dacă statul îşi va rezerva sieşi dreptul de a crea seminarii, consecinţa evidentă ar fi aceea că vor fi înfiinţate seminarii şi în limba maghiară, pentru a pregăti învăţători în această limbă. Deja există seminarii maghiare de stat, în care limba de predare este cea maghiară.

Cât priveşte şcolile confesionale, dl. Ionescu a spus că este evident că aceste şcoli vor intra sub patronajul şcolilor private ("Particular- Schulen"). Pe lângă înfiinţarea de şcoli de stat, statul va autoriza, în conformitate cu regulile ce urmează a fi stabilite, înfiinţarea de şcoli private fie de către Biserică, fie de către instituţii private. Proiectul de lege cu privire la această chestiune se află în pregătire.

Cât despre problema predării limbii române în şcolile minorităţilor începând cu clasa a cincea, dl. Ionescu a spus că nu numai religia, ci şi limba maternă va fi predată în acea limbă din anul al cincilea, şi că în cursul primilor patru ani de şcoală întreaga instrucţie se va face în limba maternă, cu unica excepţie a predării limbii române, care va fi predată în româneşte din clasa a treia. Această regulă se va aplica la ţară, unde instrucţia primară cuprinde şapte ani, şi la oraş, unde instrucţia primară durează patru ani, după care urmează instrucţia secundară.

Să vedem acum, a continuat dl. Ionescu, care a fost situaţia pe vremea regimului maghiar. În Ungaria limba maghiară a fost exclusiv utilizată ca limbă de instrucţie în toate şcolile de stat, fără nici o excepţie, în defavoarea oricărei minorităţi. La 1907 contele Apponyi a decis ca însăşi instrucţia religiei să se facă în maghiară, şi nu în limba minorităţilor. Întrucât minorităţile nu s-au supus acestei legi aspre, în 1909 a fost emis un nou ordin conform căruia, dacă un preot nu respecta legea şi nu preda învăţământul religiei în maghiară, nu era plătit (legea din 1909, articolul 13). Aceeaşi lege mai stipula că dacă motivul invocat de preot pentru a refuza era acela că superiorul său îi poruncise să facă astfel, superiorului trebuia să i se ceară să-şi retragă ordinul. Dacă nu şi-l retrăgea, se suspendau salariile tuturor clericilor aflaţi în subordinea lui. Aceeaşi lege mai prevedea că numai acei preoţi care ştiau să scrie şi să citească în limba maghiară urmau a fi remuneraţi din fondul de stat. Dacă nu cunoşteau limba, erau obligaţi s-o înveţe în răstimp de cinci ani. Dacă acolo unde statul dorea să acorde instrucţie, dacă vreo biserică ar fi vrut să înfiinţeze o şcoală, ar fi putut s-o facă pe cheltuială proprie. Câteva chestiuni bisericeşti speciale sunt tratate într-un act separat.

IV

Pe data de 20 mai am primit vizita profesorului Kisch, profesor de limba şi literatura germană la Universitatea din Cluj. Profesorul Kisch este sas. Este un domn de aproximativ 60 de ani, foarte liniştit dar aparent înzestrat cu o voinţă puternică. Vorbeşte în propoziţii scurte şi tăioase. Cele de mai jos constituie replicile lui la întrebările puse de mine.

Menţinerea şcolilor confesionale cu dreptul de a organiza examene şi de a acorda diplome este o necesitate, dacă nu se doreşte prăbuşirea vieţii religioase şi culturale a minorităţilor. Cât despre chestiunea limbii în şcoli, ar fi foarte dificil dacă limba română ar fi predată din clasa a treia. Părerea dl. Kisch era aceea că în timpul primilor patru ani de şcoală ar trebui folosită şi predată în şcoli numai limba maternă. Chiar dacă vorbesc deja limba maternă, copiii încă nu o cunosc cu adevărat, şi ar trebui lăsaţi s-o înveţe în linişte în timpul primilor patru ani de şcoală, pentru a şi-o putea însuşi temeinic, nu numai pentru a fi în stare să-şi vorbească dialectul, care probabil diferă considerabil de limba scrisă şi literară, şi, de asemenea, pentru a şti să scrie şi să înţeleagă deplin limba maternă. Este contrar principiilor pedagogice să încarci creierul copiilor de la vârsta de opt ani cu studiul limbii române pe lângă cel al propriei lor limbi. După vârsta de zece ani – adică după primii patru ani de şcoală – este de interes secundar cum se rezolvă lucrurile. El se gândea, de pildă, că patru ore de limba română pe săptămână ar fi rezonabil. Ulterior, în gimnaziile de stat şi la universitate, ar trebui folosită numai româna. Este, fireşte, dezirabil ca gimnaziilor aparţinând minorităţilor şi bisericilor acestora, înfiinţate de către acestea pe cheltuiala lor, să li se permită folosirea limbii materne.

Predarea religiei ar trebui întotdeauna să se facă în limba maternă, nu numai în şcolile elementare, ci şi în gimnazii. La fel ar trebui să se predea matematica, şi aceasta din urmă pentru simplul motiv că creierul omenesc nu este în stare – în orice caz nu fără un efort inutil – să numere în nici o altă limbă decât cea maternă. (El nu vorbea, desigur, despre matematici superioare.) Este de maximă importanță să se permită şcolilor minorităților să organizeze examene şi să garanteze diplome. Fireşte, statul ar putea trimite inspectori sau cenzori care să ia parte la examene. A le cere copiilor minoritarilor proveniți din şcoli private şi confesionale să treacă un examen, pentru a obține o diplomă, în şcoli de stat şi în limba română le-ar îngreuna situația şi ar constitui pentru ei un handicap considerabil în viață.

În mai multe rânduri dl. Kisch a evidențiat faptul că el consideră cunoaşterea temeinică a limbii de stat nu numai ca o necesitate politică, dar ca fiind în propriul interes al minorităților însele. Ceea ce el a spus despre şcolile minorităților nu trebuie, de aceea, să fie interpretat ca semn al vreunei ostilități dinspre partea sa față de limba română. A adăugat că el însuşi, ca sas, nu are nici cea mai vagă simpatie față de ideile naționaliste ungare. Maghiarii îi trataseră pe saşi atât de rău încât el nu regreta transferul de suveranitate asupra coroanei române. Dar dacă România doreşte consolidarea statului şi o dezvoltare internă paşnică, ea trebuie să respecte drepturile culturale ale minorităților: "Noi nu ne vom părăsi nici religia, nici şcolile noastre. " Dl. Kisch este luteran.

Apoi profesorul a mai spus că problema financiară reprezintă una din cele mai dificile ale bisericii sale şi şcolilor sale. Contribuția primită de la stat este total inadecvată, şi prin urmare este necesar ca membrii congregațiilor să fie împovărați cu impozite foarte grele.

V

Am plecat din Cluj în direcția Bucureşti în dimineața de 21 mai, în compania dl. Dianu şi a domnului Catargi[7], secretar-general al Ligii române la Asociația Națiunilor.

VI

În seara de 22 mai, dra Harris şi cu mine am luat cina la restaurantul Capşa, ca invitați ai dl. Duca. Au mai participat încă circa 12 persoane.

Eu am şezut lângă dl. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice, şi i-am vorbit despre diferitele puncte dezbătute de episcopul unitarian din Cluj. El mi-a răspuns:

1) că a modificat acea clauză a proiectului de lege şcolară care stipula că numai statul are dreptul să înființeze grădinițe;

2) că a modificat, de asemenea, prevederea cu privire la dreptul exclusiv al statului de a înființa seminarii /pedagogice/ astfel: seminariile care există de dinainte de 1918 îşi vor continua activitatea chiar dacă sunt instituții private, iar celor înființate mai târziu (cred că a spus că sunt trei la număr) nu li se va permite aceasta. A adăugat că, desigur, seminariile de stat vor acorda minorităților toate facilitățile şi vor avea pentru ele clase speciale.

3) şcolile confesionale: acestea vor fi considerate ca şcoli private. Nu mi-am făcut o idee prea clară dacă şcolilor private li se va acorda sau nu "Öffentlichkeitsrecht"[8], dar am impresia că da.

4) că a modificat şi prevederea cu privire la predarea limbii de stat în şcolile minorităților: anumite comisii speciale, în care vor fi reprezentate şi minoritățile, vor decide de la caz la caz ceea ce este corect de întreprins din punct de vedere pedagogic.

5) că nu ar fi onest să nu se dea minorităților ocazia de a discuta chestiunile şcolare cu Guvernul mai înainte de a se supune Parlamentului aceste chestiuni.

Dl. Angelescu a mai spus că îmi va da o copie a proiectului de lege privind şcolile de stat (mi-a înmânat copia în dimineaţa de 23 mai), ca şi a modificărilor ulterioare ale proiectului. A mai spus, dacă l-am înţeles bine, că înainte de a pleca din Bucureşti voi primi o copie a tuturor celorlalte proiecte de legi pe probleme şcolare, aflate acum în pregătire, – respectiv a proiectului asupra şcolilor private (inclusiv a şcolilor confesionale) şi a celui asupra învăţământului superior. (Nu am primit aceste copii. Îi voi scrie dl. Duca despre aceasta.)

VII

În după-masa de 24 mai l-am văzut pe dl. Duca. Vizavi de problemele şcolare, şi-a repetat asigurarea de anul trecut, că Guvernul nu va persecuta minorităţile şi nu le va leza interesele. Desigur, trebuie salvgardate interesele legitime ale statului, dar după atingerea acestui obiectiv minorităţilor li se va acorda cel mai liberal tratament în chestiuni şcolare. Poate uneori dl. Angelescu vădeşte tendinţa de a merge prea departe cu salvgardarea intereselor statului, şi de aceea uneori colegii lui de cabinet trebuie să intervină pentru a-i tempera propunerile[9]. Dacă, în urma unor viitoare discuţii pe care le voi purta cu dl. Angelescu, voi avea de făcut vreo sugestie, dl. Duca s-a arătat foarte disponibil în acest sens, eventual chiar pentru a face uz de influenţa sa asupra colegilor din Guvern.

În ceea ce priveşte situaţia generală a problemei minorităţilor, dl. Duca şi-a subliniat în cei mai limpezi termeni dorinţa ca să cunosc adevărul. Chiar dacă lumina puternică proiectată asupra unor chestiuni ar scoate la iveală deficienţe, el nu intenţionează să evite această lumină. Este mult mai bine să descoperi lipsuri în unele lucruri şi să fii capabil să explici şi înlături posibilele exagerări şi neînţelegeri, decât să te expui opiniei şi mai periculoase că în România totul este rău.

VIII

În după-masa zilei de 25 mai am mers într-o casă particulară pentru a mă întâlni cu dl. Maniu, dl. Vaida-Voevod şi dl. Popovici[10]. Cu aceşti trei domni, cu toţii aparţinând opoziţiei, am purtat o lungă şi foarte interesantă discuţie.

Dl. Maniu a spus că acea conferinţă pe care a ţinut-o recent asupra problemei minorităţilor (şi care pare a fi considerată de minorităţi – sau în orice caz de către cea săsească – drept cea mai promiţătoare)[11] exprimă mai mult decât opinia lui personală. Reprezintă programul partidului său. Spera că în câteva luni – să zicem în patru luni – Guvernul Brătianu va cădea, şi atunci va veni la putere partidul său (al cărui conducător şi candidat la postul de prim-ministru este)[12]. Partidul său va face o alianţă cu ţărăniştii (Partidul Ţărănesc) sau cu orice alt partid din opoziţie care va colabora cu Partidul Naţional[13]. Numai în ultimă instanţă partidul său se va uni cu un alt partid al opoziţiei, Partidul Averescu-Goga. Acesta fusese la putere pentru un timp şi înşelase încrederea ţării[14].

Dl. Maniu a mai spus – cu privire la problema minorităţilor – că Pactul [Hotărârea de Unire] de la Alba Iulia trebuia aplicat, că proiectul de lege privitor la şcolile de stat este totalmente inacceptabil pentru partidul său (a menţionat câteva puncte care coincideau cu cele enunţate de episcopul unitarian din Cluj) şi că atunci când se va ajunge la votarea lui în Parlament, cu certitudine partidul său îşi va declina orice suport şi odată ajuns la putere va revoca legea. Nu a negat faptul că proiectul conţine, fireşte, un mare număr de stipulaţii tehnice împotriva cărora nu este nimic de comentat, dar per ansamblu tendinţa sa este inacceptabilă...

Dl. Vaida-Voevod, fostul prim-ministru[15], a ținut apoi o lungă cuvântare, care a durat cel puțin o jumătate de oră. Şi-a dat drumul complet. A atacat actualul Guvern în termenii cei mai nestăpâniți[16]. Nu numai minoritățile, ci foarte mulți – ca să nu spunem toți – românii care posedau calificarea necesară muncii politice sau administrative erau ținuți deoparte. Nu este adevărat că Guvernul român nu poate găsi prefecți şi alți administratori buni. Reforma agrară a fost aplicată în modul cel mai nesatisfăcător. Minoritățile nu au dreptul să se plângă mai mult decât românii din Transilvania, care au fost tratați cât se poate de incorect de către Guvernul Brătianu. În chestiunile şcolare, în chestiunea accesului la posturi administrative de încredere, românii care nu aparțineau Partidului Liberal (partidul dl. Brătianu) erau tratați ca trădători de țară şi ca cetățeni români neloiali. Dl. Vaida-Voevod a insistat din nou asupra faptului că populația românească din Transilvania este tratată de Guvernul Brătianu mai rău decât minoritățile, şi că are cele mai serioase plângeri împotriva Guvernului. Dl. Maniu şi dl. Vaida-Voevod, care ei înşişi fuseseră cetățeni maghiari şi suferiseră îndestul în urma modului în care fuseseră tratați de către Guvernul maghiar, vedeau acum cât de complet prosteşte şi ineficient sunt tratate minoritățile de către Guvernul Brătianu. Nimic nu este mai puțin înțelept decât să crezi că a-i forța pe unguri, evrei etc. să vorbească româneşte este modalitatea potrivită de a-i transforma în buni cetățeni români; din contră, aceasta i-ar face doar mai periculoşi. I-ar îndârji să lupte împotriva națiunii române, dar nu le-ar modifica dispoziția de ură, tot la fel cum nici un mijloc artificial nu ar putea face dintr-o femeie bărbat.

IX

În dimineața de 26 mai, dl. Angelescu, însoțit de "Directeur de l'Enseignement normal-primaire" al Ministerului Instrucțiunii Publice, a venit să mă ia într-o excursie motorizată pentru a vizita diferite şcoli româneşti.

În cursul aceleiaşi zile am avut câteva discuții scurte cu dl. Angelescu. Redau rezumatul celor mai însemnate remarci:

Una din îngrijorările lui era aceea că şcolile minorităților nu au acordat suficientă atenție noului Guvern. În foarte multe cazuri ele se comportaseră ca şi cum Guvernul român nici nu ar exista, organizându-se şi reorganizându-se după cum le-a convenit, acordând diplome şi comițând serioase abuzuri. În astfel de cazuri a fost necesară intervenția decisă a Guvernului. Şcolilor li s-au dat una sau chiar două mustrări, şi dacă acestea au rămas fără efect, şcolile, în unele cazuri, au fost închise. Când direcțiunea şcolilor a acceptat, în fine, instrucțiunile Ministerului, şcolile au fost deschise din nou. Astfel, închiderea unei şcoli nu reprezenta o sancțiune, ci doar o măsură disciplinară, un mijloc de coerciție pentru a obține ascultarea față de Guvern. Ca exemplu de abuz, dl. Angelescu a menționat faptul că Guvernului i-au parvenit serioase plângeri cum că, dacă înainte vreme diplomele româneşti de maturitate fuseseră acceptabile, acum unii studenți care posedă aceste diplome nu dețin şi cunoştințele necesare. Se întâmplase chiar ca studenți cu diplome ale şcolilor minorităților să nu ştie să scrie şi să citească. Decizia ca şcolile confesionale să nu fie îndreptățite să primească elevi de altă confesiune îi vizează pe evreii care fuseseră maghiarizați. Dl. Angelescu nu i se pare admisibilă propaganda maghiară desfăşurată de aceşti evrei, şi de aceea a emis un ordin general. Totuşi se fac, cu dragă inimă, excepții în favoarea şcolilor confesionale, altele decât cele evreieşti.

Alt decret ministerial nu permite coeducarea băieților şi a fetelor dincolo de o anumită vârstă fragedă. I s-a părut foarte necesar să emită acest ordin, deoarece Ministerului i-au fost prezentate cazuri scandaloase. În România condițiile nu sunt de aşa natură, încât să permită să

fie educați împreună băieții şi fetele. Ministrul nu mi-a dat exemple, dar a menționat faptul că în şcolile confesionale s-au petrecut grave abuzuri ale învățătorilor față de copii.

Politica Guvernului român față de minoritățile sale este mult mai liberală decât cea a anumitor țări vecine.

Cât priveşte legile şcolare, dl. Angelescu s-a limitat la o referire generală la modificările şi textul propunerilor aduse acum în fața Parlamentului. Mi-a promis iarăşi să-mi dea proiectul de lege privitor la şcolile private, care încă nu a fost înaintat cabinetului.

X

În dimineața lui 27 mai am fost la biroul primului-ministru, să-l văd pe dl. Tătărescu.

Notez principalele puncte ale celor spuse de dl. Tătărescu:

Este sub-secretar de stat pe probleme politice, inclusiv probleme ale minorităților. A fost numit în acest post în decembrie anul trecut. Între timp şi-a organizat oficiul, în care lucrează trei unguri şi doi germani – saşi sau şvabi. Este subordonat direct Ministerului de Interne, dar are legături directe şi cu Ministerul Afacerilor Externe, cu Ministerul Cultelor Publice şi cu Ministerul Instrucțiunii Publice, ca şi cu alte ministere, atunci când acest lucru este convenabil sau de dorit. Are intenția de a ataşa pe lângă prefecții anumitor prefecturi, acolo unde problemele minorităților sunt de relevanță particulară, un funcționar sub direcțiunea sa, care să se ocupe în primă instanță cu problemele minorităților, să primească plângerile şi să stabilească punctele de diferență. Astfel va exista un plan elaborat pentru tratarea acestor probleme, pe care, speră el, minoritățile îl vor aprecia şi folosi.

Marea dificultate o reprezintă cea psihologică, atmosfera creată înainte şi în timpul războiului, precum şi lipsa de disponibilitate a liderilor minorităților de a ajunge la o înțelegere. Cu puțin timp în urmă avusese o întâlnire cu câțiva dintre aceşti lideri şi le-a spus sincer că, dacă ei continuă să lucreze împotriva unei înțelegeri rezonabile, el va lua contact direct cu preoții subordonați, cu țăranii, şi în general cu masele populației aparținând minorităților. Rezultatul întâlnirii a fost că liderii au luat chestiunea în serios, şi este posibil să aibă loc o reorganizare a conducerii minorităților din Transilvania, poate chiar peste câteva zile.

Cât despre dificultățile administrative[17], dl. Tătărescu a spus că a întreprins deja paşi în vederea înlocuirii a trei sau patru prefecți care vădiseră deficiențe administrative.

Vederile ministrului Instrucțiunii Publice sunt considerabil diferite de cele ale dl. Tătărescu. Dl. Angelescu priveşte chestiunile şcolare numai prin prisma Ministerului Instrucțiunii Publice al României Mari, nerăbdător ca națiunea să dobândească cea mai bună instrucțiune posibilă din punct de vedere românesc. Dl. Tătărescu înțelege lucrurile prin a salvgarda interesele politice ale țării în ansamblu, de maximă importanță fiind însă şi faptul de a mulțumi minoritățile. Din acest motiv, după cum mi-a spus dl. Duca, el nu numai că a turnat apă în vinul dl. Angelescu[18], dar a făcut-o într-o manieră foarte liberală. S-au făcut amendamente la proiectul de lege despre şcolile de stat, şi, totuşi, dl. Tătărescu nu a obținut tot pentru ceea ce luptase. Cât despre proiectul asupra şcolilor private (inclusiv a celor confesionale), acesta încă nu este gata pentru a fi supus Parlamentului. Am fost asigurat că acea copie pe care mi-o promisese dl. Angelescu urma să sufere modificări.

Şcolile confesionale: Guvernul român este de părere că în principiu şcolile trebuie să fie ne-confesionale. Minoritățile susțin punctul de vedere contrar, cum că instrucțiunea publică trebuie legată de biserici. Aici se află marea dificultate reală, în vederile total opuse într-o chestiune de principiu. Guvernul român nu doreşte deloc şcoli confesionale în țară, pe când

minoritățile le consideră esențiale. Dl. Tătărescu nu a arătat expres dacă şcolile confesionale vor fi permise sau interzise, dar mi-a dat de înțeles că dacă vor fi permise, va fi ca un rezultat al concesiilor făcute pentru a satisface minoritățile chiar împotriva convingerii Guvernului.

Am discutat chestiunea limbii. Am explicat opinia dl. Kisch – faptul că în primii patru ani de şcoală copiii ar trebui lăsați să-şi învețe temeinic limba maternă, să învețe s-o vorbească, s-o scrie, şi s-o cunoască din punct de vedere literar. Dl. Tătărescu a spus că este la curent cu toate argumentele în favoarea opiniei dl. Kisch. Cu toate acestea există argumente şi de partea cealaltă, care par a arăta că, în special, copiii pot stăpâni foarte bine mai mult decât o singură limbă în acelaşi timp. M-a asigurat că nu există nici cea mai vagă intenție de a împiedica minoritățile să-şi educe copiii în propria lor limbă, dar că este în interesul minorităților înseIe ca ai lor copii să dobândească o cunoaştere temeinică a limbii de stat. Şi de aceea trebuie să înceapă devreme.

Limba administrativă: actualmente nu s-au stabilit încă reguli precise, iar condițiile din diferitele localități variază foarte mult. În Braşov, de exemplu, doar germana este folosită în actele publice şi la “primărie”, în timp ce în unele sate puternic maghiare se foloseşte numai româna. Prima situație este la fel de greşită ca şi cea de-a doua, de aici necesitatea emiterii unor reguli generale. Intenția dl. Tătărescu este aceea de a le emite prin decrete administrative, pentru a evita trecerea lor prin Parlament, unde regulamentele liberale pe care el le are în vedere s-ar putea izbi de o considerabilă opoziție. Ideea este să se permită în administrație folosirea limbii minorităților în oraşele, sate sau prefecturi. Minoritățile înseIe merg şi mai departe, şi vor ca limbile minorităților să fie utilizate pretutindeni în administrație. Aceasta este o cerere cam rigidă.

Autonomia municipală: proiectul asupra unificării administrative, elaborat anul trecut, este foarte liberal şi acordă municipalităților autonomie într-o mare măsură. Este de aşteptat deci ca el să nu treacă de Parlament în forma sa prezentă. Pe de altă parte, în anumite localități, primăria şi consiliul municipal sunt compuse din persoane aparținând minorităților, – o situație care ar îngreuna puțin colaborarea administrativă cu Guvernul. S-a sugerat ca un anume număr, de pildă patru sau cinci, dintre capii serviciilor administrative locale, care, în multe cazuri, sunt români, să voteze ca membrii neelectivi ai consiliilor. Deoarece numărul membrilor consiliilor variază între 9 şi 50, nu există nici un pericol ca aceşti funcționari să devină o majoritate ori măcar un element cu mare pondere în aceste corpuri. Totuşi, s-a obiectat că această idee este antidemocratică, făcându-se contrapropunerea ca aceşti funcționari să ocupe în consiliile orăşeneşti şi săteşti doar locuri cu capacitate consultativă. Chestiunea nu fusese stabilită definitiv.

Limba în justiție[19]: Este o problemă cu care dl. Tătărescu însuşi se confruntase prea puțin. Ea se află în mâinile Ministerului Justiției. Principiul fundamental este că limba justiției este cea română, dar minorităților trebuie să li se ofere facilități ca ele să nu sufere de pe urma lipsei de cunoaştere a limbii române. În multe locuri, de fapt, limba minorităților este utilizată foarte extins în tribunale. Aceasta este mai mult o concesie față de starea de fapt, decât o recunoaştere din partea Guvernului român a îndreptățirii unei asemenea practici. Încă nu se elaboraseră reguli definitive, şi problema este foarte spinoasă.

Abuzuri locale şi mici conflicte cu minoritățile: Dl. Tătărescu pregătise un plan pentru înființarea unui muzeu al simbolurilor, statuilor, inscripțiilor etc. naționale maghiare, dintre care multe fuseseră îndepărtate de către români în timpul tulburatei perioade de după armistițiu. Nu şi-a exprimat intenția de a include în muzeu şi statui şi simboluri maghiare încă neschimbate de la locul lor. Cu toate acestea, cred că poate s-a gândit că, acolo unde aceste

chestiuni reprezintă surse de nemulţumire, s-ar putea evita fricţiunile prin colecţionarea simbolurilor într-un loc în care să fie păstrate şi păzite ca sanctuar naţional al minorităţilor.

XI

În după-masa zilei de 27 mai, împreună cu dl. Dianu, am fost la Senat, unde i-am văzut pe dnii Teutsch şi Schullerus (mi s-a spus că dl. Nagy, episcopul reformat din Cluj, nu era în oraş).

Cei doi domni m-au întâmpinat într-o manieră foarte amicală. I-am întrebat despre situaţia actuală şi despre afacerile lor cu Guvernul, şi mi-au spus că pe moment atenţia se concentrează asupra legii şcolare aflate în faţa Parlamentului. Cei doi domni tocmai primiseră proiectul cu amendamentele propuse de către comitetul parlamentar. Erau conştienţi de faptul că dorinţelor lor li se ieşise în întâmpinare în anumite puncte. Rămâneau totuşi două puncte de covârşitoare însemnătate, în legătură cu care nu erau mulţumiţi: unul se referă la articolul 7 al proiectului asupra limbii minorităţilor în şcoli, iar celălalt la situaţia financiară a şcolilor confesionale. Ulterior dl. Dianu mi-a spus că fusese impresionat de modul moderat în care discutaseră domnii Teutsch şi Schullerus.

Apoi am mers la Cameră, unde m-am întâlnit cu dl. Tătărescu, căruia i-am făcut o scurtă descriere a conversaţiei mele cu dnii Teutsch şi Schullerus. Dl. Tătărescu a spus că el cunoaşte toate problemele lor, şi că mă asigură că el a luptat pentru a obţine cele mai bune condiţii.

XII

Pe urmă am fost să mă întâlnesc cu sub-secretarul de stat de la Agricultură şi Domeniul de Stat, dl. Cipăianu[20]. Dl. Duca mi-l recomandase, pentru a obţine de la el informaţii mai detaliate despre reforma agrară şi, în special, despre distribuirea pământului expropriat. Dl. Cipăianu mi-a confirmat declaraţiile pe care mi le dăduse cu câteva zile înainte dl. Constantinescu[21], şi a spus că tocmai pregăteşte o statistică amănunţită asupra distribuirii pe naţionalităţi şi judeţe a pământului expropriat. Îmi va trimite cifrele în viitorul apropiat, să zicem nu mai târziu de 4 săptămâni.

Dl. Cipăianu a mai spus că reforma agrară este acum aproape completă. În circa trei ani ţăranii nu numai că vor fi în posesia fermelor lor, ceea ce este deja o stare de fapt, dar şi titlurile lor /de proprietate/ vor fi în forma cuvenită şi finală.

XIII

Pe 28 mai l-am primit la hotel pe Dr. Hans Otto Roth, un deputat, pe a cărui carte de vizită scria: “preşedinte al Partidului Parlamentar German din România Mare”.

Dl. Roth, care este un bărbat destul de tânăr – de-abia are la 40 de ani –, a început prin a-mi spune că nu a venit în calitate de “querulant”[22]. A venit întrucât îl rugasem să ne vedem în ziua anterioară la Cameră, iar el este cât se poate de dispus să-mi ofere orice informaţie aş dori. Iată rezumatul celor spuse de el:

Partidul German are actualmente 5 senatori şi 10 deputaţi, partidul dl. Maniu are 29 deputaţi, partidul dl. Iorga 17, al generalului Averescu-Goga 6, şi mai există 1 social-democrat. În fine, ţărăniştii au 34, şi acum încheie o alianţă cu grupul dl. Maniu (naţionalii). Din numărul total de circa 400 deputaţi, opoziţia nu este deloc reprezentată adecvat.

Marea problemă a momentului este cea a legii şcolilor de stat, aflată acum în faţa Parlamentului. Partidul German nu cere concesii nerezonabile, dar simte că trebuie pus în aplicare tratatul pentru protecţia minorităţilor. Tratatul nu oferă mai mult decât un minimum necesar. Unele articole ale proiectului sunt clar contrare tratatului minorităţilor. Articolul 7 al proiectului, asupra limbii minorităţilor în şcoli, conţine câteva stipulaţii clar contrare clauzelor tratatului minorităţilor. Şcoala primară acoperă 7 ani, nu doar 4, iar limba minorităţilor ar trebui prin urmare studiată de-a lungul celor 7 ani. Toţi cetăţenii români sunt obligaţi să parcurgă cel puţin aceşti 7 ani, de aceea este total greşit să consideri ultimii 3 ani ca învăţământ secundar. Mai departe articolul spune că ministrul "poate", şi nu că "ar trebui" sau "trebuie" să înfiinţeze şcoli ale minorităţilor. Nici o altă indicaţie nu explicitează "proporţia considerabilă" a minorităţilor consfinţită în tratat. Nici nu se precizează extensia "districtului" căruia trebuie să i se aplice regula. În plus, cuvântul "steroglot" nu acoperă cazul cel mai comun, acela al populaţiei amestecate, ci se aplică numai, stricto sensu, judeţelor în care întreaga populaţie constă din minorităţi. Iarăşi, cuvântul "studiul" din paragraful al doilea şi cuvântul "obiecte" din paragraful al treilea ar putea fi citite în sensul că limba română, chiar în primii 4 ani de şcoală, ar trebui să constituie nu materie de învăţământ, ci limba de instrucţie. În general, întregul articol acordă depline puteri Ministerului Instrucţiunii Publice pentru a face ceea ce doreşte. Nu le dă minorităţilor nici o garanţie, în schimb le arată că situaţia lor va fi foarte rea şi nesatisfăcătoare.

Cât despre grădiniţe, dl. Roth a spus că necazul este că Guvernul pare a avea intenţia de a impune limba română în grădiniţele de stat, deşi fusese introdus amendamentul conform căruia minorităţilor li se acordă libertatea de a crea grădiniţe private. Este o greşeală să presupui că grădiniţele nu sunt obligatorii. Date fiind condiţiile, ele sunt obligatorii. (Încă nu am reuşit să studiez îndeaproape textul legii, dar aceasta este în directă opoziţie cu ceea ce dl. Ionescu considera a fi rezonabil.)

În completare la chestiunea articolului 7 şi a grădiniţelor, dl. Roth a menţionat problema finanţării şcolilor de stat. Conform proiectului, toate cheltuielile şcolilor, cu unica excepţie a salariilor învăţătorilor, vor fi purtate de către municipalităţi. Aceasta ar însemna că minorităţile care vor înfiinţa şcoli confesionale sau private nu numai că vor trebui să plătească pentru şcolile lor, dar vor trebui şi să contribuie la întreţinerea şcolilor de stat ale majorităţii româneşti. Deoarece minorităţile încă mai sunt – a adăugat dl. Roth cu un zâmbet oarecum amar – oamenii mai bogaţi din ţară, ele vor avea de plătit în jur de 95% din costurile şcolilor de stat româneşti, şi 100% din costurile propriilor lor şcoli confesionale ori private. Dl. Roth considera acestea a fi contrare tratatului minorităţilor.

Cât priveşte "Ecoles normales", dl. Roth a spus că proiectul fusese modificat de aşa manieră încât să lase chestiunea relativ deschisă.

A adăugat el, este foarte dificil pentru minorităţi să judece stipulaţiile proiectului şcolilor de stat, atâta vreme cât nu au în faţa ochilor proiectul dl. Angelescu asupra şcolilor private şi confesionale. Cele două legi formează un tot indivizibil.

Dr. Roth a menţionat, în fine, anumite circumstanţe pe care el le considera ca agravante pentru abuzurile comise faţă de minoritatea germană. La Sântana fusese deschisă o şcoală de stat românească, deşi populaţia orăşelului constă în întregime din şvabi. El crede că acolo trăiesc numai 2 persoane de rasă română. Rezultatul a fost că în acest orăşel absolut german trebuie să vină la şcoală copiii din întregul district, iar cheltuielile şcolare, cu unica excepţie a salariilor învăţătorilor, vor fi suportate de către municipalitatea germană, în condiţiile proiectului de lege. Concomitent, Guvernul refuzase să permită înfiinţarea unei grădiniţe în

limba germană la Sântana. La Arbore (în Bucovina), Ministerul crease o asemenea situație, încât copiii de rasă germană trebuiau să se deplaseze 12 km ca să ajungă la şcoală.

XIV

În după-masa zilei de 28 mai am trecut pe la dl. Duca la Ministerul de Externe. Era foarte ocupat, aşa că discuția noastră nu a durat foarte mult.

Am menționat problema minorităților. Am spus că nu doresc să intru în detalii, dar aş vrea să-i supun atenției întrebarea dacă este o politică înțeleaptă să faci din saşi şi şvabi, din germanii României, inamici ai Guvernului. Pot să înțeleg faptul că dl. Angelescu ezită să adopte o atitudine profund conciliatorie față de maghiari, dar cu siguranță germanii nu reprezintă nici un pericol pentru consolidarea Regatului. Dimpotrivă, ei sunt un element extrem de prețios al populației, cum sunt, de altfel, şi cei mai mulți dintre maghiari. N-ar fi o politică înțeleaptă din partea Guvernului să modifice proiectul asupra şcolilor de stat în aşa fel încât să le permită germanilor să-l voteze? Fireşte, nu poate exista decât o singură lege pentru toate minoritățile. Dar ar fi cu certitudine posibil să întocmeşti legea astfel încât germanii să fie câştigați de partea ei. Eu aş considera aceasta ca pe o chestiune politică internă şi aş supune-o ca atare considerației dl. Duca, cu convingerea că acest aspect al cazului este suficient pentru a găsi o soluție satisfăcătoare şi din punct de vedere al protecției minorităților. Dl. Duca a părut să găsească admirabilă sugestia mea, şi a spus că pot să fiu sigur că va mai curge încă multă apă până când proiectul va trece de Parlament. Va relua chestiunea împreună cu cabinetul şi va vedea ce poate face. Întrucât mi-am exprimat o oarecare îndoială cu privire la atitudinea dl. Angelescu, pe care nu voi mai avea prilejul să-l revăd înainte de a părăsi Bucureştiul, dl. Duca a spus că pot să-i încredințez lui misiunea de a aranja aceasta.

La plecare, dl. Duca mi-a spus că nu ne vom putea vedea deseară la dineul pe care dl. Vintilă Brătianu şi dl. Lapedatu[23] îl vor oferi în cinstea noastră, dar că speră să mă reîntâlnească la toamnă. I-am promis că voi merge în Dobrogea şi Basarabia, şi el şi-a exprimat dorința de a-mi ține promisiunea. Am spus că în octombrie, după toate probabilitățile, voi merge în Angora şi la Atena, şi apoi poate va fi posibil să vin şi în România[24].

E. C.
30/5/24

NOTE

1. E. V. Harris, englezoaică, angajată din august 1919. Mouton, p. 104.
2. Delegația română la Adunarea Generală din anul 1924 a fost compusă din: N. Petrescu-Comnen, I. Raicoviceanu, Constantin Angelescu, N. Titulescu, Sextil Puşcariu, Elena Văcărescu, D. Ciotori, I. G. Duca, M. Iacobescu. România, p. 271.
3. Au avut loc mai multe întruniri. O parte a sugestiilor formulate de reprezentanții lor s-au inclus în legile şcolare din anii 1924 şi 1925.
4. Lege pentru învățământul primar al statului şi învățământul normal- primar, promulgată prin Înaltul Decret-Regal nr. 2571 din 24 iulie 1924 şi publicată în Monitorul Oficial nr. 101 din 26 iulie 1924; Loi de l'enseignement primaire de l'Etat avec un exposé des motifs par D. C. Angelescu.
5. Vezi Lege asupra învățământului particular, promulgată prin Înaltul Decret-Regal nr. 3793 din 19 decembrie 1925 şi publicată în "Monitorul Oficial" nr. 283 din 22 decembrie 1925.
Nu insistăm acum asupra drumului sinuos al acestei legi. Vom publica în curând un articol despre dezbaterile parlamentare pe marginea ei şi despre reflectarea acestei problematici în presa din România.
6. Gustav D. Kisch, profesor titular de limba şi literatura germană.
7. Alexie Catargi.

8. Dreptul de publicitate.
9. Consulul britanic de la Bucureşti, Sir Herbert Dering, avea o părere asemănătoare despre Angelescu. Gh. Iancu, Imagini, p. 15. Vezi şi discuţiile consulului cu I. G. Duca pe tema învăţământului primar. *Ibidem*, p. 15-17.
10. Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod şi Mihai Popovici erau lideri marcanţi ai Partidului Naţional Român, adversari hotărâţi ai liberalilor.
11. Iuliu Maniu, Problema minorităţilor, Bucureşti, 1924, 21 p. Conferinţa (ţinută la 11 mai 1924) a apărut şi în presa de partid a vremii.
12. Evenimentul nu se va produce. Partidul Naţional Liberal, condus de I. I. C. Brătianu, îşi va îndeplini mandatul de patru ani (19 ianuarie 1922 – 29 martie 1926).
13. În 1926 se va forma Partidul Naţional Ţărănesc.
14. Guvernul general Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 16 decembrie 1921). Octavian Goga a fost ministru de stat.
15. Guvernul Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919 – 12 martie 1920).
16. Cele spuse de Vaida-Voevod l-au surprins pe Colban. Erau nemulţumirile rostite de un om politic din opoziţie şi care adesea erau departe de adevăr.
17. Legea unificării administrative s-a adoptat în 14 iunie 1925.
18. În sensul că a netezit asperităţile la adresa minorităţilor.
19. Nu s-a adoptat un act normativ privind folosirea limbii minorităţilor în justiţie.
20. Gheorghe Cipăianu. Postul s-a înfiinţat în 12 decembrie 1923. S. Neagoe, p. 90.
21. Alexandru Constantinescu, ministru la Agricultură şi Domenii.
22. Cred că e o combinaţie nostimă între cuvântul francez "querelleur" – persoană care caută ceartă – şi cel englez "toquary" – a întreba, a se informa. Sensul cred că ar fi: de a se interesa de ceva.
23. Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor şi Artelor, din 30 octombrie 1923, după demisia lui Constantin Banu.
24. A venit sigur, dar noi nu avem raportul complet. Dispunem de un text redactat de Colban, la 31 octombrie 1924, după o întâlnire cu Hans Otto Roth. Discuţiile s-au axat în principal pe chestiuni şcolare. Colban i-a spus că a simţit o îmbunătăţire a situaţiei minorităţilor din România. Roth a remarcat că "that was quite true", în anumite privinţe. A. S. D. N., 41/40, 418/1481.

E. Colban a ţinut două Conferinţe la Universitatea din Cluj, dedicate Societăţii Naţiunilor. "Anuarul Universităţii din Cluj" pe anul şcolar 1923-24, Cluj, 1925, p. 38.

La Bucureşti, la Institutul Social Român a ţinut conferinţa intitulată: La Société des Nations, publicată in: Politica externă a României, p. 245-257.

Ziarele vremii au urmărit această vizită. Vezi: "Universul" nr. 111 din 19 mai 1924; "Adevărul" nr. 12. 364 din 20 mai, nr. 12. 367 din 24 mai, nr. 12. 370 din 29 mai 1924; "Îndreptarea" nr. 419 din 24 mai 1924; "Viitorul" nr. 4863 din 25 mai 1924; "L'Indépendance Roumaine" nr. 14. 731 le 28 mai 1924.

3. VASILE STOICA

CHOSES VUES PAR M. ERIK COLBAN PENDANT SON DERNIER VOYAGE EN TRANSYLVANIE
(23-28 octobre 1926)

I. ORADEA MARE (le 23 Octobre)

1. Chez Mgr. Traian Frenţiu

A 10 1/2 du matin on rend un visite à Mgr. Trajan Frenţiu, évêque roumain, grec-catholique (uniate).

Pendant la longue entrevue il explique comment, par suite de la réforme agraire, son riche évêché, malgré que son église soit roumaine, a perdu à peu près toutes ses terres et toutes ses

forêts, qui ont été partagées aux paysans et aux villages sans distinction de langue et d'origine ethnique.

2. Chez l'évêque Etienne Sulyok

A 11 du matin M. Colban accompagné par M. Stoica rend une visite au nouvel évêque calviniste hongrois, M. Etienne Sulyok.

Celui-ci aux questions que l'on lui pose rend hommage au gouvernement pour avoir admis la création de ce second évêché calviniste et pour avoir inscrit les frais dans son budget.

Il declare qu'en ce qui concerne la vie ecclésiastique, son église jouit de la liberté la plus complète. Il n'en est pas de même dans la question des écoles. La tendance générale de l'Etat est d'éliminer autant que possible l'école confessionnelle et de la remplacer par l'école de l'Etat. Dans les écoles primaires confessionnelles de l'église réformée l'instruction est donnée en hongrois sauf les classes et les études prescrites par la loi pour être enseignées en roumain. Mais bien souvent l'inspection des réviseurs est trop exigeante. Il est vrai néanmoins que l'Etat entretient à ses frais des écoles primaires de langue hongroise; il n'y a pas de village sans école. Il se plaint également de la disposition interdisant aux écoles des différentes églises d'accepter des élèves d'une autre confession que celle de ces écoles. La grande difficulté que son église éprouve est le manque de moyens financiers pour soutenir ses écoles confessionnelles. Il espère que par suite du pacte électoral conclu entre le gouvernement du Général Averesco et le Parti Hongrois, le Gouvernement subviendra aux frais de ces écoles. En général, il considère que l'antagonisme qui a existé entre l'élément hongrois et roumain et surtout entre les leaders des hautes institutions ecclésiastique hongroises en Transylvanie et les autorités supérieures de l'Etat Roumain a beaucoup diminué et qu'il est en train de disparaître. Si cette méfiance ne disparait plus rapidement, c'est à cause de la maladresse et du zèle exagéré des autorités inférieures de l'Etat.

3. Chez l'évêque catholique-romain Bjelik

A 11 1/2 heures on est chez Mgr. Bjelik, l'évêque catholique- romain. Il declare que l'Etat ne met aucune entrave au libre fonctionnement de son église. Dans ses écoles confessionnelles l'instruction se poursuit en hongrois, sauf les études prescrites par la loi pour être enseignées en roumain. La religion même dans les écoles de l'Etat est enseignée dans la langue maternelle des élèves par des professeurs désignés par leur église. Il a certaines difficultés à entretenir les écoles à cause de l'expropriation sur grande échelle à laquelle son église a été soumise. Mais le gouvernement lui a montré toujours de la bienveillance et jamais ses demandes n'ont été refusées. Il pense d'ailleurs que les Hongrois aussi, notamment leurs chefs ecclésiastiques et leurs intellectuels dans les villes et dans les villages doivent faire preuve de leur loyauté envers l'Etat. C'est dans ce sens qu'il travaille en conseillant à son clergé d'apprendre le roumain, d'avoir toujours une attitude conciliante et de vivre en bonne entente avec les autorités et avec la population roumaine et il est heureux de constater que ses recommandations ont porté fruit.

4. Chez la rabbin Leopold Kecskeméthy

A midi on a une entrevue avec M. Leopold Kecskeméthy, rabbin des Juifs néologues.

Il déclare que du point de vue du libre exercice de sa religion sa communauté n'a aucune plainte à faire. Mais les Juifs néologues d'Oradea sont affligés à cause de leurs écoles. Leur langue maternelle n'est pas le hébreux ou le yidish, mais le hongrois; pourquoi l'Etat

Roumain leur impose-t-il comme aux autres Juifs, le hébreux ou le yidish à côté du roumain, dans leurs écoles confessionnelles? Pourquoi n'accepte-t-il pas comme langue d'enseignement dans ces écoles le hongrois et le roumain? Ils seraient contents si leurs écoles étaient bilingues, enseignant en hongrois et en roumain.

5. Chez le rabbin Benjamin Fuchs

A 12 1/2 on a une entrevue avec M. Benjamin Fuchs, rabbin des juifs orthodoxes. Il déclare que la liberté religieuse n'est nullement entravée. Il considère que la situation des écoles et de l'enseignement correspond aux besoin et aux voeux de la population. En ce qui concerne la population juive de sa secte il a une seule observation à faire, les élèves juifs qui fréquentent les écoles de l'Etat sont obligés à écrire et à dessiner, c. a. d. à faire du "travail", le samedi, – ce que la loi de leur religion, défend avec sévérité.

Il voudrait que cette obligation cessât, mais il ne va pas jusqu'à demander que les éléves juifs ne fussent pas obligés a fréquenter l'école le samedi. L'activité des institutions juives de sa secte se poursuit en toute liberté.

6. Au lycée de l'Etat

A 3 heures de l'après-midi on visite la section hongroise du lycée "Samuel Gozsdu", entretenue aux frais de l'Etat. La section est un lycée complet à huit classes à l'enseignement complètement en langue hongroise. Le directeur du lycée, M. Théodore Neş conduit les visiteurs. On entre dans le II-ème classe. Le professeur M. Paul Jagics, un Hongrois, fait en hongrois son cours de mathématiques. Le manuel employé par lui et par les élèves et que l'on voit devant chaque élève de la classe est en hongrois: "Mennyiségtani kézikönyv és példatár a közép és polgári iskolák I-III osztályai számára, örtá Mester Mihály, református fögimnáziumi tanár" (Cluj 1925).

On passe dans la VIII-ème classe, où, guidés par leur professeur M. Gabriel Schroff, qui est un ancien moine piariste, les élèves sont en train de traduire des textes de poètes, du latin en hongrois.

On visite ensuite la VII-ème classe où le professeur M. Alexandre Nagy, un Hongrois, fait en hongrois son cours d'histoire universelle. Les élèves répondent en hongrois. Entre leurs mains le manuel hongrois: "Egyetemes történelem a középiskolák felsö osztályai számára örták Biró Vencel és Dr. Patay József". (Cluj 1922)

7. À l'école primaire et normale des "Soeurs Immaculées"

Les visiteurs sont reçus par la supérieure qui est en même temps la directrice de l'institution et par deux soeurs, institutrices elles-mêmes. Aux questions posées par M. Colban elles le renseignent que l'école primaire a les droits de "publicité" tandis que l'école normale a seulement un caractère privé, que l'instruction se fait en hongrois, conformément au programme établi par la loi. Le fait que dans les classes primaires les élèves font certaines études en roumain ne les empêche nullement d'apprendre à lire et à ecrire correctement le hongrois.

8. À Seleuş et à *Episcopia Bihorului*

Après avoir visité les localités et les parcs des stations thermales Băile Felix et Băile Episcopiei, M. Colban et ses compagnons s'arrêtent à Seleuş, petit village à population mixte roumaine et hongroise. M. Colban demande aux paysans des renseignements sur l'application

de la réforme agraire qui a eu lieu dans cette localité. La plupart des paysans lui déclarent qu'ils ont reçu de la terre, sans aucune distinction d'origine ethnique, et que tous ont fait leur service militaire pendant la guerre dans l'armée austro-hongroise. Beaucoup de paysans ont reçu également du terrain pour se bâtir des maisons et d'autres bâtisses agricoles. La plupart d'entre eux, au long de la chausée, sont dejà installés dans leurs nouvelles demeures, et aux questions de M. Colban répondent qu'ils sont d'origine hongroise, que la terre et les enclos pour leurs maisons leur ont été donnés par le gouvernement roumain, qu'ils n'avaient pas de terre auparavant et que cette terre qu'ils ont reçue, a été expropriée sur les biens de l'évêché catholique roumain d'Oradea Mare. En même temps ils déclarent tous que dans leur village ils ont une église et une école hongroises.

En rebroussant chemin et en passant par Oradea Mare, M. Colban se rend à la tombée du soir à Episcopia Bihorului près de la frontière hongroise. Ce qui l'intéresse, c'est l'application de la loi agraire. Les paysans qui se trouvent devant leurs maisons récemment bâties, aussi bien près de la chaussée que dans une rue toute nouvelle, lui déclarent que pour la plupart ils sont d'origine hongroise, qu'avant la guerre ils n'avaient pas de terre et de maisons, que pendant la guerre ils ont combattu dans les rangs de l'armée austro-hongroise, que malgré ce passé et malgré leur origine ils ont reçu de la terre en lots de 3 acres (3 "joch" autrichiens; en roumain "iugăr"), et du terrain pour leurs maisons et leurs bâtisses agricoles, que la terre avant la réforme agraire appartenait à l'évêché catholique d'Oradea Mare.

Les Hongrois déclarent qu'ils ont une école primaire hongroise avec certains objets d'étude en roumain.

A 10 heures du soir on part pour Aiud.

II. AIUD

1. Aux écoles calvinistes "Bethlen"

On arrive le 24 Octobre à 6 heures du matin. On visite les écoles confessionnelles de l'Eglise Réformée Calviniste, à langue d'instruction hongroise; l'école Normale de Garçons; l'école Normale de jeunes Filles; le lycée et l'école primaire, adjointe à l'école normale. Le directeur Aron Ferencz donne les explications nécesaires. L'instruction se fait en hongrois, sauf les études qui, en vertu de la loi, doivent être enseignées en roumain. Les registres des classes et de la direction sont bilingues. Une partie des terres et des forêts de ces institutions a été expropriée ("les biens de main-morte"); il leur est resté 1500 acres de forêts et 56 acres de terre arable, mais dernièrement le Conseil Supérieur de la Reforme Agraire a décidé de leur restituer encore 1000 acres de forêts et 100 acres de terre arable.

Les professeurs et les instituteurs sont tous des Hongrois calvinistes. La plupart d'entre aux ne parle pas du tout le roumain. Les élèves sont également tous des Hongrois calvinistes – sauf un petit nombre de catholiques.

On visite l'école normale de garçons. Dans la II-ème classe le professeur François György fait son cours de grammaire hongroise ("les suffixes"). Le manuel est le "Magyar ólvasokönyv és nyelvtani összefoglalás a középiskola II. Osztálya számára, szerkesztette Kiss Ernő dr. ", paru à "Kolozsvár" (non pas à "Cluj") en 1922. Dans la VI-ème classe c'est l'heure de physique expérimentale ("la réflexion") du professeur Sigismond Hegedüs; on l'enseigne en hongrois. Le manuel est le "Kisérleti Fizika a közép és polgári iskolák számára örta Csefo Sándor (Cluj 1924).

On passe à l'école normale de jeunes filles. De ses 133 élèves, toutes des jeunes filles hongroises, 109 sont calvinistes, 6 luthériennes, 4 unitaires, 14 catholiques romaines. L'école

a 7 classes. Dans la II-ème classe où l'on entre, le professeur Etienne Zalányi, fait son cours de physique, dans la III-ème M-lle Lenka Mor fait son cours d'hygiène et anthropologie, dans la V-ème M-me Maria Ajtoi enseigne la langue et la littérature hongroises. A l'école primaire qui est attachée à l'école normale et qui sert d'école "d'application" on enseigne les mathématiques. Dans toutes ces classes l'enseignement est en hongrois, ce n'est que dans la VI-ème classe normale de jeunes filles que le professeur Victor Elekes fait en roumain selon la loi son cours de "géographie de la Roumanie".

Au lycée calviniste que l'on visite également, on assiste au cours de religion que fait en hongrois le professeur Jean Zajzen d'après les manuels "Akikre nem volt méltó a világ" par Emeric Révész (Cluj, 1921) et "Református egyházi énekeskönyv (édité par l'évêché calviniste à Cluj en 1923). Dans la VII-ème classe le professeur Mathieu Marterot fait son cours de grammaire française. M. Marterot est membre de la mission de professeurs français que le gouvernement roumain a invités en Roumanie; il est au service de l'Etat et payé par le gouvernement. Néanmoins les autorités supérieures l'ont mis pour un certain nombre d'heures par semaine à la dispositions de cette école afin que les élèves hongrois puissent s'approprier une bonne prononciation française.

2. A l'école primaire de l'Etat d'Aiud

L'école a une section roumaine (300 élèves) et une section hongroise (144 élèves). Le directeur, M. Jean Kádár est un Hongrois. La section hongroise en dehors du directeur a 4 instituteurs (dont un ne parle pas du tout le roumain), tous hongrois, qui avant l'Union avaient été au service de l'Etat hongrois, M. M. Ladislau Turóczi, Martin Balogh (substitué temporairement par Fraçois Farkas), Denis Szöcs et M-me Marie Szatmári. En visitant les classes on trouve l'instituteur Denis Szöcs enseignant à la classe II-IIIe la langue et la lecture hongroises, d'après le manuel "Az elemi iskolák II. osztályának tankönyve" de M-me Szentpétery-Haller et M. Michel Gazdac (Deva 1926), le directeur Jean Kádár enseignant à la IV-ème classe également la lecture hongroise, sur un manuel composé pour cette classe par les mêmes auteurs. Le directeur et les instituteurs déclarent que la langue d'enseignement de la section hongroise est le hongrois – sauf pour les études prescrites par la loi, – que la religion est enseignée en hongrois par des professeur choisis par les autorités ecclésiastiques elles-mêmes et que le fait que certaines études sont enseignées en roumain n'empêche aucunement les élèves de bien parler et bien écrire le hongrois.

3. À Vințul de Sus

En route vers Cluj on s'arrête à l'école primaire de l'Etat à Vințul de Sus. Elle a une section roumaine (23 élèves) et une section hongroise (160 élèves). L'enseignement dans celle-ci est en hongrois, avec en roumain les études établies par la loi. La section hongroise a 4 instituteurs: M. M. André Portik, Eugène Mátyás, Rodolphe Izsák, Joseph Katona. La religion est enseignée également en hongrois, par le curé catholique Ladislas Kacsó. La section roumaine a le directeur M. Nicolas Margineano et l'institutrice M-lle I. Vasilache, qui enseigne en même temps la langue roumaine à la section hongroise, les instituteurs de celle-ci ne parlant pas suffisamment le roumain.

4. À Turda

À l'école primaire calviniste, que l'on visite, on trouve qu'il y a 140 élèves, tous des Hongrois calvinistes. Le directeur M. Georges Zalányi et les deux institutrices M-mes Gizelle

Mezei et Juliette Kolumbán déclarent que l'enseignement est donné en hongrois, sauf selon la loi la langue roumaine, la géographie et l'histoire de Roumanie, la religion est enseignée également en hongrois, et que les élèves apprennent tous à lire et à écrire correctement leur langue maternelle, ils n'en sont nullement entravés par l'étude du roumain dont ils ont d'ailleurs grand besoin.

À l'école primaire de l'Etat on trouve une section hongroise à 5 instituteurs (200 élèves) et une section roumaine à 8 instituteurs. Les déclarations des instituteurs hongrois sont les mêmes que celles des instituteurs de l'école calviniste: les élèves apprennent tous à lire et à écrire correctement le hongrois.

Entre l'école de l'Etat et l'école calviniste il y a des relations d'amitié intime.

III. CLUJ (le 25-26 Octobre)

1. Chez le chanoine catholique-romain André Balázs

Le 25 Octobre, à 10 heures du matin, M. Colban accompagné par M. Stoica rend une visite au chanoine André Balázs, chef du département des écoles catholique-romaines, d'Alba Iulia. Le chanoine déclare dès le commencement que depuis sa dernière entrevue avec M. Colban une amélioration s'est produite dans la situation de la minorité hongroise en Roumanie.

Le gouvernement du général Averesco a même conclu un pacte avec le Parti Hongrois dont le contenu témoigne de beaucoup de bienveillance envers les écoles hongroises. Malheuresement les directeurs du Ministère et les réviseurs interprètent toutes les dispositions dans un sens défavorable aux écoles confessionnelles. Ils ont la tendance d'éliminer l'école confessionnelle et de la remplacer par l'école de l'Etat. Dans ce but on applique la loi avec une sévérité extrême. On n'admet dans les écoles confessionnelles que des élèves de la même langue maternelle que les écoles. Des Juifs ne sont pas admis à suivre les cours des écoles catholiques. Ils doivent s'inscrire ou aux écoles de l'Etat ou aux confessionnelles juives. De même les réviseurs n'admettent pas dans les écoles confessionnelles hongroises les élèves qu'ils considèrent comme étant d'origine et de langue maternelle roumaine. Aux examens de baccalauréat on a procédé avec trop de rigueur envers les élèves des lycées minoritaires. Entre la loi des écoles privées et le règlement de son application il y a des contradictions. La grande difficulté des écoles catholiques hongroises est le manque de moyen financiers: "Unsere dringendste Notwendigkeit ist die Staatsunterstützung „. On espère que par suite du pacte conclu entre le parti hongrois et le parti du gouvernement les églises hongroises obtiendront de l'Etat une subvention pour leurs écoles.

2. Chez l'évêque calviniste Alexandre Makkay

À 10 1/2 on se rend chez l'évêque calviniste (réformé) Alexandre Makkay. Celui-ci, un homme jeune encore, parle avec beaucoup de calme avec un profond sens des réalités. Selon lui, la situation de la minorité hongroise s'est beaucoup améliorée, l'antagonisme s'est apaisé à peu près complètement. Partout les villages à population hongroise ont des écoles. Une partie de ces écoles, bien que de langue hongroise, sont des écoles d'Etat. L'église réformée fait tous les efforts pour soutenir ses écoles confessionnelles. Mais la situation de ces écoles est assez précaire à cause du manque de fonds et les paroisses ne peuvent pas s'imposer des sacrifices plus grands. On est en pourparlers avec le gouvernement et on espère obtenir une subvention. Le gouvernement actuel s'est créé une atmosphère très favorable pour une entente. Il comprend la situation de la minorité hongroise et il a montré beaucoup de bonne

volonté; on espère que les autorités inférieures suivront également l'exemple d'en haut. Naturellement il a été difficile d'éliminer tout malentendu dans le court intervalle qui s'est écoulé depuis la guerre mondiale jusqu'à ce jour. On y parvient par degrès. Le peuple hongrois et le peuple roumain, les grandes masses, vivent dans une harmonie complète. Les autorités de l'Etat, partout où l'évêque s'est présenté en visitant ses ouailles lui ont prêté leur concours le plus complet. "Nous voulons garder intactes notre liberté religieuse et nos institutions et nous voulons obtenir une subvention pour nos écoles; mais nous voulons nous entendre avec l'Etat Roumain et nous encadrer dans sa vie et nous voulons résoudre nos problèmes ici, dans notre propre pays".

3. Chez l'évêque unitaire Joseph Ferencz

À 11 1/2 heures on a une entrevue avec l'évêque Joseph Ferencz, chef de l'église unitaire. Il répète d'un air fatigué quelques-unes des plaintes formulées dejà par le Chanoine Balázs. Il admet néanmoins qu'une amélioration s'est produite.

4. Chez le président de la communauté juive Felix Adler

A midi on voit M. Felix Adler, président de la communauté juive. Il constate que la situation, aussi bien du point de vue économique que du point de vue politique, s'améliore avec une grande rapidité et que le gouvernement montre beaucoup de sollicitude pour les besoins des minorités ethniques, Juifs y compris. Du point de vue de la religion les Juifs jouissent de la liberté la plus complète, les écoles talmudiques ne sont entravées dans leurs fonctionnement par aucune restriction ou chicane. Il n'a qu'une seule plainte a faire; par une application sévère de la loi le Ministère a retiré le caractère d'école publique – mais il est en train de l'obtenir de nouveau.

5. Chez M. Georges Bethlen, président du Parti Hongrois

À 12 1/2 on rend une visite à M. Georges Bethlen, président du Parti Hongrois et curateur de l'église calviniste de Transylvanie. M. Colban lui explique les buts de la Société des Nations en ce qui concerne le problème des minorités ethniques. M. Bethlen constate qu'une amélioration sensible s'est produite en Roumanie dans ce sens et il présente quelques observations: l'application trop sévère de la loi envers les écoles confessionnelles et surtout le manque de fonds pour subvenir à leur existence. Il espère que le pacte que son parti a conclu avec le général Averesco portera fruits dans cette question aussi et que le gouvernement ne refusera pas une subvention à ces écoles.

6. À Răscruci (Valasut)

L'école primaire de l'Etat a une section hongroise (57 élèves) et une section roumaine (112 élèves). La section hongroise a une institutrice, M-me Giselle Bader, la section roumaine M. Al. Mureşano, et M-lle Marioara Aştileanu. L'enseignement dans la section hongroise et donné en hongrois M-me Bader ne parlant même pas le roumain. Dans la II-III-ème classe on trouve le même manuel que l'on a trouvé à Aiud: "Az elemi iskolák II. osztályának tankönyve". par M-me Szentpétery- Haller et M. Gazdac.

7. À Bontzida

L'école primaire de l'Etat a une section roumaine (instituteurs: Jean Corpodean, Elena Jacobesco et Marguerite Rotenbiller) et une section hongroise (instituteurs: Ladislau Kelemen

et François Fülöp). L'instituteur Kelemen avait été avant l'Union pendant 26 ans au service de l'Etat hongrois, l'instituteur Fülöp (qui ne parle pas le roumain), à celui de l'église catholique. Les instituteurs, les paysans et le notaire du village M. Jaques Roth, également un Hongrois, déclarent qu'il y a eu dans le village une école primaire calviniste mais que ses ouailles ont refusé de continuer à la soutenir et ont décidé de la supprimer et d'envoyer leurs enfants, à l'école de l'Etat. (Voir mémoire "Protection des Minorités en Roumanie" présenté par M. Comnène le 1 dec. 1925, p. 119).

Sur la route de Bontzida et à la mairie du village on constate qu'à Bontzida aussi bien qu'à Răscruci, la distribution de la terre par suite de la réforme agraire a été faite sans la moindre distinction d'origine ethnique, de langue ou de religion et que les paysans qui ont obtenu la terre et le terrain pour se bâtir des maisons sont tous d'anciens soldats des armées austro-hongroises.

8. À Cojocna

On visite à la tombée du soir l'école primaire catholique romaine. Le curé déclare que la langue d'enseignement est le hongrois, que les élèves ne sont pas empêchés par l'étude du roumain d'apprendre à lire et à écrire correctement le hongrois, que l'école n'a que des difficultés d'ordre materiel.

9. À Săvădisla

L'école primaire de l'Etat installée dans un édifice excellent est une école complètement hongroise. Elle a trois instituteurs hongrois: Ladislau Székely, Jolánka Modorcsa-Jakab et Madeleine Dési et une institutrice roumaine, M-lle Julliete German, qui enseigne la langue roumaine. Les quelques élèves roumains du village fréquentent cette école et font leurs études primaires en hongrois (V. mémoire cité, p. 121).

La paroisse calviniste soutient une école confessionnelle à 91 élèves et à 2 instituteurs: M. Etienne Kolumbán et M-me Hélène Debreceni. Les classes sont toutes entassées dans une petite chambre insalubre et sans lumière. L'instituteur fonctionne sans l'autorisation de l'Etat.

A la mairie et à l'administration du district (la "préture") on constate par les documents officieles mis à la disposition de M. Colban par le préteur M. Aurel Goşa et par son secrétaire M. Emeric Mészáros (un Hongrois) que par suite de la reforme agraire on a distribué de la terre à 81 paysans de ce village qui sont tous des Hongrois, et que c'est seulement à 3 fonctionnaires roumains que l'on a accordé du terrain pour se bâtir des maisons.

10. À Vlaha

On constate qu'il y a une école d'Etat à 4 instituteurs et à langue d'enseignement hongroise. Les instituteurs sont des Hongrois qui ont fonctionné en cette qualité sous l'ancien régime aussi (V. mem. c. p. 119).

Les renseignements sont fournis à M. Colban par les paysans et par le directeur Zoltán Benedek et l'instituteur Joseph Teleki.

11. À Luna

L'école primaire de l'Etat a une section hongroise et une section roumaine, à 2 instituteurs chacune. Les instituteurs de la section hongroise sont des Hongrois, M. Charles Kutas, qui a fonctionné pendant 18 ans comme instituteur à l'école hongroise de Zam Sân-Crai au service de l'Etat hongrois, et M-lle Etelka Kovács. Ils déclarent que l'instruction dans leur section se

fait en hongrois et que l'enseignement du roumain n'est nullement nuisible à l'enseignement de la langue maternelle des élèves.

IV. SIGHIŞOARA – ODORHEI (le 26 Octobre)

1. À Sighişoara

Le maire de Sighişoara, Dr. Leonhard, déclare que dans la ville la population vit dans une harmonie complète et qu'aucune minorité n'est persécutée. À la mairie de la ville la majorité des fonctionnaires sont des Allemands; parmi 26 fonctionnaires il y a 22 Allemands et 4 Roumains. En ce qui concerne les écoles, chaque minorité a ses propres écoles confessionnelles. Les Hongrois ont 2 écoles primaires à langue d'instruction hongroise, une école catholique et une école calviniste.

Les Allemands, qui sont tous luthériens, ont des écoles primaires, un lycée, une école secondaire de jeunes filles, une école normale de jeunes filles. Il y a eu une école d'Etat à langue d'enseignement hongroise, mais les élèves sont passés aux écoles confessionnelles et les deux instituteurs hongrois, M. M. Eugène Schlachtner et Fenklek Sieghart ont été attachés au service du réviseur.

Par les documents officiels et par les renseignements que présente à M. Colban le préfet M. Aurel Popa et le secrétaire du département M. Frederic Walter, un Allemand lui-même, on constate que parmi les 26 fonctionnaires supérieurs de l'administration centrale du département de Târnava Mare il n'y a que 13 qui soient roumains, et que parmi les 110 notaires des villages du département il y a 44 Allemands, 16 Hongrois et seulement 50 Roumains (Mém. X. p. 129).

2. À Albeşti

On constate qu'il y a une école confessionnelle hongroise à un instituteur (M. Sipoş) et 20 élèves, entretenue par l'église calviniste.

3. À Haşfalău [Vînători]

L'école primaire de l'Etat a une section roumaine à 2 instituteurs et une section hongroise à une institutrice (M-lle Marguerite Vanszer). Il y a également une école primaire calviniste, à langue d'enseignement hongroise (V. mém. c. p. 123).

4. À Secuieni

L'école de l'Etat est une école à langue hongroise et à 2 instituteurs, M. M. André Horváth et Pierre Fazekas, qui tous les deux sont des Hongrois.

5. À Bodogaia

L'école d'Etat a une section hongroise à 2 instituteurs et à 70 élèves. Les instituteurs sont M. Samuel Pap et M-me Marie Pap-Szöke, sa femme. M. Pap est en même temps chantre et de l'église hongroise calviniste et de l'église hongroise unitaire. M-me Pap-Szöke déclare que la langue d'enseignement dans leur section et le hongrois, que la religion est enseignée en hongrois par les pasteurs et que l'enseignement du roumain n'empêche pas les élèves d'apprendre correctement leur langue maternelle.

6. À *Cristur*

Il y a 3 écoles primaires hongroises, entretenues par les églises: une école calviniste à 1 instituteur, une école catholique-romaine à 2, et une école unitaire à 2 instituteurs. Il y a également un lycée hongrois de confession unitaire. L'instruction dans toutes ces écoles se fait en hongrois – sauf les études roumaines prescrites par la loi. Il y a aussi une école primaire d'Etat à langue d'enseignement roumaine. Néanmoins dans cette école on enseigne le hongrois une heure par jour dans chaque classe. Il est intéressant de constater que c'est à cette école qu'envoient leurs enfants les intellectuels hongrois les plus distingués de la ville: le docteur Viola, les avocats Denis Elekes et Gabriel Ferenczi, le directeur de banque Nicolae Szakács, les professeurs du lycée unitaire hongrois Gheza Lorinczy et François Szolga.

7. À Beteşti

On constate qu'il y a une école hongroise calviniste à un instituteur (M. Georges Kinda) et 50 élèves.

8. À Oţeni

L'école d'Etat est une école complètement hongroise à 3 instituteurs hongrois: M. Moise Vida, qui en est le directeur et M-mes Elisabeth Tamás et Emile Molnár-Tamás. M. Vida a fonctionné dans ce village comme instituteur de l'Etat hongrois pendant 20 ans.

En 1919 on a fondé dans le village une école confessionnnelle calviniste, dont il est devenu le directeur. Mais l'école était mal logée, entassée dans une petite chambre, elle manquait de tout et même elle suivait l'ancien programme de l'Etat hongrois.

La paroisse n'ayant plus les moyens pour subvenir à ses besoins selon la loi, elle a été dissoute en 1923 et M. Vida est passé, en qualité de directeur, à l'école de l'Etat.

9. À Feliceni

On constate l'existence d'une école d'Etat à langue d'enseignement hongroise et à un instituteur hongrois: M. Aladár Molnár.

10. À Martinus [Mărtiniş]

On constate l'existence d'une école d'Etat à langue d'enseignement hongroise et à 2 instituteurs hongrois: M. Albert Bedö et M-me Vilma Mózes-Molnár, la femme du pasteur hongrois du village.

11. À Văleni

On constate l'existence d'une école d'Etat à langue hongroise. L'instituteur est M. Guillaume Molnár, un Hongrois.

12. À Arvăţeni

Le président du comité scolaire M. Moise Péter informe M. Colban que l'école appartient à l'Etat, que l'instruction se fait en hongrois, qu'il n'y a que 12 élèves et que l'institutrice est M-lle Böske Csiky.

V. ODORHEI – SF. GHEORGHE – BRAȘOV (le 27 Octobre)

1. À Odorhei

En ce qui concerne l'éducation primaire on constate qu'il y a pour la population hongroise plusieurs écoles primaires confessionnelles, et notamment: une école catholique-romaine de

garçons, une école catholique-romaine de jeunes filles, une école catholique-romaine mixte, une école calviniste, une école maternelle catholique-romaine. L'école calviniste a été fondée en 1922. M. Antoine Szabó, instituteur à l'école catholique de jeunes filles, qui donne ces renseignements à M. Colban ajoute: il y a assez de place dans ces écoles pour tous les enfants hongrois de la ville.

Il y a dans la petite ville également une école primaire de garçons, une école primaire de jeunes filles et une école maternelle, entretenues aux frais de l'Etat et à langue d'enseignement roumaine. Néanmoins dans chaque classe il y a une heure d'enseignement hongrois par jour.

Les renseignements officiels démontrent que le maire A. J. est un Hongrois, que parmi les fonctionnaires de la mairie il y a 20 Hongrois et 3 Roumains, que parmi les fonctionnaires de l'administration centrale du département d'Odorhei il y a 35 Hongrois et 3 Roumains.

Au palais de justice il y a également 8 juges hongrois et 7 Roumains.

Parmi les 99 écoles d'Etat du département 92 ont comme langue d'enseignement le hongrois et seulement 7 le roumain. Parmi les instituteurs d'Etat du departement 167 sont des Hongrois et seulement 17 des Roumains. En 1925-26 l'Etat a construit dans le département 22 édifices, tous pour des écoles à langue d'enseignement hongroise.

2. À Rareş

On constate l'existence d'une école d'Etat à langue hongroise, dont l'instituteur est M. François Albert, un Hongrois.

3. À Sân-Paul

On constate également que l'école de l'Etat est une école à langue hongroise. Les deux instituteurs, M. Acosh Pálfy et M-lle Hélène Bence sont des Hongrois. M. Pálfy est instituteur à cette école depuis 12 ans. On apprend de M. Pálfy des détails sur la manière dont M. Kornish a ramassé ses renseignements à Sân-Paul. Le vicaire Boros s'est présenté dans le village et a invité a une conférence les pasteurs des alentours. Dix-neuf pasteurs ont pris part à cette conférence. C'est le lendemain ou deux jours après qu'est arrivé M. Kornish, accompagné par le Dr. Csiky et le Dr. Elek Kiss (qui est à présent à Budapest), qui lui servaient d'interprètes. Les pasteurs qui se sont présentés à M. Kornish ont été les mêmes qui ont pris part à la conférence du vicaire Boros.

4. À Ocland

Il y a une école d'Etat à langue d'enseignement hongroise. L'école a 58 élèves et un instituteur, M. François Szöke.

Il y a également une école primaire unitaire, sans droit de publicité.

L'école n'a que 20 élèves, la grande majorité des enfants du village suivant les cours de l'école de l'Etat, mais elle a deux instituteurs. Elle n'a pas existé avant la guerre. Les élèves sont entassés dans une chambre insalubre. Les instituteurs M. Charles Vaida et M-me Hélène Bedö-Szigeti déclarent avec passion que dans l'école de l'Etat les élèves n'apprennent pas à lire et à écrire le hongrois correctement, que ce but n'est atteint que dans l'école confessionnelle et que l'enseignement en roumain de certaines études établies par la loi empêche les élèves hongrois de bien parler leur langue. L'école a eu des ennuis cette année. Etant une école privée, ses élèves devaient passer leur examen devant la commission de l'Etat et en même temps se conformer au programme officiel, qui lui a été communiqué par le

réviseur. La direction de l’école a refusé de se conformer au programme et d’admettre la présence de la commission de l’Etat aux examens de juin.

La conséquence: l’examen a été déclaré nul et les élèves ont dű se présenter à un nouvel examen le 17 septembre, qui n’a été passé que par un très petit nombre.

Le pasteur unitaire François Pál qui donne a M. Colban ces informations ajoute que la paroisse et l’école ont agi ainsi sur les instructions qu’ils ont reçues du Consistoire unitaire de Cluj.

5. À Vârghiş

L’école de l’Etat à 3 instituteurs est roumaine, mais elle est fréquentée non pas seulement par des élèves roumains mais aussi par des élèves hongrois. Les Hongrois n’ont pas demandé la création d’une école d’Etat à langue hongroise. Ils ont une école confessionnelle unitaire à 3 instituteurs, pour 39 élèves: M. Charles Kiss qui en est le directeur et M-mes Berta Kiss et Elisabeth Kiss-Osváth. La langue d’enseignement est le hongrois.

On entre dans la II-ème classe: M-me Kiss-Osváth enseigne les mathematiques, en hongrois.

6. À Tălişoara

On constate qu’il y a une école d’Etat ayant comme langue d’instruction le hongrois. M-me Irma Becsak-Keresztes, l’institutrice, déclare que le directeur est son mari, M. Jean Becsak, qu’ils sont hongrois tous les deux et qu’ils ont 91 élèves, parmi lesquels se trouve un Roumain.

7. À Baraolt

On constate qu’il y a une école d’Etat à langue hongroise et une école confessionnelle catholique.

L’école de l’Etat que l’on visite a 4 instituteurs dont 3 Hongrois, M. Eugène Gáspár qui en est le directeur, M. André Laszló, et M-lle Beatrice Molnár, et un Roumain, M. Jean Şerban, qui enseigne le roumain. M. Gáspár est en même temps le conducteur du choeur hongrois de la bourgade. Il déclare que l’enseignement du roumain n’est aucune entrave pour l’enseignement de la langue maternelle. L’école a 135 élèves, parmi lesquels 5 Roumains. L’école confessionnelle catholique, que l’on visite également, a 4 instituteurs, tous hongrois: M. Jules Incze qui en est le directeur, MM. Louis Nagy, Moise Tako et M-me Isabella László-Kiss. Les élèves savent très bien lire et écrire leur langue maternelle malgré l’étude du roumain. Les renseignements sont confirmés et complétés par le curé Gaspar Botar.

8. À Biborţeni

On constate que l’école de l’Etat à 2 instituteurs a comme langue d’enseignement le hongrois et que son directeur est un Hongrois, M. Árpád Máté.

9. À Băţanii Mari

Il y a une école d’Etat qui a une section roumaine à un instituteur, M. Constantin Boeriu, et une section hongroise à 5 instituteurs qui sont tous des Hongrois: M. Guillaume Borbát, le directeur, MM. Paul Nagy, Adalbert Zsigmond, Zoltán Zsigmond et M-me Dalma Borbát. M. Borbát, le directeur, déclare qu’il vit dans ce village depuis 30 ans et que sous l’ancien régime il était également instituteur, au service de l’Etat hongrois. L’enseignement du roumain n’empêche pas du tout les élèves d’apprendre à bien lire et écrire le hongrois. D’ailleurs les

enfants et les parents sont très contents d'apprendre le roumain, parce que les Szeklers, qui cherchent souvent du travail dans les villes de la Valachie, en ont grand besoin.

Dans le village il y a également une école réformée, mais elle est installée dans une sorte de cabane qui s'écroule. M. Colban et ses compagnons se sont photographiés devant cette école.

10. À Micfalău

Il y a une école d'Etat à langue roumaine et une école d'Etat à langue hongroise. Cette dernière a deux institutrices hongroises: M-mes Vilva Kerekes et Hélène Mark.

11. À Malnaş

Il y a une école d'Etat à langue hongroise. Les instituteurs sont M. Joseph Czintos et sa femme, hongrois tous les deux.

La paroisse calviniste soutient une école confessionnelle à 3 instituteurs. Le directeur, qui est en même temps le pasteur calviniste du village, déclare que l'instruction se fait en hongrois et que l'enseignement du roumain n'empêche nullement le bon enseignement du hongrois.

12. À Olteni

On constate qu'il y a deux écoles hongroises: une école d'Etat ayant comme instituteur M. Gabriel Vitályos, et une école calviniste ayant comme instituteur M. Béla Fazakas.

13. À Sfântu-Gheorghe

L'école primaire de l'Etat que l'on visite a une section roumaine à 3 instituteurs et une section hongroise à 8 instituteurs, qui sont tous des Hongrois: Etienne Györgybiró, Joseph Pap, Louis Király, Irene Csiky, Elisabeth Szász, Elisabeth Rendek, Julienne Muscalu, Hélène László. M. Louis Király et M-me Hélène László enseignent dans le foubourg Semeria. D'après les renseignements donnés par les instituteurs Louis Király et Irène Csiky l'enseignement se fait en hongrois sauf les études roumaines établies par la loi. Les élèves ne sont nullement empêchés par les études roumaines d'apprendre à lire et à écrire correctement leur langue maternelle. Tous les instituteurs ont fonctionné dans cette qualité aux école de l'Etat hongrois avant la guerre.

On visite également l'école primaire catholique des soeurs franciscaines. Son directeur est le curé Charles Székely, les trois institutrices sont les soeurs Carine Marie Fieger, Gustavine Oeffenberger et Angeline Marie Höpfner. Les soeurs déclarent que la langue d'enseignement de leur école est le hongrois, que les élèves sont pour la plupart catholiques, mais qu'il y a parmi eux un certain nombre de calvinistes et d'unitaires, que les élèves apprennent avec beaucoup de plaisir la langue roumaine et qu'ils ne sont aucunement empêchés par cette étude d'apprendre à lire et à écrire correctement le hongrois.

Les professeurs du lycée hongrois calviniste Theodore Andrássy, Victor Daniel et Albert Szász informent M. Colban sur leur institution. À la question de M. Colban si les élèves des écoles primaires sont assez bien préparés à leur entrée au lycée, le professeur Daniel déclare que les élèves provenant des écoles confessionnelles hongroises sont bien préparés, au contraire ceux qui proviennent des écoles de l'Etat ne le sont pas, parce que dans ces écoles l'étude de la langue hongroise est "zurückgedrangt". À la question s'il peut preciser des cas

ou des écoles hongroises d'Etat où l'étude du hongrois serait si négligée, il repond qu'il n'a pas de données exactes sur cette question.

Le maire de la ville M. Gabriel Kovásznay, un Hongrois lui-même, déclare que parmi les 24 fonctionnaires de la ville il n'y a que 6 qui soient roumains, les autres 18 étant hongrois. On constate aussi que parmi les 54 notaires des villages du département de Trei Scaune il n'y a que 3 Roumains, tandis que les autres 51 sont des Hongrois.

14. À Braşov

Le pasteur allemand-saxon Georges Scherg, que l'on rencontre et que l'on visite dans sa maison, déclare que la population allemande- saxonne a ses propres écoles confessionnelles où l'allemand est enseigné en toute liberté. Ils jouissent d'une liberté religieuse complète. D'ailleurs cette minorité est profondément loyale, n'ayant pas de congenères auxquels elle pourrait se joindre; elle n'a donc aucun intérêt à regarder au delà des frontières du pays. Néanmoins la loi scolaire du Dr. Angelesco lui a fait de la peine: la langue maternelle est trop "zurückgedrängt" par la langue de l'Etat. Mais le ministre Petrovici parait avoir plus de compréhension pour la minorité saxone. Naturellement il est très difficile de rendre content tout le monde dans une époque de transition. La population allemande, partout où elle habite, peut employer librement sa langue devant les autorités. Il affirme que les jeunes gens saxons après avoir passé leur examen de baccalauréat ont des difficultés à être reçus dans les écoles d'officiers de réserve et que le conseil municipal de Braşov a été dissous par le gouvernement. Ces deux informations sont démenties le même soir par M. Emil Neugeboren, un des leaders politiques des Saxons de Transylvanie.

On visite l'école secondaire de jeunes filles soutenue par l'église saxonne luthérienne, où le directeur M. Adolphe Meschendörfer, homme de lettres bien connu, donne à M. Colban les renseignements nécessaires. On passe ensuite à l'école primaire saxonne, où dans la I-ère classe on assiste au cours de M-lle Dora Teutsch.

En ce qui concerne l'enseignement hongrois à Braşov on constate qu'il y a 4 écoles primaires confessionnelles: 2 écoles catholiques- romaines, 1 école calviniste et 1 école luthérienne. Tous les instituteurs de ces écoles sont des Hongrois et enseignent dans cette langue. Il y a également 2 écoles secondaires ("civiles") catholiques, 1 lycée catholique et 1 école supérieure de commerce soutenues par l'église calviniste.

Parmi les écoles primaires de l'Etat les écoles no. 2, 3 et 4 ont des sections hongroises à côté des sections roumaines. La section hongroise de l'école No. 2 a deux instituteurs, MM. Victor Olah et Pierre Pop, celle de l'école No. 3 en a un, M. Fançois Nagy et celle de l'école No. 4 en a deux, M-lles Etelka Casato et Hélène Preiszner. Tous ces instituteurs sont des Hongrois; l'enseignements dans leurs sections est fait en hongrois.

15. À Râşnov

En rentrant de Bran on s'arrête à Râşnov et on constate que dans la commune il y a une grande école luthérienne à langue d'enseignement allemande.

16. À Cristian

On visite l'école à langue d'enseignement roumaine. Le bel edifice appartenait à l'église orthodoxe roumaine, mais il a été mis à la disposition de l'Etat par la paroisse.

Le soir du 27 Octobre on part pour Bucarest et le lendemain on est dans la Capitale.

BASILE STOICA

Arhiva Ministerului de Externe, Bucureşti, fondul Geneva, dosar 213, f. 119-128; Arhivele Naționale, Bucureşti, fondul
Ministerul Propagandei Naționale, dosar 1.

3. VASILE STOICA

LUCRURI VĂZUTE DE CĂTRE ERIK COLBAN ÎN TIMPUL ULTIMEI SALE CĂLĂTORII ÎN TRANSILVANIA (23-28 OCTOMBRIE 1926)[1]

I. ORADEA MARE (23 octombrie)

1. La monseniorul Traian Frențiu

La 10 ″ dimineața se face o vizită la monseniorul Traian Frențiu, episcop greco-catolic (unit).

În timpul îndelungatei întrevederi el explică modul în care, în urma reformei agrare, bogatul său episcopat, deşi român, a pierdut, puțin câte puțin, toate pământurile şi toate pădurile, care au fost împărțite țăranilor şi satelor, fără distincție de limbă sau origine etnică.

2. La episcopul Etienne (Ştefan) Sulyok

La ora 11 dimineața dl. Colban însoțit de dl. Stoica face o vizită la noul episcop.

Acesta, la întrebările care i se pun, aduce un omagiu guvernului pentru a fi permis crearea acestui al doilea episcopat calvinist şi pentru a-l fi înscris în cheltuielile sale bugetare[2]. El declară că, în ceea ce priveşte viața ecleziastică, biserica sa se bucură de libertatea cea mai completă. Nu este acelaşi lucru în privința şcolilor. Tendința generală a statului este să elimine, pe cât posibil, şcoala confesională şi să o înlocuiască cu şcoala de stat. În şcolile primare confesionale ale bisericii reformate, învățarea se face în maghiară, în afară de orele şi cursurile prescrise de lege pentru a fi predate în română. Dar, prea adesea, inspecțiile revizorilor şcolari sunt prea exigente. Este, totuşi adevărat că statul întreține pe propriile-i cheltuieli şcoli primare în limba maghiară; nu există sate fără şcoli. El se mai plânge de dispoziția care interzice şcolilor diferitelor biserici să primească elevii unei alte confesiuni decât cea a şcolilor respective. Marea dificultate pe care biserica sa o întâmpină este lipsa mijloacelor financiare pentru a susține şcolile sale confesionale. El speră ca în urma pactului electoral încheiat între guvernul Averescu şi Partidul Maghiar[3], guvernul va sprijini cheltuielile acestor şcoli. În general, el consideră că antagonismul care a existat între elementul maghiar şi cel român, şi, mai ales, între conducătorii înaltelor instituții ecleziastice maghiare din Transilvania şi autoritățile superioare ale statului român a diminuat mult şi este

pe cale de dispariție. Dacă această neînțelegere nu dispare mai repede, este din cauza stângăciei şi zelului exagerat al autorităților inferioare ale statului.

3. La episcopul romano-catolic Bjelik

La 11 1/2 se găsesc la episcopul romano-catolic Bjelik. El spune că statul nu pune nici un fel de piedici liberei funcționări a bisericii sale. În şcolile sale confesionale instrucția se face în limba maghiară, în afară de studiile prescrise de lege pentru a fi studiate în limba română. Chiar şi în şcolile de stat, religia se predă în limba maternă a elevilor de către profesori desemnați de biserica lor. Se constată anumite dificultăți în întreținerea şcolilor din cauza exproprierilor pe scară largă la care biserica sa a fost supusă. Dar guvernul i-a arătat întotdeauna bunăvoință şi cererile sale nu au fost refuzate niciodată. El crede, de altfel, că şi ungurii, mai ales, şefii lor ecleziastici şi intelectualii de la oraşe şi sate trebuie să dea dovada de loialitate față de stat. El acționează în acest sens, sfătuindu-şi clerul să învețe româna, să aibă întotdeauna o atitudine conciliantă şi să trăiască în bună înțelegere cu autoritățile şi cu populația română şi este fericit să constate că recomandările sale au dat roade.

4. La rabinul Leopold Kesckeméthy

La prânz a avut loc o întrevedere cu dl. Leopold Kecskeméthy, rabin al evreilor neologi.

El declară că, din punctul de vedere al exercitării libere a religiei sale, comunitatea sa nu are nici o plângere de făcut. Dar evreii neologi din Oradea sunt mâhniți din cauza şcolilor lor. Limba lor maternă nu este ebraica sau idiş, ci maghiara; de ce statul român le impune, ca şi celorlalți evrei, ebraica sau idiş, alături de româna în şcolile lor confesionale? De ce nu acceptă ca limbă de predare în aceste şcoli maghiara şi româna? Ei ar fi mulțumiți dacă şcolile lor ar fi bilingve, predându-se în maghiară şi română.

5. La rabinul Benjamin Fuchs

La ora 12 ″ este o întrevedere cu dl. Benjamin Fuchs, rabin al evreilor ortodocşi. El declară că libertatea religioasă nu este deloc îngrădită. El consideră că situația şcolilor şi a învățământului corespunde nevoilor şi dorințelor populației. În ceea ce priveşte populația evreiască a *sectei* sale are o singură observație de făcut, elevii evrei care frecventează şcolile de stat sunt obligați să scrie şi să desemneze, adică să "lucreze" sâmbăta, ceea ce legea religiei lor le interzice cu severitate.

El ar dori ca această obligație să înceteze, dar nu merge atât de departe încât să ceară ca elevii evrei să nu fie obligați să frecventeze şcoala sâmbăta. Activitatea instituțiilor evreieşti ale *sectei* sale se desfăşoară în mod liber.

6. La liceul de stat

La ora 3 după-masă se vizitează secția maghiară a liceului "Samuil Gojdu", întreținut pe cheltuiala statului. Secția este un liceu complet, cu 8 clase, cu predare în limba maghiară în întregime. Directorul liceului, dl. Teodor Neş, conduce vizitatorii. Se intră în clasa a II-a. Profesorul, dl. Paul Jagics, maghiar, ține în maghiară cursul de matematică. Manualul folosit de el şi de către elevi şi care se vede în fața fiecărui elev din clasă, este în maghiară: "Mennyiségtani kézikönyv és példatár a közép és iskolák I – II osztályai számára. Irtá Mester Miháy, református fögmnáziumi tanár" (Cluj, 1925).

Se trece în clasa a VIII-a, unde, conduşi de profesorul lor, dl. Gabriel Schroff, care este un fost călugăr piarist, elevii traduc textele poeților din latină în maghiară.

Se vizitează apoi clasa a VII-a, unde profesorul, dl. Alexandru Nagy, maghiar, ține în maghiară cursul său de istorie universală. Elevii răspund în maghiară. În mâinile lor se găseşte manualul în maghiară: "Egyetemes törtenelem a középiskolák felsö osztályai számára irtók Biró Vencel és Dr. Patay József" (Cluj, 1922).

7. La şcoala primară şi normală a "Surorilor imaculate"

Vizitatorii sunt primiți de "maica" superioară care este, în acelaşi timp, şi directoarea instituției şi de către două maici, ele însele învățătoare. La întrebările puse de dl. Colban, ele îl informează că şcoala primară are caracter "public"[4], în timp ce şcoala normală are doar un caracter particular, predarea se face în maghiară, conform programei stabilite prin lege. Faptul că în clasele primare elevii fac anumite studii în română nu-i împiedică deloc să învețe să scrie şi să citească corect în maghiară.

8. La Seleuş şi la Episcopia Bihorului

După ce au vizitat localitățile şi parcurile stațiunii termale Băile Felix şi Băile Episcopiei, dl. Colban şi însoțitorii săi se opresc la Seleuş, un sat mic cu populație mixtă, română şi maghiară. Dl. Colban le cere țăranilor informații despre reforma agrară care a avut loc în această localitate. Cea mai mare parte a țăranilor îi spune că au primit pământ indiferent de originea etnică şi că şi-au făcut cu toții serviciul militar în timpul războiului în armata austro-ungară. Mulți țărani au primit teren pentru a-şi construi case sau alte construcții agricole. Cea mai mare parte dintre ei, de-a lungul şoselei, sunt deja instalați în noile lor locuințe, iar la întrebările dl. Colban ei răspund că sunt de origine maghiară, că pământul şi terenul pentru locuințe le-au fost date de către guvernul român, că nu au avut terenuri înainte şi că aceste pământuri pe care le-au primit au fost expropriate din bunurile episcopiei [greco]-catolice româneşti din Oradea Mare. În acelaşi timp, toți declară că în satul lor au o biserică şi o şcoală maghiare.

Revenind pe acelaşi drum şi trecând prin Oradea Mare, dl. Colban se duce spre seară la Episcopia Bihorului, lângă frontiera maghiară. Ceea ce îl interesează este aplicarea legii agrare. Țăranii care se găsesc în fața caselor lor recent construite, atât pe lângă şosea cât şi pe o stradă complet nouă, îi declară că cei mai mulți sunt de origine maghiară, că înainte de război nu aveau pământuri şi case, că în timpul războiului au luptat în rândurile armatei austro-ungare, că, în ciuda acestui trecut şi în ciuda originii lor, ei au primit pământ în loturi de 3 acri (3 "joch" austrieci; româneşte "iugăr") şi teren pentru case şi anexe agricole, că pământul, înainte de reformă, aparținea episcopiei catolice din Oradea Mare.

Maghiarii declară că au o şcoală primară maghiară cu anumite obiecte de studiu în română.

II. AIUD

1. La şcolile calviniste "Bethlen"

Sosesc în 24 octombrie la 6 dimineața. Se vizitează şcolile confesionale ale bisericii reformate calviniste, cu limba de predare maghiară: Şcoala normală de băieți, Şcoala normală de fete, liceul şi şcoala primară de pe lângă Şcoala normală. Directorul Aron Ferencz dă explicațiile necesare. Instrucția se face în limba maghiară, în afară de materiile care, în virtutea legii, se predau în română. Cataloagele claselor şi registrele direcțiunii sunt bilingve. O parte din pământurile şi pădurile acestor instituții au fost expropriate ("bunurile de mână-moartă"), le-au rămas 1. 500 de acri de pădure şi 56 de acri de teren arabil, dar, de

curând, Consiliul Superior al Reformei Agrare a hotărât să le mai restituie 1. 000 de acri de pădure şi 100 de acri de pământ arabil. Profesorii şi învăţătorii sunt toţi maghiari calvinişti. Cea mai mare parte dintre ei nu vorbesc deloc româna. Elevii, de asemenea, sunt în cea mai mare parte calvinişti, în afară de un mic număr de catolici.

Se vizitează Şcoala normală de băieţi. În clasa a II-a, profesorul Francisc György ţine un curs de gramatică maghiară (Sufixele). Manualul este: "Magyar ňlvasokönyv és nyelvtani összefoglalás a középiskola II osztálya számára, szerkesztette Kiss Emö dr. ", apărut la "Kolozsvar" [nu la "Cluj"], în 1922. În clasa a VI-a ora de fizică experimentală a profesorului Sigismund Hegeduş se predă în maghiară. Manualul este "Kisérleti Fizika a közép és polgariiskolak számára irtö Csefo Śandor (Cluj 1924).

Se trece la Şcoala normală de fete. Din cele 133 de eleve, toate maghiare, 109 sunt calviniste, 6 luterane, 4 unitariene, 14 romano-catolice. Şcoala are 7 clase. Se intră la clasa a II-a, unde profesorul Ştefan Zalányi îşi ţine cursul de fizică, într-a II-a domnişoara Lenka Mor ţine cursul de igienă şi antropologie, într-a V-a d-na Maria Ajtoi predă limba şi literatura maghiară. La şcoala primară de pe lângă şcoala normală şi care serveşte de şcoală de aplicaţie" se predă matematica. În toate aceste clase învăţământul se face în limba maghiară, numai în clasa a VI-a normală de fete, profesorul Victor Elekes ţine, în limba română, conform legii, cursul de "Geografie a României".

La liceul calvinist, care este de asemenea vizitat, se asistă la cursul de religie care se ţine în maghiară de către profesorul Ioan Zajzen după manualul: "Akikre nem volt méltó a világ", de Emeric Révész (Cluj 1921) şi "Reformatus egyházi énekeskönyv" (editat de episcopul calvinist din Cluj, în 1923). În clasa a VII-a, profesorul Mathieu Marterot îşi face cursul de gramatică franceză. Dl. Marterot este membru al misiunii de profesori francezi pe care guvernul român i-a invitat în România; el este în serviciul statului şi plătit de către guvern. Acum autorităţile superioare l-au pus la dispoziţia acestei şcoli, pentru un anumit număr de ore pe săptămână, pentru ca elevii maghiari să-şi poată însuşi o bună pronunţie franceză.

2. La şcoala primară de stat din Aiud

Şcoala are o Secţie română (300 de elevi) şi o Secţie maghiară (144 de elevi). Directorul, dl. Ioan Kadar este maghiar. Secţia maghiară are, în afară de director, şi 4 învăţători (dintre care unul nu vorbeşte deloc româna), toţi maghiari, înainte de Unire au fost cu toţii în serviciul Statului maghiar, d-nii Ladislau Turóczi, Martin Balogh (înlocuit temporar de Francisc Farkas), Denis Szócs şi d-na Maria Szatmári. Vizitând clasele, dl. Szöcs este găsit predând limba şi literatura maghiară la clasele II-III după manualul "Az elemi iskolák II. osztályának tankönyve" de d-nii Szentpétery-Haller şi Mihai Gazdac (Deva, 1926), directorul Ioan Kadar predând şi el lectura maghiară la clasa a IV-a, după un manual alcătuit de aceiaşi autori. Directorul şi învăţătorii declară că limba de predare la secţia maghiară este maghiara, cu excepţia materiilor prescrise de lege, că religia este predată în maghiară de către profesori aleşi de chiar autorităţile ecleziastice şi faptul că anumite materii se predau în română, ceea ce nu-i împiedică deloc pe elevi să vorbească şi să scrie bine în maghiară.

3. La Vinţul de Sus

În drumul spre Cluj, se face o oprire la şcoala primară de stat din Vinţul de Sus. Ea are o secţie română (23 elevi) şi o secţie maghiară (160 de elevi). Predarea la aceasta se face în maghiară şi în română la materiile stabilite prin lege. Secţia maghiară are 4 învăţători: d-nii Andrei Portik, Eugen Mátyás, Rudolf Izsák, Iosif Katona. Religia este, de asemenea, predată în maghiară, de către preotul catolic Ladislau Kacsó. Secţia română are ca director pe dl.

Nicolae Mărgineanu şi învăţătoare pe domnişoara I. Vasilache; ea predă, în acelaşi timp, limba română la secţia maghiară, învăţătorii acesteia nevorbind destul de bine limba română.

4. La Turda

La şcoala primară calvinistă care este vizitată, se găsesc 140 de elevi, toţi maghiari calvinişti. Directorul, dl. Gheorghe Zalány şi cele două învăţătoare Gizella Mesei şi Iulia Kolumban, declară că predarea se face în limba maghiară, în afară de care se predau în română, Geografia şi Istoria României, cum cere legea, că religia este şi ea predată în maghiară şi că elevii învaţă cu toţii să scrie şi să citească în limba maternă, nu sunt deloc deranjaţi de studierea limbii române, de care, de altfel, au mare nevoie .

La şcoala primară de stat se găseşte o secţie maghiară cu 5 învăţători (200 de elevi) şi o secţie română cu 8 învăţători. Declaraţiile învăţătorilor maghiari sunt aceleaşi ca cele ale învăţătorilor din şcolile calviniste: elevii învaţă toţi să scrie şi să citească corect în limba maghiară.

Între şcoala de stat şi cea calvinistă există relaţii de prietenie sinceră.

III. Cluj (25 – 26 octombrie)

1. La canonicul romano-catolic Andrei Balázs

În 25 octombrie, ora 10 dimineaţa, dl. Colban, însoţit de dl. Stoica, face o vizită la canonicul Andrei Balázs, şeful departamentului şcolilor romano-catolice din Alba Iulia. Canonicul declară de la început că de la ultima sa întrevedere cu dl. Colban s-a produs o îmbunătăţire în situaţia minorităţii maghiare din România.

Guvernul generalului Averescu a făcut chiar un pact cu Partidul Maghiar al cărui conţinut dovedeşte multă bunăvoinţă faţă de şcolile maghiare. Din nefericire, directorii din minister şi inspectorii interpretează toate dispoziţiile în defavoarea şcolilor confesionale. Ei au tendinţa de a elimina şcolile confesionale şi de a le înlocui prin şcoli de stat. În acest scop, legea se aplică cu o severitate extremă. Nu se admite în şcolile confesionale decât elevi având aceeaşi limbă maternă ca şi a şcolilor. Evreii nu sunt admişi să urmeze cursurile şcolilor catolice. Ei trebuie să se înscrie fie în şcolile de stat, fie în şcolile confesionale evreieşti. De asemenea, inspectorii nu admit în şcolile confesionale maghiare elevi pe care ei îi consideră ca fiind de origine şi limbă maternă română. La examenul de bacalaureat s-a procedat cu prea multă severitate faţă de elevii liceelor minoritare. Între Legea învăţământului particular şi regulamentul aplicării sale sunt contradicţii. Marea dificultate a şcolilor catolice este lipsa mijloacelor financiare: "Cea mai urgentă necesitate pentru noi este sprijinul din partea statului". Se speră ca în urma pactului stabilit între Partidul Maghiar şi partidul de guvernământ, bisericile maghiare să obţină de la stat o subvenţie pentru şcolile lor.

2. La episcopul calvinist Alexandru Makkay

La ora 10 ″ se merge la episcopul calvinist (reformat) Alexandru Makkay. Acesta, un bărbat încă tânăr, vorbeşte cu mult calm şi cu un profund simţ al realităţii. După el, situaţia minorităţii maghiare s-a ameliorat mult, antagonismele au dispărut aproape complet. Peste tot satele cu populaţie maghiare au şcoli. O parte din aceste şcoli, deşi de limbă maghiară, sunt şcoli de stat. Biserica reformată depune toate eforturile pentru a-şi susţine şcolile. Dar situaţia acestor şcoli este destul de precară din cauza lipsei de fonduri, iar parohiile nu pot să-şi impună sacrifici mai mari. Sunt în tratative cu guvernul şi speră să obţină o subvenţie. Guvernul actual a creat o atmosferă foarte propice pentru o înţelegere. El înţelege situaţia

minorităţii maghiare şi a arătat multă bunăvoinţă: se speră că autorităţile inferioare vor urma exemplul celor superioare. Evident, a fost greu să se elimine toate neînţelegerile în scurtul timp care s-a scurs de la primul război mondial până în această zi. La aşa ceva se ajunge în mod treptat. Poporul maghiar şi poporul român, marile mase, de fapt oamenii obişnuiţi, trăiesc într-o armonie completă. Autorităţile statului, peste tot unde episcopul s-a prezentat, pentru a-şi vizita enoriaşii, i-au dat tot concursul lor. "Vrem să păstrăm intacte libertăţile noastre religioase şi instituţiile noastre şi vrem să obţinem o subvenţie pentru şcolile noastre; dar vrem să ne înţelegem cu statul român şi să ne încadrăm în viaţa lui şi vrem să ne rezolvăm problemele noastre aici, în ţara noastră", i s-a spus lui Colban.

3. La episcopul unitarian Iosif Ferencz

La 11 ″ a avut loc o întrevedere cu episcopul Iosif Ferencz, şeful bisericii unitariene. El repetă, cu un aer obosit, câteva din plângerile formulate deja de canonicul Balász. El admite totuşi că o anumită ameliorare s-a produs.

4. La preşedintele comunităţii evreieşti, Felix Adler

La prânz este o întâlnire cu preşedintele comunităţii evreieşti, Felix Adler. El constată că situaţia se ameliorează repede, atât din punct de vedere economic, cât şi din punct de vedere etnic şi că guvernul arată o mare solicitudine pentru nevoile minorităţilor etnice, inclusiv evrei. Din punct de vedere religios, evreii se bucură de libertate absolută, şcolile talmudice nu sunt îngrădite în funcţionarea lor de nici un fel de restricţii sau şicane. El nu are decât o plângere de formulat: printr-o aplicare severă a legii, ministerul a retras caracterul de şcoală publică, dar el este pe cale să-l obţină din nou.

5. La dl. George Bethlen, preşedintele Partidului Maghiar

La 12 ″ se face o vizită domnului G. Bethlen, preşedintele Partidului Maghiar şi curator al bisericii calviniste din Transilvania. Dl. Colban îi explică scopurile Societăţii Naţiunilor în ceea ce priveşte problema minorităţilor etnice. Dl. Bethlen constată că s-au produs ameliorări sensibile în România în acest sens şi prezintă câteva observaţii în ceea ce priveşte aplicarea prea severă a legii faţă de şcolile confesionale şi, mai ales, lipsa de fonduri pentru funcţionarea lor. El speră că pactul pe care partidul său l-a făcut cu generalul Averescu va aduce rezultate în această privinţă şi că guvernul nu va refuza o subvenţie pentru aceste şcoli.

6. La Răscruci (Valasut)

Şcoala primară de stat are o secţie maghiară (57 de elevi) şi o secţie română (112 elevi). Secţia maghiară are o învăţătoare, d-na Gizella Bader, secţia română pe dl. Al. Mureşan şi d-şoara Marioara Aştileanu. Predarea la secţia maghiară se face în limba maghiară, d-na Bader nevorbind româna. În clasele a II-a şi a III-a se găseşte acelaşi manual, pe care l-au găsit şi la Aiud: "Az elemi iskolák II. osztának tankönyve" de dl. Szentpétery-Haller şi dl. Găzdac.

7. La Bonţida

Şcoala primară de stat are o secţie română (învăţători Ioan Corpodean, Elena Iacobescu şi Margareta Rotenbiller) şi o secţie maghiară (învăţători Ladislaz Kelemen şi Francisc Fülöp (care nu vorbeşte română) în serviciul bisericii catolice. Învăţătorii, ţăranii şi notarul satului, dl. Jacques Roth, de asemenea maghiar, declară că a existat în sat şi o şcoală primară

calvinistă dar că enoriaşii au refuzat să continue să o susţină şi au decis să o închidă şi să-şi trimită copiii la şcoala de stat (a se vedea memoriul "Protecţia minorităţilor în România", prezentat de dl. Comnen la 1 decembrie 1925, p. 119)[5].

În drum spre Bonţida şi la primăria satului se constată că la Bonţida, ca şi la Răscruci, împărţirea pământului ca urmare a legii agrare s-a făcut fără cea mai mică diferenţiere după origine etnică, limbă sau religie şi că ţăranii care au obţinut pământ şi teren pentru a-şi construi case sunt toţi foşti soldaţi ai armatei austro-ungare.

8. La Cojocna

La căderea serii se vizitează şcoala romano-catolică. Preotul declară că limba de predare este maghiara, că elevii nu sunt împiedicaţi prin studiul limbii române să înveţe să scrie şi să citească corect în maghiară şi că şcoala nu are dificultăţi de ordin material.

9. La Săvădisla

Şcoala primară de stat, instalată într-o clădire excelentă, este o şcoală complet maghiară. Ea are trei învăţători maghiari (Ladislau Székely, Jolankd Modorcsa-Jakab şi Madeleine Dési) şi o învăţătoare româncă, d-şoara Julieta Gherman care predă limba română. Cei câţiva elevi români ai satului frecventează această şcoală şi îşi fac studiile primare în maghiară (vezi memoriul citat, p. 121).

Parohia calvinistă susţine o şcoală confesională cu 91 de elevi şi 2 învăţători, dl. Ştefan Kolumban şi d-na Elena Debreceni. Toate clasele sunt îngrămădite într-o cameră mică şi insalubră, fără lumină. Învăţătorul lucrează fără autorizaţia statului.

La primărie şi la pretură se constată, cu ajutorul documentelor oficiale puse la dispoziţia dlui Colban de către preotul A. Goşa şi secretarul acestuia, dl. Emeric Meszaros (un maghiar), că în urma reformei agrare s-a dat pământ la 81 de ţărani din acest sat, care sunt maghiari cu toţii şi numai la 3 funcţionari români le-a fost dat teren pentru a-şi construi case.

10. La Vlaha

Se constată că există o şcoală de stat cu 4 învăţători şi cu limba de predare maghiară. Învăţătorii sunt maghiari care au funcţionat în această calitate şi în fostul regim (vezi memoriu citat, p. 119).

Informaţiile îi sunt date dlui Colban de către ţărani, de directorul Zoltan Benedek şi învăţătorul Iosif Teleki.

11. La Luna

Şcoala primară de stat are o secţie maghiară şi o secţie română cu câte doi învăţători fiecare. Învăţătorii de la secţia maghiară sunt maghiari, dl. Carol Kutas, care a funcţionat timp de 18 ani ca învăţător la şcoala maghiară din Zam Sân-Crai, în serviciul statului maghiar şi d-şoara Etelka Kovács. Ei declară că predarea la secţia lor se face în limba maghiară şi că învăţarea limbii române nu este dăunătoare deloc învăţării limbii materne a elevilor.

IV. SIGHIŞOARA – ODORHEI (26 octombrie)

1. La Sighişoara

Primarul oraşului Sighişoara, dl. Leonhard, declară că în oraş populaţia trăieşte într-o totală armonie şi că nici o minoritate nu este persecutată. La primăria oraşului majoritatea funcţionarilor sunt saşi; din 26 de funcţionari, 22 sunt saşi şi 4 români. În ceea ce priveşte

şcolile, fiecare minoritate are propriile sale şcoli confesionale. Ungurii au două şcoli primare cu limba de predare maghiară, o şcoală catolică şi una calvinistă.

Saşii care sunt cu toţii luterani, au şcoli primare, un liceu, o şcoală secundară de fete, o şcoală normală de fete. A existat o şcoală de stat cu limba de predare maghiară, dar elevii au trecut la şcolile confesionale, iar cei doi învăţători maghiari, domnii Eugen Schlachtner şi Fenkled Sieghart, au fost repartizaţi la serviciul Revizoratului şcolar judeţean.

Prin documentele oficiale şi informaţiile pe care le dau dlui. Colban prefectul, dl. Aurel Popa şi secretarul judeţului, dl. Frederic Walter, el însuşi german, se constată că dintre cei 26 de funcţionari superiori ai administraţiei centrale a judeţului Târnava Mare, numai 13 sunt români şi că din cei 110 notari săteşti din judeţ 44 sunt saşi, 16 maghiari şi numai 50 români (Mem., X, p. 129).

2. La Albeşti

Se constată că există o şcoală confesională maghiară cu un învăţător (dl. Sipos) şi 20 de elevi, întreţinuţi de biserica calvină.

3. La Hasfalău (Vânători)

Şcoala primară de stat are o secţie română cu doi învăţători şi o secţie maghiară cu o învăţătoare (d-şoara Margareta Vámszer). Există, de asemenea, o şcoală primară calvinistă, cu limbă de predare maghiară (v. mem. cit., p. 123).

4. La Secuieni

Şcoala de stat este o şcoală maghiară cu doi învăţători, d-nii Andrei Horváth şi Petru Fazekas, care sunt amândoi maghiari.

5. La Bodogaia

Şcoala de stat are o secţie maghiară cu doi învăţători şi 70 de elevi. Învăţătorii sunt: dl. Samuel Pap şi d-na Maria Pap-Szöke, soţia sa. Domnul Pap este în acelaşi timp cantor al bisericii maghiare calvine şi al bisericii unitariene. D-na Pap-Szöke declară că limba de învăţământ la secţia lor este maghiara, că religia este predată în maghiară de către pastori, că învăţarea limbii române nu-i împiedică pe elevi să înveţe corect limba lor maternă.

6. La Cristur

Există 3 şcoli primare maghiare, întreţinute de biserici: o şcoală calvinistă, cu un învăţător, o şcoală romano-catolică, cu doi învăţători şi una unitariană cu doi învăţători. Mai există un liceu maghiar de confesiune unitariană. Predarea în toate şcolile sale se face în maghiară, în afară de cursurile în română prevăzute de lege. Există, de asemenea, o şcoală română de stat, cu limba de predare română. Totuşi în această şcoală se predă maghiara o oră pe zi în fiecare clasă. Este interesant de constatat că la aceste şcoli îşi trimit copiii intelectualii maghiari, cei mai distinşi ai oraşului: doctorul Viola, aristocraţii Denis Elekes şi Gabriel Ferenczi, directorul de bancă Nicolae Szakács, profesorii liceului unitar maghiar, Geza Lorinczy şi Francisc Szolga.

7. La Beteşti

Se constată că există o şcoală maghiară calvinistă cu un profesor (dl. George Kinda) şi 50 de elevi.

8. La Oțeni

Şcoala de stat este o şcoală complet maghiară cu 3 învățători maghiari; dl. Moise Vida, care este directorul şi doamnele Elisabeta Tamás şi Emilia Molnar-Tamás. Dl. Vida a funcționat în acest sat ca învățător al statului maghiar timp de 20 de ani.

În 1919 a fost fondată în acest sat o şcoală confesională calvină al cărei director a devenit. Dar şcoala era rău aşezată, înghesuită într-o cameră mică, foarte slab dotată şi chiar urma vechea programă a statului maghiar.

Parohia neavând mijloace pentru a susține nevoile şcolii după lege, ea a fost desființată în anul 1923 şi dl. Vida a trecut, în calitate de director, la şcoala de stat.

9. La Feliceni

Se constată existența unei şcoli de stat, cu limba de predare maghiară, cu un învățător maghiar, dl. Aladar Molnár.

10. La Martinus (Mărtiniş)

Se constată existența unei şcoli de stat cu limba de predare maghiară, cu învățători maghiari: dl. Albert Betö şi d-na Monica Mozes-Molnar, soția pastorului maghiar al satului.

11. La Văleni

Se constată existența unei şcoli de stat în limba maghiară. Învățătorul este dl. Guillaume (Vilmos), un maghiar.

12. La Arvățeni

Preşedintele comitetului şcolar, dl. Moise Péter îl informează pe dl. Colban că şcoala aparține statului, că predarea se face în maghiară, că nu există decât 12 elevi şi că învățătoarea este d-şoara Böske Csiky.

V. ODORHEI – SFÂNTUL GHEORGHE – BRAŞOV (27 octombrie)

1. La Odorhei

În ceea ce priveşte educația primară se constată că pentru populația maghiară există mai multe şcoli primare confesionale şi anume: o şcoală romano-catolică de băieți, o şcoală romano-catolică de fete, o şcoală romano-catolică mixtă, o şcoală calvinistă, grădiniță romano-catolică. Şcoala calvinistă a fost fondată în 1022. Dl. Anton Szabo, învățător la şcoala catolică de fete îi dă aceste informații dlui Colban şi adaugă: este destul loc în aceste şcoli pentru toți copiii maghiari din oraş.

În micul oraş există, de asemenea, o şcoală primară de băieți, o şcoală primară de fete şi o grădiniță, susținute de stat cu limba de predare româna. În fiecare clasă se preda totuşi o oră în limba maghiară.

Informațiile oficiale demonstrează că primarul A. J. este maghiar, că printre funcționarii primăriei există 20 de maghiari şi 3 români, că printre funcționarii administrației centrale ai județului Odorhei se găsesc 35 de maghiari şi 3 români.

La Palatul de Justiție, de asemenea, există 8 judecători maghiari şi 7 români.

Despre cele 99 de şcoli de stat din județ, 92 au limbă de predare limba maghiară şi numai 7 limba română. Dintre învățătorii de stat 167 sunt maghiari şi numai 17 sunt români. În anul şcolar 1925 – 1926 statul a construit în județ 22 de clădiri, toate pentru şcoli cu limba de predare maghiară.

2. La Rareş

Se constată existenţa unei şcoli de stat, cu limba de predare maghiară, al cărui învăţător este dl. Francisc Albert, un maghiar.

3. La Sân-Paul

Se constată, de asemenea, că şcoala de stat este o şcoală maghiară. Cei doi învăţători, dl. Acosh Palfi şi d-şoara Elena Bence sunt maghiari. Dl. Palfy este învăţător la această şcoală de 12 ani. Am aflat de la dl. Palfy detalii asupra modului în care dl. Cornish şi-a adunat informaţiile la Sân-Paul[6]; vicarul Boros s-a prezentat în sat şi a invitat la o conferinţă preoţii din împrejurimi. 19 preoţi au luat parte la această conferinţă. Dl. Cornish s-a prezentat două zile după aceea, însoţit de dr. Csiky şi dr. Elek Kiss (care este în prezent la Budapesta), care i-au servit de translatori. Preoţii care s-au prezentat la dl. Cornish au fost aceiaşi care au luat parte la conferinţa vicarului Boros.

4. La Ocland

Există o şcoală de stat în limba maghiară. Şcoala are 58 de elevi şi un învăţător, dl. Francisc Szöke.

Există, de asemenea, o şcoală primară unitariană, fără drept de publicitate. Şcoala nu are decât 20 de elevi, marea majoritate a copiilor din sat urmând cursurile şcolii de stat, dar are doi învăţători. Ea nu a existat înainte de război. Elevii sunt îngrămădiţi într-o cameră insalubră. Învăţătorii, dl. Charles Vaida şi d-na Elena Bedö-Szigeti declară cu pasiune că în şcolile de stat elevii nu învaţă să citească şi să scrie corect în limba română a anumitor materii stabilite prin lege şi împiedică elevii maghiari să vorbească bine limba lor. Şcoala a avut necazuri în acest an. Fiind o şcoală particulară, elevii au trecut examenul în faţa unei comisii de stat şi în acelaşi timp au trebuit să se conformeze programei ei oficiale care le-a fost comunicată de revizori. Direcţiunea şcolii a refuzat să se conformeze programei şi să admită prezenţa comisiei de stat la examenele din iunie.

Consecinţa a fost că examenul a fost declarat nul şi că elevii au trebuit să se prezinte la un nou examen în 17 septembrie şi care nu a fost trecut decât de un număr foarte mic dintre ei.

Pastorul unitarian Francisc Pál care îi oferă d-lui Colban aceste informaţii adaugă că parohia şi şcoala au acţionat astfel după instrucţiunile pe care le-au primit de la Consistoriul unitarian din Cluj.

5. La Vârghiş

Şcoala de stat, cu 3 învăţători, este românească, dar este frecventată nu numai de elevi români, ci şi maghiari. Maghiarii nu au cerut crearea unei şcoli de stat în limba maghiară. Ei au o şcoală confesională unitariană cu 3 învăţători pentru 39 de elevi: dnii Carol Kiss, care este directorul ei, d-na Bertha Kiss şi Elisabeta Kiss-Osváth. Limba de predare este maghiara.

Se intră în clasa a II-a; d-na Kiss-Osváth predă matematica în maghiară.

6. La Tălişoara

Se constată că există o şcoală de stat având ca limbă de predare maghiara. D-na Irma Becsak-Keresztes, învăţătoarea, declară că director este soţul său, dl. Ion Becsak, că sunt amândoi maghiari şi că sunt 91 de elevi, printre care se găseşte un român.

7. La Baraolt

Se constată că există o şcoală de stat în limba maghiară şi o şcoală confesională catolică.

Şcoala de stat pe care o vizitează are 4 învăţători, dintre care 3 maghiari, dl. Eugen Gáspár, care este directorul, dl. Andrei László, d-şoara Beatrice Molnár şi un român, dl. Ioan Şerban, care predă româna. Dl. Gáspár este în acelaşi timp dirijorul maghiar al orăşelului. El declară că predarea limbii române nu este o piedică pentru predarea limbii materne. Şcoala are 135 de elevi, printre care 5 români. Şcoala catolică, de asemenea, are 4 învăţători, maghiari cu toţii: dl. Iuliu Incze, care este directorul, d-nii Ludovic Nagy, Moise Tako şi d-na Isabella László-Kiss, elevii ştiu să scrie şi să citească foarte bine în limba lor maternă, în ciuda învăţării limbii române. Informaţiile sunt confirmate şi completate de preotul Gáspár Botár.

8. La Biborţeni

Se constată că şcoala de stat cu doi învăţători are ca limbă de predare maghiara, că directorul ei este un maghiar, dl. Arpád Máté.

9. La Băţanii Mari

Există o şcoală de stat care are o secţie română cu un învăţător, dl. Constantin Boeriu şi o secţie maghiară cu 5 învăţători: Wilhelm Borbát, director, Paul Nagy, Adalbert Zsigmond, Zoltán Zsigmond şi doamna Dalma Borbát. Dl. Borbát declară că el trăieşte în acest sat de 30 de ani şi că sub fostul regim a fost tot învăţător, în serviciul statului maghiar. Predarea limbii române nu-i împiedică deloc pe elevi să înveţe să citească şi să scrie bine în maghiară. De altfel, copiii şi părinţii sunt foarte mulţumiţi că învaţă româna, pentru că secuii, care îşi caută deseori de lucru în oraşele de peste munţi au mare nevoie de ea.

În sat mai există o şcoală reformată, dar ea este instalată într-o baracă gata să se prăbuşească; dl. Colban şi însoţitorii săi s-au fotografiat în faţa acestei şcoli.

10. La Micfălău

Există o şcoală de stat cu limba de predare româna şi o şcoală de stat cu limba maghiară. Aceasta din urmă are două învăţătoare maghiare: d-nele Vilva Kerekes şi Elena Mark.

11. La Malnaş

Există o şcoală de stat în limba maghiară. Învăţătorii sunt dl. Iosif Czintos şi soţia lui, maghiari amândoi.

Parohia calvinistă susţine o şcoală confesională cu 3 învăţători. Directorul care este în acelaşi timp pastorul calvinist al satului, declară că instrucţia se face în maghiară şi că predarea limbii române nu împiedică deloc buna învăţare a limbii maghiare.

12. La Olteni

Se constată că există două şcoli maghiare: o şcoală de stat, având ca învăţător pe dl. Gabriel Vitalyos, şi o şcoală calvinistă având ca învăţător pe dl. Béla Fazekas.

13. La Sfântu-Gheorghe

Şcoala primară de stat care se vizitează are o secţie română cu 3 învăţători şi o secţie maghiară cu 8 învăţători care sunt toţi maghiari: Ştefan Györgybirö, Iosif Pap, Ludovic Király, Irina Csiky, Elisabeta Szász, Elisabeta Rendek, Juliana Muscalu, Elena László. Dl. Ludovic Király şi d-na Elena László predau în mahalaua Semeria. Conform informaţiilor date de învăţătorii Ludovic Király şi Irina Csiky predarea se face în maghiară cu excepţia studiului limbii române stabilit prin lege. Elevii nu sunt deloc împiedicaţi prin învăţarea limbii române

să scrie şi să citească corect în limba lor maternă. Toţi învăţătorii au funcţionat în această calitate la şcolile de stat maghiare, înainte de război.

Se mai vizitează şcoala primară catolică a Surorilor franciscane. Directorul ei este preotul Carol Székely, cele trei învăţătoare sunt surorile Carine Marie Fieger, Gustavina Oeffenberger şi Angeline Marie Höpfner. Surorile declară că limba de predare în şcoala lor este maghiara, că elevii sunt în cea mai mare parte catolici, dar că printre ei se află şi un număr de calvinişti şi unitarieni, că elevii învaţă cu plăcere limba română şi că prin învăţarea ei elevii nu sunt deloc împiedicaţi să înveţe să scrie şi să citească corect în maghiară.

Profesorii liceului maghiar calvinist, Teodor Andrássy, Victor Daniel şi Albert Szás informează pe dl. Colban despre instituţia lor. La întrebarea dlui Colban dacă elevii şcolilor primare sunt destul de bine pregătiţi la intrarea lor în liceu profesorul Daniel declară că elevii provenind din şcolile confesionale maghiare sunt bine pregătiţi, dimpotrivă, cei care provin din şcolile de stat nu sunt pentru că în aceste şcoli studiul limbii maghiare este "zurückgedrangt". La întrebarea dacă poate preciza cazuri sau şcoli maghiare de stat unde studiul maghiarei ar fi atât de neglijat, el răspunde că nu are date exacte asupra acestei probleme.

Primarul oraşului, dl. Gabriel Kovásznay, maghiar el însuşi, declară că dintre cei 24 de funcţionari ai oraşului numai 6 sunt români, ceilalţi 18 fiind maghiari. Se mai constată faptul că dintre cei 54 de notari ai satelor judeţului Trei Scaune nu există decât 3 români, în timp ce ceilalţi 51 sunt maghiari.

14. La Braşov

Pastorul Georg Scherg, care a fost contactat şi apoi vizitat în casa sa, declară că populaţia germano-săsească are propriile sale şcoli confesionale unde germana este predată în toată libertatea. Ei se bucură de o libertate religioasă completă. De altfel, această minoritate este profund loială statului neavând congeneri cărora ar putea să li se alăture; nu are de altfel nici un motiv să se uite dincolo de graniţele ţării. Totuşi legea d-lui Angelescu le-a adus necazuri; limba maternă este prea "zurückger*s*angt" (trecută pe plan secundar) de către limba oficială de stat. Dar ministrul Petrovici pare să aibă mai multă înţelegere pentru minoritatea săsească. Este normal să nu poţi mulţumi pe toată lumea într-o perioadă de tranziţie. Populaţia germană, peste tot unde locuieşte, poate să-şi folosească liber limba în faţa autorităţilor. El afirmă că tinerii saşi, după ce şi-au trecut bacalaureatul, au dificultăţi în a fi primiţi în şcolile de ofiţeri de rezervă şi că a fost desfiinţat Consiliul municipal de către guvern. Aceste două informaţii sunt dezminţite în aceeaşi seară de către dl. Emil Neugeboren, unul din conducătorii saşilor din Transilvania.

Se vizitează şcoala cu limba de predare română. Frumosul edificiu a aparţinut parohiei ortodoxe române, dar a fost pus la dispoziţia statului de către parohie.

În seara de 27 octombrie se pleacă la Bucureşti, iar a doua zi suntem în capitală[7].

Se vizitează şcola secundară de fete susţinută de biserica săsească luterană, unde directorul Adolf Meschendörfer, un om de cultură bine cunoscut ia dat lui Colban informaţiile necesare. S-a trecut apoi la şcoala primară săsească, unde în clasa a I-a s-a asistat la orele domnişoarei Dora Teutsch.

În privinţa învăţământului maghiar din Braşov se constată că sunt 4 şcoli primare confesionale: 2 şcoli romano catolice, 1 şcoală calvinistă şi o şcoală luterană. Toţi învăţătorii din aceste şcoli sunt maghiari şi predau în limba maghiară. Sunt, de asemenea, 2 şcoli secundare (civile) catolice, un liceu catolic şi o şcoală superioară de comerţ susţinute de biserica calvinistă.

Dintre şcolile primare de stat, şcolile nr. 2, 3 şi 4 au secţii maghiare, alături de secţii româneşti. Secţia maghiară de la şcoala nr. 2 are 2 învăţători: Victor Olah şi Petru Pop, cea de la şcoala nr. 3, are un învăţător pe Francisc Nagy şi cea de la şcoala nr. 4 are 2 învăţători: pe domnişoarele: Etelka Casato şi Elena Preisszner. Toţi aceşti învăţători sunt maghiari; învăţământul în secţiile lor se face în maghiară.

15. La Râşnov

Întorcându-ne de la Bran, ne-am oprit la Râşnov şi am constatat că în această comună se află o mare şcoală luterană, în care limba de predare este germana.

16. La Cristian

Se vizitează şcola cu limba de predare română. Frumosul edificiu a aparţinut parohiei ortodoxe române, dar, a fost pus la dispoziţia statului de către parohie.

În seara de 27 octombrie se pleacă spre Bucureşti, iar a doua zi eram în capitală[7].

NOTE

1. Câteva pagini din document sunt publicate în limba română de Adrian Năstase, p. 398-402.
   M. Iacobescu doar aminteşte această vizită. Activitatea, p. 206.
   Lucrurile au fost notate de Vasile Stoica. La 30 noiembrie 1926, ministrul de externe Ion Mitilineu şi directorul Secţiei de Presă din minister Ion Lupaşcu i-au trimis două exemplare cu acest text lui N. Petrescu-Comnen, la Geneva. Prin el, la 9 decembrie, documentul a ajuns la E. Colban care, la 11 decembrie 1926, îl înştiinţa despre primirea lui. Arh. Minist. de Externe al României, fond. Geneva, dosar 213, f. 118-128, 129.
2. Episcopia calvinistă de Oradea a fost creată de statul român în anul 1926 din parohiile care aparţinuseră până atunci episcopiei de Debreczen.
3. Acord politic încheiat în anul 1926.
4. Dreptul de a organiza examene la sfârşit de an şcolar.
5. Protection des minorités en Roumanie. Observations du Gouvernement roumain à la pétition supplémentaires des Eglises reformée, unitaire et catholique de Transylvanie au sujet de projet de Loi roumain sur l'enseignement privé, 1925.
6. The religious minorities in Transilvania. Compiled by Louis C. Cornish, The Beacon Press, Inc. Boston, 1925. Este o carte cu un conţinut mai puţin obişnuit. Pe partea stângă a paginii sunt alegaţiile delegaţiei unitariene anglo-americane care a vizitat multe localităţi. Pe cea dreaptă sunt răspunsurile la obiect ale guvernului român şi care, în multe cazuri, contrazic opiniile vizitatorilor. Vezi şi Gh. Iancu, Chestiunea, p. 165-176.
7. Este evident că numărul şcolilor şi al secţiilor maghiare de stat este destul de mare. Profesorii şi învăţătorii erau maghiari. Unii dintre ei, la peste 7 ani de la Unire, nu ştiau limba română şi totuşi nu-şi pierduseră posturile.
   Redăm în continuare doar numele ziarelor şi numerele în care au apărut asemenea articole: "Universul", nr. 246 din 23 octombrie 1926; "Patria", nr. 234 din 24 octombrie, nr. 238 din 30 octombrie, nr. 239 din 31 octombrie 1926; "Îndreptarea", nr. 249 din 28 octombrie, nr. 250 din 29 octombrie, nr. 251 din 30 octombrie, nr. 252 din 31 octombrie 1926; "Viitorul", nr. 5600 din 28 octombrie, nr. 5601 din 29 octombrie, nr. 5602 din 30 octombrie, nr. 5603 din 31 octombrie 1926; "L'Indépendance Roumaine", no. 15465, le 27 Octobre, no. 15467, le 29 Octobre, no. 15468, le 30 Octobre 1926; "Új Kelet", nr. 231 din 22 octombrie, nr. 233 din 25 octombrie 1926.

4. PABLO AZCARATE

CONFIDENTIAL

VOYAGE EN ROUMANIE – OCTOBRE 1930

1. Le but du voyage, tel qu'il avait été fixé à Genève avec la Délégation roumaine, a été exclusivement d'entrer en contact personnel avec les organes chargés dans l'Administration roumaine de l'examen des questions des minorités, ainsi qu'avec les personnes responsables de la politique du Gouvernement roumain en cette matière. Dès mon arrivée à Bucarest j'ai expliqué dans ce sens le caractère et la signification de ma visite, explication qui a été tout de suite comprise et appréciée. Au cours de la semaine que je suis resté à Bucarest, j'ai eu de nombreux entretiens avec les personnes qui, soit dans l'Administration, soit dans le Gouvernement, s'occupent d'une manière spéciale de la question des minorités en Roumanie. (La liste de ces personnes figure comme annexe au présent rapport). J'ai eu aussi l'honneur d'être reçu par le Roi à Sinaia. Quoi que j'aie eu exclusivement des contacts avec des personnalités officielles, je peux dire que le but de mon voyage a été pleinement atteint, puisque, d'un côté, il m'a permis d'établir des relations personnelles qui certainement rendront plus efficace le travail de la Section des Minorités, et que, de l'autre côté, j'ai pu me rendre compte directement de certains aspects particuliers que présente actuellement la question des minorités en Roumanie, et qu'il serait injuste et dangereux de ne pas prendre suffisamment en considération.

2. J'ai eu l'impression que les questions des minorités ont été récemment déplacées du Ministère des Affaires étrangères à la Présidence du Conseil des Ministres, et, pour autant qu'elles se réfèrent aux questions scolaires, au Ministère de l'Instruction publique. La Section de la Société des Nations au Ministère des Affaires étrangères est devenue, en ce qui concerne les questions des minorités, un organe plutôt de transmission entre le gouvernement et la Légation roumaine auprès de la Société des Nations. L'organisme qui centralise les questions des minorités est le "Bureau d'Etudes pour les Questions des Minorités", créé par M. Maniu à la Présidence du Conseil des Ministres. Le Ministère de l'Instruction publique s'occupe de manière très spéciale des questions concernant les écoles et les cultes minoritaires. Je voudrais mentionner que le Sous-Secrétaire d'Etat actuel dans ce ministère, M. Popp, a une profonde connaissance de la question des minorités en Roumanie, et prête à cette question une attention très particulière et une partie considérable de son temps. Cette considération peut, du reste, s'étendre à l'ensemble de l'Administration roumaine actuelle. A la Présidence du Conseil de Ministres, au Ministère de l'Instruction publique, au Ministère de l'Intérieur – partout, j'ai senti qu'il y avait une forte poussée d'intérêt pour la question des minorités, et je dois également constater que, d'une manière générale, les hommes qui dirigent actuellement la politique minoritaire du Gouvernement roumain m'ont semblé être animés d'un large esprit de compréhension du problème, et de beaucoup de bonne volonté pour le résoudre.

3. Depuis l'arrivée au pouvoir de M. Maniu il a été question en Roumanie de l'élaboration d'un statut général des minorités. M. Popp, actuellement Sous-Secrètaire d'Etat au Ministère de l'Instruction publique, avait été l'année dernière chargée par M. Maniu de faire un voyage d'études dans les différents pays ayant des engagements minoritaires, afin d'obtenir la documentation nécessaire pour pouvoir ensuite rédiger le statut général de minorités qu'il avait l'intention de soumettre au Parlement. M. Popp, après avoir parcouru les pays de l'Europe centrale et les pays baltiques, rentra en Romanie, et à plusieurs reprises il fut question, soit dans la presse, soit dans des déclarations officieuses du Gouvernement, de l'élaboration d'un statut général des minorités. Ce projet a provoqué un intérêt considérable dans les milieux minoritaires de Roumanie et d'autres pays, et il a été souvent l'objet de commentaires dans la presse qui s'intéresse d'une manière spéciale à ces questions. Dès mes

premiers entretiens à Bucarest j'ai eu l'impression que l'idée de faire un statut général des minorités, si elle n'a pas été complètement abandonnée, se trouve au moins en suspens. M. Popp, lui-même, sans doute le plus ardent partisan de cette idée, a souligné au cours de nos entretiens les grosses difficultés qui se sont présentées pour l'élaboration de ce statut, découlant d'un côté de la diversité des situations dans lesquelles se trouvent les différentes minorités, et de l'autre de l'impossibilité de procéder à une telle mesure sans être d'accord avec les autres Etats signataires d'engagements minoritaires. M. Popp m'a clairement laissé comprendre que le gouvernement, dans ces conditions, avait dû renoncer à l'idée de soumettre au Parlement le statut en question dans un délai rapproché. Cette impression me fut confirmée par M. Mironesco lui-même. Il me déclara que, lorsqu'à l'occasion de son séjour à Cluj, quelques jours avant, on lui avait demandé quelle était la situation à ce sujet, il avait dû nettement répondre que les études n'étaient pas suffisamment avancées pour rendre possible au gouvernement de présenter au Parlement un projet de statut. Personnellement, je crois que les difficultés rencontrées pour la rédaction du statut ne sont que très réelles, et je m'explique par conséquent que le Gouvernement actuel se soit vu forcé de mettre les choses au point en faisant comprendre qu'il se trouve dans l'impossibilité de soumettre, pour le moment, un projet quelconque au Parlement. D'autre part, je crains, et je n'ai pas caché mes sentiments à Bucarest, que cette attitude du Gouvernement ne puisse donner lieu à une déception dans les milieux minoritaires, ayant comme conséquence des attaques contre la politique du gouvernement roumain à ce sujet.

4. J'ai eu nettement l'impression qu'une des causes principales des difficultés actuelles en ce qui concerne la question des minorités en Roumanie est qu'à tort ou à raison le gouvernement, les autorités et, je pense, aussi l'opinion publique, considèrent que les campagnes et les activités de quelques-unes des minoritès, et notamment de la minorité hongroise, visent non pas à obtenir une amélioration de la situation de la minorité, ou des minorités, en question, mais plutôt à maintenir un état d'agitation, d'inquiétude et de mécontentement, afin de produire à l'étranger l'impression que le statut territorial actuel ne peut pas se conserver, et qu'il faut par conséquent songer à une révision des frontières. Cette idée qu'un lien étroit existe entre l'attitude et la propagande de certaines minorités et la campagne révisionniste se trouve aujourd'hui au premier plan dans tous les esprits de ceux qui s'occupent en Roumanie des questions minoritaires. Pendant mon séjour à Bucarest le Parti hongrois de Roumanie a tenu un congrès à Satu-Mare (Transylvanie), et, d'après ce qu'on m'a dit à Bucarest, le Comte Georges Bethlen, Président du Parti, aurait dit dans son discours que la Transylvanie ferait de nouveau partie de la Hongrie, dans un délai moins long que ce qu'on pourrait penser. Ce discours provoqua la plus déplorable impression dans les milieux officiels du Gouvernement roumain. On se demandait comment il serait possible d'amener l'opinion publique roumaine à acepter une politique de conciliation vis-a-vis d'une minorité dont le Chef tenait publiquement un pareil langage*. Chaque fois qu'on m'a parlé de cet aspect de la question, et je crois qu'il n'y a pas une seule personne qui n'y ait pas fait référence, j'ai exprimé l'avis qu'il faudrait éviter que la protection des minorités par la Société des Nations soit utilisée comme un instrument d'agitation politique dans un but autre que le respect et l'exécution integrale et complète des stipulations des traités des minorités. J'ai dit que l'attitude des gouvernements exigeant de la part des minorités une parfaite loyauté vis-a-vis de l'Etat recontrerait de toute évidence l'appui des différents organes de la Société des Nations appelés à intervenir en matière de la protection des minorités, mais j'ai ajouté

que, pour qu'une pareille attitude puisse trouver cet appui, il faut que les gouvernements puissent montrer clairement qu'ils ont rempli intégralement leurs obligations d'après les traités, et que les griefs formulés par les minorités à ce sujet sont mal fondés. La situation serait tout-à-fait différente si un gouvernement invoquant l'attitude déloyale des minorités se croyait dispensé d'appliquer à leur egard même les stipulations strictes des traités de minorités. J'ai beaucoup insisté, notamment auprès de M. Tilea, pour que, dans les observations qui seront présentées à l'avenir au sujet de différentes pétitions, le gouvernement explique, d'une manière aussi nette et franche que possible, quelle est la situation en ce qui concerne l'attitude politique générale de la minorité en question. D'une manière générale j'ai toujours souligné que les pétitions offrent aux gouvernements des occasions de s'expliquer, et ceci sans etre forcés de prendre l'initiative, ce qui, parfois, pourrait paraître suspect. M. Tilea m'a remercié de mes indications, et m'a annoncé qu'il ne manquerait pas de prendre les mesures nécessaires pour qu'on en tienne compte dans la préparation des observations que le Gouvenement roumain pourrait être appelé à formuler à l'avenir. J'ai attiré également l'attention de M. Tilea sur l'intérêt que peut présenter pour les gouvernements la disposition de la résolution de Madrid concernant la publicité du résultat de par les Comitets des Minorités.

---

* M. Tilea, Sous-Secretaire d'Etat à la Présidence du Conseil des Ministres qui m'a particulièrement entretenu à ce sujet, m'a annoncé l'envoi des discours prononcés à ce congrès, ainsi que les résolutions y adoptées.

J'ai mentionné la minorité hongroise comme étant celle au sujet de laquelle les difficultés naissant du lien entre les deux idées de protection des minorités et de révision des frontières sont les plus aiguës. Par contre, l'attitude de la minorité allemande m'a semblé être considérée, sous ce rapport, comme satisfaisante. J'ai eu l'impression que les relations entre les chefs de cette minorité et les hommes qui dirigent actuellement la politique minoritaire en Roumanie sont bonnes, et qu'il y a, tant d'un coté que de l'autre, un bon esprit et le désir réciproque de se comprendre. La lettre que M. le Deputé Brandsch, Président de l'Organistion des Allemands de Roumanie, m'a adressée le 31 octobre (dont la traduction française est annexée au présent rapport) contient, à mon avis, une expression très intéressante de l'esprit de modération qui inspire aujourd'hui l'attitude de la minorité allemande vis-à-vis du gouvernement roumain.

5. Sans entrer ici dans les détails des différentes questions concrètes qui ont fait l'objet de mes entretiens à Bucarest,* je voudrais insérer ici certaines informations de fait d'un caractère plutôt général, et qui me semblent constituer des éléments intéressants pour arriver à se faire une idée de la situation actuelle en Roumanie en ce qui concerne les minorités.

---

* Ces questions font l'objet de notes séparées qui figurent dans les dossiers respectifs.

a) Situation scolaire. M. Popp m'a remis un memoire avec un certain nombre de tableaux, qui seront examinés à la Section.

b) La situation des minorités en ce qui concerne leur participation à l'Administration publique semble avoir été très améliorée après l'entrée en vigueur de la nouvelle Loi sur l'Organisation administrative du pays. M. Tilea m'a remis des tableaux qui montrent les effets de cette Loi sur le nombre de representants des differéntes minorités participant aux fonctions administratives. (Annexe 1). Il serait peut-être intéressant à ce sujet de résumer ici l'entretien que j'ai eu avec le Préfet du District d'Odorhei. Ce district est un des trois districts sicules, et sa population (150.000 habitants) est formée de 95% de Hongrois et 5% de Roumains. Le Préfet m'a expliqué que, d'après la nouvelle loi administrative, tous les pouvoirs ont été conférés aux organes représentatifs locaux, réservant au Préfet, en sa qualité de represéntant du pouvoir central, un simple pouvoir de contrôle, et le droit de "veto" dans les cas où les dispositions seraient prises en violation d'une loi. La situation dans ce district, d'après les renseignements fournis par le Préfet, serait la suivante: le Conseil départemental serait formé intégralement de membres appartenant à la minorité, et serait présidé par le chef du Parti hongrois dans le département. De ce fait, m'a affirmé le Préfet, on peut dire que l'administration de ce district se trouve entre les mains du Parti hongrois. Il y a dans le district 180 écoles, dont 110 écoles publiques et le reste écoles confessionnelles – toutes hongroises. Le Préfet m'a expliqué que très souvent il recevait des demandes de la part de la population hongroise pour que des écoles confessionnelles soient transformées en écoles publiques, mais qu'il refusait.

Les difficultés politiques proviennent, d'après lui, surtout du fait que les éléments directifs de la population (aristocratie, grands propriétaires et clergé) refusent toute collaboration avec les autorités roumaines, dans le seul but de rendre impossible une administration normale. Une partie considérable de la population hongroise serait partisane d'une collaboration avec les autorités roumaines, mais la pression morale exercée par l'autre élément est tellement forte qu'il est impossible d'extérioriser des sentiments favorables à la conciliation sans être considéré comme un traître à sa patrie, et comme un renégat. Le Préfet m'a assuré que, tout de même, il entretient des relations personnelles cordiales avec tous les éléments de la population du district. Il m'a affirmé, finalement, que parmi les 60 fonctionnaires de la Préfecture il n'y avait que 4 de nationalité roumaine, et tous les quatre occupaient des postes tout-à-fait inférieurs.

c) M. Paclasiano, Directeur du "Bureau d'études pour les Questions des Minorites" à la Présidence du Conseil des Ministres, m'a fourni certains renseignements qui me semblent intéressants pour montrer le développement de la minorité hongroise en Transylvanie dans ces dernières années: Il m'a affirmé que, d'après le témoignage d'un écrivain hongrois, on a publié en Transylvanie pendant les cinq dernières années plus de livres et de revues hongrois que pendant cinquante années avant la guerre. Actuellement le nombre de journaux hongrois paraissant en Transylvanie serait de 130. Six troupes de théâtre hongroises et une seule troupe roumaine jouent régulièrement à présent dans les théâtres des différentes villes en Transylvanie. D'après des informations de source hongroise, les dépôts dans les banques hongroises en Transylvanie se montaient actuellement à la somme de 5 milliards de lei.

d) Au cours de mes entretiens quelques personnes se sont référées à la situation de la minorité souabe dans le Banat. Cette population, sous le regime hongrois, aurait été soumise à une magyarisation, à tel point qu'elle aurait presque perdu le sentiment et la conscience de sa propre nationalité. Le Gouvernement roumain leur a donné des écoles allemandes, et tâche par tous les moyens de réveiller sa conscience nationale. La population serait tres satisfaite

d'avoir des écoles allemandes, mais celles-ci rencontrent une opposition tres énergique de la part des autorités ecclésiastiques des églises catholiques et réformées hongroises.

e) La situation dans la Dobroudja de sud a fait, notamment, l'objet d'un entretien que j'ai eu avec M. Angelescu, Sous-Secretaire d'Etat au Ministère de l'Intérieur. M. Angelescu est une des personnalités politiques de cette région, et il a été toujours connu pour ses opinions favorables aux revendications de la population bulgare, opinions qui lui ont valu, il y a quelques mois, quelques blessures à la suite d'un attentat commis contre lui par des éléments Koutzovalaques. M. Angelescu a séparé nettement la question relative aux expropriations dont la population bulgare avait été l'objet à la suite du système de vérification des titres de propriété, et dont le but véritable était de rendre possible l'installation de colons Koutzovalaques, et les luttes qui de temps en temps se produisent entre la population bulgare et la population Koutzovalaque, qui donnent lieu a des incidents et des actes que tout le monde regrette. M. Angelescu m'a expliqué qu'en ce qui concerne la question des propriétés, la loi qui etait promulgée au mois de juin ou juillet dernier constitue une solution qui, à son avis, doit etre considérée comme satisfaisante. Si je me souviens bien, il m'a dit qu'en vertu de cette loi une partie considérable des propriétaires expropriés pourraient rentrer en possession de leurs terres. Il m'a remis un exemplaire de cette loi, et je me propose que cette question soit étudiée en détail par la Section.

En ce qui concerne les incidents qui se produisent au sein de la population, il ne fallait pas, selon son opinion, y attribuer une trop grande importance, puisqu'il s'agissait presque toujours d'incidents locaux, qui n'avaient pas de portée générale quelconque. Parfois ils étaient la conséquence de provocations venues de l'autre côté de la frontière, mais tres souvent il s'agissait purement et simplement de conflits locaux. Si, en effet, la nouvelle loi contient un règlement satisfaisant de la question des propriétés, il faut reconnaître que la solution de cette question aurait fait un grand pas. Il n'y aurait pas alors de motifs pour que le gouvernement ne prenne pas toutes les mesures nécessaires pour assurer à la minorité une protection efficace et complète contre les attaques possibles dont elle pourrait éventuellement être l'objet.

6. Je pourrais peut-etre ajouter maintenant quelques impressions sur la situation générale de lors de mon séjour à Bucarest. La préoccupation principale du gouvernement et de l'opinion publique était la crise économique, et, notamment, la crise agricole. Le manque d'argent se fait sentir à un tel point que pour les besoins de l'agriculture il était impossible d'en trouver à un taux d'intéret inférieur à 30 a 35%. Pour me montrer la gravité de la crise agricole, M. Mironescu lui-même m'a donné les chiffres suivants: le wagon de blé valait il y a deux ans 135.000 lei; il vaut maintenant 15.000 lei. Il a ajouté que le gouvernement se considèrerait comme très heureux s'il pouvait stabiliser cette valeur a 30.000 lei. Des réductions budgetaires très considérables étaient envisagées, et on était en train de faire des études pour trouver des moyens pour libérer la terre des dettes hypothécaires dont elle est chargée – parfois dans une proportion supérieure à sa valeur.

J'ai cru remarquer qu'on attachait un grand intéret aux négociations en cours entre les Etats agricoles. Dans l'entretien que j'ai eu avec le Roi, il a insisté beaucoup sur cette question, et s'est declaré très satisfait de voir la Roumanie à la tête de ce mouvement. Il ne cacha pas qu'il avait beaucoup plus de confiance dans ces essais pour arriver à des ententes economiques régionales que dans les efforts pour arriver à des ententes politiques de caractère plus général. Le Roi déclara que, quel que fût le résultat possible de ces conversations du

point de vue économique, elles avaient déjà produit un résultat positif sous l'aspect politique, à savoir que la Roumanie et la Hongrie s'etaient rencontrées sur un terrain où elles avaient pu s'entretenir amicalement. Le Roi souligna à plusieurs reprises l'importance de ce résultat. Je pourrais ajouter qu'au cours d'un déjeuner auquel assistaient une vingtaine de personnalites politiques et de hauts fonctionnaires, M. Lugoşianu, ancien Sous-Secretaire d'Etat à la Présidence du Conseil dans le Cabinet de M. Maniu, développa avec beaucoup de force la même thèse, c. a. d. qu'il fallait commencer par des arrangements régionaux d'un caractère économique avant de procéder à la constitution d'ententes politiques générales, et cette thèse obtint l'assentiment général de toutes les personnes présentes.

Du côté politique il n'est pas douteux que l'intérêt principal se porte du côté de la Russie. C'est sous l'angle de la politique russe et des relations avec la Russie qu'on considère en Roumanie le problème de la sécurite. A ce sujet, j'ai été frappé de l'intérêt qu'on attache à la question ukrainienne. Le développement de cette question est suivi à Bucarest avec la plus grande attention. J'ai eu l'impression que la création d'un Etat ukrainien indépendant est envisagé, non seulement comme une éventualité possible, mais comme la solution du problème de la sécurité pour la Roumanie du côté russe. Je n'ai pas pu, naturellement, approfondir ce problème, et je ne peux, par conséquent, que donner ici, à titre d'indication, une simple impression personnelle, dont je n'ai pas besoin de souligner le caractère provisoire.

P. Azcarate
18. X. 30

ASDN, 4/24674/939

4. PABLO AZCARATE

CONFIDENŢIAL

CĂLĂTORIA ÎN ROMÂNIA – OCTOMBRIE 1930*

1. Scopul călătoriei, cel stabilit la Geneva cu delegaţia română, a fost în exclusivitate de a lua legătura personal cu organele însărcinate în administraţia română cu examinarea chestiunilor privind minorităţile, ca şi cu persoanele responsabile de politica guvernului român în acest domeniu. Chiar din momentul sosirii mele la Bucureşti, am explicat în acest sens caracterul şi semnificaţia vizitei mele, explicaţie care a fost imediat înţeleasă şi apreciată. În cursul şederii mele în Bucureşti, am avut numeroase întâlniri cu persoane care, fie în administraţie, fie în guvern, se ocupă în mod special de problema minorităţilor în România (Lista acestor persoane formează o anexă a acestui raport)**. Eu am avut, de asemenea, onoarea de a fi primit de Rege la Sinaia. Deşi am avut contacte exclusiv cu persoane oficiale, pot afirma că scopul călătoriei mele a fost pe deplin atins, fiindcă, pe de o parte, ea mi-a permis să stabilesc legături personale care, cu siguranţă, vor face mai eficace activitatea Secţiei Minorităţilor şi, pe de altă parte, am putut să-mi dau efectiv seama de anumite aspecte particulare de acum privind minorităţile din România şi că ar fi nedrept şi periculos să nu le acordăm destulă atenţie.

* Virgil L. Tilea, [4] Subsecretar de Stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri cu care am discutat în particular acest subiect, m-a anunţat că mi-a trimis discursurile rostite la acest Congres, ca şi rezoluţiile adoptate acolo.

** Aceste probleme fac obiectul notelor separate care apar în dosarele respective.

2. Eu am avut impresia că problemele minorităţilor au fost recent mutate de la Ministerul Afacerilor Externe la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, şi cele care se referă la probleme şcolare, la Ministerul Instrucţiei Publice. Secţia pentru Societatea Naţiunilor de la Ministerul Afacerilor Străine a devenit, în privinţa problemelor minorităţilor, un organism mai degrabă de comunicare între guvern şi Legaţia română de pe lângă Societatea Naţiunilor. Organismul care centralizează problemele minorităţilor este "Biroul de Studii pentru problemele minorităţilor", creat de domnul Maniu în cadrul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri. Ministerul Instrucţiei Publice se ocupă, într-un mod deosebit, de problemele privind şcolile şi cultele minoritare. Aş vrea să menţionez că Subsecretarul de Stat actual în acest minister, domnul Pop[1], cunoaşte foarte bine problema minorităţilor din România şi consacră acestei chestiuni o atenţie deosebită şi o mare parte din timpul său. Această constatare, de altfel, se poate întâlni la întreaga Administraţie română actuală. La Preşedinţia Consiliului de Miniştri, la Ministerul Instrucţiei Publice, la Ministerul de Interne – peste tot am constatat că există un interes pronunţat pentru problema minorităţilor şi trebuie, de asemenea, să subliniez că, în general, oamenii care conduc acum politica referitoare la minorităţi a guvernului român mi-au părut a fi animaţi de un larg spirit de înţelegere a problemei şi de multă bunăvoinţă pentru a o rezolva.

3. De la venirea la putere a dl. Maniu[2] s-a pus problema elaborării unui *Statut general al minorităţilor*. Dl. Pop, actualul Subsecretar de Stat la Ministerul Instrucţiei Publice, a fost însărcinat, anul trecut, de dl. Maniu să facă o călătorie de studii în mai multe ţări care aveau angajamente în chestiunea minorităţilor, pentru a obţine documentaţia necesară, putând, apoi, redacta Statutul general al minorităţilor, pe care avea intenţia să-l supună spre dezbatere Parlamentului. Dl. Pop, după ce a parcurs ţările din Europa Centrală şi ţările baltice, a revenit în România şi, de mai multe ori, s-a ridicat problema, fie în presă, fie în declaraţii oficiale ale guvernului, de a elabora un Statut general al minorităţilor. Acest proiect a trezit un interes deosebit în mediile minoritare din România şi din alte ţări şi el a fost, adesea, subiect de comentarii în presa care se interesează în mod deosebit de aceste chestiuni. Din primele mele discuţii avute la Bucureşti, am avut impresia că ideea elaborării unui Statut general al minorităţilor, chiar dacă n-a fost total abandonată, ea se găseşte în suspensie. Dl. Pop însuşi, fără îndoială cel mai înflăcărat adept al acestei idei, a subliniat în timpul discuţiilor noastre, dificultăţile enorme ivite în elaborarea acestui Statut, decurgând, pe de o parte, din diversitatea situaţiilor în care se găsesc diferitele minorităţi şi, pe de altă parte, din imposibilitatea de a întreprinde o asemenea măsură, fără a se pune de acord cu celelalte state semnatare de angajamente minoritare. Dl. Pop m-a făcut să înţeleg că guvernul, în aceste condiţii, a trebuit să renunţe la ideea de a supune parlamentului, într-un viitor apropiat, statutul respectiv. Această impresie mi-a fost confirmată de dl. Mironescu însuşi[3]. El mi-a spus că în timpul unei vizite la Cluj, efectuată cu câteva zile înainte, a fost întrebat care este situaţia acestui statut; a trebuit să răspundă clar că studiile nu sunt destul de avansate pentru a

permite guvernului să prezinte parlamentului un proiect de Statut. Personal cred că greutățile întâlnite în redactarea Statutului sunt reale şi îmi este clar, în consecință, că guvernul actual s-a văzut silit să pună lucrurile la punct, făcând să se înțeleagă că se află în imposibilitatea de a supune pentru moment parlamentului un proiect oarecare. Pe de altă parte, mi-e teamă, şi nu mi-am ascuns părerile la Bucureşti, că această atitudine a guvernului va determina o decepție în rândul minorităților, având drept consecință atacuri la adresa politicii guvernului în acest domeniu.

4. Am avut în mod cert impresia că una din principalele cauze ale dificultăților actuale în problema minorităților din România este că, pe drept sau pe nedrept, guvernul, autoritățile şi eu cred că şi opinia publică [românească] consideră că, campaniile şi activitățile unora dintre minorități, şi în special a minorității maghiare, urmăresc nu să obțină o îmbunătățire a situației lor ca minoritate, sau a minorităților în cauză, ci mai curând să mențină o stare de agitație, de nelinişte şi de nemulțumire, pentru a induce în străinătate impresia că statutul teritorial actual nu se poate menține şi că trebuie, în consecință, să gândim la o revizuire a frontierelor. Această idee, că există o legătură strânsă între atitudinea şi propaganda anumitor minorități şi campania revizionistă, se găseşte astăzi în prim-plan în toate mințile celor care se ocupă în România de problema minorităților. În timpul şederii mele în Bucureşti, Partidul Maghiar a ținut un congres la Satu Mare (Transilvania) şi după ceea ce mi s-a spus la Bucureşti, contele Gheorghe Bethlen, preşedintele Partidului ar fi spus în discursul său că Transilvania va face parte din nou din Ungaria într-un răstimp nu prea lung. Acest discurs a provocat o impresie penibilă în mediile oficiale ale guvernului român. Lumea se întreba cum ar fi posibil să faci opinia publică română să accepte o politică de conciliere cu o minoritate, al cărei lider ține public un asemenea discurs.* De fiecare dată când mi s-a vorbit despre acest lucru, şi cred că nu este nici măcar o persoană care să nu fi făcut referire la el, eu mi-am exprimat părerea că va trebui să se evite faptul că protecția minorităților de către Societatea Națiunilor să fie folosită ca un instrument de agitație politică în alt scop decât acela al respectării şi executării integrale a prevederilor din Tratatele minorităților.

Am spus că atitudinea guvernelor de a pretinde minorităților o loialitate totală față de Stat va dobândi în mod clar sprijinul diferitelor organe ale Societății Națiunilor chemate să intervină în materie de protecție a minorităților. Am adăugat că pentru ca o astfel de atitudine să poată găsi sprijin, trebuie ca guvernele să arate, clar, că şi-au îndeplinit în întregime obligațiile conform tratatelor şi că nemulțumirile formulate de minorități la acest subiect sunt nefondate. Situația ar fi cu totul diferită dacă un guvern, invocând atitudinea neloială a minorităților, s-ar crede dispensat de a aplica în privința lor chiar şi prevederile stricte din tratatele minorităților. Am insistat îndeajuns, mai ales pe lângă dl. Tilea pentru ca în observațiile [guvernului român], care vor fi prezentate pe viitor [Societății Națiunilor] cu privire la diferitele petiții, guvernul să explice cât se poate de limpede care este situația în privința atitudinii politice generale a minorității în cauză. La modul general am subliniat întotdeauna că petițiile oferă guvernelor posibilitățile de a se explica şi aceasta fără a fi obligate să ia inițiativa, ceea ce adesea ar putea părea suspectă. Dl. Tilea mi-a mulțumit pentru indicații şi m-a anunțat că nu va ezita să ia măsurile necesare pentru ca să se țină cont de ele în pregătirea Observațiilor pe care guvernul român va putea fi chemat să le formuleze pe viitor. I-am atras, de asemenea, atenția d-lui Tilea asupra interesului pe care îl poate avea pentru guverne dispoziția din rezoluția de la Madrid privind publicarea rezultatelor.

Am menționat minoritatea maghiară ca fiind cea pentru care dificultățile izvorâte din legătura dintre cele două idei, una, protecția minorităților, şi o a doua, revizuirea frontierelor, sunt cele mai acute. Dimpotrivă, atitudinea minorității germane mi s-a părut a fi considerată din acest punct de vedere, a fi satisfăcătoare. Am avut impresia că relațiile dintre şefii acestei minorități şi oamenii care conduc în prezent politica minoritară în România sunt bune şi că există şi dintr-o parte şi din cealaltă o bună înțelegere şi dorința reciprocă de a se înțelege.

Scrisoarea domnului deputat Brandsch[5], preşedintele Organizației germanilor din România, pe care mi-a trimis-o la 31 octombrie (a cărei traducere în limba franceză este anexată acestui raport) conține, după părerea mea, o expresie foarte interesantă a spiritului de moderație care animă astăzi atitudinea minorității germane față de guvernul român.

5. Fără să intru în detaliile diferitelor chestiuni concrete, care au făcut obiectul discuțiilor mele la Bucureşti**, aş dori să includ în raport unele informații cu un caracter mai degrabă general, şi care mi se par a constitui elemente interesante pentru a se ajunge la formarea unei idei despre situația actuală din România privitoare la minorități.

a). Situația şcolară. Dl. Pop mi-a înmânat un memoriu cu câteva tabele care vor fi examinate la Secție.

b). Situația minorităților cu privire la participarea lor la administrația publică pare că s-a îmbunătățit foarte mult după intrarea în vigoare a noii Legi a administrației publice a țării[6]. Dl. Tilea mi-a dat tabele, care arată efectele acestei legi, cu privire la numărul reprezentanților diferitelor minorități având funcții publice (Anexa 1). Poate ar fi interesant în această privință ca să rezumăm aici întrevederea pe care am avut-o cu prefectul județului Odorhei. Acest județ este unul din cele trei județe secuieşti iar populația sa (150. 000 locuitori) este formată în proporție de 95% din unguri şi 5% români. Prefectul mi-a explicat că după noua lege administrativă toate puterile [publice] au fost încredințate organelor reprezentative locale, rezervându-i-se prefectului, în calitatea lui de reprezentant al guvernului, un simplu drept de control şi dreptul de "veto" în cazurile în care dispozițiile luate ar încălca o lege. Situația în acest județ, după informațiile furnizate de prefect, ar fi următoarea: Consiliul județean ar fi compus în totalitate din membri aparținând minorității [maghiară] şi ar fi prezidat de către şeful Partidului Maghiar din județ. Ca atare, mi-a declarat prefectul, se poate spune că administrația acestui județ se găseşte în mâinile Partidului Maghiar. În județ sunt 180 de şcoli, dintre care 110 şcoli publice, iar restul, şcoli confesionale – toate ungureşti. Prefectul mi-a explicat că foarte adesea primeşte cereri din partea populației maghiare pentru ca şcolile confesionale să fie transformate în şcoli publice, dar că el a refuzat acest lucru.

Neajunsurile de ordin politic provin, în opinia lui, mai ales din faptul că liderii politici ai populației [maghiare] (aristocrați, mari proprietari şi cler) refuză orice colaborare cu autoritățile române, cu singurul scop de a face imposibilă o administrație normală. O parte considerabilă a populației maghiare ar fi adepta unei colaborări cu autoritățile româneşti, dar presiunea morală exercitată de către alți factori este atât de puternică, încât este imposibil de manifestat sentimente favorabile înțelegerii, fără a fi considerat renegat şi trădător față de patria sa. Prefectul m-a asigurat că, cu toate acestea, el întreține relații cordiale cu toate categoriile populației din județ. În final, mi-a spus că dintre cei 60 de funcționari de la Prefectură nu sunt decât 4 de naționalitate română şi că toți patru ocupă posturi inferioare.

c). Dl. Pâclişanu[7], directorul "Biroului de Studii pentru problemele minorităților" din cadrul Preşedinției Consiliului de Miniştri, mi-a oferit câteva informații care mi se par interesante, pentru a arăta dezvoltarea minorității maghiare din Transilvania în ultimii ani. El mi-a spus că, potrivit mărturiei unui scriitor maghiar, în Transilvania s-au publicat în ultimii

cinci ani mai multe cărți şi reviste maghiare decât în cei 50 de ani premergători războiului. În prezent, numărul ziarelor maghiare din Transilvania ar fi de 130. Şase trupe de teatru maghiare şi o singură trupă românească țin acum, în mod regulat, spectacole în teatrele din diferitele oraşe ale Transilvaniei. După informații de sursă maghiară depunerile în băncile maghiare din Transilvania ating acum suma de 5 miliarde lei.

d) În timpul întrevederilor, câteva persoane s-au referit la situația minorității şvabe din Banat[8]. Această populație, sub regimul maghiar, ar fi fost supusă unui proces de maghiarizare în aşa măsură încât aproape că îşi pierduse sentimentul şi conştiința propriei sale naționalități. Guvernul român le-a deschis şcoli în limba germană şi încearcă, prin toate mijloacele, să le trezească conştiința națională. Populația ar fi foarte mulțumită să aibă şcoli germane, dar demersul guvernului întâmpină o opoziție foarte energică din partea autorităților eclesiastice ale bisericilor catolice şi reformate maghiare.

e) Situația din Dobrogea de Sud[9] a făcut, în special, obiectul unei discuții pe care am avut-o cu dl. Angelescu[10], subsecretar de Stat la Ministerul de Interne. Dl. Angelescu este una dintre personalitățile politice din această regiune. Era recunoscut pentru părerile favorabile revendicărilor populației bulgare, opinii care i-au provocat, acum câteva luni, răni, ca urmare a unui atentat comis împotriva lui din partea unor elemente kuțovalache. Dl. Angelescu a făcut o distincție clară între problema referitoare la exproprierile la care populația bulgară fusese supusă ca urmare a sistemului de verificare a titlurilor de proprietate, şi al cărui scop real era de a face posibilă instalarea coloniştilor kuțovalachi şi luptele care au loc din când în când între populația bulgară şi kuțovalachi, care provoacă incidente şi acte pe care toată lumea le regretă. Dl. Angelescu mi-a explicat că, în ceea ce priveşte problema proprietăților, legea promulgată în luna iunie sau iulie ale anului acesta, constituie o soluție care după părerea lui trebuie considerată satisfăcătoare.

Dacă îmi aduc bine aminte, el mi-a spus că, în virtutea acestei legi, o parte însemnată a proprietăților expropriate vor putea reintra în posesia pământurilor lor.

El mi-a dat un exemplar al acestei legi şi eu îmi propun ca această problemă să fie studiată în amănunțime de către Secție.

În privința incidentelor care se produc în sânul populației, n-ar trebui, după părerea mea, să li se acorde prea mare importanță, pentru că aproape întotdeauna sunt incidente locale, care nu au o însemnătate generală deosebită. Uneori ele erau consecința provocărilor venite din cealaltă parte a frontierei, dar foarte adesea este vorba, pur şi simplu, de conflicte locale. Dacă într-adevăr noua Lege conține o reglementare satisfăcătoare a problemei proprietăților, trebuie să recunoaştem că şi rezolvarea acestei probleme a avansat. Atunci n-ar mai fi motive pentru ca guvernul să nu ia toate măsurile necesare pentru a-i asigura minorității [bulgare] o protecție eficace şi completă împotriva posibilelor atacuri la care ar putea fi supusă.

6. Aş putea, probabil, să adaug acum câteva impresii asupra situației generale din România în perioada în care am fost acolo. Preocuparea principală a guvernului şi a opiniei publice este criza economică şi, în special, criza agricolă. Lipsa banilor se resimte într-o aşa măsură încât pentru nevoile agriculturii este imposibil să se găsească un tarif de interes mai mic celui de la 30 la 35%.

Pentru a-mi arăta gravitatea crizei agricole, Dl. Minonescu însuşi mi-a oferit cifrele următoare: un vagon de grâu valora acum doi ani 135. 000 lei; el valorează acum 15. 000 lei. El a adăugat că guvernul ar fi foarte bucuros dacă ar putea stabiliza această valoare la 30. 000 lei. Sunt previzibile reduceri bugetare deosebite şi sunt în derulare studii pentru a găsi

mijloacele de a elibera pământurile de datoriile ipotecare cu care sunt încărcate – uneori într-o proporție mai mare decât valoarea lor.

Am crezut că observ că se acordă un mare interes negocierilor în curs între statele agricole[11]. În întrevederea pe care am avut-o cu regele, el a insistat mult asupra acestei probleme şi s-a declarat foarte mulțumit să vadă România în fruntea acestei mişcări. El nu ascunde faptul că avea mai multă încredere în aceste încercări de a ajunge la înțelegeri economice regionale, decât în eforturile de a se încheia înțelegeri politice cu un caracter mai general. Regele afirmă că indiferent de rezultatul discuțiilor pe teme economice, ele au determinat deja un rezultat pozitiv în plan politic, se ştie, că România şi Ungaria s-au întâlnit pe un teren, unde au putut discuta prieteneşte[12]. Regele subliniază de mai multe ori importanța acestui rezultat. Aş putea adăuga că în timpul dejunului, la care asistau vreo douăzeci de persoane politice şi funcționari înalți, dl. Lugoşanu[13], fost subsecretar de stat la Preşedinția Consiliului de Miniştri în guvernul Maniu, a insistat asupra aceleiaşi idei, şi anume că ar trebui să se înceapă cu aranjamente regionale economice, înainte de a se proceda la constituirea de înțelegeri politice generale. Această opinie e împărtăşită de toți cei prezenți la dejun.

Sub raport politic, fără îndoială, principalul interes i se acordă Rusiei[14]. În România se consideră că securitatea țării este în legătură cu politica Rusiei şi a relațiilor cu aceasta. La acest subiect am fost surprins de interesul acordat problemei ucrainiene. Dezvoltarea acesteia este urmărită la Bucureşti cu cea mai mare atenție. Am avut impresia că formarea unui stat ucrainian independent este privită nu doar ca o eventualitate posibilă, dar şi ca o soluție a problemei securității României în fața Rusiei. Fireşte, nu am putut aprofunda această problemă şi, prin urmare, nu pot decât să dau aici, cu titlu de indicație, o simplă impresie personală, al cărei caracter provizoriu nu mai este nevoie să-l subliniez.

P. Azcarate
18. II. 1930

NOTE

*O parte a documentului a fost analizată de Corneliu R. Zach, Der Völkerbund.

**Persoanele cu care s-a întâlnit Azcarate: G. Mironescu, Costăchescu, V. V. Tilea, Gheorghe Pop, C. Angelescu, Z. Pâclişanu, Mihail Arion, Filoti, Alexandru Crețianu.

1. Gheorghe Pop.
2. Primul guvern Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928 – 6 iunie 1930). S. Neagoe, p. 95-97.
3. George G. Mironescu era prim-ministru (10 octombrie 1930 – 17 aprilie 1931). *Ibidem*, p. 99-100.
4. Virgil V. Tilea.
5. Rudolf Brandsch, preşedintele Uniunii Germanilor din România. În guvernul Nicolae Iorga (18 aprilie 1931 – 5 iunie 1932), subsecretar de stat la Preşedinția Consiliului de Miniştri pentru Minorități şi în cele două guverne Alexandru Vaida-Voevod (6 iunie – 10 august 1933 şi 11 august – 19 octombrie 1932). S. Neagoe, p. 101, 104, 106.
6. Legea din anul 1929 a cunoscut cel mai înalt grad al descentralizării administrative din perioada interbelică. Din cauza costurilor ridicate de aplicare n-a rămas în vigoare decât până la guvernul N. Iorga.

1930 – O altă anexă cu funcționarii minoritari în Transilvania:

Consilieri orăşeneşti:	Înainte de 1930	După Legea administrativă din 1929
Maghiari	200	341
Germani	115	122
Evrei	64	99
Consilieri:		
Maghiari	130	178
Germani	45	75
Evrei	15	19
Iugoslavi	2	3

Cifrele din judeţele secuieşti sunt şi mai elocvente:

Judeţul Ciuc	Români	2	5
	Maghiari	21	24
	Evrei	1	1
Judeţul Odorhei	Români	2	–
	Maghiari	20	28
	Germani	1	1
Judeţul Trei Scaune	Români	4	–
	Maghiari	10	20
	Evrei	1	1

Azcarate constată că s-a înregistrat, de asemenea, o creştere a funcţionarilor orăşeneşti şi judeţeni minoritari şi în Bucovina.

BUCOVINA				
	Consilieri orăşeneşti			
		Germani	32	42
		Evrei	58	92
		Ucraineni	27	47
		Polonezi		
	Consilieri judeţeni		4	14
		Maghiari	1	1
		Germani	5	9
		Evrei	6	13
		Ucraineni	20	31
		Polonezi	1	3
BASARABIA				
	Consilieri orăşeneşti			
		Germani	1	1
		Evrei	16	22
		Bulgari	21	26
		Ruşi	35	13
		Ucraineni	21	21
		Polonezi	-	2

7. Zenovie Pâclişanu.
8. K. Kügel.
9. Se mai numea Dobrogea Nouă. A intrat în componenţa statului român în anul 1913. Prima reglementare a proprietăţii s-a făcut în această regiune de către statul român prin legea din 13 martie 1914. Ea a fost înlocuită prin legea de organizare a Dobrogei Noi din iulie 1921. O altă lege modificatoare s-a emis în anul 1924. Potrivit acesteia, deţinătorii de bunuri mirie – o formă care venea din Imperiul Otoman, în care statul era proprietarul pământului şi îl dădea în folosinţă – deţinătorii de pământ rămâneau proprietari peste 2/3 din suprafaţă, 1/3 era a statului. Din această treime s-a constituit o proprietate mai întinsă a statului, unde, începând cu anul 1925, au fost aduşi de statul român colonişti macedoneni sau aromâni. Termenul de Kutzovalach este specific limbii greceşti. Vezi, N. Cuşa, p. 27-52.
10. Constantin Angelescu.
11. Vezi Conferinţa agricolă româno-iugoslavă de la Sinaia, de la începutul lunii august 1930. "Patria" (Cluj) nr. 160 din 2 august 1930, p. 5; nr. 162 din 4 august 1930. Alte întruniri între mai multe state europene pe teme agricole s-au ţinut la Bucureşti şi Varşovia. Virgil Madgearu, ministrul Industriei şi Comerţului a vorbit în Comisia a II-a a Societăţii Naţiunilor, în numele celor 8 state de la Varşovia, între care şi Ungaria, despre soluţiile la criza agricolă. "Patria" nr. 203 din 25 septembrie 1930; V. Madgearu, p. X.
12. Primul-ministru al Ungariei, contele István Bethlen, a discutat la Geneva cu reprezentanţi ai Micii Înţelegeri, din partea României cu V. Madgearu, chestiuni agricole. "Patria" nr. 193 din 13 septembrie 1930.
13. Ion Lugoşianu.

14. Analiza politică a fost corectă. Uniunea Sovietică n-a recunoscut niciodată unirea Basarabiei cu România. Când condițiile internaționale i-au fost favorabile, în anul 1940, a reocupat teritoriul românesc dintre Prut şi Nistru.

5. PABLO AZCARATE

NOTE SUR MON VOYAGE EN ROUMANIE
(SEPTEMBRE 1932)

CONFIDENTIEL
SECRETAIRE GENERAL [de la Société des Nations]

Je me permets de vous faire tenir ci-joint une note résumant quelques observations que j'ai pu faire et les informations que j'ai pu obtenir au cours de mon récent voyage en Roumanie, relativement à la question des biens de l'ancien régiment sicule.

Si vous ne voyez pas d'inconvénient, je pense qu'il serait indiqué de communiquer cette note aux membres du Comité. Le Comité se réunira mardi prochain et M. Sawada voudrait, au cours de cette semaine, établir avec moi un projet de rapport qui pourrait servir de base de discussion pour le Comité.

Dès qu'il sera prêt je vous soumettrai le projet de rapport, avant de le communiquer à M. Sawada.

1). Dès mon arrivée à Bucarest le 1er septembre, j'ai visité d'un côté le sous-secrétaire d'Etat au Ministère des Affaires Etrangères et d'un autre côté le Ministre de l'Instruction Publique et le Ministre de l'Agriculture-comme les chefs des départements les plus directement intéressés dans la question relative aux biens de Ciuc.

Les entretiens avec le sous secretaire d'Etat aux Affaires Etrangères et avec le ministre et sous secrétaire d'Etat de l'Instruction Publique ont eu un caractère plutôt général. Par contre, le Ministre de l'Agriculture, sans entrer dans les détails de la question qu'il semblait cependant connaître d'une manière assez approfondie, a développé avec beaucoup de force la thèse juridique qui a été dès le commencement celle du Gouvernement roumain et d'après laquelle, dans le cas de l'ancien régiment sicule, les biens appartenaient en propriété à l'Etat et les descendants des membres du régiment ne jouissaient que de l'usufruit, tandis que dans les cas des deux régiments roumains de Nassaud et de Caransebes, les descendants des membres étaient les véritables propriétaires des biens.

Le ministre a expliqué comme raison de cette différence que la propriété des descendants des membres des deux régiments roumains avait été consacrée par une loi spéciale hongroise, ce qui n'avait pas été le cas en ce qui concerne le régiment sicule. Etant donné que cet aspect strictement juridique de la question ne fait actuellement l'objet d'examen ni par le Comité, ni par le Conseil, je n'ai pas cru devoir montrer un intérêt particulier à son sujet et j'ai préféré ne pas insister pour avoir des explications plus détaillées de la part du ministre de l'Agriculture.

Pour le reste, ce dernier, qui était déjà au courant de mon intention de faire une visite au district de Ciuc, m'a déclaré qu'il prendrait les dispositions nécessaires dont je pourrais avoir besoin.

2). Le même jour a eu lieu au Ministère des Affaires Etrangères (Section de la Société des Nations) une réunion de hauts fonctionnaires des Ministères de l'Agriculture et de l'Instruction Publique, qui ont été appelés à traiter cette question.

En dehors de M. Brediceanu, secrétaire de Légation à la Section de la Société des Nations du Ministère des Affaires Etrangères, les fonctionnaires suivants ont pris part à cette réunion:de la part du Ministère de l'Instruction Publique M. Caliani, directeur général de l'enseignement minoritaire, de la part du Ministère de l'Agriculture un inspecteur forestier (dont malheureusement je n'ai pas pu retenir le nom) et M. Avramesco, conseiller juridique de la circonscription d'Arad et qui avait pris part, avec M. Brediceanu, aux négociations avec le Comité à Genève au mois de juin dernier. Au cours de cette réunion les points suivants ont été examinés:

a) Mesures envisagées pour opérer la restitution prévue dans les dernières propositions soumises au Comité par le Gouvernement roumain du 50% des forêts et des pâturages en possession de l'Etat.

A la demande du Ministère des Affaires Etrangères, le Ministère de l'Agriculture avait préparé deux alternatives, contenant chacune deux lots entre lesquels le Comité pourrait choisir. L'une de ces alternatives contenait deux lots d'une valeur et d'une étendue approximativement égales.

L'autre, qui sera probablement celle que le Ministère des Affaires Etrangères soumettra au Comité, contiendra deux lots d'une valeur et d'une étendue différentes, dans ce sens que le plus grand (partie au nord, avec deux parcelles isolées, situées au sud) sera d'une valeur inférieure au lot le plus petit (partie centrale).

La raison en serait que ce dernier lot se trouvait dans des conditions d'exploitation plus favorables que le premier, notamment en raison du fait qu'il se trouve traversé par des voies de communication importantes. Comme je viens de le dire, le Gouvernement soumettra probablement au Comité cette dernière alternative, avec tous les renseignements d'ordre technique et les cartes nécessaires pour qu'il puisse faire le choix.

L'opinion de l'inspecteur forestier, qui avait préparé cette étendue et qui était présent à la réunion – opinion partagée par tous les autres fonctionnaires présents – était que l'intérêt de l'institution des "Biens Privés" serait d'obtenir le lot le plus petit et d'une plus grande valeur.

Quant à l'Etat, ils étaient d'avis qu'il aurait plutôt intérêt à garder le lot le plus grand et d'une valeur inférieure. Le revenu net du lot le plus petit et le plus facilement exploitable était calculé par l'inspecteur forestier à environ 1. 200. 000 lei par an, c. a. d. 40. 00 francs suisses.

b). Choix des communes qui ont bénéficié de la distribution des forêts et des pâturages.

Avant de passer à un autre sujet j'ai voulu soulever un point qui m'a semblé présenter un intérêt particulier, notamment en ce qui concerne la participation de la population hongroise dans la distribution des forêts et des pâturages qui ont été attribués à certaines communes sous la forme de biens communaux, point dont l'intérêt avait été souligné lors de la conversation tenue à Paris entre M. Sawada et Sir William Malkin le 19 août dernier. J'ai trouvé que le moyen le plus pratique de soulever cette question était de me référer à l'allégation concrète contenue dans le chapitre III du mémoire de M. Gabor du 27 juillet 1930 (doc. C. 174. 1931. I. page 65).

D'après cette allégation la partie des biens qui a été distribuée aurait été attribuée à des communes dont une partie de la population et parfois une partie considérable était roumaine, tandis que des communes purement sicules et beaucoup plus rapprochées des biens partagés

(les noms d'un certain nombre de ces communes sont mentionnés) n'aurait pas reçu une part quelconque dans le partage de ces biens.

J'ai dit qu'il serait certainement très intéressant pour le Comité de posséder des renseignements précis et détaillés lui permettant de comprendre les critères d'après lesquels on a fait le choix des dix communes bénéficiaires dans la distribution de ces biens à l'exclusion de celles mentionnées par le Dr. Gabor, situées plus près des biens distribuées et de la population hongroise.

L'inspecteur forestier, ainsi que M. Avramesco, m'en ont donné tout de suite une explication, selon laquelle toutes les communes hongroises mentionnées par le Dr. Gabor possédaient, soit sous la forme de biens communaux, soit sous la forme "compossessorats", d'énormes étendues de forêts et de pâturages, souvent très au-dessus de la limite fixée par la loi, tandis que les communes auxquelles les biens de Ciuc avaient été attribués se trouvaient, ou entièrement dépourvues de forêts et de pâturages, ou en possession d'étendues insuffisantes.

Ils ont même ajouté qu'il y avait aussi des communes qui, non seulement n'ont rien reçu dans la distribution des biens de Ciuc, mais qui ont été obligées de céder en faveur d'autres communes moins riches une partie de leurs forêts et de leurs pâturages communaux.

En remerciant les fonctionnaires de cette explication, j'ai insisté sur l'intérêt que le Comité ne manquerait pas d'attacher à des renseignements qui lui permettraient de connaître la situation de chacune des communes bénéficiaires et de chacune des communes exclues mentionnées par M. Gabor, en ce qui concerne l'étendue des forêts et des pâturages dont elles étaient propriétaires au moment où la distribution des biens de Ciuc a eu lieu.

L'inspecteur forestier a déclaré qu'il allait tout de suite prendre les mesures nécessaires pour préparer ces informations et M. Brediceanu m'a annoncé qu'elles seraient communiquées au Comité aussitôt que possible. Je pense toujours que la force morale du rapport qui sera présenté au Conseil se trouverait considérablement augmentée s'il pouvait contenir des renseignements détaillés concernant les différentes communes citées par les pétitionnaires et de nature à rectifier la thèse formulée par ces derniers. Sous réserve des informations ultérieures, je pourrais ajouter l'explication suivante, qui m'a été fournie en ce qui concerne le cas de la commune de Voslobeni, qui se trouve située à une distance de 60 km. des forêts et des pâturages qui lui ont été distribués.

En vertu d'une première décision, cette commune avait reçu une parcelle située à sa proximité, mais cette décision ayant été cassée par vice de forme par le Comité agraire, il a fallu lui attribuer des forêts et des pâturages où on a pu les trouver; il a été impossible de trouver des forêts et des pâturages pour elle situés à une distance inférieure.

D'autre part, plusieurs cas m'ont été cités de communes hongroises qui exploitaient depuis longtemps des forêts à une distance encore supérieure à celle entre Voslobeni et les forêts qui lui ont été attribuées.

c). Lycée de Miercurea Ciuc

Actuellement ce lycée est exclusivement roumain. Depuis 1931, pour des raisons économiques, c'est un lycée mixte, pour garçons et filles. Le total d'élèves actuellement, après la fusion, est de 105, dont 46% Roumains et 54% Hongrois. Le nombre d'élèves a sensiblement diminué dans ces dernières années à cause sans doute du manque d'enseignement en hongrois et de la suppression de l'internat.

A ce sujet M. Caliani m'a fait noter que dans la même ville de Miercurea Ciuc il y a un gymnase catholique romain avec droit de publicité et à Gheorghieni une école secondaire de

jeunes filles, entretenues par des religieuses catholiques – les deux institutions avec internat. Voici maintenant quelques chiffres en ce qui concerne l'entretien de ce lycée. En 1923 les "Biens Privés" auraient payé pour le personnel enseignant une somme de 117.000 lei. Entre 1923 et 1932 l'Etat a payé des sommes allant de 304.000 lei en 1924 a 2.100.000 lei en 1928 et 508. 188 en 1932. Finalement, M. Caliani, directeur de l'enseignement minoritaire au Ministère de l'Instruction publique, a déclaré qu'en vue des circonstances spéciales, le Gouvernement roumain serait prêt à créer des classes parallèles hongroises dans ce lycée, même si le minimum de 30 élèves exigé par la loi pour la création de ces classes n'était pas atteint.

d). Orphelinat de Sumuleu

L'orphelinat contient actuellement 21 orphelins roumains et 52 hongrois: total 72. Depuis 1923 l'Etat a payé annuellement pour l'entretien de l'orphelinat 500.000 lei. En 1932 il a payé 400.000 lei. Une décision aurait été déjà prise pour qu'il y ait dans l'orphelinat deux instituteurs – un Roumain et un Hongrois.

Etant donné que je devais visiter ces institutions lors de mon voyage dans le district de Ciuc, il m'a semblé inutile d'insister pour obtenir à ce moment des informations plus détaillées.

3). La journée de dimanche, le 4 septembre, a été consacrée à une visite à la ville de Miercurea Ciuc. Dans le voyage que nous avons fait en automobile et qui nous a pris la journée de samedi, j'ai été accompagné par M. Brediceanu du Ministère des Affaires étrangères et M. Avramesco.

Dès que nous sommes entrés dans le district de Ciuc j'ai été fortement impressionné par le caractère nettement hongrois de la population (langue, aspect extérieur des villages et des maisons, costumes, etc.) et par la grande liberté et confiance avec lesquelles ce caractère hongrois s'est extériorisé. En général, lorsque nous avions besoin d'un renseignement quelconque, il fallait le demander en hongrois, ce que M. Avramesco, Roumain de Transylvanie et connaissant le hongrois comme sa propre langue, faisait avec la meilleure grâce.

En général les paysans, qui restaient un peu interdits si on s'adressait à eux en roumain, devenaient aimables et pleins de bienveillance dès que M. Avramesco leur parlait en hongrois et ceci sans le moindre signe de gêne ou de méfiance. Quoique je me rende compte du caractère extrêmement superficiel et fragile de ces impressions, je dois cependant dire que, dans la mesure où un contact comme celui-ci permet de se faire une idée de l'état réel des choses, je n'ai pas eu l'impression de me trouver au milieu d'une population subissant la pression d'une politique de dénationalisation de la part du Gouvernement roumain, telle qu'elle est souvent décrite dans les pétitions ou dans la presse. Il est à regretter que cette impression plutôt favorable en ce qui concerne les manifestations de la vie privée de la population soit gâtée par le soin avec lequel l'Administration a écarté la langue hongroise dans les inscriptions officielles.

Dans la ville de Miercurea Ciuc j'ai été en relation avec le sous-préfet du Département (le préfet était absent) et le conseiller agricole. Il a été décidé que la meilleure manière d'utiliser notre temps serait de visiter les édifices et les institutions réclamés par les pétitionnaires et qui se trouvent dans la ville même.

En outre, j'ai cru devoir profiter de ma visite pour pouvoir examiner personnellement la forme sous laquelle figure inscrite dans le livre foncier la propriété des "Biens Privés".

J'ai voulu, avant d'entrer dans la question même des biens de Ciuc, obtenir quelques renseignements d'un caractère plus général sur la situation de la population hongroise par rapport à l'Administration publique. Voici les données qui m'ont été fournies à la Préfecture.

Préfecture de Miercurea Ciuc:

41 fonctionnaires hongrois
9 fonctionnaires roumains

Tribunaux:

4 juges roumains
7 juges hongrois (Les juges roumains parlent le hongrois.
Le personnel inférieur est hongrois).

Services techniques de la Préfecture:

50 fonctionnaires hongrois
6 fonctionnaires roumains
(L'ingénieur-en-chef est hongrois)

Administration financière:

40 à 50 fonctionnaires, dont 3 Roumains

Service forestier:

1 Chef roumain
1 Chef hongrois
Tous les fonctionnaires hongrois.

Police: Dans la ville de Miercurea Ciuc
10 agents hongrois et 10 roumains.

La gendarmerie est recrutée dans la population du pays.

Parmi les 56 communes du district il y a 31 qui ont des Conseils Communaux élus et 25 des Commissions intérimaires nommées par le Gouvernement. Ces dernières sont entièrement composées de Hongrois.

La Commission intérimaire de la ville de Miercurea Ciuc, nommée par le Gouvernement, est formée de 4 Hongrois et 3 Roumains.

Le Conseil départemental nommé également par le Gouvernement est formé de 7 Hongrois et 2 Roumains.

a). Nous avons commencé par une rapide visite à la caserne, qui se trouve actuellement occupée par des troupes d'infanterie et sur laquelle je n'ai pas d'observation spéciale à faire. C'est un grand édifice, solidement bâti, qui pourrait difficilement être affecté à une utilisation différente de celle à laquelle il est affecté actuellement.

b). On m'a montré ensuite le terrain où se trouvait l'ancienne école d'agriculture et sur lequel on est en train de construire une église orthodoxe. L'explication déjà fournie par le Gouvernement m'a été répétée, à savoir que le bâtiment de l'école d'agriculture était complètement en ruines et qu'il a fallu le démolir. La construction de l'église est actuellement en suspens, à cause du manque de fonds.

c). Le théâtre “La Rédoute” contient actuellement en partie les bureaux du District forestier et la salle d'un cinéma. L'édifice est très bien et se trouve situé au milieu de la ville, juste en face de la villa dans laquelle habite le Dr. Gabor. Comme partout, les placards et les affiches du cinéma étaient rédigées en roumain et en hongrois.

d). Le lycée est installé d'une manière plutôt modeste dans un grand et solide édifice, dont les dimensions sont tout à fait disproportionnées au nombre relativement réduit d'élèves. Le

lycée est exclusivement roumain et par conséquent tout le matériel d'enseignement – inscriptions, écriteaux, etc, est rédigé exclusivement en roumain. Du point de vue de l'espace, il n'y aurait certainement pas la moindre difficulté pour l'installation de classes parallèles hongroises.

e). Nous avons ensuite visité le gymnase catholique romain, dont la somptuosité contraste du lycée (voir photographie). Nous avons été reçus par le directeur qui nous a montré les classes, l'internat, les laboratoires, le musée, etc. Il s'agit d'une institution confessionnelle, entretenue par l'Eglise catholique romaine de Transylvanie et ayant le droit de publicité. L'enseignement est donné en hongrois, sauf la géographie, l'histoire et l'éducation civique, le roumain figure comme matière d'enseignement. Le matériel d'enseignement – inscriptions, écriteaux, etc. – sont exclusivement en hongrois.

En visitant la chapelle, un fonctionnaire qui m'accompagnait m'a fait discrètement observer que la couronne de St. Etienne restait le motif de décoration le plus important. Pendant la visite j'ai eu l'impression que le directeur du Gymnase et M. Caliani, qui se sont entretenus souvent en hongrois (le directeur parle aussi le roumain), se trouvaient dans les meilleurs termes. Lors de notre visite se tenait au local même du Gymnase un congrès d'intellectuels de Transylvanie. M. Caliani m'a fait remarquer que cette réunion avait été convoquée sans même en avoir averti le Ministère.

f). Dans le bureau du registre foncier, j'ai pu examiner personnelle-ment le dossier original hongrois des "Biens Privés". La première partie de ce dossier contient une liste de biens appartenant à cette institution lorsque le livre foncier a été établi (1870). Une deuxième partie contient les indications et les références des différentes acquisitions aux ventes faites par les titulaires du dossier. Le point essentiel était à mon avis de vérifier la forme d'après laquelle le titulaire de droit de la propriété de ces biens était désigné.

Cette formule en hongrois est la suivante: "Csik Közönsége". La première feuille du dossier est déchirée et le mot "Közönsége" manque. Mais dans toutes les inscriptions concernant les ventes et les achats postérieurs à 1870 figure la formule complète. J'ai suggéré l'envoi au Comité d'une copie de l'original hongrois de ce dossier, ou au moins l'en-tête.

Une deuxième chose intéressante m'a été montrée au livre foncier, à savoir le texte original hongrois d'un contrat d'achat fait par les "Biens Privés" et dans lequel il est expressément dit représentants du préfet désignés par celui-ci en vertu d'une résolution adoptée par l'Assemblée.

On m'a annoncé également qu'une copie de l'original de ce contrat serait communiquée au Comité.

g). Lors d'une rapide visite au bureau du Conseiller agricole, j'ai soulevé de nouveau la question relative aux motifs pour lesquels on a choisi certaines communes pour la distribution des biens de Ciuc, en excluant d'autres plus rapprochées. Le conseiller agricole, en répétant la même explication qui m'avait été donnée à Bucarest, m'a dit qu'il préparerait la matière nécessaire pour pouvoir fournir les renseignements qui m'intéressaient.

A titre d'exemple, il a mentionné la commune de Gheorghieni, citée par M. Gabor et qui possède, soit sous forme de biens communaux soit sous forme de compossessorats une étendue de 13.000 ha. de forêt.

h). Au cours du déjeuner, pris dans un restaurant hongrois où tout le monde parlait hongrois sans la moindre gêne, j'ai essayé de connaître par le conseiller agricole du district les véritables sentiments de la population paysanne hongroise en ce qui concerne la division des "Biens". A mes questions il a répondu sans la moindre hésitation que la population hongroise

rurale était contente et satisfaite de la distribution, grâce à laquelle elle pouvait bénéficier des forêts et pâturages comme des biens communaux, au lieu d'être forcée de payer, comme au passé, un affermage à l'Administration des biens. L'idée dominante en était que toute l'affaire n'avait comme base que le désir de M. Pal Gabor d'affermir et conserver son influence politique dans le pays. Le conseiller agricole se référa, au cours de la conversation, au Dr. Gaal, ancien Directeur des "Biens"[1], lequel dans des conversations privées ne cacherait pas son opinion favorable à la prise de possesion des "Biens" par l'Etat et leur distribution aux communes. Je fis comprendre tout de suite l'importance de ce témoignage et l'intérêt tout particulier qu'il présenterait pour le Comité. Le conseiller agricole fit noter que probablement le Dr. Gaal n'oserait pas exprimer cette même opinion d'une manière officielle, ce qui entraînerait pour lui des difficultés considérables. D'autre part, le Dr. Gaal habite Ditrău, à 80 km. de Miercurea Ciuc, et le temps matériel manquait pour le voir. J'ai toutefois insisté sur l'intérêt qu'il y a aurait à pouvoir rencontrer le Dr. Gaal, et les fonctionnaires roumains ont vaguement envisagé la possibilité de lui demander de venir le lendemain à Bucarest, mais rien n'a été fait. J'ai eu l'impression qu'ils n'avaient aucune confiance que le Dr. Gaal voudrait exprimer en ma présence une opinion comme celle qui, d'après le conseiller agricole, il exprime dans des conversations privées. Toujours au cours du déjeuner, M. Paclasiano, du Sous-Secrétariat pour les questions de minorités, mentionna un manifeste que le Dr. Pal Gabor aurait fait paraître dernièrement dans la presse locale, demandant à la population de ne fournir des informations d'aucune sorte sur la question, qui pourrait, peut-être, contenir des éléments permettant de mieux connaître les dessous politiques de l'affaire, et j'ai prié M. Paclasiano de nous procurer le texte, ce qu'il m'a promis de faire[2].

Finalement et bien qu'il n'ait pas de rapport avec la question des "Biens Privés", je voudrais citer un cas auquel le conseiller agricole s'est référé au cours de notre entretien, sans doute pour montrer que des communes roumaines ont aussi des motifs de plainte: la commune hongroise de Lezera posséderait comme "compossessorat" un pâturage situé à une grande distance, et dans lequel se trouverait enclavé la commune roumaine de... [3]. Afin de donner à cette dernière la superficie nécessaire pour l'entretien de son bétail, il avait été décidé de lui attribuer une partie du "compossessorat" de Lezera. Cette décision a été cassée par le Comité agraire, avec ce résultat que les habitants de la commune roumaine de... ne peuvent même pas laisser sortir leurs bêtes de leurs maisons sans risquer de se voir dénoncés par les gardes de Lezera et forcés de payer des amendes. Jusqu'à présent tous les efforts qui ont été faits pour persuader la commune de Lezera d'accepter un arrangement qui remédierait à la situation impossible de la commune roumaine sont restés sans résultat.

1. Un des signataires de la première pétition, et le signataire de le pétition relative aux pensions.
2. Le jour de mon départ de Bucarest j'ai encore rappelé sa promesse à M. Paclasiano.
3. Malheureusement je n'ai pas retenu le nom de cette commune.

h). Orphelinat de Sumuleu. Le village de Sumuleu se trouve à deux kilomètres à peine de Miercurea Ciuc. L'orphelinat est installé dans un grand et solide édifice de deux étages, construit (comme tous les autres bâtiments des "Biens") il y a environ un siècle, en pleine campagne, dans un endroit idéal pour une institution de ce genre. J'ai fait une visite extrêmement détaillée de tout l'établisement: classes, dortoirs, chapelle, cuisine, dépendances de tout ordre et je n'hésite pas à dire qu'on trouvera très difficilement quelque chose de supérieur et de plus soigné comme tenue générale de l'installation.

L'ordre et la propriété les plus parfaits que l'on puisse imaginer; et ceci dans la plus grande modestie et simplicité, et même dans la pauvreté. En outre, l'expression et le regard des enfants ne permettraient pas de se tromper quant à l'atmosphère cordiale de la maison et le bon esprit qui y règne. Je crois qu'on pourrait citer l'Orphelinat de Sumuleu comme un véritable modèle. Dans l'Orphelinat il y a 75 enfants, parmi lesquels 50 Hongrois et 25 Roumains. Le personnel est formé de sept soeurs de St. Vincent de Paul, parmi lesquelles cinq Hongroises et deux Roumaines et une institutrice roumaine. La langue de la maison est en fait le hongrois; La Supérieure ne parle presque pas le roumain; l'institutrice – une Roumaine de Transylvanie – pleine de charme pour les enfants, nous a expliqué que bien que l'enseignement doive être donné en roumain, elle était forcée de commencer la classe en expliquant en hongrois la même chose qu'elle expliquait ensuite en roumain; autrement la plupart des enfants ne pourraient rien y comprendre. Les fonctionnaires se sont souvent adressés à des enfants qui ne pouvaient pas comprendre le roumain et pendant toute notre visite la langue employée avec la Supérieure et les soeurs a été le hongrois et l'allemand. Finalement, ce qui m'a semblé l'indication la plus intéressante sur l'esprit dans lequel l'institution vit actuellement: la Supérieure actuelle, qui semble être une femme remarquablement douée pour sa mission, est la même qui remplissait ces fonctions au moment de la prise de posession par l'Etat roumain et ce qui est encore plus important c'est elle qui décide, en pleine liberté, sur les admissions dans l'Orphelinat; à ma question sur le critère d'après lequel elle faisait le choix entre les orphelins candidats à l'admission, elle a répondu avec simplicité: "Je prends le plus malheureux!".

Conclusions:

1). Par la liquidation du patrimoine formé par les "Biens Privés", on a élevé à la culture hongroise de Transylvanie une importante source de revenus. Il est tout naturel que ce soit la bourgeoisie, plus sensible aux intérêts culturels, qui ait ressenti avec plus de vivacité les conséquences de cette mesure. D'autre part, il faut aussi tenir compte du fait que les éléments politiques dirigeants ont vu du même coup affaiblie leur influence politique et sociale dans le pays; ceci s'applique surtout à ceux qui faisaient partie des organes chargés en fait de la gérance et l'administration de ce patrimoine. Dans ces conditions il n'est pas suprenant que ces éléments s'élèvent contre l'action de l'Etat et la considèrent comme un attentat aux intérêts les plus sacrés de la population hongroise du pays.

2). D'autre part, on pourrait se demander si ces sentiments sont partagés, au moins avec la même vivacité, par les paysans hongrois faisant partie de la population hongroise rurale. D'abord, la population rurale est beaucoup moins sensible que la bourgeoisie aux intérêts intellectuels, qui ont été surtout frappés par la liquidation des "Biens". En second lieu, une partie au moins de cette population s'est trouvée directement bénéficiée par la distribution de ces biens. Je serais par conséquent enclin à croire que de la part de la population hongroise rurale il y a eu soit de l'indifférence de la part de ceux qui n'ont rien reçu, soit une satisfaction marquée pour la population des communes ayant participé dans la distribution des forêts et pâturages.

3). La question de savoir si dans la distribution de la partie des forêts et pâturages à certaines communes on s'est inspiré d'un critère discriminatoire au détriment des communes de population hongroise ne pourra être résolue qu'à la lumière des informations détaillées promises par le Gouvernement relativement à la situation des communes bénéficiaires et des communes exclues.

4). Etant donné l'existence d'un grand gymnase confessionnel hongrois avec droit de publicité à Miercurea Ciuc et d'une école secondaire de jeunes filles à Gheorghieni, on pourrait considérer que la création de classes parallèles hongroises dans le lycée mixte de Miercurea Ciuc est de nature à donner satisfaction aux besoins de la population hongroise.

5). La nomination d'une institutrice pour l'Orphelinat de Sumuleu semble également pouvoir être considérée comme une mesure satisfaisante en ce qui concerne cette institution.

6). Finalement, en ce qui concerne la restitution du 50 % des forêts et pâturages restés en possession de l'Etat, j'ai eu nettement l'impression que les intéressés ne pourraient dans aucun cas obtenir davantage. Les documents que j'ai examinés dans l'office du Livre foncier de Miercurea Ciuc me semblent au moins de nature à justifier la thèse selon laquelle le patrimoine formé par l'ensemble de ces biens était loin de pouvoir être considéré comme un patrimoine privé, appartenant à une personne juridique privée. Dans ces conditions, ma conclusion à ce sujet serait favorable à l'acceptation de l'offre du Gouvernement de restituer le 50 % des forêts et pâturages restés en sa possession.

13. IX. 1932

5. PABLO AZCARATE

NOTĂ ASUPRA CĂLĂTORIEI MELE ÎN ROMÂNIA (SEPTEMBRIE 1932)

CONFIDENȚIAL
SECRETARULUI GENERAL [al Societății Națiunilor]

Îmi permit să vă remit o notă care rezumă câteva observații pe care le-am putut face şi informații pe care le-am putut obține în cursul recentei mele călătorii în România, referitoare la problema Bunurilor fostului regiment secuiesc[1]. Dacă dumneavoastră nu vedeți un inconvenient, gândesc că ar fi indicat să comunicați această notă membrilor Comitetului. Comitetul se va întruni marțea viitoare şi d-l Sawada ar dori ca în decursul acestei săptămâni să stabilească cu mine un proiect de raport, care să poată servi ca bază de discuție pentru Comitet. De îndată ce va fi gata eu voi transmite proiectul de raport, înainte de a-l comunica lui Sawada.

1. De la sosirea mea la Bucureşti, în 1 septembrie, am vizitat, pe de o parte, pe subsecretarul de stat de la Ministerul Afacerilor Externe[2] şi pe de altă parte, pe ministrul Instrucțiunii Publice[3], şi pe ministrul Agriculturii[4], ca şefi ai departamentelor cele mai direct interesate în problema referitoare la Bunurile din Ciuc. Discuțiile cu subsecretarul de stat de la Afacerile Externe şi cu ministrul şi subsecretarul de stat de la Instrucție Publică au avut un caracter mai degrabă general. Dimpotrivă, ministrul Agriculturii, fără să intre în detaliile problemei, pe care părea totuşi că le cunoaşte de o manieră destul de profundă, a dezvoltat cu multă forță teza juridică, care a fost de la început aceea a guvernului român, şi după care, în cazul fostului Regiment secuiesc Bunurile erau în proprietatea statului şi descendenții membrilor regimentului nu se bucurau decât de uzufruct, în timp ce în cazul celor două regimente româneşti din Năsăud şi Caransebeş, descendenții membrilor erau adevărați

proprietari ai bunurilor. Ministrul a explicat ca motiv al acestei diferenţe faptul că proprietatea descendenţilor membrilor celor două regimente româneşti a fost consfinţită printr-o lege specială ungurească, ceea ce nu a fost cazul în privinţa Regimentului secuiesc. Dat fiindcă acest aspect strict juridic al problemei nu face astăzi obiectul examinării nici de către Comitet, nici de către Consiliu, n-am crezut că trebuie să acord un interes special acestui subiect şi am preferat să nu insist pentru a primi explicaţii mai amănunţite din partea ministrului Agriculturii. De altfel, acesta, care era la curent cu intenţia mea de a face o vizită în judeţul Ciuc, mi-a declarat că va lua măsurile necesare de care voi avea nevoie.

2. În aceeaşi zi a avut loc la ministerul Afacerilor Externe (Secţia pentru Societatea Naţiunilor) o reuniune a funcţionarilor superiori ai Ministerelor Agriculturii şi Instrucţiunii Publice care au fost chemaţi să discute această problemă. În afara de dl. Brabeţianu, [foarte probabil Caius Brediceanu] secretar de Legaţie la Secţia Societăţii Naţiunilor, a Ministerului Afacerilor Externe, au luat parte la această întâlnire dl. Caliani[5], director general al învăţământului minorităţilor; din partea ministerului Instrucţiunii Publice, din partea ministerului Agriculturii: un inspector forestier (al cărui nume din nefericire, nu l-am putut reţine) şi dl. Avramescu, consilier juridic în circumscripţia Arad şi care luase parte, cu dl. Brediceanu la negocierile cu Comitetul de la Geneva în luna iunie a anului trecut.

În cursul acestei reuniuni au fost examinate următoarele puncte:

a). Măsurile preconizate pentru a opera restituirea prevăzută în ultimele propuneri supuse Comitetului de guvernul român de 50% din pădurile şi păşunile rămase în posesia statului

La cererea ministrului Afacerilor Externe[6], ministerul Agriculturii a pregătit două variante, fiecare conţinând două loturi între care Comitetul ar putea alege. Una din aceste alternative conţinea două loturi de o valoare şi de o întindere aproximativ egale. Cealaltă, care va fi probabil cea pe care Ministerul Afacerilor Externe o va supune Comitetului, va conţine două loturi de o valoare şi întindere diferite, în sensul că cel mai mare (partea de nord, cu două parcele izolate, situate în sud), va fi de o valoare inferioară lotului mai mic (partea centrală). Motivul pentru aceasta ar fi că cel din urmă lot s-ar găsi în condiţii de exploatare mai avantajoase decât primul, şi anume din cauza faptului că el este traversat de căi de comunicaţii importante. După cum am spus-o, guvernul va supune, probabil, Comitetului această din urmă alternativă, cu toate informaţiile de ordin tehnic şi hărţile necesare pentru ca el să poată face alegerea. Opinia inspectorului forestier care a pregătit acest studiu şi care era prezent la reuniune – opinie împărtăşită de toţi ceilalţi funcţionari prezenţi era că interesul instituţiei "Bunurile private" ar fi de a obţine lotul mai mic şi de o valoare mai mare. Cât priveşte statul, ei erau de părere că el ar avea mai degrabă interesul să păstreze lotul mai mare şi de o valoare inferioară. Venitul net al lotului mai mic şi mai uşor exploatabil era calculat de inspectorul forestier la circa 1.200.000 lei pe an adică 40.000 franci elveţieni.

b). Alegerea comunelor care au beneficiat de distribuirea pădurilor şi a păşunilor

Înainte de a trece la un alt subiect am vrut să relev un punct, care mi se pare că prezintă un interes deosebit, mai ales în ceea ce priveşte participarea populaţiei maghiare la distribuirea pădurilor şi a păşunilor care au fost atribuite anumitor comune sub formă de bunuri comunale, punct al cărui interes a fost subliniat în timpul discuţiei de la Paris între dl. Sawada şi Sir William Malkin în 19 august trecut. Eu am considerat că mijlocul cel mai practic de a ridica această problemă era să mă refer la alegaţia concretă cuprinsă în capitolul III al memoriului dl. Gábor din 27 iulie 1930 (doc. C. 174 / 1931, I, pagina 65). Conform acestei referiri, partea din bunurile care a fost distribuită ar fi fost atribuită comunelor din care o parte a populaţiei şi

câteodată o parte considerabilă era română, în timp ce comunele pur secuieşti şi mult mai apropiate de bunurile împărțite (numele unui anumit număr din aceste comune sunt menționate) n-ar fi primit o parte oarecare în împărțirea acestor bunuri. Am spus că ar fi cu siguranță foarte interesant pentru Comitet să aibă informații foarte precise şi detaliate care să-i permită să înțeleagă criteriile după care s-a făcut alegerea celor 10 comune beneficiare în distribuirea acestor bunuri şi excluderea celor menționate de dr. Gábor, situate mai aproape de bunurile distribuite şi de populația maghiară.

Inspectorul forestier ca şi dl. Avramescu mi-au dat imediat o explicație, după care toate comunele ungureşti menționate de dr. Gábor, posedau fie sub formă de bunuri comunale, fie sub forma "composesoratelor" enorme întinderi de păduri şi de păşuni, adesea mult peste limita fixată de lege, în timp ce comunele cărora bunurile din Ciuc le-au fost date erau fie în întregime lipsite de păduri şi de păşuni, fie în posesia de suprafețe insuficiente. Ei au adăugat chiar, că sunt chiar comune care nu numai că nu au primit nimic la distribuirea Bunurilor din Ciuc, dar care au fost obligate să cedeze în favoarea altor comune mai puțin bogate o parte a pădurilor şi păşunilor lor comunale.

Mulțumindu-le funcționarilor pentru această explicație am insistat asupra interesului pe care Comitetul îl are de a dobândi informații care să-i permită să cunoască situația fiecărei comune beneficiare şi a fiecărei comune exclusă menționată de dl. Gábor, în ceea ce priveşte întinderea pădurilor şi păşunilor al căror proprietare erau în momentul în care a avut loc distribuirea Bunurilor din Ciuc. Inspectorul forestier a spus că va lua imediat măsurile necesare pentru a pregăti aceste informații şi dl. Brediceanu m-a anunțat că acestea vor fi comunicate Comitetului cât mai repede posibil. Continuu să cred că forța morală a raportului, care va fi prezentat Comitetului, ar fi considerabil mărită dacă ar putea să conțină informații detaliate privind diferitele comune citate de către petiționari şi de natură a corecta teza formulată de aceştia din urmă. Sub rezerva unor informații ulterioare, aş putea adăuga următoarea explicație, care mi-a fost oferită în ceea ce priveşte cazul comunei Voslobeni, care este situată la o distanță de 60 km. de pădurile şi păşunile care i-au fost distribuite. În virtutea unei prime decizii, această comună a primit o parcelă situată în apropierea ei, dar această hotărâre a fost casată prin viciu de formă de Comitetul Agrar. A trebuit să i se atribuie păduri şi păşuni unde s-au găsit; a fost imposibil să se găsească păduri şi păşuni pentru ea situate la o distanță mai mică. Pe de altă parte mi-au fost citate mai multe cazuri de comune maghiare care exploatau de mult timp păduri aflate la o distanță mai mare decât cea dintre Volobeni şi pădurile care i-au fost atribuite.

c). Liceul din Miercurea Ciuc

În prezent acest liceu este exclusiv român. După anul 1931, din motive economice, este un liceu mixt, pentru băieți şi fete. În prezent, totalul elevilor, după fuziune, este de 105, dintre care 46% români şi 54% maghiari. Numărul elevilor a scăzut sensibil în ultimii ani din cauza, fără îndoială, a lipsei învățământului în limba maghiară şi a desființării internatului. La acest subiect, dl. Caliani mi-a spus că în acelaşi oraş, Miercurea Ciuc, este un gimnaziu romano-catolic cu drept de publicitate şi la Gheorghieni este o şcoală secundară de fete întreținute de călugărițe catolice – ambele instituții având internat. Iată acum câteva cifre privind întreținerea acestui liceu. În 1923 "Bunurile private" ar fi plătit pentru personalul din învățământ o sumă de 117.000 lei. Între 1923 şi 1932 statul a plătit sume mergând de la 304.000 lei în 1924 la 2.100.000 lei în 1928 şi 508.188 în 1932.

În final, dl. Caliani, director al învățământului minoritar la Ministerul Instrucțiunii Publice, a declarat că datorită unor situații speciale guvernul român ar fi gata să creeze clase

paralele maghiare în liceu, chiar dacă minimul de 30 de elevi, ceruți de lege, pentru crearea acestor clase nu era atins.

d). Orfelinatul din Şumuleu

În orfelinat sunt acum 21 orfani români şi 52 maghiari: total 72. Din anul 1923 statul a plătit anual pentru întreținerea orfelinatului 500.000 lei. În anul 1932 a plătit 400.000 lei. S-ar fi luat o hotărâre pentru ca în orfelinat să fie doi învățători: unul român şi unul maghiar.

Dar fiind faptul că eu trebuia să vizitez aceste instituții în timpul călătoriei în județul Ciuc, mi s-a părut inutil să insist pentru a obține, în acest moment, informații mai amănunțite.

3. Ziua de duminică, 4 septembrie, a fost consacrată unei vizite în oraşul Miercurea Ciuc. În călătoria pe care am făcut-o cu automobilul şi care ne-a ocupat ziua de sâmbătă, am fost însoțit de dl. Brediceanu, de la Ministerul Afacerilor Externe şi de dl. Avramescu. De îndată ce am intrat în județul Ciuc am fost profund impresionat de caracterul pur maghiar al populației (limbă, aspect exterior al satelor şi al caselor, portul etc.) şi de marea libertate şi încrederea cu care acest caracter maghiar se exteriorizează. În general, atunci când aveam nevoie de o informație oarecare, trebuia să o cerem în limba maghiară, ceea ce dl. Avramescu, român din Transilvania şi cunoscând maghiara ca pe propria sa limbă [maternă] făcea cu cea mai mare grație. În general, țăranii, care rămâneau un pic surprinşi dacă li se adresa în limba română, deveneau amabili şi plini de bunăvoință din clipa în care dl. Avramescu le vorbea în maghiară, şi aceasta fără cel mai mic semn de jenă sau de neîncredere. Chiar dacă nu îmi dau seama de caracterul extrem de superficial şi de fragilitatea acestor impresii, trebuie totuşi să spun că în măsura în care un contact ca acesta permite să se facă o idee despre starea reală de lucruri, n-am avut impresia că mă găsesc în mijlocul unei populații suferind presiunea unei politici de deznaționalizare din partea guvernului român, aşa cum este adesea descrisă în petiții sau în presă. Este regretabil că această impresie, mai degrabă favorabilă în privința manifestărilor vieții private a populației să fie deteriorată de grija cu care administrația a îndepărtat limba maghiară din inscripțiile oficiale.

În oraşul Miercurea Ciuc am fost în legătură cu subprefectul județului (prefectul fiind absent) şi cu consilierul agricol. S-a decis că cel mai bun mod de a folosi timpul nostru ar fi să vizităm clădirile şi instituțiile cerute de petiționari şi care se găsesc chiar în oraş. De altfel, am crezut că trebuie să profit de vizita mea, pentru a putea examina personal forma sub care figurează înscrisă în cartea funciară proprietatea "Bunurilor private".

Am vrut, înainte de a intra în problema însăşi a Bunurilor din Ciuc, să obțin câteva informații cu un caracter mai general despre situația populației maghiare în raport cu administrația publică.

Iată datele care mi-au fost furnizate de prefectură:

Prefectura din Miercurea Ciuc:

41 de funcționari maghiari

9 funcționari români

Tribunalele:

4 judecători români

7 judecători maghiari (judecătorii români vorbesc maghiara.

Personalul inferior este maghiar)

Serviciile tehnice de la Prefectură

50 de funcționari maghiari

6 funcționari români

(Inginerul şef este maghiar).

Administraţia financiară

40 până la 50 de funcţionari dintre care 3 români

Serviciul forestier

1 şef român

1 şef maghiar

(toţi funcţionarii maghiari)

Poliţia: în oraşul Miercurea Ciuc

10 agenţi maghiari

10 români

Jandarmeria este recrutată din populaţia regiunii. Printre cele 56 de comune ale judeţului, există 3 care au consilii comunale alese şi 25 de Comisii interimare numite de guvern. Acestea din urmă sunt în întregime compuse din maghiari.

Comisia interimară a oraşului Miercurea Ciuc numită de guvern este formată din 4 maghiari şi 3 români.

Consiliul judeţean numit de asemenea de guvern este format din 7 maghiari şi 2 români.

a). Am început printr-o vizită la cazarmă, care acum este ocupată de trupe de infanterie şi despre care nu am observaţii speciale de făcut. Este un edificiu mare, construit solid, şi care greu ar putea fi dedicat unei alte utilizări decât celei căreia îi este dedicată acum.

b). Mi s-a arătat apoi terenul unde se găsea fosta şcoală agricolă şi pe care acum se construia o biserică ortodoxă. Explicaţia deja dată de guvern mi-a fost repetată, şi anume că edificiul şcolii agricole era în întregime ruine şi că a trebuit demolat. Construirea bisericii este în momentul de faţă suspendată din cauza lipsei de fonduri.

c). Teatrul "Reduta" adăposteşte în momentul de faţă birourile districtului forestier şi sala unui cinematograf. Edificiul este foarte bun şi este situat în mijlocul oraşului chiar în faţa vilei în care locuieşte dr. Gábor. Ca peste tot, placardele şi afişele cinematografului sunt redactate în limbile română şi maghiară.

d). Liceul este instalat într-un mod mai degrabă modest într-o clădire mare şi solidă ale cărei dimensiuni sunt mai degrabă disproporţionate faţă de numărul relativ redus de elevi. Liceul este exclusiv român, în consecinţă întreg materialul de învăţământ – registre de înmatriculare, anunţuri, etc. – este redactat exclusiv în limba română. Din punctul de vedere al spaţiului n-ar fi nici cea mai mică dificultate pentru instalarea claselor paralele maghiare.

e). Am vizitat apoi, gimnaziul romano-catolic a cărui somptuozitate contrastează cu liceul (a se vedea fotografia). Am fost primiţi de către director care ne-a arătat clasele, internatul, laboratoarele, muzeul, etc.; este vorba de o instituţie confesională, întreţinută de Biserica romano-catolică din Transilvania şi având drept de publicitate. Învăţământul se face în maghiară, cu excepţia geografiei, istoriei şi educaţiei civile, româna figurează ca materie de învăţământ. Materialul de învăţământ – registre, afişe, etc. – este exclusiv în maghiară. Vizitând capela, (un funcţionar care mă însoţea, mi-a arătat în mod discret că motivul decorativ cel mai însemnat rămâne coroana Sfântului Ştefan). În timpul vizitei am avut impresia că directorul gimnaziului şi dl. Caliani care s-au întreţinut deseori în limba maghiară (directorul vorbeşte, de asemenea, limba română) erau în cei mai buni termeni. În timpul vizitei noastre chiar în clădirea gimnaziului se ţinea un congres al intelectualilor din Transilvania. Dl. Caliani mi-a atras atenţia că această întrunire a fost convocată fără ca ministerul să fi fost anunţat.

f). În biroul Registrului funciar am putut examina personal dosarul original maghiar al "Bunurilor private". Prima parte a acestui dosar conținea o listă a bunurilor aparținând acestei instituții de când cartea funciară a fost introdusă (1870). O a doua parte conținea indicațiile şi referințele diferitelor achiziții sau vânzări făcute de titularii dosarelor. Punctul esențial era, după părerea mea, de a verifica forma după care era desemnat titularul de drept al proprietății asupra acestor bunuri. Această formulă în maghiară este următoarea: "Csik Megye Közösége" (comunitatea de bunuri a Comitatului Ciuc). Prima foaie a dosarului este ruptă şi cuvântul Közösége [forma veche a cuvântului Közösége] lipseşte.

Dar în toate înscrisurile privind vânzările şi cumpărările ulterioare anului 1870 figurează formula completă. Am sugerat trimiterea la Comitet a originalului maghiar al acestui dosar sau cel puțin al antetului.

Un al doilea lucru interesant mi-a fost arătat la cartea funciară şi anume, textul original maghiar al unui contract de cumpărare făcut de "Bunurile private" şi în care se spune în mod expres.

Reprezentanți ai prefectului desemnați de acesta în virtutea unei rezoluții adaptate de către Adunare. Am fost anunțat de asemenea că o copie a originalului acestui contract va fi comunicat Comitetului.

g). În timpul unei vizite rapide la biroul consilierului agricol am ridicat din nou problema privitoare la motivele pentru care au fost alese anumite comune pentru distribuirea Bunurilor din Ciuc, excluzându-se altele, mai apropiate. Consilierul agricol, repetând aceeaşi explicație care mi-a fost dată la Bucureşti, mi-a spus că va pregăti materialul necesar pentru a putea furniza informațiile care mă interesează. De exemplu, el a menționat comuna Gheorghieni, citată de dl. Gábor şi care posedă, fie sub formă de bunuri comunale, fie sub formă de composesorate o întindere de 30. 000 ha de pădure.

h). În timpul prânzului luat într-un restaurant maghiar, unde toată lumea vorbea limba maghiară fără nici cea mai mică jenă, am încercat să cunosc prin Consilierul agricol al județului adevăratele sentimente ale populației țărăneşti rurale maghiare în ceea ce priveşte împărțirea "Bunurilor". La întrebările mele el a răspuns fără cea mai mică ezitare că populația rurală maghiară era foarte mulțumită şi satisfăcută de împărțire, grație căreia ea poate să beneficieze de păduri şi păşuni ca şi de bunuri comunale, în loc să fie obligată să plătească, precum în trecut, arenzi la Administrația bunurilor. Ideea dominantă era aceea că toată afacerea nu avea ca bază decât dorința dl. Pál Gábor de a-şi întări şi de a-şi păstra influența politică în regiune. Consilierul agricol se referea, în cursul discuțiilor, la Dr. Gáál, fost director al "Bunurilor"*, care, în conversațiile particulare nu şi-ar fi ascuns părerea favorabilă luării în posesie a "Bunurilor" de către stat şi împărțirea lor către comune. Imediat l-am făcut să înțeleagă importanța acestei mărturii şi interesul special pe care îl prezintă pentru Comitet. Consilierul agricol a remarcat faptul că probabil Dr. Gáál nu ar îndrăzni să exprime această părere în mod oficial, ceea ce i-ar aduce dificultăți considerabile. Pe de altă parte Dr. Gáál locuieşte la Ditrău, la 80 km. de Miercurea Ciuc şi nu mai era timpul material necesar pentru a-l vedea. Eu am insistat totuşi asupra interesului care ar exista pentru a-l putea întâlni pe Dr. Gáál, iar funcționarii români au sugerat vag posibilitatea de a-i cere să vină în ziua următoare la Bucureşti, dar nu s-a făcut nimic. Am avut impresia că ei nu credeau că Dr. Gáál ar vrea să exprime în prezența mea o părere ca aceea care, după Consilierul agricol, el o exprimase în conversații particulare. Tot în timpul prânzului dl. Pâclişanu de la Subsecretariatul pentru problemele minorităților a menționat un manifest pe care dl. Pál Gábor l-ar fi publicat recent în presa locală, cerând populației să nu furnizeze informații de nici un fel asupra problemei

care, ar putea conține poate elemente permițând cunoaşterea mai bună a dedesubturilor politice ale afacerii, iar eu l-am rugat pe dl. Pâclişanu să-mi procure textul pe care mi l-a promis**.

În sfârşit, deşi nu are legătură cu problema "Bunurilor private", aş vrea să citez un caz la care consilierul agricol s-a referit în cursul convorbirii noastre, fără îndoială pentru a arăta că şi comunele româneşti au motive să se plângă: comuna maghiară Lăzarea ar avea, ca şi composesorat, o păşune situată în mare distanță şi în care s-ar afla cuprinsă comuna românească*** . Pentru a-i da acesteia din urmă suprafața necesară întreținerii vitelor s-a hotărât atribuirea unei părți a composesoratului Lăzarea. Această decizie a fost casată de Comitetul agrar cu rezultatul că locuitorii comunei româneşti nici măcar nu puteau lăsa vitele să iasă din gospodăriile lor fără a risca să fie denunțați de către paznicii din Lăzarea şi obligați să plătească amenzi. Până în prezent toate eforturile făcute pentru a convinge comuna Lăzarea să accepte un aranjament care să remedieze situația imposibilă a comunei româneşti au rămas fără rezultat.

* Unul din semnatarii primei petiții şi semnatarul petiției privitate la pensii.
** În ziua plecării mele din Bucureşti i-am reamintit dl. Pâclişanu promisiunea făcută.
*** Din nefericire nu am putut reține numele acestei comune.

h). Orfelinatul din Şumuleu

Satul Şumuleu se găseşte la aproape 2 km. de Miercurea Ciuc. Orfelinatul este instalat într-o clădire mare şi solidă, construită, ca toate celelalte clădiri ale "Bunurilor", cu aproximativ un secol în urmă, în plin câmp, într-un loc ideal pentru o instituție de acest gen. Am făcut o vizită extrem de detaliată a întregului stabiliment: case, dormitoare, capelă, bucătărie, dependințe de tot felul, şi nu mă tem să spun că greu se găseşte ceva superior şi mai îngrijit ca ținută generală a instituției. Ordinea şi curățenia perfectă pe care o poți imagina, şi totul în cea mai mare modestie şi simplitate şi chiar sărăcie. De altfel expresia şi privirea copiilor nu ar permite să te înşeli în ceea ce priveşte atmosfera cordială a casei şi spiritul bun, sănătos care domneşte acolo. Cred că orfelinatul de la Şumuleu s-ar putea cita ca un veritabil exemplu.

În orfelinat se află 75 de copii, dintre care 50 de maghiari şi 25 de români. Personalul este format din şapte surori călugărițe ale Sf. Vincent de Paul, printre care 5 unguroaice şi două romånce şi o învățătoare romåncă. Limba casei este de fapt maghiara. Maica Superioară nu vorbeşte aproape de loc română. Învățătoarea, o romåncă din Transilvania, plină de farmec față de copii, ne-a explicat că deşi predarea ar trebui să se facă în limba română, ea era obligată să-şi înceapă orele explicând în maghiară acelaşi lucru pe care îl explica apoi în limba română; altfel, majoritatea copiilor nu ar fi putut înțelege aproape nimic. Funcționarii români s-au adresat deseori copiilor care nu puteau înțelege româna şi în timpul întregii noastre vizite limbile vorbite cu Maica Superioară şi surorile călugărițe au fost limbile maghiară şi germană. În sfârşit, indicația care mi s-a părut cea mai interesantă asupra spiritului în care trăieşte instituția în momentul de față: Maica Superioară de acum, care pare să fie o femeie deosebit de dotată pentru misiunea ei, este aceeaşi care îndeplinea aceste funcții în momentul luării în posesie de către statul român şi, ceea ce este încă mai important, că este cea care decide, în deplină libertate asupra primirilor în orfelinat; la întrebarea mea asupra criteriilor după care face alegerea între orfanii candidați la primire, ea a răspuns cu simplitate: "Îl iau pe cel mai nefericit".

Concluzii:

1). Prin lichidarea patrimoniului format de “Bunurile private” i s-a luat culturii maghiare din Transilvania o importantă sursa de venituri. Este normal ca burghezia, mai sensibilă la interesele culturale, să fi resimțit mai intens consecințele acestei măsuri. Pe de altă parte trebuie să se țină cont de faptul că elementele politice conducătoare şi-au văzut deodată slăbită influența politică şi socială în regiune; aceasta se aplică mai ales celor care făceau parte din organele însărcinate direct cu girarea şi administrarea acestui patrimoniu. În aceste condiții nu este de mirare că aceste elemente se ridică împotriva acțiunii statului şi o consideră un atentat la interesele cele mai sacre ale populației maghiare din regiune.

2. Pe de altă parte, ne-am putut întreba dacă aceste sentimente sunt împărtăşite, cel puțin cu aceeaşi intensitate de către țăranii maghiari făcând parte din populația rurală maghiară. În primul rând populația rurală este mult mai puțin sensibilă decât burghezia la interesele intelectuale, care au fost mai ales lovite prin lichidarea “Bunurilor”. În al doilea rând, o parte cel puțin a acestei populații a fost direct beneficiară a împărțirii acestor bunuri.

În consecință, aş fi înclinat să cred că din partea populației rurale maghiare a existat fie indiferență din partea celor care nu au primit nimic, fie “satisfacție pronunțată” din partea populației comunelor care au participat la împărțirea pădurilor şi păşunilor.

3). Problema de a şti dacă în distribuirea părții de păduri şi păşuni către comune s-a folosit un criteriu discriminatoriu în detrimentul comunelor de populație maghiară nu va putea fi rezolvată decât în lumina informațiilor detaliate promise de guvern referitoare le comunele beneficiare şi comunele excluse.

4). Dată fiind existența unui mare gimnaziu confesional maghiar cu drept de publicitate la Miercurea Ciuc şi a unei şcoli secundare de fete la Gheorghieni s-ar putea spune că formarea de clase paralele maghiare în liceul mixt din Miercurea Ciuc este de natură să dea satisfacție nevoilor populației maghiare.

5). Numirea unei învățătoare pentru orfelinatul din Şumuleu poate fi de asemenea considerată ca o măsură satisfăcătoare în ceea ce priveşte această instituție.

6). În sfârşit, în ceea ce priveşte restituirea a 50% din pădurile şi păşunile rămase în posesia statului, eu am avut clar impresia că interesații nu vor putea în nici un caz să obțină avantaje. Documentele pe care le-am examinat în Oficiul cărții funciare din Miercurea Ciuc mi se par cel puțin de natură să justifice teza conform căreia patrimoniul format de ansamblul acestor bunuri era departe de a putea fi considerat un patrimoniu particular, aparținând unei persoane juridice particulare. În aceste condiții concluzia mea în legătură cu acest subiect ar fi favorabilă acceptării ofertei guvernului de a restitui 50% din pădurile şi păşunile rămase în posesia sa.

NOTE

1. Problematica referitoare la “Bunurile private din Ciuc” a fost mult discutată, atât în țară, cât şi la Societatea Națiunilor.

Poziția oficială românească era că membrii fostului regiment de graniță din regiune n-au avut dreptul de proprietate asupra pământurilor şi pădurilor, ci doar unul de folosință. Prin comparație, regimentele grănicereşti româneşti de la Orlat şi Năsăud erau proprietari deplini.

În cazul primilor, legea de reformă agrară s-a aplicat prin Hotărârea Comitetului Agrar nr. 11 din 26 februarie 1923, patrimoniul formând proprietatea fostului regiment a trecut în proprietatea statului, fără vreo despăgubire. În schimb românii n-au pierdut nimic prin acea lege.

Urmaşii grănicerilor din Ciuc s-au adresat Ligii Națiunilor cerând din partea statului un tratament egal cu al românilor. Procedura privind protecția locuitorilor secui din zonă s-a pornit şi a cunoscut mai multe etape şi s-a prelungit în timp.

În cele din urmă Rezoluția din 1932 a Societății Națiunilor a căutat să dea problemei "o soluție de ordin practic", amânându-se rezolvarea ei definitivă. Pe această bază, guvernul român, prin legea din 17 iulie 1934, se obliga să restituie urmaşilor grănicerilor o parte a bunurilor imobiliare şi toate bunurile mobile. Condiția pentru aceasta a fost ca cei despăgubiți să renunțe la alte pretenții ulterioare. Şi lucrurile nu s-au încheiat aici.

În afara lucrărilor scrise de V. Boteni, A. Balogh, S. Biró, credem că sunt mai puțin cunoscute documentele depistate în fondul *Preşedinția Consiliului de Miniştri*, elaborate de avocatul dr. Zentai Ernö, în numele Comunității de Avere, şi de avocatul Ion Hamzea care aducea argumente pentru punctul de vedere oficial românesc.

2. Grigore Gafencu.
3. Dimitrie Gusti, ministrul Instrucțiunii Publice, Cultelor şi Artelor.
4. Voicu Nițescu.
5. Augustin Caliani.
6. Alexandru Vaida-Voevod, prim-ministru şi ministru al Afacerilor Externe.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. ARHIVE

1. Arhivele Ministerului de Externe ale României, Bucureşti, *fondul Geneva*.

2. Arhivele Naționale ale Marii Britanii, Londra, fondul *Ministerul de Externe* (Public Record Office, Foreign Office P. R. O. F. O.).

3. Arhivele Naționale ale României, Bucureşti, fondurile *Ministerul Propagandei Naționale* şi *Preşedinția Consiliului de Miniştri,* microfilme.

4. Arhivele Naționale ale Ungariei, Budapesta, fondul *Ministerul de Externe* (Magyar Országos Levéltár, Budapest, fondul Külügyi Ministerium).

5. Arhivele Societății Națiunilor, Elveția, Geneva, fond *Secretariat* (Archives de la Société des Nations, ASDN).

II. LUCRĂRI GENERALE ŞI SPECIALE

1. Azcarate, Pablo, *League of Nations and National Minorities: An Experiment*. New York: Klaus Reprint (Erstausgabe: Washington: Carnegie Endowment, 1945), 1972.

2. Abraham, Dorel, Bădescu, Ilie, Chelcea, Septimiu, *Interethnic Relations in Romania. Sociological Diagnosis and Evaluation of Tendencies,* Cluj-Napoca, 1995.

3. Aufricht, Hans, *Guide to the League of Nations. Publications: Survey of the Work of the League 1920-1947,* New York, 1951.

4. Balász, András, *Urkunden zu den Kämpfen im Schutze der Minderheitsschulen in Siebenbürgen 1919-1929,* Lugoj, 1931.

5. Baling, Mads Ole, *Von Reval bis Bukarest. Statistischbiographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten, in Ost-, Mittel- und Südosteuropa, 1919-1945,* vol. 1-2, Kopenhagen Dokumentation Verlag, Copenhaga, 1991.

6. Balogh, Arthur, *Die Angelegenheit der Szekler Gütergemeinschaft von den Völkerbund*, Lugoj, 1932.

7. Idem, *Die internationale Schutz der Minderheit,* München, 1928.

8. Bărbulescu, Petre, *La Société des Nations: une grande expérience pour l'humanité,* in: Revue roumaine d'études internationales, 1981, 15 (1), p. 55-67.

9. Bârsănescu, Ştefan, Bârsănescu, Florela, *Dicționar cronologic. Educația, învățământul, gândirea pedagogică în România,* Bucureşti, 1978.

10. Bein, Daniel, *Madjarische ethnographische Gruppen in Rumänien,* in: "Siebenbürgische Semesterblätter", München, 1990, 4, nr. 1-2, p. 109-120.

11. Bell, Karl, *Das Deutschtum im Ausland. Siebenbürgen,* Dresden, 1930.

12. *Bibliografia istorică a României,* vol. I, IV-IX, Bucureşti, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000.

13. *Bibliographisches Handbuch der ethnischen Gruppen Südosteuropas,* ed. Gerhard Seewann şi Peter Dipold, vol. I-II, München, R. Oldenbourg Verlag, 1997.

14. Binder, Ludwig, Scheerer, Josef, *Die Bischöfe der evangelischen Kirche A. B. in Siebenbürgen. II. Teil: Die Bischöfe der Jahre 1867-1969,* Böhlau Verlag, Köln, Wien, 1980.

15. Biró Sándor, *Nationalities Problem in Transylvania 1867-1940,* Distributed by Columbia University Press, New York, 1992.

16. Bocu, Sever, *La question du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919.

17. Bodea, Cornelia, Seton-Watson, Hugh, *R. W. Seton-Watson şi românii. R. W. Seton-Watson and the Romanians,* vol. II, Bucureşti, 1988.

18. Boitoş, Olimpiu, *Le progrés culturel en Transylvanie de 1918* à *1940,* in: "Revue de Transylvanie, 1941-1943", 7-9, p. 113-209.

19. Boteni, Viorica, *Les minorités en Transylvanie,* Paris, 1938.

20. Bozga, Vasile, *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale,* Bucureşti, 1975.

21. Brandsch, Heinz, *Geschichte der siebenbürgisch-sächsischen Volksschule,* Sighişoara, 1926.

22. Brătianu, Gheorghe I., *Origines et formation de l'unité roumaine,* Bucureşti, 1943.

23. Butler, Sir Geoffrey, *A Handbook to the League of Nations,* London, 1919, 1925 şi 1928.

24. Cabot, John H., *The Racial Conflict in Transylvania,* The Beacon Press Inc., Boston, Massachussets, 1926.

25. Caliani, Aug., *L'enseignement minoritaire en Transylvanie,* in: "Revue de Transylvanie", 1934.

26. Idem, *Die Kirche der Minderheitengruppen Rumäniens,* in: "Siebenbürgen", vol. II, Bucureşti, 1934, p. 611-634.

27. Campus, Eliza, *Din politica externă a României 1913-1947,* Bucureşti, 1980.

28. Carmilly-Weinberger, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1994),* Cluj-Napoca, 1996.

29. Castellan, George, *A History of the Romanians,* New York, 1989.

30. Cernea, Radu, *Le problème minoritaire. La Roumanie et le révisionisme,* Paris, 1936.

31. Chmelar, Joseph, *Les minorités nationales en Europe Centrale,* Praga, 1937.

32. Ciato, Aurel, *Problema minoritară la noi,* Cluj, 1927.

33. Ciobanu, Vasile, *Contribuţii la cunoaşterea istoriei saşilor transilvăneni 1918-1944,* Sibiu, 2001.

34. Idem, *Hans Otto Roth (1890-1953) – cel mai strălucit reprezentant politic al germanilor din România în secolul al XX-lea*, in: "Convergenţe transilvane", Sibiu, vol. 1, 1993, p. 48-60.

35. Cipăianu, George, *La răscruce (toamna anului 1917 – primăvara lui 1918). Marea Britanie şi încheierea de către România a unei păci separate. At the Crossroad (Fall 1917 – Spring 1918). Great Britain and Romania's Making of a Separate Peace,* Oradea, 1993.

36. Csucsuja, István, *Istoria pădurilor din Transilvania (1848-1914),* Cluj-Napoca, 1998.

37. Idem, *Partidul Social Democrat din România şi problema minorităţilor în perioada interbelică*, in: "Anuarul Institutului de Istorie", Cluj-Napoca, 1993, 32 p. 265-272.

38. Cuthbertson, Ian M., Leibowitz, Jones (ed.), *Minorities: the New Europe's Old Issue,* Boulder, Colorado: West-View Press, 1993.

39. Dami, Aldo, *Les nouveaux marthyrs: destin des minorités,* Paris, 193???.

40. Dascălu, Nicolae, *Minorităţile naţionale în România Mare (1918-1940),* in: "Revista română de studii internaţionale", 1990, 24, nr. 3-4, p. 195-207.

41. Daşcovici, N., *Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public,* Iaşi, 1936.

42. Idem, *Principiul Naţionalităţilor şi Societatea Naţiunilor,* Bucureşti, 1922.

43. Dezvoltare şi modernizare în România interbelică 1919-1939. Culegere de studii, Bucureşti, 1988.

44. *Die Deutschen in Ostmittel- und Südosteuropa,* vol. 1-2, coord. Gerhard Grimm şi Christa Zach, Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, München, 1995.

45. Diaconu, Ion, *Minorităţile. Statut. Perspective,* Institutul român pentru drepturile omului, Bucureşti, 1996.

46. Dima, G. A., *Şcoala secundară în lumina Bacalaureatului. Constatări. Date statistice. Păreri şi propuneri,* Bucureşti, 1928.

47. *Documents and Readings in the History of Europe since 1918,* New York, 1969.

48. Dragomir, Silviu, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques,* Bucureşti, 1934.

49. Drăganu, Tudor, *Les décisions d'Alba-Iulia et leur interprétation par les minorités nationales de Roumanie,* extras, Bucureşti, 1945.

50. Edroiu, Nicolae, Puşcaş, Vasile, *Les Hongrois de Roumanie,* Cluj-Napoca, 1995.

51. Eisenburger, Eduard, *Brandsch Rudolf, Zeit- und Lebensbild eines Siebenbürger Sachsen,* Cluj-Napoca, 1983.

52. Fouques-Duparc, Jacques, *La Protection des Minorités de Race, Langue et de Religion: Étude de Droit des Gens,* Paris, 1922.

53. Galántai, József, *Trianon and the Protection of Minorities,* Budapest, 1992.

54. Gârboviceanu, Petre, *Minorităţile din România,* Bucureşti, 1928.

55. Georgescu, Vlad, *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre,* Bucureşti, 1992.

56. Ghidionescu, Vladimir, *L'enseignement roumain en Transylvanie,* Sibiu, 1945.

57. Ghebali, Victor-Yves, *Bibliographical Handbook on the League of Nations / Manuel Bibliographique sur la Société des Nations,* vol. I-II, Geneva, 1986.

58. Idem, Ghebali, Catherinne, *A Repertoire of the League of Nations Serial Documents 1919-1947,* Carnegie Endowment for International Peace, vol. I-III, Ocean Publications, 1973.

59. Göllner, Carl, *Die Stellungnahme der Siebenbürger Sachsen zur Vereinigung Transsilvaniens mit Rumänien,* in: "Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 1966, nr. 2, p. 29-38.

60. Gölner, Ralf Thomas, *Der ungarisch-rumänische Nationalitäten- konflikt in Siebenbürgen im Spiegel der Volkszählungen von 1910, 1920 und 1930,* in: "Siebenbürgische Semesterblätter", München, 1993, 7, Heft 1-2, p. 83-101.

61. Greffner, Otto, *Populaţia şvăbească (germană) din Banat. Cine sunt, când au venit şi de unde?,* Arad, 1994.

62. Gündisch, Konrad G., *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen,* Langen Müller, München, 1998.

63. *Handbuch der europäischen Volksgruppen,* ed. Manfred Szraka, Viena, 1970.

64. Herman, Joost, *De Volkenbond en het te fezicht of de volkenrechtelijke bescherming van nationale minderheden in Oost-Europa. Een interdisciplinaire benadering,* Utrecht, 1994.

65. Hügel, Kaspar, *Das Banater deutsche Schulwesen in Rumänien von 1918 bis 1944*, München, 1967.

66. Iacobescu, Mihai, *Activitatea României la Societatea Naţiunilor în problema ocrotirii minorităţilor naţionale (1919-1935),* in: "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie" Cluj-Napoca, 1982, 25, p. 149-175.

67. Idem, *România şi Societatea Naţiunilor. 1919-1929,* Bucureşti, 1988.

68. Iancu, Carol, *L'émancipation des Juifs de Roumanie (1913- 1919),* Montpellier, 1992.

69. Idem, *Les Juifs en Roumanie 1919-1938: de l'émancipation à la marginalisation,* Paris-Louvain, 1996.

70. Iancu, Gheorghe, *Chestiunea minorităţilor etnice din România în context internaţional (1919-1933) (descrieri de călătorie),* in: "Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca", 1997, 36, p. 159-176.

71. Idem, *Consideraţii cu privire la România şi problema minorităţilor naţionale,* (Text şi în limba franceză, germană), in: Minorităţile naţionale din România 1918-1925. Documente, coord. I. Scurtu, L. Boar, Bucureşti, 1995, p. 35-58.

72. Idem, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1919),* Cluj-Napoca, 1985.

73. Idem, *Der deutsche Konsul in Kronstadt über die Verhältnisse in Rumänien (Dezember 1918 – Dezember 1919),* in: "Siebenbürgische Semesterblätter", München, 1993, 7, Heft 1-2, p. 111-128.

74. Idem, *Establishing of the Romanian State Life in Transylvania after the Great Union of 1918,* in: Nouvelles études d'histoire, vol. VIII, Bucureşti, 1990, p. 221-235.

75. Idem, *Die Haltung der Siebenbürger Sachsen zur Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien,* in: "Siebenbürgische Semesterblätter", 1998, 12, Heft 1-2, p. 260-268.

76. Idem, *Imagini etnice şi confesionale din România în documente de arhivă britanice (1924-1926),* in: Democraţia în Europa Centrală şi de Sud-Est. Aspiraţie şi realitate (secolele XIX şi XX), coord. Sabine Habersack, Vasile Puşcaş, Viorel Ciubotă, Satu Mare, 2001, p. 113-121.

77. Idem, *Informations concernant le problème des minorités nationales de Roumanie dans les documents de la Société des Nations (1923-1926),* in: "Transylvanian Review", 1992, nr. 1, p. 29-55.

78. Idem, *Die politische Haltung der Banater Schwaben im Jahre 1919,* in: Kulturraum mittlere und untere Donau: Traditionen und Perspektiven des Zusammenlebens / Spaţiul cultural al Dunării mijlocii şi inferioare: tradiţii şi perspective ale convieţuirii, Reşiţa, 1995, p. 199-203.

79. Idem, *The Position of the Ethnical Minorities towards the Union of Transylvania with Romania,* in: La fin de la Première Guerre Mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européene, coord. George Cipăianu, Vasile Vesa, Cluj-Napoca, 2000, p. 213-228.

80. Idem, *Problema minorităților din România în organizații internaționale (1918-1940),* in: Transilvania între medieval şi modern, partea a II-a, coord. Camil Mureşanu, Cluj-Napoca, 1997, p. 37-45.

81. Idem, *Problema minorităților etnice din România reflectată în documente ale Societății Națiunilor (1919-1930),* in: Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent, coord. Viorel Ciubotă, Satu Mare, Tübingen, 1999, p. 196-199.

82. Idem, *Protecția minorităților etnice în perioada interbelică,* in: Transilvania între medieval şi modern, partea I, coord. Camil Mureşanu, Cluj-Napoca, 1996, p. 96-103.

83. Idem, *The Ruling Council. The Integration of Transylvania into Romania 1918-1920,* Cluj-Napoca, 1995.

84. Idem, *Vorläufige Betrachtungen hinsichtlich Rumäniens und die Frage der nationalen Minderheiten (1918-1928),* in: "Transylvanian Review", 1992, nr. 2, p. 63-81.

85. Idem, Cipăianu, George, *La consolidation de l'Union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918-1919). Témoignages françaises,* Bucharest, 1990.

86. Idem, *Minorities in Interwar Romania and the League of Nations,* in: "Transylvanian Review", 1996, nr. 2, p. 136-147.

87. Illyés Elemér, *National Minorities in Romania. Change in Transylvanaia,* Boulder, New York, 1982.

88. *[Informații despre evoluția învățământului din Transilvania 1918-1928],* in: Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918-1920, vol. II, Bucureşti, 1929.

89. Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor,* vol. X, Bucureşti, 1939.

90. Ivan, Adrian Liviu, *La question des nationalités de Transylvanie,* Cluj-Napoca, 1999.

91. Jakabffy Elemér, *Nemzetiség politikai irások (Etudes de politique minoritaire),* coord. Balázs Sándor, Bucureşti, 1993.

92. Johnson, Paul, *A History of the Modern World: from 1917 to the 1990s,* ed. revizuită, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1991.

93. Kausch, Michael, *Schicksalswende im Leben des Banater Deutschen Volkes,* vol. I, Timişoara, 1939.

94. Kolar, Othmar, *Rumänien und seine nationalen Minderheiten, von 1918 bis heute,* Viena-Köln-Weimar, 1997.

95. König, Walter, *Das Schulwesen der Siebenbürger Sachsen in der Zwischenkriegszeit,* in: Siebenbürgen zwischen den beiden Weltkriegen, coord. W. König, Böhlau Verlag, Köln, Viena, 1994, p. 265-300.

96. Kotzian, Ortfried, *Das Schulwesen der Deutschen in Rumänien im Spannungsfeld zwischen Volksgruppe und Staat,* Augsburg, 1983.

97. Köver, Gustave, *Histoire d'une trahison: le calvar des minorités nationales et la Société des Nations,* Geneva, 1939.

98. Krizman, Bogdan, *The Belgrade Armistice of 13th November 1918,* in: The Slavonic and East European Review, 1970, 48, nr. 110, p. 67-87.

99. *Kurze Geschichte Siebenbürgens,* ed. Köpeczi Béla, Budapesta, 1988.

100. László Antal G. /Antal Géza/, *Situația minorității etnice maghiare în România,* Odorheiul Secuiesc, f. a.

101. Lehrer, Milton C., *Ardealul, pământ românesc. Problema Ardealului văzută de un american,* Cluj-Napoca, 1991.

102. Lengyel Zsolt K., *Auf der Suche nach dem Kompromiss. Ursprünge und Gestalten des frühen Transsilvanismus 1918-1928,* München, 1993.

103. Idem, *Östliche Schweiz und Siebenbürgen 1918/1919. Aus der Geschichte der ungarischen Alternativvorstellungen zur grossrumänischen Staatsidee,* in: Siebenbürgische Semesterblätter, München, 1992, 6, Heft. 2, p. 112-130.

104. Livezeanu, Irina, *Cultură şi naționalism în România Mare 1918-1930,* trad. din engl. Vlad Russo, Bucureşti, 1998.

105. Lupşan, Simion, Adrian Onofreiu, Grigore Avram, Ioan Mureşan, Luca Pupăză, *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri şi până astăzi,* Bistrița, 2001.

106. Macartney, C. A., *Hungary and her Successors. The Treaty of Trianon and its Consequences 1919-1937,* Oxford University Press, Londra, New York, Toronto, 1937.

107. Madgearu, Virgil, *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuții la studiul evoluției sociale româneşti.* Studiu introductiv, note explicative şi ediție îngrijită de Ludovic Báthory. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999.

108. Mair, L. P., *The Protection of the Minorities,* Londra, 1928.

109. Mandelstam, André N., *La Protection des Minorités,* Paris, 1925.

110. Manuilă, Sabin, *Aspects démographiques de la Transylvanie,* Bucureşti, 1938.

111. Meitani, Radu, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856-1930,* Bucureşti, 1943.

112. Mikó Imre, *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918 December 1-től 1940 Augusztus 30-ig,* Budapesta, 1941.

113. *Minderheit und Nationalstaat. Siebenbürgen seit dem Ersten Weltkrieg,* ed. Harald Roth, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 1995.

114. *Le minoranze tra le due guerre,* coord. Umberto Corsini şi Davide Zaffi, Società editrice il Mulino, Bologna, 1993.

115. *Minorităţile naţionale din România 1918-1925. Documente,* vol. I, coord. Ioan Scurtu, Liviu Boar, Bucureşti, 1995; vol. II 1925-1931, coord. Ioan Scurtu, Ioan Dordea, Bucureşti, 1996.

116. Mouton, Marie-Renée, *La Société des Nations et la protection des minorités. Exemple de la Transylvanie (1920-1928),* Grenoble, 1969.

117. Mozes, Tereza, *Evreii din Oradea,* trad. de Liviu Borcea, Bucureşti, 1997.

118. Năstase, Adrian, *Documenta universales. Drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale. Reglementări în dreptul româneasc 1918-1989,* vol. III, Ediţie îngrijită de Roxana Frailich, Bucureşti, 1998.

119. Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României. De la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995,* Bucureşti, 1995.

120. Negrea, Camil, *Evoluţia legislaţiei în Transilvania de la 1918 până astăzi,* Sibiu, 1943.

121. Nouzille, Jean, *Transilvania, zonă de contacte şi conflicte,* Bucureşti, 1995.

122. Onate, Ana-Rosa, *La SDN et les pétitions des minorités hongroises,* Geneva, 1991.

123. Ormos, Mária, *La Convention militaire de Belgrade en 1918,* in: "Acta Historica", Budapest, 1979, 25, nr. 1-2, p. 27-60.

124. Idem, *From Padua to the Trianon,* Budapest, 1990.

125. *Our Racial and National Minorities,* ed. Francisc J. Brown şi Joseph Roucek, New York, 1937.

126. Pâclişanu, Zenovie, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti 1867-1918,* Bucureşti, 1943.

127. Pană, Virgil, *Minorităţile etnice din Transilvania între 1918-1940,* Târgu-Mureş, 1996.

128. Pascu, Ştefan, *The Making of the Romanian Unitary National State 1918,* Bucureşti, 1988.

129. Pearson, Raymond, *National Minorities in Eastern Europe, 1848-1945,* New York: St. Martin's Press, 1993.

130. Pomogáts Béla, *Aspirations des Hongrois de la Transylvanie vers l'authonomie 1918-1921,* in: Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn, ed. Kálmán Benda, Thomas von Bogyay, Horst Glassel, Lengyel Zsolt K., vol. 2, München, 1980, p. 81-90.

131. Popovici, Iosif, *Problema şcolilor minoritare din Ardeal şi Banat,* Cluj, 1925.

132. *La protection des minorités,* in: Dix ans de coopération interna-tionale, Geneva, 1930.

133. *Protection des minorités de langue, de race ou de réligion par la Société des Nations. Résolutions et extraits de procés-verbaux du Conseil, résolutions et rapports adoptés par L'Assemblée, relatif* à *la procedure* à *suivre dans les minorités,* 1931.

134. Puşcaş, Vasile, *The Process of Modernization in Romania in the Interwar Period,* in: "East European Quarterly", 1991, vol. XXV, nr. 3, p. 325-338.

135. Raffay Ernö, *Erdély 1918-1919,* Budapest, 1988.

136. Rădulescu, Andrei, *Unificarea legislativă,* Bucureşti, 1927.

137. Reinerth, Karl M., *Die Deutschen Siebenbürgens zwischen den Weltkriegen,* in: "Siebenbürgische Semesterblätter", 1990, 4, Heft 1-2, p. 32-51.

138. Robinson, Jacob, *Were the Minorities Treaties a Failure?,* New York, 1943.

139. *Romania. National, Ethnic, Linguistic and Religious Minorities,* sub red.: Petru Gavrilescu, 1993.

140. Romsics, Ignác, *Graf István Bethlens Konzeption eines unabhängigen oder autonomen Siebenbürgen,* in: "Ungarisches Jahrbuch", 1987, vol. 15, p. 74-93.

141. Roth, Hans Otto, *Ideologia şi tendinţele politice ale minorităţii germane,* in: Doctrinele partidelor politice. 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, Bucureşti, p. 239-247.

142. Roth, Harald, *Abschliessender Bericht des Deutsch-Sächsischen Nationalrats für Siebenbürgen* (5. November 1919), in: "Sieben-bürgische Semesterblätter", 1992, 6, Heft. 1, p. 55-56.

143. Idem*, Der Deutsch-Sächsische Nationalrat für Siebenbürgen 1918/1919,* München, 1993.

144. Rotschild, Joseph, *East Central Europe between the Two World Wars,* 1974.

145. Roucek, Joseph S., *Contemporary Romania and her Problems. A Study in Modern Nationalism,* Stanford University Press, 1932.

146. *Das Schulwesen der Volksgruppen in Siebenbürgen unter Magyaren und Rumänen,* Bucureşti, 1940.

147. Scolt, George, *The Rise and Fall of the League of Nations,* New York, Macmillan, 1974.

148. Seişanu, Romulus, *Principiul naţionalităţilor,* Bucureşti, 1996.

149. Seton-Watson, R. W., *Histoire des Roumains. De l'époque romaine* à *l'achievement de l'unité,* Paris, 1937.

150. Idem, *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers,* Londra, 1934.

151. *Siebenbürgen* (Culegere de studii), vol. I-II, Bucureşti, 1943.

152. Sofronie, George, *L'autodetermination des Roumains de Transylvanie en 1918, comme fondement juridique de l'unité nationale,* Bucureşti, 1944.

153. Idem, *Le principe des nationalités et les traits de paix de 1919/1920,* Bucureşti, 1937.

154. Idem, *Protecţiunea minorităţilor de rasă, limbă şi de religie sub regimul Societăţii Naţiunilor,* Oradea, 1930.

155. Spector, Sherman David, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui I. C. Brătianu,* Institutul European, Iaşi, 1995.

156. Staedel-Schneider, Gudrun, *Rumänien und der Völkerbund,* in: Minderheit und Nationalstaat. Siebenbürgen seit dem Ersten Weltkrieg, ed. Harald Roth, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 1995, p. 73-85.

157. Suciu, Dumitru, *Antecedentele dualismului austro-ungar şi mişcarea naţională a românilor din Transilvania (1848-1867),* Bucureşti, 2000.

158. Idem, *Mişcarea antidualistă a românilor în Austro-Ungaria şi Ilie Măcelariu (1867-1891),* Bucureşti, 2002.

159. Szász, Zsombor, *The Minorities in Romanian Transylvania,* London, 1927.

160. Şandru, Dumitru, *Reforma agrară din 1921 în România,* Bucureşti, 1975.

161. Ştirban, Marcel, *Integration of Transylvania within the Unitary Romanian State 1918-1940,* in: "Transylvanian Review", vol. II, nr. 3, 1993, p. 32-54.

162. Idem, *Din istoria României 1918-1921. Probleme ale vieţii politice, economice şi sociale,* Cluj-Napoca, 1987.

163. Teutsch, Friedrich, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk,* vol. 4, 1868-1919, Sibiu, 1926.

164. *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918-1928* (Culegere de studii), vol. I-III, Bucureşti, 1929.

165. *Transilvania şi saşii ardeleni în istoriografie. Din publicaţiile Asociaţiei de Studii Transilvane,* Heidelberg, Sibiu, 2001.

166. *La Transylvanie,* Paris, 1946.

167. Truhart, Herbert V., *Völkerbund und Minderheitenpetitionen. Ein Beitrag zum Studium des Nationalitätenproblems,* Wien, Leipzig, 1931.

168. Varjassy, Louis, *Révolution, bolchèvisme, réaction (Histoire de l'occupation française en Hongrie en 1918-1919),* Paris, 1924.

169. Veiter, Theodor, *Nationalitätenkonflikt und Volksgruppenrecht im ausgehenden 20. Jahrhundert,* vol. I, Wien, 1984.

170. Vesa, Vasile, *Romanian-American Spiritual Interferences in Fundamental Acts of the Great Union in 1918,* in: "Transylvanian Review", vol. II, nr. 3, 1993, p. 24-31.

171. Vilain, Ch., *Les quatre armistices de 1918,* Paris, 1968.

172. Wagner, Ernst, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen. Ein Überblick,* Thaur bei Innsbruck, 1990.

173. Walters, Francis, *A History of the League of Nations,* vol. I-II, London, New York şi Toronto, 1960.

174. Walters, Frank P., *A History of the League of Nations,* vol. I-II, Oxford University Press, London, 1952, 1969.

175. Winkler, W., *Statistisches Handbuch der europäischen Minderheiten,* Wien, 1931.

176. Zach, Cornelius Radu, *Der Status der Siebenbürger Sachen in Romänien – Gesetzliche Verankerung und Wirklichkeit,* in: *Aspekte ethnischen Identität,* herausgegeben von Edgar Hosch und Gerhard Seewan, München, 1991.

177. Idem, *Der Völkerbund und der Minderheitenschutz in Rumänien 1920-1939,* in: "Siebenbürgische Semesterblätter", 1991, 5 Heft 1, p. 41-49.

178. *Die Zeit in der Zeitung. Beiträge zur rumäniendeutschen politischen Publizistik,* Cluj-Napoca, 1977.

179. *1918 la români,* vol. II-V, Bucureşti, 1983, 1986, 1986, 1986.